

LATVIJAS REPUBLIKAS AUGSTĀKĀS TIESAS

BILETENS

NR.25 / 2022 OKTOBRIS

TIESAS
NEATKARĪBA
DEMOKRĀTISKAS
SABIEDRĪBAS
INTERESĒS

VĒRTĪBAS UN
RACIONALITĀTE:
TIESAS SPRIEŠANĀ
UN SABIEDRĪBĀ

AUGSTĀKO TIESU
LOMA KONSTITŪCIJAS
VĒRTĪBU
STIPRINĀŠANĀ

TIESNESIS.
ANDRIS
GUĻĀNS

ARĪ SENĀTS VEIDO SATVERSMES SIMTGADES STĀSTU

Satversmes simtgades gadā Augstākā tiesa ar projektu „Senāts par Satversmi” iekļāvās valsts institūciju kopīgajā programmā „Atver Satversmi!”, akcentējot savu devumu Satversmes pamatvērtību stiprināšanā.

SATVERSMĒ 100

SENĀTS PAR SATVERSMI

Senāta atziņu grāmata un diskusija par Satversmi tiesneša rokās, senatoru tvīti ar atziņām par Satversmi, starptautiska konference un izstāde – tā ir daļa no Augstākās tiesas devuma Satversmes simtgadei. Vairāk par to 12.–27.lpp.

Satversmes vēstneši. Augstākās tiesas senatori un darbinieki kā Satversmes vēstneši izglītojošajā kampaņā skolēniem „Es, Tu un Satversme” vieslekcijās pabijuši vairāk nekā 20 Latvijas skolās

Šogad sarunu festivālā LAMPA 1. un 2.jūlijā Cēsīs tiesu vara aicināja uz kopīgu Temīdas telti, kas bija ar daudzveidīgu programmu ne vien no aptvertā tematu loka, bet arī pasākumu formātu ziņā – viedokļu duelis, diskusijas, grāmatas prezentācija, bērnu rīta improvizācijas teātris, viktorīna un kopīga filmu skatīšanās.

TEMĪDAS TELTS

LAMPA

sarunu
festivāls

Astoņu pasākumu norisē iesaistījās visas tiesu varas institūcijas, bet organizatoru pienākumus uzņēmās Augstākā tiesa, Prokuratūra, Zvērinātu advokātu padome, Zvērinātu tiesu izpildītāju padome, Rīgas apgabaltiesa, Latvijas Administratīvo tiesnešu biedrība, Latvijas Tiesnešu biedrība, Zvērinātu notāru padome un „Jurista Vārds”.

Zaķa prāva. Īsta sensācija Temīdas teltī bija improvizācijas teātris bērniem. Kāds nozadzis burkānus. Vai vainīgs ir Zaķis? Vai Zaķis patiesībā ir apkrāpts cietušais? Kopā ar pašiem mazākajiem LAMPAS apmeklētājiem atbildes meklēja un sarežģītos tiesību jautājumus caur spēli risināja ikdienā ļoti nopietnie tiesneši, advokāti, prokurori, tiesu izpildītāji. Lomās: Zaķis – Mārtiņš Eglītis, Zaķene – Lauma Paegļkalna, Ezis – Jautrīte Briede, Lapsa – Ieva Betkere, Prokurors – Dāvis Volksons, Advokāts – Dace Skrauple, Tiesnesis – Andris Aleksējevs, Teicējs – Mārcis Viļums. Režisore Dace Umbraško.

BIĻETENS Nr.25 2022. gada oktobris

ISSN 1691-810X

Izdevējs
**LATVIJAS REPUBLIKAS
AUGSTĀKĀ TIESA**
Brīvības bulvāris 36, Rīgā, LV-1511

Sagatavoja
Augstākās tiesas Administrācija
Redaktore Rasma Zvejniece

Foto: Augstākā tiesa,
Valsts prezidenta kanceleja,
Eiropas Savienības Tiesa,
Igaunijas Augstākā tiesa,
Uzbekistānas Augstākā tiesa.

Iespiests

ADverts
tipogrāfija

Metiens 300 eks. Rīgā, 2022

SATURS

I. AUGSTĀKĀS TIESAS INFORMĀCIJA	4
Augstākās tiesas plēnuma lēmumi	4
Aktualitātes	4
Projekti	8
Tiesu dialogs	10
Senāts par Satversmi	12
Arī Senāts veido Satversmes simtgades stāstu	12
Augstākās tiesas devums Satversmes simtgadei – grāmata „Senāts lasa Satversmi”	14
<i>Aigars STRUPIŠS, Jānis PRIEKULIS, Anita ZIKMANE, Rudīte VĪDUŠA, Ivars BIČKOVIČS</i>	
Diskusija „Satversme tiesneša rokās”	19
<i>Edvīns DANOVSĶIS, Edīte VERNUŠA, Ieva VIŠĶERE, Jānis PLEPS, Māra SVĪRE, Gints ANDŽĀNS</i>	
II. AUGSTĀKĀS TIESAS KONFERENCE	28
Augstāko tiesu loma konstitūcijas vērtību stiprināšanā	28
<i>Aigars STRUPIŠS, Egils LEVITS, Inese LĪBIŅA-EGNERE, Krišjānis KARIŅŠ, Aldis LAVIŅŠ, Stīvens BREIJERS, Sanita OSIPOVA, Gerhards KURASS, Zdeneks KĪNS, Jūlija LAFRANKA, Sigita RUDĒNAITE, Jānis PLEPS</i>	
III. TIESLIETU PADOMES INFORMĀCIJA	58
Tieslietu padomes aktualitātes	58
Tieslietu padomes lēmumi	59
Eiropas tiesiskajā aprītē	65
IV. TIESNEŠU KONFERENCES	67
Tiesas neatkarība demokrātiskas sabiedrības interesēs	67
Tiesnešu konferenču lēmumi	86
V. KOMANDĒJUMU PIEREDZE	88
Komandējumu atziņas	88
<i>Elīna MAJORE, Dace ŠULMANE, Anita ZIKMANE, Reinis MARKVARTS, Zane PĒTERSONE, Veronika KRŪMIŅA, Lauma PAEGLKALNA, Jautrīte BRIEDE</i>	
Projektu aktivitātes. Justīcija attīstībai: Mentoru programmas ieviešana tiesās	97
Pārstāvniecība Eiropas institūcijās	98
VI. TIESĪDOMAS	99
<i>Rudīte VĪDUŠA.</i> Konstitucionālo tiesību komisijas devums valststiesību attīstībā	99
<i>Kaspars BALODIS.</i> Sabiedrības prasību celšana: Komerclikuma interpretācijas jautājumi	102
<i>Anita KOVAĻEVSKA.</i> Faktiskās rīcības jēdziens Latvijā un Vācijā	106
<i>Aleksandra AZEVA.</i> Īsumā par jēdzienu „netiešais izdarītājs”	109
Sarunu festivāls „Lampa”: Tiesnešu un politologu duelis „Kāpēc vajadzīga tiesu neatkarība?”	112
<i>Aigars STRUPIŠS, Ineta ZIEMELE, Filips RAJEVSKIS, Žaneta OZOLIŅA, Lelde METLA-ROZENTĀLE</i>	
Konference „Vērtības un racionalitāte: tiesas spriešanā un sabiedrībā”	123
<i>Veronika KRŪMIŅA, Juris RUBENIS</i>	
Juridiskās literatūras jaunumi	129
VII. TIESĪBU PRAKSE	130
Tiesu prakses apkopojumi	130
Būtiski tiesību jautājumi Senāta praksē 2022.gadā	131
Uzlabots Senāta judikatūras nolēmumu arhīva meklētājs	136
VIII. VĒSTURE	137
Darbu tiesneša amatā beidz bijušais Augstākās tiesas priekšsēdētājs Andris Guļāns	137
Tiesnesis. Andris Guļāns sarunā ar Jāni Geku	139

AUGSTĀKĀS TIESAS INFORMĀCIJA

Augstākās tiesas plēnuma lēmumi

LATVIJAS REPUBLIKAS AUGSTĀKĀS TIESAS
PLĒNUMA LĒMUMS NR.4

24.10.2022.

Par Disciplinārtiesas locekļa ievēlšanu

Augstākās tiesas plēnums, pamatojoties uz likuma „Par tiesu varu” 49.panta astoto daļu,

nolēma

- ievēlēt tiesnesi Anitu Kovaļevsku par Disciplinārtiesas locekli.

Priekšsēdētājs A.Strupišs
Plēnuma sekretāre M.Senkāne

LATVIJAS REPUBLIKAS AUGSTĀKĀS TIESAS
PLĒNUMA LĒMUMS NR.3

24.10.2022.

Par Augstākās tiesas plēnuma sekretāra ievēlšanu

Augstākās tiesas plēnums, pamatojoties uz likuma „Par tiesu varu” 49.panta pirmo daļu un Augstākās tiesas plēnuma reglamenta 6.punktu,

nolēma

- ievēlēt tiesnesi Mariku Senkāni par Augstākās tiesas plēnuma sekretāri.

Priekšsēdētājs A.Strupišs
Plēnuma sekretāre M.Senkāne

Aktualitātes

SENATORU MAINA ADMINISTRATĪVO LIETU UN CIVILLIETU DEPARTAMENTĀ

Andrim Guļānam, beidzot tiesneša darba gaitas, Valsts prezidents Egils Levits pasniedza Cildinājuma rakstu, kurā rakstīts: „Kā Augstākās tiesas priekšsēdētājs Jūs aktīvi veicinājāt nepieciešamās reformas, kas nodrošināja tiesu sistēmas atbilstību Satversmes prasībām un Eiropas tiesiskajām tradīcijām. Jūsu godprātīgais mūža darbs tiesneša amatā, personiskais piemērs un līderība veidojusi pamatus stiprai un profesionālai tiesu varai, kas neatkarīgi un taisnīgi spriež tiesu visas Latvijas sabiedrības kopējās interesēs.” Pēc Latvijas Tiesnešu biedrības priekšlikuma Tieslietu padome Andrim Guļānam piešķīra Goda tiesneša nosaukumu.

Senāta Administratīvo lietu departamentā darbu beiguši divi ilggadēji senatori. Pēc 41 tiesneša amatā nostrādāta gada 29.jūlijā, sasniedzot tiesneša amata maksimālo vecumu, pelnītā atpūtā devās senators, bijušais Augstākās tiesas priekšsēdētājs Andris Gulāns.

31.augustā senatore Jaurīte Briede pārtrauca pildīt Augstākās tiesas tiesneša pienākumus uz 10 gadiem, stājoties Satversmes tiesas tiesneša amatā. Šim amatam Jaurīte Briede izvirzīta pēc Saeimas deputātu priekšlikuma.

Savukārt 14.oktobrī tiesneša amata pienākumus beidza pildīt Civillietu departamenta senatore Anda Briede.

Uz vakantajām senatoru amata vietām norisinājās atklāti konkursi.

Tieslietu padome pieņēmusi lēmumu Augstākās tiesas senatora amatā pārcelt Administratīvās apgabaltiesas tiesnesi Indru Melderi.

Saeima 13.septembrī Augstākās tiesas senatora amatā apstiprināja tiesību zinātņu doktoru Jāni Plepu, 20.septembrī tieslietu zinātņu doktoru Erlenu Kalniņu. Jānis Pleps strādās Administratīvo lietu departamentā, Erlens Kalniņš – Civillietu departamentā.

AUGSTĀKĀ TIESA ROSINA NODROŠINĀT PLAŠĀKU TIESU NOLĒMUMU UN LIETU MATERIĀLU PIEEJAMĪBU

Tiesu sistēmai pakāpeniski ieviešot e-lietu un izveidojot e-lietas portālu, tiek izstrādāti grozījumi normatīvajos aktos par tiesu informācijas pieejamību. Augstākā tiesa, iepazīstoties ar grozījumu projektu, rosina noteikt plašāku un skaidrāk definētu tiesību uz tiesu informācijas pieejamību. Augstākā tiesa ir sagatavojusi likuma „Par tiesu varu” 3.¹ nodaļas „Informācijas pieejamība” jaunu redakciju, kuru nosūtījusi tieslietu ministram.

Augstākā tiesa rosina noteikt, ka tiesu nolēmumi pseidonimizētā veidā būtu pieejami bez maksas. Izņēmuma gadījumā būtu pieļaujams publicēt

nolēmumus, kas vēl nav stājušies spēkā, kā, piemēram, tas tika darīts tā sauktajā Zolitūdes krimināllietā, kā arī tiesu prakses pieejamības un vienveidības nodrošināšanas nolūkā – slēgtā tiesas procesā pieņemtus nolēmumus, aizklājot informāciju, kas saskaņā ar tiesību normām nav izpaužama.

Savukārt lietas materiāli pēc lietas izskatīšanas pabeigšanas paliek kā ierobežotas pieejamības informācija, kuru var saņemt, pamatojot savu pieprasījumu un norādot šīs informācijas izmantošanas mērķi.

AUGSTĀKĀ TIESA PIEVIENOJAS STARPTAUTISKAJAI AUGSTĀKO ADMINISTRATĪVO TIESU ASOCIĀCIJAI

Starptautiskās Augstāko administratīvo tiesu asociācijas (*International Association of Supreme Administrative Jurisdictions* – IASAJ) Ģenerālajā asamblejā 22.jūnijā Briselē Augstākā tiesa uzņēma šajā asociācijā. Asociācija dibināta 1983.gadā Parīzē,

tās mītne atrodas Francijas Valsts padomē. Asociācijā apvienojas 63 valstu augstākās administratīvās tiesas. Mērķis ir veicināt starptautisko sadarbību starp augstākajām administratīvajām jurisdikcijām, nodrošinot pieredzes un ideju apmaiņu.

AUGSTĀKAJĀ TIESĀ CIEMOJAS TIESĪBU JAUTĀJUMU GUDRINIEKI

Latvijas televīzijas spēlētājiem „Gudrs, vēl gudrāks” aizvadītajā sezonā piedalījās arī administratīvās tiesas, sagatavojot tiesību jautājumus visu klašu finālspēlēm. Sezonas noslēgumā Augstākā tiesa tiesību jautājumu „gudriniekus”, kas atbildēja uz tiesu jautājumiem, aicināja cemos pie sevis, lai iepazītos klātienē, parādītu Tiesu pili un tiesnešu un darbinieku darba ikdienu.

Aicināti bija Emīls Šmits no Austrumlatvijas Tehnoloģiju vidusskolas 12.klases, Loreta Meikšāne no Jēkabpils 3.vidusskolas 11.klases, Amēlija Čeiča no Cēsu Valsts ģimnāzijas 10.klases, Renārs Vanags no Jelgavas Spīdolas Valsts ģimnāzijas 9.klases, Eduards Zilberts no Rīgas Doma kora skolas 8.klases, Anna Lapiņa no Jaunmārupes pamatskolas 7.klases, Rūta Jansone no Valmieras Viestura vidusskolas 6.klases un Jēkabs

Hmieļevskis no Liepājas Raiņa 6.vidusskolas 5.klases. Diemžēl visi ierasties nevarēja, bet tie, kas bija, turklāt kopā ar ģimenēm, skolotājiem un draugiem, tika laipni sveikti Augstākajā tiesā.

Administratīvā justīcija pagājušajā gadā atzīmēja simtgadi, un administratīvās tiesas to darīja arī neierastos veidos, piemēram, piedaloties TV erudīcijas spēlē „Veiksme. Intuīcija. Prāts”, kā arī sagatavojot jautājumus TV spēlētājiem „Gudrs, vēl gudrāks”, tādējādi darot saprotamāku tiesu sistēmu iespējami plašākai sabiedrībai.

Arī jaunajā sezonā Senāta Administratīvo lietu departaments turpina dalību TV spēlē „Gudrs, vēl gudrāks”, un visu klašu finālistiem būs sagatavots tiesību jautājums.

Senāta Administratīvo lietu departamenta senatores Rudīte Vīduša, Veronika Krūmiņa un Lauma Paegļkalna ar „gudriniekiem”, viņu vecākiem un skolotājiem ekskursijā pa Tiesu pili

DOMAPMAIŅA PAR ZINĀTNISKI ANALĪTISKO PADOMNIEKU LOMU SENĀTĀ

Maijā uz pieredzes un domu apmaiņu kopā pulcējās Augstākās tiesas zinātniski analītiskie padomnieki. Sarunas mērķis – efektīvizēt padomnieku lomu Senāta stratēģiskā mērķa – kasācijas instances stiprināšana – sasniegšanā.

Administratīvo lietu departamenta padomnieks Jānis Geks stāstīja par departamenta padomnieku darba daudzveidību, Krimināllietu departamenta padomniece Aleksandra Azeva – par padomnieka funkciju pielāgošanu, reaģējot uz aktuālajām izmaiņām, savukārt Civillietu departamenta padomnieks Reinis Odiņš dalījās pieredzē par padomnieka lomu tā saukto pilotlietu identificēšanā un izspriešanā. Judikatūras un zinātniski analītiskās nodaļas padomnieks Reinis Markvarts runāja par uzdevumiem, kas kopīgi viņu nodaļas un departamentu zinātniskajiem padomniekiem.

Padomnieki vienojās turpmāk tikties un pieredzē dalīties regulāri, katru reizi tikšanos organizējot un sarunu tēmas nosakot kādai no struktūrvienībām. Septembrī notika Senāta Administratīvo lietu departamenta organizētā padomnieku tikšanās, kurā pārrunāti jautājumi: darbā izmantojamie resursi;

mācību vajadzības; komandējumi; padomnieku amata nosaukuma tulkojums angļu valodā.

Kopš 2015.gada, kad Senāta departamentos darbu sāka pirmie trīs zinātniski analītiskie padomnieki, to skaits Augstākajā tiesā trīskāršojies, un viņu loma un atbalsts Senāta darbā ir novērtēts. Tālāk ir jādodomā, kā šo augstas juridiskās kvalifikācijas resursu efektīvāk izmantot stratēģisku un sarežģītu uzdevumu veikšanai, nedublējot senatoru palīgu funkcijas un netērējot laiku dalībā maznozīmīgās darba grupās.

MUZEJU NAKTĪ AUGSTĀKAJĀ TIESĀ APTUVENI 700 APMEKLĒTĀJU; VIESOJAS ARĪ VALSTS PREZIDENTS

Šogad pirmo reizi Augstākā tiesa piedalījās Muzeju naktī, un 14.maijā Augstākajā tiesā pabija aptuveni 700 apmeklētāju. Apmeklētāji varēja ielūkoties tiesas zālē un tiesnešu apspriežu istabā, nofotografēties senatora krēslā pie tiesas galda, kā arī uzzināt par tiesas procesu Senātā.

Ar Latvijas Senāta un Augstākās tiesas vēsturi apmeklētāji varēja iepazīties Augstākās tiesas muzejā, gan pašiem skatot materiālus, gan klausoties gidu

stāstījumu, gan izmantojot interaktīvo ekrānu, kurā apkopota informācija par Latvijas Senātu, senatoriem un Tiesu pili.

Augstāko tiesu Muzeju naktī apmeklēja arī Valsts prezidents Egils Levits. Ar interesi viņš aplūkoja Administratīvajai justīcijai veltīto izstādi, kurā ir arī viņa darba mapes, kurās materiāli par Administratīvā procesa likuma tapšanu. Prezidents apmeklēja arī Augstākās tiesas muzeju.

Projekti

ATBALSTS UKRAINAS AUGSTĀKĀS TIESAS KAPACITĀTES NOSTIPRINĀŠANAI EIROPAS INTEGRĀCIJAS KONTEKSTĀ

Augstākā tiesa kā Tiesu administrācijas sadarbības partneris 2022.gadā īsteno projektu „Atbalsts Ukrainas Augstākās tiesas kapacitātes nostiprināšanai Eiropas integrācijas kontekstā”. Projekta pieteikums guvis atbalstu Ārlietu ministrijas Attīstības sadarbības projektu konkursā.

Projektā plānotas trīs galvenās aktivitātes:

- humānā palīdzība – Ukrainas Augstākajai tiesai tiks nodoti 22 portatīvie datori;
- Latvijas pētnieki sadarbībā ar Ukrainas Augstākās tiesas ekspertiem sagatavos pētījumu par Ukrainas tiesu sistēmas kapacitāti kā vienu no iestāšanās Eiropas Savienībā elementiem;
- emocionālās rehabilitācijas semināru cikls Ukrainas Augstākās tiesas tiesnešiem un darbiniekiem, sniedzot psiholoģisko atbalstu darbam kara apstākļos.

„Piederība Eiropas Savienībai ir viena no starptautiskās drošības garantijām, tādēļ esam priecīgi palīdzēt Ukrainas kolēģiem ceļā uz šo mērķi,” projekta tiešsaistes atklāšanas sanāksmē 27.septembrī sacīja Augstākās tiesas priekšsēdētājs Aigars Strupišs. Priekšsēdētājs dalījās pieredzē ar Latvijas integrāciju Eiropas tiesību sistēmā, atzīstot, ka šis ceļš nav vienkāršs un ātrs – tikai tagad, pēc 18 gadiem, var teikt, ka Latvijas tiesu sistēma ir pielāgojusies Eiropas Savienības tiesībām.

Savukārt Ukrainas Augstākās tiesas priekšsēdētājs Vsevolods Kņazevs apliecināja Ukrainas tiesu sistēmas vēlmi un gatavību integrēties Eiropas tiesiskajā telpā. Viņš teica paldies Latvijai par jau iepriekš sniegto atbalstu, kā arī projektu, kas nāk laikā, kad Ukrainā katru dienu skan sirēnas, kas vēsta par kara briesmām.

Ukrainas Augstākās tiesas priekšsēdētājs un tiesnese Tetjana Antsupova iezīmēja ainu, kā Ukrainas tiesas strādā kara apstākļos: 14% apelācijas tiesu darbība apturēta, 89 tiesu ēkas ir pilnībā vai daļēji sagrautas,

Attēli no Ukrainas Augstākās tiesas prezentācijas par Ukrainas tiesām kara apstākļos

tiesneši no sagraudtajām tiesām pārcelti uz citām tiesām, vairāki desmiti tiesnešu un tiesu darbinieku cīnās frontē, tiesās palikušie ziedo daļu algas un citādi palīdz armijai. Neskatoties uz to, Ukrainā tiesu darbs nav apturēts. Kopš kara sākuma Augstākajā tiesā vien izskatīts vairāk par 36 000 lietām.

Aptuvenās aplēses rāda, ka Ukrainas tiesu sistēmas atjaunošanai būs nepieciešams vismaz 1,7 miljardi grivnu. Tādēļ ukraiņu kolēģi ir pateicīgi par visa veida palīdzību, ko sniedz Latvija gan atbalstot Ukrainu karā pret Krieviju, gan tiesu sistēmas atjaunošanā, gan arī Ukrainas integrācijā Eiropas Savienībā.

ZINĀŠANU, PIEREDZES UN LABĀS PRAKSES APMAIŅA STARP LATVIJAS UN ZIEMEĻVALSTU AUGSTĀKO TIESU DARBINIEKIEM PAR EFEKTĪVU DARBA ORGANIZĀCIJU

Augstākā tiesa 2022. gadā īsteno projektu „Zināšanu, pieredzes un labās prakses apmaiņa starp Latvijas un Ziemeļvalstu Augstāko tiesu darbiniekiem par efektīvu darba organizāciju”. Projekts guvis atbalstu Ziemeļvalstu

un Baltijas valstu mobilitātes programmā „Valsts administrācija”. Projektu finansē Ziemeļvalstu Ministru padomes birojs Igaunijā un Augstākā tiesa.

Projekta mērķis ir Augstākās tiesas tiesnešu atbalsta

personāla vizišu organizēšana Ziemeļvalstīs kvalifikācijas paaugstināšanai un darba metožu harmonizēšanai, savstarpēji apmainoties ar informāciju un zināšanām par Augstāko tiesu atbalsta personāla darba organizāciju, galvenajiem pienākumiem un izglītības prasībām. Īpaša uzmanība tiek pievērsta tiesnešu palīgu un zinātniski analītisko padomnieku kompetencei un pieredzei. Projekts arī veicina sadarbību starp Ziemeļvalstu Augstākajām tiesām un Latviju.

Projekta laikā paredzētas trīs Augstākās tiesas darbinieku pieredzes apmaiņas vizītes. Somijā un Dānijā tās jau notikušas, bet uz Norvēģiju Augstākās tiesas darbinieki dosies novembrī.

Somijā Augstākās tiesas darbinieki apmeklēja Somijas Augstāko tiesu, Somijas Augstāko Administratīvo tiesu, Helsinku rajona tiesu un Helsinku apelācijas tiesu. Pieredzes apmaiņā devās Senāta Administratīvo lietu departamenta tiesnešu palīdzes Līga Dāce un Laura Vigupe un Civillietu departamenta zinātniski analītiskais padomnieks Maksims Miņejevs un tiesnešu palīdzes Liene Āķe un Zane Skrastiņa.

Somijas Augstākajās tiesās tiesnešu palīgiem un zinātniski analītiskajiem padomniekiem līdzīgas funkcijas veic padomnieki (*referendaries*). Tā kā padomnieki ir valsts amatpersonas, kas apveltītas ar tiesneša amatam raksturīgajām garantijām, padomnieku atbildība tiesas spriešanā kopumā ir lielāka nekā Latvijā, un tas tiek uzskatīts par vienu no prestižākajiem juridiskajiem amatiem valstī. Augstākās tiesas pārstāvji guva ieskatu padomnieku darba organizācijas praktiskajos aspektos, ko raksturo patstāvība, struktūra un sistemātiskums. Padomnieki nav piesaistīti konkrētam tiesnesim un pamatā nodarbojas ar pētniecību. Padomnieki ir atbildīgi par lietas virzību, kvalitatīvu un savlaicīgu izskatīšanu kopš tās saņemšanas līdz pat gala nolēmuma pieņemšanai, kā arī par komunikāciju ar sabiedrību un medijiem.

Somijas zemāko instanču tiesās Augstākās tiesas pārstāvji tika iepazīstināti ar tiesnešu kandidātu apmācību programmām, kas vērstas ne tikai uz kvalitatīva personāla piesaisti tiesu sistēmai, bet arī kalpo kā pieredzes apmaiņas vieta starp tiesu un citu juridisko amatu profesionāļiem. Piemēram, pirmās instances tiesas tiesnešiem ir iespēja uz laiku atstāt amatu, strādājot par padomniekiem Augstākajās tiesās.

Somijas tiesu sistēma pašlaik saskaras ar līdzīgiem izaicinājumiem kā Latvijā, piemēram, darba organizāciju pēcpandēmijas apstākļos un tiesvedības procesu digitalizāciju.

Dānijā Augstākās tiesas darbinieki apmeklēja Dānijas Augstāko tiesu un Dānijas Tiesu administrāciju. Pieredzes apmaiņā devās Senāta Administratīvo lietu departamenta tiesnešu palīdzes Monta Krone un Laura Vigupe un Civillietu departamenta zinātniski analītiskais padomnieks Maksims Miņejevs un tiesnešu palīdzes Liene Āķe un Zane Skrastiņa.

Dānijas Augstākajā tiesā ir divas palātas, un katrā no palātām tiesnešu sastāvi tiek mainīti ik pēc 3 mēnešiem, līdz ar to visi tiesneši, kā arī tiesnešu palīgi (*deputy judges*) strādā ar visu kategoriju lietām – gan civilietām, gan krimināllietām, gan administratīvajām lietām. Dānijas Augstākās tiesas tiesneša palīgu funkcijas līdzinās mūsu Augstākās tiesas tiesneša palīgu funkcijām. Ar saviem darba pienākumiem iepazīstināja arī Dānijas Augstākās tiesas Kancelejas vadītāja, informācijas tehnoloģiju speciālists, bibliotekāre un tiesas administratore.

Dānijas Tiesu administrācija iepazīstināja ar obligāto tiesnešu palīgu apmācību programmu, kas ilgst trīs gadus. Apmācībās ir gan dažādi teorētiskie apmācību kursi par darbu tiesā, gan speciālas apmācības dažādās tiesību nozarēs.

Tāpat kā Latvijā, arī Dānijas tiesu sistēmas pašreizējais izaicinājums ir tiesvedības procesu digitalizācija.

Augstākās tiesas darbinieki Dānijas Augstākajā tiesā

Tiesu dialogs

SENĀTA VADĪBA UN JUDIKATŪRAS NODAĻA SLOVĒNIJĀ UN HORVĀTIJĀ

Augstākās tiesas priekšsēdētājs Aigars Strupišs un Senāta departamentu priekšsēdētāji Normunds Salenieks, Veronika Krūmiņa, Anita Poļakova, kā arī Judikatūras un zinātniski analītiskās nodaļas pārstāvji maijā bija pieredzes vizītē Slovēnijā un Horvātijā.

Slovēnijas Augstākajā tiesā tika demonstrēta tiesas dokumentu aprites sistēma. Slovēnijas Augstākā tiesa nodrošina visas tiesu sistēmas administrāciju, tāpēc elektronisko lietu aprites un inovāciju jautājumos tai ir centrālā loma.

Savukārt Horvātijas Augstākajā tiesā papildus vispārīgiem jautājumiem tika pārrunāti tiesu prakses vienādošanas jautājumi, īpaši ņemot vērā, ka Horvātijā ir salīdzinoši sadrumstalota ar specializētām tiesām. Atsevišķi tika aplūkoti jautājumi par likumu grozījumu ietekmi uz tiesu darba efektivitāti.

Slovēnijā Augstākās tiesas delegācija apmeklēja arī Tiesnešu apmācības centru, Cilvēktiesību ombuda biroju un Slovēnijas parlamentu. Horvātijā bija tikšanās ar Tiesnešu apmācības centra pārstāvjiem un Horvātijas parlamenta Juridiskās komitejas pārstāvjiem.

BALTIJAS VALSTU AUGSTĀKĀS TIESAS ATKAL TIEKAS KLĀTIENĒ

Baltijas valstu Augstāko tiesu tikšanās ir augsti novērtēta tradīcija, kas sniedz iespēju dalīties ar labāko praksi un stiprināt trīspusējo sadarbību. Covid-19 pandēmijas dēļ šī tikšanās divus gadus nenotika, bet šogad visu trīs Baltijas valstu kolēģi atkal satikās, šoreiz – Igaunijā, Tartu.

No Latvijas konferencē piedalījās Augstākās tiesas priekšsēdētājs Aigars Strupišs, Civillietu departamenta senatore Dzintra Balta, Krimināllietu departamenta senatore Sandra Kaija un Administratīvo lietu departamenta senatore Rudīte Vīduša.

Šigada tiesnešu sarunas fokusējās uz tādiem izaicinājumiem tiesu sistēmā kā paaudžu maiņa, priekšrocības un ierobežojumi tiesneša amatam, tiesu sistēmas darba slodze, digitālie risinājumi, arī pandēmijas ietekme uz tiesu sistēmu.

Atsevišķa konferences daļa bija veltīta aktuālajai tiesu praksei civiltiesībās un krimināltiesībās, kur ziņojumus sniedza senatore Dzintra Balta un Sandra Kaija.

UZBEKISTĀNĀ DALĀS PIEREDZĒ PAR ADMINISTRATĪVO PROCESU LATVIJAS TIESĀS

Senāta Administratīvo lietu departamenta priekšsēdētāja Veronika Krūmiņa aprīlī piedalījās Uzbekistānas Augstākās tiesas un Vācijas Starptautiskās sadarbības aģentūras (GIZ) organizētā seminārā par administratīvo procesu tiesā.

Seminārā, kas notika Taškentā, apspriesta administratīvā tiesvedība Centrālāzijas valstīs Kazahstānā, Kirgiztānā un Uzbekistānā.

Veronika Krūmiņa dalījās ar Latvijas administratīvo tiesu pieredzi, kā tiek izskatīts pieteikums par labvēlīga administratīvā akta izdošanu, kā arī piedalījās diskusijās par citiem administratīvās tiesas darba aspektiem. Īpaša interese bija par Latvijas pieredzi, ieviešot rakstveida procesu kā pamatprocesa veidu administratīvo lietu izskatīšanā, kā arī par pakļautības jautājumu izšķiršanu.

Senāts par Satversmi

ARĪ SENĀTS VEIDO SATVERSMES SIMTGADES STĀSTU

SATVERSMĒ 100

SENĀTS PAR SATVERSMI

Satversmes simtgades gadā Augstākā tiesa ar projektu „Senāts par Satversmi” iekļāvās valsts institūciju kopīgajā programmā „Atver Satversmi!”. Tajā iesaistījusies Valsts prezidenta kanceleja, Saeima, Satversmes tiesa, Augstākā tiesa, Tieslietu ministrija,

Izglītības un zinātnes ministrija, Kultūras ministrija, oficiālais izdevējs „Latvijas Vēstnesis”, Latvijas Nacionālais Vēstures muzejs, Latvijas Nacionālais arhīvs.

Realizējot projektu „Senāts par Satversmi”, Augstākā tiesa akcentē savu devumu Satversmes pamatvērtību – demokrātijas un tiesiskuma – stiprināšanā un personas pamattiesību nodrošināšanā.

Senāta atziņas par Satversmes piemērošanu grāmatā „Senāts lasa Satversmi”, diskusija „Satversme tiesneša rokās”, izstāde „Senāts Satversmei”, senatoru tvīti ar atziņām par Satversmi, starptautiska konference „Augstāko tiesu loma konstitūcijas vērtību stiprināšanā” – tas ir Augstākās tiesas devums Satversmes simtgadei.

Augstākās tiesas senatori un darbinieki iesaistījušies arī citu institūciju rīkotajos un tiesu sistēmas kopīgajos Satversmes simtgades pasākumos.

AUGSTĀKĀS TIESAS PRIEKŠSĒDĒTĀJS LIKTEŅDĀRZĀ IESTĀDA OZOLU PREZIDENTA KVIEŠA PIEMIŅAI

Augstākās tiesas priekšsēdētājs Aigars Strupiņš un „Kokneses fonda” padomes priekšsēdētāja Sandra Kalniete aprūpē prezidenta Alberta Kvieša piemiņai iestādīto ozoliņu

Atzīmējot Valsts prezidenta institūcijas simtgadi, 18. augustā Likteņdārzā atklāta Valsts prezidentu taka. Ozolu Alberta Kvieša piemiņai tajā iestādījis Augstākās tiesas priekšsēdētājs Aigars Strupiņš.

Alberts Kviešis bija trešais Valsts prezidents laikā no 1930.gada līdz 1936.gadam. Viņš bija jurists, Latvijas tiesu sistēmas veidotājs – 1918.gadā ievēlēts

par Latvijas Tautas Padomes priekšsēža Jāņa Čakstes vietnieku tieslietās, 1919.gadā iecelts par Tiesu palātas locekli, 1923.gadā – par Tiesu palātas priekšsēdi. Tieši tādēļ viņa piemiņai Valsts prezidentu takā koku stādīja Augstākās tiesas priekšsēdētājs. Valsts prezidentu taka izveidota, Valsts prezidenta kancelejai sadarbojoties ar nodibinājumu „Kokneses fonds”.

IZSTĀDE „SENĀTS SATVERSMEI”

un konstitucionālo strīdu izšķiršanā, ņemot vērā, ka starpkaru periodā atsevišķas Satversmes tiesas nebija un šīs funkcijas bija Senātam.

Pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas senatoru devums Satversmei ir gan līdzdalība Satversmes zinātniskajos komentāros, gan Senāta pieteikumi Satversmes tiesai par likumu normu atbilstību Satversmei. Izstādē akcentēta arī Augstākās tiesas un Satversmes tiesas sadarbība. Skatāms Satversmes tiesas tiesneša amata tērps, ko Augstākās tiesas muzejam dāvinājusi senatore Ilze Skultāne, kas bija Satversmes tiesas pirmā sastāva tiesnese. Atsevišķa sadaļa izstādē ir par Satversmes simtgades gadu Senātā.

Akcentējot Senāta devumu Satversmes radīšanā un piemērošanā, Augstākajā tiesā izveidota izstāde „Senāts Satversmei”. Tā stāsta par Latvijas Senāta un senatoru lomu Satversmes izstrādāšanā un iedzīvināšanā starpkaru periodā, kā arī par Augstākās tiesas devumu Satversmes vērtību atjaunošanā un stiprināšanā pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas.

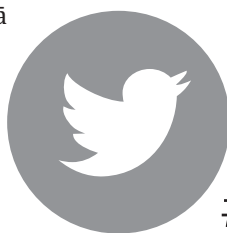
Satversmes sapulcē, kas 1920.–1922.gadā izstrādāja Satversmi, starp 150 tās locekļiem bija arī senatori Andrejs Šimanis, Fridrihs Vesmanis un Senāta virsprokurors Voldemārs Zāmuels, kā arī Kārlis Puriņš, kurš par senatoru kļuva vēlākos gados. Izstādē akcentētas gan viņu personības, gan Senāta loma Satversmes piemērošanā

SENATORI TVĪTO PAR SATVERSMI

Lai rosinātu uz pārdomām par to, kā Satversmes principi un vērtības dzīvo mūsu ikdienā, tostarp tiesu lietās, Augstākās tiesas tviterkontā @Augstaka_tiesa Satversmes simtgades gadā katru otrdienu bija izlasāma kāda vērtīga senatora atziņa par Satversmes vērtībām, principiem un to piemērošanu.

Vairums atziņu ir no nolēmumiem, kuros senatori bijuši referenti. Daļa izvēlējusies kādu citātu no publikācijām, runām vai arī noformulējuši

kādu domu par Satversmi tieši šim ierakstam. Senatoru atziņas atklāj, kā senatori izzina, izjūt un izmanto pirms 100 gadiem pieņemtajā pamatlikumā rakstīto.

#SenatsparSatversmi
#Satversme100

AUGSTĀKĀS TIESAS DEVUMS SATVERSMES SIMTGADEI – GRĀMATA „SENĀTS LASA SATVERSMI”

Grāmatas atvēršanas pasākuma dalībniekus uzrunā Augstākās tiesas priekšsēdētājs Aigars Strupiņš

Satversmes simtgadē Augstākā tiesa izdevusi grāmatu „Senāts lasa Satversmi” – Senāta atziņas par Satversmi.

Grāmatā ietverti divi Senāta atziņu apkopojumi. Starpkaru Latvijas Senāta praksi Satversmes piemērošanā apkopojuši tiesību zinātņu doktori Jānis Pleps un Jānis Priekulis. Otro apkopojumu par mūsdienīgu Senāta atziņām tiesu nolēmumos sagatavojusi Augstākās tiesas Judikatūras un zinātniski analītiskā nodaļa.

Grāmatas atvēršanā 27.maijā Augstākās tiesas priekšsēdētājs Aigars Strupiņš uzsvēra, ka Senāts ar savu ikdienas darbu – nolēmumiem tiesu lietās – nodrošina nepārtraukti funkcionējošu tiesiskumu un taisnīgumu, kas ir likts Satversmes pamatos. Senāta nolēmumiem ir arī kultūrvēsturiska vērtība – tajos risinātie strīdi ir sava laika vēstures liecība, tie arī parāda, kā satversmība virzījies cauri tiesību piemērošanas ikdienai.

Savos secinājumos dalījās pētījumu autori. Bet senatori Rudīte Vīduša un Ivars Bičkovičs dalījās pieredzē un pārdomās par to, kā Senāta nolēmumos veidojas atziņas par Satversmi, kā senatori piepilda Satversmes normas atbilstoši konkrētu tiesu lietu apstākļiem.

SENĀTA NOLĒMUMIEM IR KULTŪRVĒSTURISKA VĒRTĪBA

Aigars STRUPIŠS,
Augstākās tiesas priekšsēdētājs

Satversmes simtgadē Senāts kopā ar citiem konstitucionālajiem orgāniem apvienojās kopīgā iniciatīvā ar nosaukumu „Atver Satversmi”. Kopīgais mērķis bija pēc iespējas plašāk un dažādāk parādīt Satversmes lomu mūsu ikdienas dzīvē. Parādīt to, ka pirms 100 gadiem pieņemtā Satversme mūsdienās ir tikpat mūsdienīga, ka joprojām palīdz mums saglabāt Latvijas valsti, tās pamatvērtības.

Sākot šo projektu, domājām, kā mums labāk parādīt Senāta pienesumu Satversmes simtgades iniciatīvā. Nonācām, manuprāt, pie vienīgā loģiskā slēdziena, ka vislabākais pienesums ir dalīties ar mūsu unikālo darbu, ar mūsu unikālo vērtību – ar Senāta atziņām. Jo tas ir tas, ko mēs darām. Rezultātā tapa mūsu projekts „Senāts par Satversmi”, kurā viens no rezultātiem ir grāmata „Senāts lasa Satversmi”, kas parāda to, kā Senāts izmanto Satversmi savu nolēmumu argumentācijā, kā Senāts piemēro, interpretē un tālākveido tiesības, balstoties uz Satversmi.

Pirmais, ko izpētījām, – kā tas notika vēsturiski. Skatījāmies, ko darīja starpkaru laika Senāts, kādas vērtīgas atziņas tam bijušas Satversmes kontekstā. Turklāt, ņemot vērā, ka tajā laikā Satversmes tiesa nebija, Senāts veica arī konstitucionālo uzraudzību, kas iedod vēl tādu īpašu niansi Senāta darbam tajā periodā. Šajā sadaļā aicinājām talkā konstitucionālo tiesību ekspertus un vēstures entuziastus Jāni Plepu un Jāni Priekuli, kuri ieguldīja un paveica patiesi nozīmīgu darbu, apkopojot un analizējot starpkaru Latvijas Senāta atziņas Satversmes kontekstā. Nozīmīgi ir tas, ka viņi ir pievienojuši arī skaidrojumus pie katra Senāta nolēmuma, no kura ņemta atziņa. Ir pievienots skaidrojums, ko tas nozīmē attiecīgajā kontekstā.

Otra pētījuma sadaļa, ko veica mūsu Judikatūras un zinātniski analītiskā nodaļa Anitas Zikmanes vadībā, ir ne mazāk vērtīgs un ne mazāk fundamentāls darbs. Tas fiksē mūsdienu Senātu, to, ko mēs darām savā ikdienā. Varbūt vēsturiski tas liekas ne tik nozīmīgs, jo tas ir mūsu acu priekšā, nevis pirms 100 gadiem. Bet tas ir tas, kā mēs attīstām domu, kā Satversme iekļaujas mūsu tiesību telpā.

Interesants ir šodienas diskusijas jautājums: ko nozīmē Satversme tiesneša rokās. Vai Satversme ir instruments, vai materiāls, no kura kaut kas tiek veidots? Vai tikai ar tās palīdzību kaut kas tiek veidots? Jebkurā gadījumā tā ir viela pārdomām. Varbūt šodien izdosies rast kādu atbildi uz šo jautājumu. Bet pieļauju, ka uz šiem jautājumiem viennozīmīgu atbildi nekad nevar iedot. Tas ir darbs, kas visu laiku atrodas procesā, kas nav vienšķautņains. Tas ir ļoti dažāds, interesants un ļoti vajadzīgs.

Pirmo Saeimu atklājot, Jānis Čakste ir teicis: „Mēs visi ceram un būsim pārliecināti, ka šī jaunā Satversme mums līdzēs galīgi nodibināt Latvijā likumību un taisnību, un līdz ar to tautas labklājību un kārtību. Lai Satversme padara Latviju stipru un laimīgāku.” Šajos vārdos ir ielikta tiesiskuma un taisnīguma jeb likuma varas atslēga. Tautas labklājība un kārtība nodrošina

to, pēc kā tauta tiecas. Kad būs nodrošināta likumība un taisnība, tad tiks sasniegti arī tautas augstākie mērķi. Par to nupat runājām arī Latvijas tiesnešu konferencē. Vai tas ir sasniedzams, neņemot apgalvot, bet mēs uz to ejam katru dienu. Katrs mūsu darba gads, katra mūsu darba diena un darba stunda nodrošina šo nepārtraukti funkcionējošo tiesiskumu un taisnīgumu. Jo demokrātija un tiesiskums nav garantēti. Tas ir jānodrošina ar katru mūsu darbu, ar katru mūsu rīcību.

Gribu uzsvērt, ka Senāta nolēmumiem ir arī kultūrvēsturiska vērtība. Skatoties grāmatas, kas bija 70, 80, 90 gadus atpakaļ, mēs redzam, kādas problēmas bija toreiz. Tā arī mūsu mazmazmazmāzberni, lasot mūsu atziņas, kas ir grāmatas otrajā sadaļā, varēs redzēt, kas vēsturiski notika tajā periodā, ko mēs saucam par mūsdienām. Bet viņiem tā jau būs 100 gadu vēsture. Ko viņi tur atradīs, ko uztvers – tas viss atkarīgs no darba, ko mēs tajā esam ielikuši. Tas, protams, ir atkarīgs no tā, kas notika sabiedrībā tajā laikā, un to, kas notika sabiedrībā, no mūsu nolēmumiem var redzēt. Tur ir strīdi par uzvārdu rakstību, strīdi par zemes reformu, strīdi par katram laikam kaut kādu raksturīgu fenomenu, piemēram, 90.gadu bandītu laiki krimināltiesībās. Tas parāda mūsu vēsturi, visu to, kam mēs esam gājuši cauri. Un kas svarīgākais – tas ne tikai parāda tos notikumus, bet parāda arī Satversmes lomu un to, kā mēs caur šiem notikumiem esam virzījuši satversmību arī tiesību piemērošanas ikdienā. Būtiski šajos nolēmumos ir lasīt arī par kopējām vērtībām un to attīstību. Jo Satversme ir un paliek dzīva. Kā jebkurš dzīvs organisms, arī Satversme attīstās. Mēs to pielāgojam savam laikam, un Satversme attīstās.

Ceru, ka šodien kolēģi senatori dalīsies savās atmiņās par šo aspektu – kā veidojās Satversmes normas tvēruma piepildīšana atbilstoši attiecīgās lietas apstākļiem.

Satversmes konteksts mūsu skatāmajās lietās neparādās ļoti bieži, tas ir vairāk izņēmuma gadījums. Bet, kā redzat, gadu desmitos tomēr sakrāties zināms daudzums atziņu. Un jebkurš šis gadījums paliek atmiņā „iededzināts”. Es atceros savu pirmo lietu, kur man „uzpeldēja” Satversmes jautājumi, tā lieta man kā ar āmuru pa pieri iedeva. Tas bija prasības nodrošinājums civillietā – par to, ka ārvalsts persona var apķīlāt un izsolē pārdot Latvijas militārajai infrastruktūrai būtisku objektu. Runa bija par lidostu. Sajūta bija tāda – kā tas vispār iespējams, kā var būt, ka likums neaizliedz šādu drošības infrastruktūras objektu atsavināšanu, turklāt vēl ārzemniekiem. Kā tas sasaucas ar valsts drošību, ar Satversmes 1.pantu? Šodien es varbūt izmantotu citu argumentāciju nekā pirms septiņiem gadiem, bet tā doma jau paliek. Tu uzreiz redzi, ka kaut kas ir pilnīgi šķērsām ar šiem lielajiem jautājumiem, satversmības jautājumiem.

Satversmes simtgade ir kopīgi svētki mums visiem. Tie ir mūsu, es teiktu, darba svētki, nevis atpūtas svētki. Es rosinātu šos svētkus izmantot nevis atpūtai un pašapmierinātībai, bet darbam. Darbam tajā nozīmē, lai paraudzītos uz izdarīto, kā mums ir veicies, un iedvesmotos turpmākam darbam, balstoties uz to, ko mēs esam izdarījuši līdz šim. Tāpēc paldies par izdarīto un ejam tālāk uz priekšu!

LATVIJAS SENĀTA ATZIŅAS IR AKTUĀLAS ARĪ MŪSDIENĀS

Dr.iur Jānis PRIEKULIS

Man bija prieks iesaistīties šajā projektā. Kad man piezvanīja par iespēju iesaistīties, nevilcinājos un teicu jā, jo man ļoti patika tā ideja, ka tad, kad mēs runājam par Satversmi, mēs runājam arī par Senātu, ka Senāts arī lasa Satversmi. Proti, ka tā nav tikai Satversmes tiesa, bet ka tas ir arī Senāts un, protams, arī cita līmeņa tiesas. Pētījumu par starpkaru Latvijas Senāta atziņām veicām kopā ar kolēģi Jāni Plepu.

Pirmā svarīgākā lieta, par ko mēs vienojāmies darba sākumā, ka šim pētījumam jābūt lietderīgam. Lai tas nebūtu tikai skaisti ievākots un ielikts grāmatplauktā, un šad tad ik pa gadiem vai vairākiem gadiem pāršķirstīts, bet lai to varētu izmantot arī praktiski praksē. Tas bija viens no esences elementiem, no kā vadījāmies, veicot šo pētījumu. Tāpēc ļoti svarīga bija metodoloģijas daļa, kā mēs aplūkosim katru Senāta nolēmumu, kurā ir lasīta Satversme. Nonācām pie secinājuma, ka, lai izpildītu šo uzdevumu, svarīgs ir ne tikai citāts, kas bija pirmskara praksē no Latvijas Senāta puses, bet arī lietas būtība, kādos apstākļos konkrētā atziņa ir izteikta, un arī komentārs, kur mēs īsi ieskicējam šīs atziņas izmantojamību mūsdienās. Tātad – saprast aktualitāti.

Jāsaka, ka, pirmkārt, mēs bijām patīkami pārsteigti, cik daudz nolēmumus var atrast Latvijas Senāta praksē

par Satversmi. Sākot šo pētījumu, likās, ka būs mazāk. Un tā ir tikai aisberga redzamā daļa, patiesībā ir vēl vairāk.

Patīkami bijām pārsteigti arī par to, ka lielākoties tās atziņas, kuras mēs aplūkojam un atradām, ir aktuālas arī mūsdienās. Tās var tikt izmantotas mūsdienās, neskatoties uz to, cik daudz gadu desmiti ir pagājuši. Tas noteikti ir tāpēc, ka mēs nevis pieņemām jaunu Satversmi, bet atjaunojam Satversmi, kuru lasīja arī pirmskara laikā. Noder arī tehnika, kāda ir izmantota, rakstot šīs atziņas.

Atradām daudz tādas šodien aktuālas lietas, kas aplūkotas jau pirms daudziem desmitiem gadu. Piemēram, viena no aktuālākajām lietām, kur arī Senāts lasīja Satversmi, neskatoties uz to, ka pamattiesību daļas nebija, – vai tiesības uz īpašumu var būt arī attiecībā uz noziedzīgi iegūtu mantu. Jautājums, kas aktuāls mūsdienās, bet uz kuru Senāts atbildējis jau pirms vairākiem gadu desmitiem. Kā Senāts atbildēja, to var lasīt grāmatā.

Nobeigumā jāteic, ka mēs redzam lielu potenciālu Latvijas Senāta atziņām atgriezties, un vēl lielāku potenciālu tām atziņām, kuras jau ir atgriezušās, atgriezties vēl vairāk. Bet tas, ko no pētījuma varēs praksē izmantot, jau vairs nav mūsu spēkos, bet lasītāju spēkos. Ceram, ka pētījums noderēs kā palīgīdzeklis, kas palīdzēs atgriezt un vēl vairāk ieviest pirmskara Latvijas Senāta atziņas mūsdienās.

SATVERSMES NORMU PIEMĒROŠANAI UN INTERPRETĀCIJAI JĀBŪT SAVAI ĪPAŠAI METODEI

Anita ZIKMANE,
Augstākās tiesas Judikatūras un zinātniski
analītiskās nodaļas vadītāja

Manā vietā šodien šeit ir jābūt trīs manām kolēģēm, un tās ir Annija Lazdiņa, Evita Frīdentāle un Kristīne Ivulāne. Tieši viņas fiziski pāršķirstīja, es gribētu teikt, tūkstošus Senāta nolēmumu un izveidoja pamatmateriālu šīs grāmatas sadaļai par mūsdienu Senāta atziņām. Viņu darbs, veidojot izvilumus no nolēmumiem, bija ļoti apjomīgs. Nolēmumi tika sagrupēti pēc Satversmes pantiem, pēc normām jeb teikumiem, tādējādi viņu paveiktais darbs ļāva rezultēties šim projektam. Kad šķirstīsiet šo grāmatu, ziniet, ka tas ir individuāls cilvēku darbs.

Mazliet iezīmēšu, ko es redzēju un ko pārrunājām projekta īstenošanas gaitā. Tas zināmā mērā arī atklās šī darba satura specifiku.

Kolēģe Annija teica, ka Administratīvo lietu departamenta nolēmumi dod ieskatu vairumā konstitucionālo tiesību aspektu, tāpēc darbs pie atziņu atlases ļāvis arī gatavoties augstskolas eksāmeniem. Civillietu departamenta nolēmumu apjoms sagādāja ne mazumu pūļu, jo Evita secināja, ka Senāta nolēmumos

veidotas savstarpējas pakārtotas, papildinošas atsauces. Tādējādi bija grūti izsekot, kurš ir bijis pirmais senators referents, kura gatavotajā nolēmumā ietverta konkrētā atziņa, bet kurš to tikai labāk pārformulējis vai attīstījis. Attiecīgi nereti īstenās domas bija jāmeklē senākos nolēmumos. Var secināt, ka Senāts kopumā ne vienmēr atsauca tieši uz Satversmi. Satversmes klātbūtne drīzāk ir jūtama, nevis vienmēr ielasāma. Īpaši Krimināllietu departamenta nolēmumos nav tā, ka vārdi „ņemot vērā Satversmē nostiprināto” ir acīmredzami vai bieži ielasāmi. Kristīne lielajā departamenta nolēmumu klāstā prata ar neatlaidību un apņēmību izšķētināt tos nolēmumus, kuros paustās atziņas varam pievienot un skaidri redzēt, ka arī Krimināllietu departamenta nolēmumos Senāta vērtības tiek godātas un stiprinātas.

To visu varēsiet vērtēt, kad lasīsiet. Uzreiz neliela atruna: Senāta atziņas nav citāti, tās ir izvēlētas ar mērķi iezīmēt plašo Senāta darba lauku un redzējumu kopumā par Satversmes normu piemērošanu.

Vakar bija pirmizrāde filmai „Atver Satversmi”, kurā arī daudzi no šodien šeit klātesošajiem lasīja atsevišķas Satversmes normas. Pasākuma neoficiālajā daļā izskanēja ideja – kā tas būtu, ja tiktu izveidota replika par šo filmu, veidojot asociatīvākus tos kadrus, kuros tiek lasītas Satversmes normas, un vēl precīzāk

izvēlētos personāžus, kuri asociējas ar šīm normām, lai to atcerēšanās būtu arī caur tādu stāstu. To pārdomājot, kā būtu, ja mēs Senāta atziņas, kuras ir konkrētās lietās, redzētu konkrētu notikumu kontekstā, ja tās redzētu bildēs? Kā varētu izskatīties Senāta nolēmumu atziņu par Satversmi vizualizācija? Senāta atziņas jau patiesi pavada mūs no mūsu dzīves sākuma līdz mūža galam un vēl pēc tam. Jo ir lietas par to, kādos apstākļos mēs drīkstam piedzimt, kā mēs varam ēst veselīgi vai ko drīkstam atteikties ēst, kā notiek mūsu īpašuma aizsardzība, ka mums ir tiesības dzīvot labvēlīgā vidē, un visbeidzot, ka mums ir arī aužu aizsardzība pēc nāves. Būtu daudz par ko stāstīt un ko rādīt. Man ir vairāk nekā desmit gadu pieredze, lasot dažādu

tiesu atziņas un tās sistematizējot. Pēc šī projekta gribētu teikt, ka Satversmes normu piemērošanai un interpretācijai ir jābūt savai īpašai metodei, īpašam veidam. To nosaka ne tikai tas, ka Satversmes normām ir īpašs statuss, bet tas faktiski veido saprotamu un uztveramu Satversmes jēgu un vērtību. Tāpēc pēc Satversmes simtgades projekta, kad Satversme mums ir iedevusi jaunu iedvesmu nākotnes darbiem, varbūt Senāts varētu juridiskajai izglītībai piedāvāt īpašu kursu par Satversmes normu iztulkošanu un iespējamu tālākveidošanu tiesu nolēmumos vai tiesas spriešanā. Šāds kurss ne vien loģiski iekļautos juridiskajā izglītībā, bet, iespējams, īpaši vērtīgs būtu arī kolēģiem tiesnešiem.

SATVERSMES PAMATTIESĪBU SADAĻA IR ADMINISTRATĪVO TIESNEŠU DABISKAIS BIOTOPS

Rudīte VĪDUŠA,
Senāta Administratīvo lietu departamenta senatore

Kas tad slēpjas zem Senāta atziņām par Satversmi? Turoties tālāk no tā, kas varētu būt tiesnešu apspriedes noslēpums, gribu parunāt par to, kā es kā cilvēks un kā tiesnese redzu un sajūtu Satversmi.

Kad kļuvu par tiesnesi, kāds attāls radnieks mani pamācīja likumu piemērošanā: „Tu tikai, galvenais, nesāc interpretēt. Spried, kā likumā rakstīts! Tieši tā, kā rakstīts!”

Tiesnesim tomēr tā nesanāk. Kad uzsāku savas tiesneša darba gaitas Administratīvajā rajona tiesā, mans pirmais spriedums bija par Rēzeknes domes vēlēšanu atcelšanu, tas bija 2005.gadā. Šajā manā mūžā pirmajā spriedumā man nācās tiesību normas gana plaši interpretēt, turklāt uzreiz sākt ar Satversmi, lai pateiktu, ka demokrātiskā valstī vēlēšanām jābūt brīvām, pat ja Satversme attiecībā uz Saeimas vēlēšanām to tiešā tekstā neparēd. Pēc neilga laika es tādu pašu interpretāciju izlasīju Senāta spriedumā, kad Senāts vērtēja Saeimas vēlēšanu tiesiskumu.

Tāpat tas ir visiem administratīvajiem tiesnešiem – Satversmes normu iztulkošana mums ir ikdiena, un Satversmē jāprot peldēt un nenoslīkt tāpat kā pārējā likumvidē.

Protams, katrai tiesai, ne tikai administratīvajai, ir pienākums vērtēt, vai lietā piemērojamās tiesību normas atbilst Satversmei, un tātad neizbēgami – arī interpretēt Satversmi. Tomēr administratīvajās lietās Satversmes normu satūra atklāšana ir jo īpaši izvērstā.

To nosaka tas, ka administratīvā tiesa ir strīdu risinātājs starp privātpersonu un valsti – tas nozīmē, ka lietās ir jāvērtē visdažādāko tiesību ierobežojumu atbilstība Satversmei, jāvērtē, vai Satversme garantē tādas tiesības, kādas sev no valsts pieprasa privātpersona. Līdz ar to Satversmes *pamattiesību* sadaļa ir savā ziņā administratīvo tiesnešu dabiskais biotops. Ja pārlūko Satversmes 8.nodaļas pamattiesību katalogu, būs grūti atrast kādu pantu, kurš nebūtu skaidrots tiesu nolēmumos administratīvajās lietās. Ir panti, par kuriem ir izveidojusies pat vesela judikatūras līnija.

Taču pamattiesības nav vienīgā Satversmes sadaļa, ar ko mums jāstrādā. Ir arī otra lietu kategorija, kurā tieši Senāta Administratīvo lietu departamentam reizēm nākas strādāt kā konstitucionālo jautājumu risinātājam. Mums ir tāda brīnišķīga lietu kategorija – pieteikumi par Centrālās vēlēšanu komisijas lēmumiem. Caur šiem pieteikumiem administratīvajās lietās, pirmkārt, tiek pārbaudīts Saeimas vēlēšanu tiesiskums. Bet ne tikai. Ja Centrālā vēlēšanu komisija atsakās reģistrēt vēlēšanu iesniegto likumprojektu vai Satversmes grozījumu projektu, arī šāds lēmums ir pārbaudāms Senātā. Tā kā Centrālā vēlēšanu komisija var atteikt likumprojekta reģistrāciju, ja tas nav pilnībā izstrādāts, un tā kā tas nozīmē vērtēt arī likumprojekta atbilstību Satversmei, šie jau ir vērtīgi, pa kuriem mums var pavērties ceļš uz jebkuru citu Satversmes normu interpretēšanu atkarībā no tā, kāds ir vēlēšanu iniciatīvas saturs.

Es pārskatīju, par kādiem jautājumiem ir bijuši mūsu vērtētie likumprojekti.

Par pilsonības piešķiršanu nepilsoņiem.

Par izglītības ieguvī citā valodā.

Par latu kā vienīgo maksāšanas līdzekli (turklāt šādu likumdošanas iniciatīvu iesniedza gan kā Satversmes grozījumu projektu, gan kā likumprojektu).

Par autonomu mazākumtautību izglītības iestāžu iekārtu.

Kā redzat, tie ir būtiski jautājumi, un tie nešaubīgi ir radījuši ļoti interesantu Senāta judikatūras sadaļu.

Politisko norišu komentētājs Māris Zanders Satversmes simtgades jubilejas reizē bija skeptisks par Satversmes patieso nozīmi iedzīvotāju ikdienas dzīvē un par tās kā visai elitāra teksta raksturu. Citēšu: „[...] ja Latvijā pirms dažiem gadiem ar publiskiem priekšlasījumiem un svinīgiem rautiem būtu atzīmēta Džeimsa Džoisa „Ulisa” simtgade, tas ne ar ko nebūtu bijis sliktāk par Satversmes simtgades atzīmēšanu šogad.”¹

Ja man jautā, kādu es redzu Satversmi, es teiktu, ka tas, iespējams, ir visdzīvākais normatīvais akts, kāds vien mums ir. Pirmkārt, tāpēc, ka sava lakoniskā rakstura dēļ Satversme spēj būt avots interpretācijām, kas to pielāgo

¹ Zanders M. Svinības ļoti šaurā lokā. <https://satori.lv/article/svinibas-loti-saura-lok>.

sabiedrības attīstībai. Satversmes lakonisms juristam ir gan sodība, gan prieks – jo tas liek meklēt šo lakonisko normu patieso saturu, saredzēt kopsakarības, respektēt arī konstitucionālās tradīcijas un radīt saskanīgas interpretācijas. Reizēm man Satversme vizualizējas kā māja – tā ir ar sienām, grīdām un durvīm, tikai viena īpatnība – gandrīz viss ir neredzams. Satversmes interpretācijā nereti ir *jāsajūt* un *jāizskaitļo* šīs mājas uzbūve, to tikai aptuveni saredzot. Solis nepareizā virzienā, un mājas stabilitāte jeb varas līdzsvars ir apdraudēts. Otrkārt, Satversme ir ļoti dzīva arī tāpēc, ka Satversmes piemērošanu vienmēr pavada profesionāli interesantas juristu debates.

Padomājiet paši. Tas ir normatīvais akts, ar kuru dzīvo visi konstitucionālie orgāni, kuriem, es teiktu, katram ir drusku sava galva un izpratne par savu kompetenci, un ne viss vienmēr par to ir skaidrs un vienā galīgajā instancē neregulējams. Ik pa laikam neizbēgami rodas situācijas, kurās viena vai otra Saeimas, tiesas vai Valsts prezidenta rīcība raisa diskusijas gan sabiedrībā, gan juristu vidū, līdz pat konstitucionālo krīžu piesaukšanai.

Varētu domāt, ka vismaz juristiem vajadzētu būt līdzīgai izpratnei par Satversmes saturu noteiktos gadījumos. Bet, kas ir interesanti, ja paseko līdz juristu diskusijai un tiesību doktrīnai, var redzēt, ka arī šie profesionālie viedokļi mēdz būt ļoti dažādi un pat ļoti atšķirīgi.

Piemērs kaut vai ar Senāta kompetences robežu meklēšanu, pārbaudot Centrālās vēlēšanu komisijas lēmumus.

Lietās par vēlēšanu tiesiskuma pārbaudi administratīvā tiesa, arī Senāta Administratīvo lietu departaments, no sākta gala turējās pie pārliecības, ka tiesai ir jābūt kompetencei pārbaudīt vēlēšanu norises tiesiskumu pēc būtības, kas var ietvert arī tādus jautājumus kā, piemēram, pirmsvēlēšanu kampaņas pārkāpumi un to ietekme uz vēlēšanu iznākumu, vēlēšanu brīvas gribas formēšanās pārbaude.

Juridiskajai pasaulei par to bijuši dažādi viedokļi. Bijuši atbalstoši viedokļi, piemēram, ka: „[I]ai arī vēsturiskā likumdevēja griba bijusi izslēgt tiesas kontroli pār vēlēšanu rezultātiem, atbilstoši mūsdienu demokrātiskas tiesiskas valsts prasībām vēlēšanu rezultāti jāpārbauda tiesai”²

² Levita E. runas atreferējums. Raksts: Pleps J. Valststiesību aktualitātes Bīriņu seminārā. Jurista Vārds, 04.08.2009., Nr.31 (574).

Bet cits viedoklis no 2006.gada, pirms Senāta sprieduma par 9.Saeimas vēlēšanu tiesiskumu: „Satversmei neatbilstoša ir Augstākajai tiesai piešķirtā kompetence pārbaudīt vēlēšanu pareizību.”³

Cits viedoklis, tūlīt pēc Senāta sprieduma pasludināšanas: „Senāta spriedumu var pielīdzināt krimināltiesībās pastāvošajam noziedzīga nodarījuma izdarītāja ekscesam, kurš šajā gadījumā ir veikts demokrātijas vārdā.”⁴

Vai piemēram, ja gribat palasīt aizraujošus juristu viedokļus, varat pacelt „Jurista Vārda” 2013. gada sākuma numuru, kurā tiek apspriests Senāta pieteikums Satversmes tiesai sakarā ar likumprojektu par pilsonības piešķiršanu nepilsoņiem.

Šādas diskusijas par Satversmes normu patieso nozīmi uzvirto regulāri. Tās raksturo gan interesanti ekspertu viedokļi, gan nereti – vēl jo interesantāki tiesu nolēmumi.

Noslēgumā vēlos teikt, ka, aplūkojot Satversmes dzīvo interpretāciju pēc tās darbības atjaunošanas, labprāt secinu, ka mums visiem ir izdevies noturēt stabilitāti un līdzsvaru, attīstīties un izvairīties no fatālām kļūdām. Tas ir izdevies, manuprāt, tāpēc, ka visi konstitucionālie orgāni, lai arī ar cik neparedzētām situācijām un izaicinājumiem nesaskartos un lai ar kādiem mājieniem un epitētiem reizēm neapmainītos, līdz šim ir izturējušies ar cieņu pret Satversmi un vienmēr ir bijuši pietiekami dzirdīgi un toleranti attiecībā pret citiem konstitucionālajiem orgāniem. Pat ja reizēm uzvirto kaislības un tiek piesauktas konstitucionālas krīzes, mēs līdz šim vienmēr esam spējuši būt pietiekami gudri, rīkoties apdomīgi un šo kopīgo tiesisko māju pārāk nesatricināt. Arī dialogs starp Satversmes tiesu un Senātu, manuprāt, vienmēr ir bijis tolerants un auglīgs, abas tiesas līdz šim veiksmīgi viena otru papildinājušas, veidojot harmonisku interpretāciju.

Novēlu arī turpmāk noturēt šo savstarpējo cieņu, dialogu un visiem kopā uzturēt Satversmi kā dzīvu, elpojošu organismu.

Novēlu Satversmei viedas interpretācijas!

³ Pleps J. Saeimas vēlēšanu rezultāti: kā tos pārsūdzēt? <https://providus.lv/raksti/saeimas-velesanu-rezultati-ka-tos-parsudzet/>.

⁴ Pastars E. Spriedums par Saeimas vēlēšanām: vai tā ir juridiska kļūda. <https://providus.lv/raksti/spriedums-par-saeimas-velesanam-vai-ta-ir-juridiska-kluda/>.

KRIMINĀLPROCESA LIKUMS IR SATVERSMES TULKOJUMS

Ivars BIČKOVIČS,
Senāta Krimināllietu departamenta senators

Arī Krimināllietu departamenta senatori ar cieņu izturas pret Satversmi. Lai arī grāmatas „Senāts lasa Satversmi” Krimināllietu departamentam veltītajos ievadvārdos ir pamatoti atzīmēts, ka mēs esam nedaudz atšķirīgi tajā ziņā, ka mūsu nolēmumos Satversmes vārds ar attiecīgā panta saturu varbūt ir

ļoti reti atrodams. Patiesību sakot, tās pat ir izņēmuma situācijas. Taču tas nenozīmē, ka mums ir kaut kāda ignorance pret Satversmi. Vienkārši mēs esam varbūt pat labākā situācijā, jo Kriminālprocesa likums zināmā mērā ir Satversmes tulkojums vai pat komentārs. Jo faktiski viss par pamattiesībām, kas ir iekļauts Satversmē, ir ne tikai nodublēts Kriminālprocesa likumā, bet pat izvērsts, paredzot mehānismus, garantijas, pielietojumu, veidu, izņēmumus utt. Atliek vienkārši sekot līdz Kriminālprocesa likumā noteiktajam.

Piemēram, ikviena cilvēka tiesība uz taisnīgu tiesu. Mūsu ikdiena ir vērtēt, vai apelācijas nolēmums ir taisnīgs. Nevainības prezumpcija, aizliegums cilvēka cieņas pazemošanai, spīdzināšanai mūsu izpratnē nozīmē nenoteikt personai sodu, kas neatbilst, piemēram, viņa veselības stāvoklim. Cilvēks ar invaliditāti vai nopietnām veselības problēmām nevar izciest brīvības atņemšanas sodu. Vai viņam ir īpaši ģimenes apstākļi. To visu jāņem vērā.

Tiesības uz aizstāvību. Kriminālprocesa likumā ir izvērstes regulējums par to, kā tas tiek nodrošināts.

Tiesības katram zināt savas tiesības. Atkal ir vesela virkne procedūru, kuras ievērot, pārbaudot apelācijas instances vai pirmās instances nolēmuma tiesiskumu, ir Krimināllietu departamenta pienākums.

Tāpēc es gribētu teikt – lai arī Krimināllietu departamenta nolēmumu tekstā neatrodam vai reti

atrodam atsauci uz Satversmi, sasaiste ar Satversmes normām ir vienmēr, kad ir runa par pamattiesību iespējamo pārkāpumu. Nenodarbošos ar statistiku, bet, manuprāt, tie būs 90 un vairāk procenti no lietām.

Nobeigumā gribu teikt paldies šī projekta autoriem, pētniekiem, izpildītājiem. Ar interesi lasīsim un salīdzināsim šodienas Senāta redzējumu ar mūsu senču kolēģu redzējumu un sasaisti starp Satversmi un konkrētām lietām.

Katrā ziņā Satversme nav tikai skaista, zelta burtiem un cietos vākos iešūta grāmata, kura daļi rotā mūsu grāmatplauktu. Tā noteikti ir darba instruments un tēlaini to varētu salīdzināt ar fundamentu jeb pamatu, uz kura notiek mūsu ikdienas darbs. Varbūt ikdienā mēs to pamatu neatgādinām, bet mēs to sajūtam ik dienu.

Vēlreiz paldies par vērtīgu grāmatu. Turpināsim strādāt un veidot nākamās atziņu sējumus!

DISKUSIJA „SATVERSMĒ TIESNEŠA ROKĀS”

Diskusijas dalībnieki (no kreisās): Gints Andžāns, Jānis Pleps, Edīte Vernuša, Māra Svīre, Ieva Višķere, Edvīns Danovskis

Grāmatas „Senāts lasa Satversmi” atvēršanas pasākums turpinājās ar diskusiju „Satversme tiesneša rokās”, kurā juristi (gan praktizējoši, gan citās jomās strādājoši) runāja par tiesu kā starpnieku starp Satversmi un cilvēku, par tiesnesi kā Satversmes iztulkoātāju.

Diskusiju vadīja Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes docents Edvīns DANOVSĶIS.

Diskusijas dalībnieki bija tiesneši – bijusī senatore Edīte VERNUŠA un Administratīvo lietu departamenta

senatore Ieva VIŠĶERE, Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes docents Jānis PLEPS, kā arī cilvēki, kas studējuši jurisprudenci, bet dzīvē strādā citās jomās – aktieris Gints ANDŽĀNS un rakstniece Māra SVĪRE.

E.Danovskis. Godājamie klātesošie! Kādas kaislības, kādu spriedzi pieredzējusi šī telpa! (*Senāta tiesas zāle – red.*) Šodien tajā ienākot, es samulsu. Cik omulīgi un jauki te viss šodien ir iekārtots! Ērti krēsli, patīkama

atmosfēra, skaista telpa jau ir labs sākums jebkurai diskusijai. Šodien diskusiju, kas ir veltīta Satversmei, tās simtgadei, rīko Augstākā tiesa.

Par svētām lietām ikdienā nerunājam. Arī par Satversmi tiesneša rokās, kas ir mūsu diskusijas nosaukums, ikdienā šķiet lieki runāt. Tāpēc svētku reize ir piemērota, lai izceltu to vērtīgo, ko tiesneši un Augstākā tiesa dara ik dienas, lai Satversmi aizvestu līdz tās galvenajam adresātam – tautai.

Tieslietu padomes emblēmā ir trīsstūris. Tam trīsstūrim tur ir kāda cita nozīme, bet šīs dienas diskusijā mums arī šeit ir trīsstūris – Satversme, Senāts un tauta. Un diskusijas dalībnieki simboliski pārstāv šos trīs elementus.

Tautu pārstāv, es gribētu teikt, mūsu tautas labākā daļa. Tā ir mūsu lieliskā tautas rakstniece Māra Svīre, kurai mēs sevišķi varam pateikties par „Limuzīnu Jāņu nakts krāsā” stāstā un arī scenārijā. Cienījamā rakstniece, starp citu, agrākos gados ir studējusi jurisprudenci. Otrs tautas pārstāvis šajā diskusijā ir Dailes teātra aktieris un arī akadēmiskās maģistra studiju programmas „Tiesības un organizāciju pārvaldība” students Juridiskajā fakultātē Gints Andžāns.

Senātu šodien pārstāv Administratīvo lietu departamenta senatore Ieva Višķere un arī ilggadējā, pieredzes bagātā tiesnese un šobrīd Goda tiesnese Edīte Vernuša, kura tiesu spriest ir sākusi pirms tam, kad 1998.gadā Satversme tika papildināta ar 8.nodaļu „Cilvēka pamattiesības”.

Satversmi simboliski šodien pārstāv mans lieliskais kolēģis Latvijas Universitātē, Tiesību teorijas un vēstures katedras vadītājs, docents Jānis Pleps, kurš ir savus trīs gadus no dzīves atdevis Satversmes iztulkošanas tēmai un, protams, pēc tam arī daudz vairāk.

Mums šodien paredzēts eksperiments. Mūsu dalībnieku daļai – tautai – lūdzām izlasīt vairākus Augstākās tiesas nolēmumus. Pirmais bija Administratīvo lietu departamenta spriedums, kurā bija jāvērtē Satversmes 112.pantā nostiprināto tiesību uz izglītību saturs un jāatbild uz jautājumu, vai izglītības iestāde bija vai nebija tiesīga izslēgt no skolas vienu nelietīgu skolnieku, kurš terorizēja visu skolu – skolotājus un skolēnus (*Tā ir mana interpretācija par notikušo – E.D.*). Otrs nolēmums arī bija no Administratīvo lietu departamenta – spriedums lietā, kurā pieteicējs vēlējās, lai viņš tiktu atzīts par savas laulātās divu nepilngadīgo bērnu adoptētāju, bet, raugi, pirms tam viņš bija notiesāts par noziedzīgu nodarījumu, piedevām tādu, kas saistīts ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu, un tādēļ saskaņā ar likumu viņu nevarēja atzīt par adoptētāju. Augstākā tiesa iesniedza pieteikumu Satversmes tiesā un Satversmes tiesa šajā lietā piemērojamo normu atzina par neatbilstošu Satversmes 110.pantā nostiprinātajām tiesībām uz ģimenes aizsardzību. Trešā lieta bija no Civillietu departamenta, un tā bija lieta, kurā prasītājs bija SIA „Latvijas Nacionālā opera un balets”, atbildētājs SIA „TVnet”. TVnet bija nopublicēts raksts par vienu pasākumu Latvijas Nacionālajā operā un citastarp rakstā bija teksts, ka „tie, kas piedalījās šajā pasākumā operā, ir Krievijas mūsdienu monarha Putina galms,

kas katru vasaru pulcējas Jūrmalā, utt... uz vienu nakti padarot to par mūslaiku Hitlera un Staļina mantinieka Putina galma publisko namu.” Latvijas Nacionālā opera un balets, uzskatot, ka tas aizskar tās godu un cieņu, cēla prasību tiesā, un šajā lietā bija jārisina klasiski jautājumi par, no vienas puses, vārda brīvību, kas ir Satversmē nostiprināta tiesība, un no otras puses – tiesībām uz reputāciju, kas ir otrs, arī ar Satversmi aizsargāts aspekts. Ceturtais bija pirmskara Senāta pieņemtais spriedums lietā, kurā bija jāvērtē, vai Saeima un Ministru kabinets tiesiski vai prettiesiski aizliedza azartspēļu rīkošanu Jūrmalas pilsētā.

Tāpat diskusijas dalībniekiem bija aicinājums iepazīties ar šiem četriem Senāta nolēmumiem. Mēs sakām, ka ķīmijā ir reakcija un var nezināt, kā reagēs, kas nāks ārā. Tā es arī nezinu, kas nāks ārā šajā diskusijā. Esam gatavi gandrīz visam, izņemot tam, ja dalībnieki teiks, ka aizmirsa spriedumus izlasīt.

Gribētu sākt ar Svīres kundzi. Jūs iepazīnāties ar šiem Senāta nolēmumiem. Pirmais iesildīšanās jautājums – vai šajās lietu fabulās un arī Augstākās tiesas atziņās Jūs saredzējat arī kādu literāru vērtību?

M.Svīre. Visnotaļ. Katrā no šīm izskatītajām lietām, runājot kā „tauta”, es varētu teikt, bija dzīves pretruna, juridiski to varētu teikt – kāzuss. Tādas tiesības un tādas tiesības, un šīs tiesības konfliktē savā starpā. Un kas gan var būt labāks literārā darbā par konfliktu.

E.Danovskis. Tad, iespējams, lietas fabulas varbūt varētu kādreiz būt pamats kādam daiļdarbam. Bet vai no šīm lietām kādu Jūs vēlētos izcelt īpaši, kas Jums palika prātā ar kādu atziņu par Satversmi, ko Jūs līdz tam nezinājāt vai nenojautāt, ka tā var būt.

M.Svīre. Tā nu es neteiktu, ka es nenojautu un nezināju, jo patiešām, tas ir ļoti vērtīgi, ka Saeima ir papildinājusi Satversmi ar 8.nodaļu. Satversmes 100 gadi ir ļoti solīds vecums, un tā kā mums ir viena no vecākajām konstitūcijām vismaz Eiropā, tad – visu cieņu. Bet šī nodaļa par cilvēktiesībām ir ārkārtīgi būtiska. Katru no šīm izskatītajām lietām varētu iztirzāt.

E.Danovskis. Viena no šīm lietām varētu būt tuva mūsu otrajam diskusijas dalībniekam, aktierim Gintam Andžānam. Jūs Dailes teātra izrādē „Monstrs” spēlējāt skolotāju, kuram ir saskarsme ar grūti audzināmu skolnieku. Sakiet, lūdzu, kā Jūsu māksliniecisko sniegumu būtu ietekmējis Augstākās tiesas nolēmums lietā par Satversmes 112.pantā nostiprinātajām tiesībām uz izglītību? Augstākās tiesas nolēmumā, vērtējot izglītības iestādes rīcību, izslēdzot skolnieku no izglītības iestādes, Satversmes 112.pants ir kā saule, kas spīd uz abiem – gan uz to skolnieku, kurš skolā slikti uzvedas, gan vienlaikus uz visiem pārējiem izglītības iestādē – gan skolēniem, gan skolotājiem. Ja viņš ļaunprātīgi izmanto savas tiesības uz izglītību un neuzvedas, tad viņš ar to kavē arī citu personu tiesības uz izglītību. Augstākā tiesa šajā lietā brīnišķīgi šo tēzi formulēja. Kā tad būtu? Varbūt Jūs jau bijāt iepazīnāties ar šo nolēmumu?

G.Andžāns. Izrādes kontekstā tas ir mazliet citādi. Bet šajā lietā, ko lasījām, tiesa ir kā Temīda ar aizsietajām acīm. Ir likuma pants, un tiesa skatās uz lietas apstākļiem – ka skolēns atkārtoti ir darījis pāri un aizvainojis skolotāju, un turpinājis šādu rīcību. Lasot šo lietu, biju skolas un skolotāju pusē, jo tāda skolēna rīcība nav pieļaujama. Kaut arī tiesību norma „spīd” uz abiem, šis nav tāds gadījums. Šeit skolotāja apvainošana notikusi atkārtoti. Tā nedrīkst izturēties pret skolotājiem, kuriem mums būtu jābūt pateicīgiem par to, kādi esam kļuvuši un izauguši. Skolotājs, manuprāt, ir viena no grūtākajām profesijām – gadu no gada mācīt jaunus cilvēkus un palīdzēt viņiem kļūt par cilvēkiem ar cieņpilnām attiecībām un attieksmēm vienam ar otru, šajā gadījumā arī ar skolotāju. Tāpēc es noteikti rekomendēju nākt uz Dailes teātra izrādi, lai redzētu arī cita veida attiecības.

Bet šajā tiesas lietā ļoti skrupulozi tika analizēti konkrētie apstākļi, bet netika ņemtas vērā skolēna traumas un viņa kā personības dzīve. Tas tiek arvien vairāk aktualizēts, jo problēma jau ir ģimenē, kaut kur senāk, un visam, ko šis skolēns izdarīja skolā un par ko ir šis spriedums, ir kaut kādi cēloņi jau ģimenē. Tam būtu jāpievērš uzmanība, lai šādas situācijas nenotiktu un nekad arī nenonāktu tiesā.

E.Vernuša. Man ļoti patika šis spriedums par skolnieku. Es esmu bijusi stingra mamma, tagad stingra vecāmamma, un tas, kas tagad notiek dzīvē, tas jau ir par daudz. Šāds spriedums bija ļoti labs.

E.Danovskis. Jums, ar jurisprudenci saistītiem, bet citā jomā strādājošiem, izlasot šos Augstākās tiesas nolēmumus – varbūt ir kaut kas tāds, ko Jūs šodien gribētu ieteikt Augstākajai tiesai darīt vēl labāk? Vai, izlasot spriedumu motīvu daļas un argumentāciju, Jums nolēmums uzreiz bija saprotams?

M.Svīre. Saprotams bija, protams. Bet jā, man patiešām ir, neņemiet ļaunā, iebildumi.

TVnet un Operas lietā ir jautājums par viedokli. Arī žurnālistikā un žurnālistu vidē bieži vien ir strīds par to, kas ir viedoklis un kas nav viedoklis. Viedoklī it kā var atļauties visu, bet ja nu tas nav viedoklis, bet vienkārši raksts – tad ir jāpadomā, tad nevar visu atļauties. Tāpēc man likās ļoti svarīgi, ka ir jānoskaidro, kas ir viedoklis. Tiesai ir jābūt ļoti skaidram redzējumam par to, ko žurnālistikā var saukt par viedokli. Viedoklis it kā nodrošina vārda brīvību, bet arī vārda brīvībai ir savas robežas un aizskarošiem izteicieniem arī ir jābūt robežām. Es mēģināju noskaidrot, kas ir viedoklis, bet šajā tiesas lietā, man liekas, šis jēdziens ir ļoti izplūdis. Tādēļ es nevaru piekrist Senāta lēmumam. Kāpēc izplūdis? Redziet, tajā viedoklī ir arī vēl tādi „skaisti” izteicieni kā: „... tā operas zāli padarīja par Kremļa bordeli. Latvijas Nacionālās operas valde tāda un tāda vadībā atdevās Kremļa un Putina lakstīgalu diriģentam par 129 tūkstošiem eiro. Atdevās ciniski un Latvijas nodokļu maksātājiem pazemojoši”. Manuprāt, viedoklis nav neesošu faktu izdomājums, bet šie ir neesoši fakti. Viedoklis ir uzskats, viedoklis ir novērtējums. Piemēram, ja jūs tagad, man acīs skatīdamies, sacītu, ka šeit sēž vecene ar vienu kāju, tad tas nav viedoklis,

tas ir vienkārši izdomājums. Bet ja jūs teiktu, ka Svīre neko nav sajēgusi no šīs diskusijas būtības, tas ir jūsu viedoklis. Un es esmu gatava to cienīt. Katram būtu jāciena viedokļi, īpaši jau presē izteikti. Bet šajā lietā, manuprāt, tiešām ir runa par goda un cieņas aizskārumsu, bet ne par to, ka tas ir viedoklis.

Pie tam Senāta nolēmumā vēl ir sacīts, ka no tā viedokļa taču nekāds ļaunums nav cēlies, nav nekāda apstiprinājuma un nav pierādījumu tam, ka operas prestižs no šī viedokļa drukāšanas būtu cietis. Bet kur tad tādus pierādījumus var dabūt? Kā var izmērīt sabiedrības attieksmi? Pat tad, ja būtu krities bijēšu pirkšanas daudzums, arī tad varbūt vienkārši sākās lietains laiks vai pārāk saulains laiks, un tas nebūt nav cēloņsakarībā ar šo viedokli. Tātad tāda prasība, manuprāt, ir pilnīgi pārspilēta, teiksim tā maigi. Nevar prasīt, lai pierādītu sabiedrības viedokli. Un vēl man ir jāsaka tā – jūs varbūt zināt, kas ir sabiedrība, es nezinu, kas ir sabiedrība, jo sabiedrība ir daudzējāda. Ir miljonāru sabiedrība, ir bomžu sabiedrība, ir juristu sabiedrība – visu cieņu! Ir žurnālistu sabiedrība, kuri stāv un krīt par saviem viedokļiem. Bet kur tad ir kopējā sabiedrība? Varētu teikt, ka Latvijas sabiedrība tiktāl nu būtu kopīga, ka visi ir par Latvijas brīvību un neatkarību. Ir visi? Hm. Tā ka, manuprāt, pārāk tiek ekspluatēts šis vārds „sabiedrība”, un vēl vairāk „sabiedrības viedoklis”. Es nespēju iedomāties, kā varētu fiksēt sabiedrības viedokli objektīvi. Subjektīvi katrs var runāt, ko viņš grib. Un vēl jo vairāk – kā sabiedrības viedokli var izmērīt?

Vēl nav, manuprāt, īsti precīzi tas, kā nolēmumā bija rakstīts – civiltiesību prakse atzīst, ka gods ir personības sabiedriskais vērtējums. Bet ja vērtējuma nav, tad nav goda? Ja neviens mani nav vērtējis, tad man nav goda? Tas arī ir ļoti slidēni, kas būtu sabiedriskais vērtējums. Labi, sabiedriskos vērtējumus nosaka aptaujās, bet neesmu manījusi tādas aptaujas par godu. Cieša saskare ar godu ir pašcieņai, kuras, manuprāt, cilvēkiem ļoti bieži pietrūkst. Tā ir pieņemts, arī šīs lietas un nolēmuma sakarā varētu domāt, ka tikai presē izskanējušas domas būtu apspriežamas, un tur nu varētu meklēt, vai ir vai nav goda un cieņas aizskārums. Bet ja vienkārši ģimenē vīrs sievu apsaukā visādiem vārdiem, tad viņas pašcieņa varbūt prasa, ka viņai arī vajadzētu griezties kaut kur, varbūt pat tiesā, lai saņemtu aizstāvību pret tādu necieņas izrādīšanu. Ko tad vajag? Jūs kā gudri juristi varbūt teiksiet, ka tā ir ģimenes lieta, tā ir emocionālā vardarbība, tas ir cits pants un tas neattiecas uz goda un cieņas aizskārumsu. Bet ja nu kaimiņi ir dzirdējuši? Tad ir vai nav cieņas aizskārums? Ja ir avīzē uzrakstīts, tad tas ir cieņas un goda aizskārums, bet ja tas ir tikai divatā, trijatā, tad nav. Kur tad ir tā skaitīšanas sistēma?

E.Danovskis. Brīnišķīgi, Svīres kundze. Liels Jums paldies! Augstākā tiesa šobrīd dzirdēja, kā var izlasīt nolēmumu un kāda ir kritika. Saprotu, ka Svīres kundze, ja būtu tiesnese, būtu rakstījusi atsevišķās domas vismaz lietā par Nacionālo operu. Bet tas, ko šajā diskusijā ir visu aicinājums saredzēt, it sevišķi no Augstākās tiesas puses, ir tas, ka ir ikdienišķa lieta, ir cilvēks vai organizācija, kas pasaka sliktu par citu, un tas var būt pamats juridiskam strīdam. Un vērtības,

kuras ir jāņem vērā, šo strīdu risinot, jau ir ietvertas visupirms Satversmē. Kaut arī tehniski arī Civillikumā ir normas, kas aizsargā godu un cieņu, šīs normas nav iespējams piemērot atrauti no Satversmes un arī no Eiropas Cilvēktiesību tiesas prakses. Tādēļ pat šajā salīdzinoši vienkāršajā lietā, un tādu tiesu praksē ir gana daudz, Satversmi nākas piemērot. Vernušas kundze, Jūs nepiedalījāties šī nolēmuma tapšanā.

E.Vernuša. Paldies Dievam, nē. Bet es vispirms gribu atbildēt Svīres kundzei. Es Jūs ļoti labi saprotu, Jums vajadzētu uzstāties Eiropas Cilvēktiesību tiesā. Es par tiesnesi sāku strādāt reizē ar Latvijas neatkarības atgūšanu. Šādas lietas tad vēl bija maz. Galvenais toreiz bija īpašumtiesību atgūšana. Tad pamazām sāka parādīties goda un cieņas lietas. Ja nemaldos, viena no pirmajām lietām bija Strujeviča lieta, kurš bija ekonomikas ministrs (*Laimonis Strujevičs prasības lieta pret a.s. Diena un žurnālistu A.Ozoliņu 2002.gadā – red.*). Bija raksts par viņu, un tur bija tādiem vārdiem rakstīts, ka es lasīju un domāju – kurš sevi cenošs cilvēks var kaut ko tādu rakstīt par otru cilvēku. Es vispār uzskatu, ka mums visi ir aizrāvušies ar vārda brīvību, bet, piedodiet, arī katram vārdam, ko tu izsaki, arī žurnālista vārdam, ir robežas. Protams, es zinu, ko man žurnālisti atbildēs, tas simtreiz jau ir atbildēts. Un tad Eiropas Cilvēktiesību tiesa pateica, ka šajā rakstā viss ir kārtībā, ka viedoklis var būt aizskarošs. Protams, ir jāskatās, cik tas ir aizskarošs, bet šajā gadījumā viss ir labi. Loģiski, ka mēs – tiesneši – esam diezgan, nelietošu vārdu „atkarīgi”, bet mums ir jāskatās uz ECT, jo citādi pēc tam ir apkopojumi un pārmetumi, cik daudz valsts naudas esam notērējuši, ja mums bijuši slikti spriedumi. Tā mēs arī turpinājām visu vērtēt.

Bet gribu iebilst par to, ka spriedumā nav pateikts, kas ir ziņa vai viedoklis. Senāts raksta: „Apelācijas instances tiesa, atbilstoši judikatūrai, kas izveidojusies lietā par personas goda un cieņas aizsardzību, pareizi atzinusi, ka, lai izvērtētu prasības pamatotību, vispirms ir nepieciešams konstatēt, vai strīdus rakstā ietvertās rindkopas, kas kā aizskarošas norādītas prasības pieteikumā, ir ziņas vai viedoklis. Jo tikai ziņas jeb fakti ir pakļaujami pārbaudei un to pastāvēšana var tikt pierādīta. Turpretī viedoklis atspoguļo personas subjektīvo vērtējumu par kādu personu, tās darbību vai kādu notikumu, un tas nevar būt ne patiess, ne nepatiess.” Te gan nav nekas vairāk izvērst, jo ir izveidojusies judikatūra, kurā tas ir jau bijis pateikts. Protams, kā jau sacīja Svīres kundze, ja teiks, ka te sēž tante bez kājas, bet tā kāja ir, tas jau ir fakts – vai jums ir tā kāja, vai nav. Bet viedoklis, ka man liekas, ka viņai ir resnas kājas, tas jau būtu viedoklis. Kaut gan arī to varētu pierādīt, bet tad būtu jautājums, kur ir tā robeža, cik centimetri ir resna, cik nav resna, un tamlīdzīgi. Tas ir par viedokli. Protams, mums gadu gaitā bija lielas pārbaudes par šīm ziņām un viedokļiem, un viedokli tiešām ir grūti saprast un izvērtēt. Bet ir šī Eiropas Cilvēktiesību tiesas frāze par to, ka viedoklis var būt aizskarošs. Tikai jautājums, cik tāl tas tāds ir: Mēs nemaz šodien nenolasījām visus tos teikumus, kuros, manā uztverē, bija arī ļoti aizskaroši vārdi. Bet tiesa tā ir spriedusi, un tur neko nevar izdarīt.

M.Svīre. Nē, tur neko nevar izdarīt. Bet tomēr var nošķirt izdomātu faktu no viedokļa vai uzskata.

E.Vernuša. Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir teikusi, ka drīkst izmantot dažādas metaforas un salīdzinājumus. Bija, piemēram, lieta par rakstu par kādu dzejnieku, kurā bija drausmīgas tās rindas, piemēram, ka dzejnieks Jānis no rīta pamodās kopā ar to un to, tas viss bija ar tādiem vārdiem aprakstīts... Tiesai nācās lemt – cik tāl tas ir literārs darbs, cik tāl tas ir vai nav izdomājums. Tas viss ir ļoti sarežģīti, bet diemžēl jādara.

J.Pleps. Man liekas, tā bija publikācija „Karogā”, kur varēja atpazīt visus laikabiedrus.

E.Vernuša. Es vēl pateikšu dažus vārdus par Satversmi un civiltiesībām. Sākotnēji mums likās, ka Satversme ir tur kaut kur tālu projām no civiltiesībām. Mums ir zemes hektāri un desetīnas, kas jādala kaut kur Latgalē, un tur nav nekādas Satversmes. Tā mums likās tiešām kaut kas tāls, un mēs uz to skatījāmies ar bijība – kā nu mēs savos privāttiesiskos strīdos Satversmi piesauksim. Bet gadiem ejot, mūsu izpratne mainījās. Kamēr vēl nebija administratīvās tiesas, Civillietu departamenta kompetencē bija arī lietas, kas saistītas ar valsts pārvaldi. Mums nebija pieredzes šādās lietās, un mēs sākām mācīties, sākām skatīties pāri robežām, kā citi dara, sākām lasīt vecos Senāta spriedumus. Un mēs sākām Satversmi piemērot, tā es teikšu to vārdu. Par tulkošanu no civiltiesiskā viedokļa es negribētu iedziļināties, jo šobrīd jau ir izveidojies viedoklis, ka publiskās tiesības no civiltiesībām praktiski būtu nošķirtas. Līdz ar to privāttiesiskajos strīdos Satversme jau daudz mazāk būtu jāizmanto. Piemēram, analizētajā spriedumā motīvu daļa sākas ar atsauci uz Satversmes pantu par vārda brīvību. Un tad ir punkts.

Daudzajos gados, kad strādāju par tiesnesi, es nekad neriskēju tulkot Satversmi, noteikti nē. Jaunie kolēģi ir daudz drošāki. Mūsu laikā Satversmes normas tika izmantotas savas domas pastiprināšanai. Vienbrīd jau tas nāca modē – atsaucē uz autoriem, atsaucē uz Satversmi, vajag to vai varbūt nevajag. Bet kopumā tas tiešām bija savas domas pastiprināšanai. Arī analizētajā lietā tiesas sastāvs bija pateicis, ka vispirms ir Satversme par vārda brīvību, un pēc tam likums par presi. Bet šajā likumā jau tas pats ir pateikts, varbūt pat varēja iztikt bez Satversmes piesaukšanas. Taču, domāju, tiesneši to darīja, lai būtu stiprāks tas pateiktais.

M.Svīre. Vai es drīkstētu pateikt vienu teikumu par Satversmi? Ļoti svarīgas cilvēku dzīvē ir ētikas normas. Varat mani uzskatīt par vecmodīgu, bet man tiešām liekas, ka tās dzīvē varbūt ir pat svarīgākas par likumu normām. Ar 8.nodaļu Satversme ir padarījusi ētikas normas par likuma normām. Jūs jau to visu ļoti labi saprotat. Piemēram, sen ir teikts, ka cilvēka dzīvība ir svēta, bet ir ļoti labi, ka valsts pamatlikumā ierakstīts, ka cilvēkam pirmās ir viņa tiesības uz dzīvību. Tāpat uz godu, uz ķermeņa neaizskaramību, uz visām tām lietām, kas patiesībā sadzīvē it kā liekas normālas, un tā tam vajadzētu būt. Bet diemžēl tā tas nav, tādēļ ir ārkārtīgi

labi, ka visaugstākajā likuma līmenī, ka Satversmē tās ir nodrošinātas.

E.Danovskis. Paldies Jums par labajiem vārdiem par Satversmi. Satversmes 89.pants noteic, ka valsts atzīst un aizsargā Satversmē un starptautiskajos cilvēktiesību aktos paredzētās cilvēka pamattiesības. No tā izriet konsekvence, ka arī ikvienam tiesas spriedumam ir jāaizsargā Satversmē noteiktās cilvēka pamattiesības. Ja tiesas sprieduma rezultāts kādas puses cilvēktiesības pārkāpj, var vērsties Eiropas Cilvēktiesību tiesā. Tur ir bijušas daudz interesantu lietu. Piemēram, par to, ka ir noslēgts līgums, kurā cilvēks apņemas daļu no savas ādas atļaut notetovēt un pēc tam to ādas gabalu izgriezt ārā reklāmas nolūkā. Viņš to neizdara, un otra puse prasa līguma izpildi. Jau Šekspīra „Venēcijas tirgotājā” ir šāds sižets. Latvijas tiesās gan par laimi vēl nav daudz lietu par aizsardzību no šādiem, pat Satversmei neatbilstošiem, līgumiem. Vismaz līdz Augstākajai tiesai, cik man zināms, tādas nav nonākušas. Sapratu Vernušas kundzes vēlmi, lai šādu lietu būtu mazāk, vai ne?

E.Vernuša. Protams.

E.Danovskis. Andžāna kungs, Jūs teicāt, ka lieta par izglītojamā izslēgšanu no skolas ir labi izspriesta. Man blakus sēž tiesnese, kura rakstīja spriedumu šajā lietā. Vai ir kaut kas, ko Jūs gribētu piebilst šajā lieliskajā diskusijā, kas mums bija starp Vernušas kundzi un Svīres kundzi?

G.Andžāns. Tur labāk neko... Kā jau Jūs teicāt, pārstāvot tautas viedokli, mans kompetences līmenis pagaidām ir tālu no Augstākās tiesas un vispār tiesu sistēmas. Bet ir divas lietas, par kurām es aizdomājos, lasot šos četrus nolēmumus.

Pirmkārt, paldies Dievam, ka ir Senāts, Augstākā tiesa. Tā ir kā mamma, kas novērtē – to tiesa nepareizi izdarīja, nepareizi izsprieda, tur malači – visu pareizi izsprieduši. Labi, ka lieta beidzot nonāk līdz instancei, kura zina, kā vajag. Labi, ka ir šis ceļš, kuru veikt, un ir Satversme un tie, kas to pārzina.

Otra lieta, ko es nevaru nepateikt, man šķiet, ka Senāts varētu izteikties īsāk. Es pat atzīmēju konkrētas vietas, kuras, manuprāt, varētu nebūt. Domāju, ka mēs ticam, ka mūsu sabiedrība ir pietiekami apķērīga, un, ja kaut kas ir vienreiz uzrakstīts, tad to citēt vēlreiz un vēlreiz katrā daļā vienkārši nav nepieciešams. Domāju, ka tad arī varētu ātrāk tikt uz priekšu. Bet tas ir tikai mans viedoklis, es novēlu tiesnešiem kļūt vēl konstruktīvākiem un produktīvākiem.

E.Danovskis. Paldies, Andžāna kungs, es zinu, ka tas ir mērķis, uz ko tiecas visi tiesneši. Kas tad ir meistarība? Tā ir spēja izdarīt darbu ar pēc iespējas mazāku resursu patēriņu, bet lai tas ir maksimāli labi izdarīts. Te droši vien mums labs piemērs ir pirmskara Senāta spriedumi, kuros arī bez šaubām ir veikti pētījumi, bet kuri ir bijuši ļoti īsi. Zinu, ka Augstākā tiesa arī cenšas pārdomāt katru vārdu, jo, kā redziet, Svīres kundze izlasīja, Andžāna kungs izlasīja, bet mums valstī ir vēl miljons un 800 tūkstoši iedzīvotāji,

kuriem arī būtu, ko teikt, ko viņi tādā vai citādā aspektā ir izlasījuši. Tādēļ Augstākajai tiesai un jebkurai tiesai tas ir izaicinājums – uzrakstīt nolēmuma motīvu daļu tā, lai, no vienas puses, viss būtu juridiski pareizi un pareizi lietota juridiskā terminoloģija, jo bez tās jurisprudences sabruk. Bet, no otras puses, lai nolēmums būtu tautai pēc iespējas saprotams. Višķeres kundze, dzirdējām labus vārdus par Jūsu gatavoto nolēmumu. Ar ko Jūs gribētu padalīties, runājot par izaicinājumiem Satversmes piemērošanā sava darba ikdienā?

I.Višķere. Man jāteic, ka es pati personīgi vairs nedomāju par Satversmes piemērošanu kā par izaicinājumu. Drīzāk Satversme ir tāda neatņemama un klātesoša mūsu ikdienā. Kā jau Rudīte Vīduša teica – Satversme ir visas mūsu tiesību sistēmas pamats. Turklāt gribu uzsvērt, ka mēs ar Satversmi saprotam ne tikai to, kas ierakstīts Satversmes pantos, Satversme ir arī tie nerakstītie principi, kas izriet no tā, ka mums ir tiesiska valsts. Satversme ir tās vērtības, kas ir atklātas Satversmes ievadā, un arī pamattiesības. Mani ļoti iepriecināja, kā Svīres kundze teica par pamattiesību nodaļu – ka tās jau patiesībā ir tādas pašsaprotamas, no ētikas izrietošas normas. Es gan arī ļoti priecājos, ka Satversmē ir šī 8.nodaļa. Bet pat ja tā nebūtu, ja mēs pozicionējam, ka mēs esam izveidojuši un dzīvojam valstī, kas ir tiesiska, tā ir valsts, kuras vērtība ir cilvēka cieņa. Patiesībā no cilvēka cieņas jau izriet visas tās cilvēktiesību katalogā esošās normas. Tāpēc arī nevar piekrist tam publicista citātam, ko Rudīte minēja grāmatas atvēršanā, ka Satversme ir tikai elitāriem. Tieši pretēji – vismaz tik daudz, cik tā daļa, kur ir pamattiesības un cilvēkvērtības – tas drīzāk ir tāds kā no dabiskajām tiesībām izaudzis veidojums, katram cilvēkam dabiski pašsaprotams. Satversmes simtgades ietvaros es biju viena no tiesnešiem, kas brauca uz skolām runāt ar skolēniem, un man jāsaka, ka sarunās var redzēt, ka skolēniem tas ir pašsaprotami – ka viņiem ir tiesības, tajā pašā laikā saprotot, ka tas nozīmē respektēt arī citu tiesības. Varbūt man paveicās ar skolu, uz kuru es gāju, bet tur tiešām visi zināja, ka Satversme aizsargā manas tiesības un vienlaikus uzliek man pienākumu un rūpes, lai es ar savu rīcību neizskartu citu tiesības. Man liekas, tā ir ikdiena, tas nav nekas elitārs. Un man ir prieks, ka Satversme nav tikai mums, juristiem, Satversme ir visai tautai. Patiesībā jau Satversme ir tautas labklājībai, mēs tikai strādājam ar Satversmi tāpēc, lai mums valstī visiem būtu labāk.

Vēl es aizdomājos par Vernušas kundzes sacīto, ka Satversmi piemēro, bet netulko. Man vienmēr ir licies – kā es varu piemērot bez tulkošanas.

E.Vernuša. Citējot normu.

I.Višķere. Jā, bet arī tā ir kaut vai gramatiskā tulkošana. Ja mēs ar tulkošanu saprotam satura noskaidrošanu, tad jau vispirms ir jāsaprot, kas Satversmē ir, lai es to varētu piemērot. Tāpēc man tā tulkošana vienmēr ir likusies pašsaprotama kompetence. Jautājums varētu būt par Satversmes tālākveidošanu, tur gan varētu domāt. Bet atkal varam runāt, ka Satversme ir tas instruments, kas nodrošina

mūsu tiesību sistēmas pilnību un principā visas atbildes. Ja kaut kas nav zemāka ranga tiesību normās, visas atbildes uz tiesību situācijas risinājumiem ir iespējams atrast Satversmē. Gadījumi, kad nekāda cita regulējuma nav un risinājums mums ir jāmeklē tikai Satversmē, varbūt ir retāk, bet ikdienā, spriežot tiesu, es izjūtu Satversmi katru dienu.

Klausoties grāmatas atvēršanas uzrunas un tagad diskusiju, man noformulējās trīs lietas. Viens ir principā tas, ko Bičkoviča kungs jau teica, ka tiesas uzdevums ir nodrošināt tiesību uz taisnīgu tiesu īstenošanu. Attiecīgi Satversmes norma par tiesībām uz taisnīgu tiesu un visi no tiesībām uz taisnīgu tiesu izrietošie principi ir tas, kas noteic, kā mums ir jādara savs darbs. Tas ir tas, ko Satversme mums katru dienu saka, kā mums ir jāstrādā. Procesuālās tiesību normas būtībā ir tiesību uz taisnīgu tiesu konkretizācija. Vienīgi nevar vienmēr paļauties, ka likumdevēja ierakstītā procesuālā tiesību norma pilnīgi noteikti atbilst Satversmei, un mums vienkārši jāatceras, ka procesuālajām tiesību normām ir jābūt vērstām uz tiesību uz taisnīgu tiesu īstenošanu, un tādā kontekstā tās arī vienmēr ir jāpiemēro. Procesuālās normas nav pašmērķīgas. Katrai procedūrai ir kaut kāda jēga. Tāpēc, piemērojot procesuālās normas, tiesnesim vienmēr jāatceras, ka tas ir ar domu, lai sasniegtu mērķi nodrošināt tiesības uz taisnīgu tiesu. To paturot prātā, mēs izvairāmies no formālas tiesību normu piemērošanas un vienmēr skatāmies to jēgu.

Otrā doma – kā Satversme nonāk mūsu ikdienas darbā. Protams, tiesai piemērojamās tiesību normas ir principā jāskata caur Satversmes prizmu tādā kontekstā, vai šīs normas atbilst Satversmei. Ja sākumā ir tāda šaubas, vispirms ir jāskatās, vai mēs varam interpretēt piemērojamās normas. Ja šķiet, ka norma neatbilst Satversmei, varbūt mēs varam to interpretēt pareizi – tā, kā atbilst Satversmei. Ja nevaram un arī ar tiesību tālākveidošanu netiekam galā, tad ejam uz Satversmes tiesu. Tajā ziņā es piekrītu Vernušas kundzei, ka tas nebūt nenozīmē, ka katrā spriedumā ir jābūt atsaucei uz Satversmi. Nebūt. Bet mums galvā, prātā tai Satversmei ir jābūt. Es teiktu, ka katram tiesnesim ir jābūt tik zinošam un ar tādu izpratni par Satversmes vērtībām un pamatprincipiem, ka tev galvā iezvanās zvaniņš, trauksmes zvans, ka kaut kas nav kārtībā. Tiesnesim ir dabiski jāizjūt, kurā brīdī to Satversmi vajag piesaukt. Tā sajūta, ka nav taisnīgi, taču iezvanās galvā. Ja nav taisnīgi, tātad kaut kas nav kārtībā, tad ir jāmeklē risinājums. Satversmes norma jau principā ir vērsta uz to, lai visas tiesiskās attiecības būtu noregulētas taisnīgi. Ja mēs piemērojam zemāka ranga normas, mums rezultāts ir kā sanāks, bet, ja ir sajūta, ka nav taisnīgi, tā nevar būt. Es teiktu, ka tiesnesis tādu spriedumu tālāk nevar laist, tad ir jādomā, ko darīt. Vai nu jāiet uz Satversmes tiesu, lai panāktu taisnīgumu, vai pašam jāmeklē risinājumu. Kaut kādiem instrumentiem būtu jābūt.

Trešais, par ko es aizdomājos, klausoties par Satversmi tiesneša ikdienā, ir tas, ka vienmēr ir jāapzinās, ka no Satversmes izriet princips par tiesību ļaunprātīgas izmantošanas aizliegumu un demokrātijas paš aizsargāšanās princips. Tas ir tas, kas tiesnešiem, darot savu darbu, ir jāņem vērā. Mēs – administratīvie

tiesneši – skatām lietas starp valsti un cilvēku un tāpēc jo īpaši izjūtam, ka mums ir pienākums paralēli skatīties, vai procesa dalībnieki kādreiz neizmanto savas tiesības ļaunprātīgi vai ar mērķi graut mūsu valsti. Piemēram, man bija viena tāda lieta. Kā zināt, 16.martā vienmēr pie Brīvības pieminekļa virmo kaislības, un viena biedrība, kurai nepatīk, ka citi iet pie pieminekļa un noliek ziedus, jau vairākus mēnešus pirms šī datuma vērsās pašvaldībā un vēlējās pieteikt sapulci, nosakot, ka viņiem būs vajadzīgs viss Brīvības pieminekļa laukums visu dienu 16.martā no rīta līdz vakaram. Paši vēl piebilst – principā mums tā īsti nevajag, mēs tikai gribam, lai neviens cits tajā laikā tur netiek. Tur bija acīmredzams, ka viņi nevēlas izmantot savu Satversmē garantētās tiesības pulcēties un paust savu viedokli, bet patiesībā viņu mērķis bija nepieļaut, ka kāds cits izmanto savas miermīlīgās tiesības.

Mums ir bijušas vairākas lietas par biedrību reģistrāciju, kurās tiek atteikts reģistrēt biedrības, kuru mērķis ir neatbilstošs Satversmes pamatvērtībām. Tiesa atzina, ka nedrīkst reģistrēt biedrību, kuras mērķis ir panākt, ka tiešā veidā tiek atļauts zaimot Latvijas karogu. Reģistrācija atteikta arī biedrībai, kuras mērķis bija veicināt Latvijas kā Krievijas tautiešu vienotās pasaules sastāvdaļu. Arī šādas lietas mums nāk, un tad mums ir jādomā. No vienas puses, ir taču Satversmē garantētās tiesības apvienoties biedrībās, pulcēties, paust savu viedokli, bet tajā pašā laikā, ja tas viedoklis grauj vai grib graut mūsu valsts pamatus, arī tā ir joma, kas mums vienmēr ir jāatceras. Tad mums ir jābalansē – no vienas puses mūsu pienākums ir aizsargāt Satversmes vērtības, tostarp cilvēktiesības un cilvēka cieņu, tajā pašā laikā mums jāraugās, lai nebūtu ļaunprātīga tiesību izmantošana.

Jā, varbūt mēs to neierakstām katrā nolēmumā, un nav arī vajadzīgs ierakstīt, lai tikai smuki izklausītos Satversmes piesaukšana. Domāju, ka Satversmes normas mūsu nolēmumos ir jāanalizē tad, ja mēs redzam, ka tas ir svarīgi strīda izšķiršanai un argumentācijai. Bet tiesneša prātā Satversmei ir jābūt visu laiku, katru dienu.

E.Danovskis. Administratīvajās lietās šie jautājumi ir jārisina daudz biežāk nekā civilīetās. Attiecībā uz krimināllietām Satversmes normas jau ir īstenotas detalizētākā kriminālprocesa noregulējumā. Satversmes 93.pants „Cilvēka dzīvību aizsargā likums” vispirms atspoguļojas Krimināllikuma 116.pantā. Tiesnesim ikdienā nav nepieciešams obligāti atsaukties uz Satversmi, jo, gluži vienkārši, šo vērtību izsvērumu un pienākumus, kas izriet no Satversmes, jau ir īstenojis likumdevējs. Nekādā ziņā šo diskusiju negribētu pārvērst par diskusiju „Satversme likumdevēja rokās”, tas jau ir daudz plašāks darba lauks. Bet tas dara saprotamu, kāpēc citu departamentu rokās Satversme nonāk retāk.

Lasot Augstākās tiesas, jo sevišķi Administratīvo lietu departamenta, nolēmumus, pat neskatoties, kāds ir tiesas sastāvs, var diezgan bieži uzminēt, kurš no senatoriem ir rakstījis nolēmumu, jo katram ir savs rakstības stils. Kaut arī tiesas nolēmums ir koleģiāls darbs, kurā arī citi kolēģi dod savu pienesumu, tomēr diezgan daudzos gadījumos tiesnesi referentu var

uzminēt. Ievas Višķeres rakstītos nolēmumus var uzminēt ļoti bieži, un tagad gribētos dzirdēt, ko Ieva varētu teikt uz diskusijas dalībnieka Ginta Andžāna teikto par to, ka varētu rakstīt īsāk.

I.Višķere. Jā, es piekrītu, ka varētu rakstīt īsāk. Bet zini, cik tas grūti?! Tas tiešām tā ir, ka katram tiesnesim ir savs stils, lai gan man ir sajūta, ka mums Administratīvo lietu departamentā tas stils daudziem ir diezgan līdzīgs. Es nevarētu atšķirt, ar izņēmumiem. Piemēram, Jaurīte Briede raksta tā, ka var zināt, ka tā ir Jaurīte. Jā, es droši vien esmu tā, kas reizēm varētu rakstīt īsāk, bet reizēm gribas garāk un liekas, ka vajag. Es vēl esmu gana jauna tiesnese, tas ir meistarības jautājums, es teiktu.

E.Danovskis. Bet par šaubām runājot – vai lietā par skolēna izslēgšanu no skolas sliktas uzvedības dēļ, ko diskusijas dalībnieki uzslavēja par rezultātu, bija šaubu moments?

I.Višķere. Vairs neatceros, vai man tobrīd bija galvā šaubas, bet tas gan uzreiz bija skaidrs, ka šajā lietā nav tikai tas, ka skolēns ir kaut ko sliktu izdarījis un viņš jā soda. Tā situācija bija tāda, ka ir tiesības uz izglītību, viņš ir bērns, lai arī tobrīd jau septiņpadsmitgadīgs. Patiesībā tas bija ļoti izšķirīgs aspekts šajā lietā, ka skolnieks bija jau vidusskolā. Vidusskolas izglītība mums nav obligāta, un, ja cilvēks ir izvēlējies pēc pamatskolas turpināt savu izglītīšanos vidusskolā, viņam ir jā rēķinās, ka ir tomēr arī pienākumi. Jāsaka, ka tur tas apstākļu daudzums bija tāds, ka man par to, ka tas ir pareizais rezultāts, šaubas nebija. Bet ja būtu citādi apstākļi, ja būtu tikai tas pēdējais skolotājas apsūkāšanas gadījums un pirms tam nebūtu bijusi virkne citu cilvēku aizskaršanas gadījumu, tad tās šaubas, protams, būtu lielākas. Tas jau bija tas galvenais jautājums – izvērtēt, vai tajos apstākļos izslēgšana tiešām ir nepieciešama. Jo šeit ir runa par joprojām bērnu, tāpēc mums ir jā domā, vai nav kāds cits instruments, kā mēs varam sasniegt mērķi, kā skola var nodrošināt visiem pārējiem bērniem piemērotu vidi, lai viņi var netraucēti mācīties. Bet konkrētajā lietā tie apstākļi bija jau tik ilgstoši un skola jau bija ar dažādiem citiem instrumentiem centusies situāciju risināt, ka to citādi nebija iespējams atrisināt. Jāsaka arī, ka tajā lietā nebija arī nekādas nožēlas no skolēna puses. Viņam bija pozīcija – ko gribu, to daru, man ir tiesības uz izglītību, jūs man neko nevarat padarīt. Tādēļ mums tā doma bija, ka arī tad, ja tu esi tikai bērns un tev nav 18 gadi, kriminālatbildība ir jau no 14 gadu vecuma un tev ir jā saprot, ka tavai rīcībai ir sekas. Baudot tiesības, tām līdzī nāk arī pienākumi, un ar cieņu ir jā ieturas pret citu tiesībām iegūt izglītību. Nevar būt tā, ka skola paliek bezspēcīga un nevar nodrošināt tiesības pārējiem bērniem.

M.Svīre. Bet vai Jums bija arī doma par skolotāju? Ja šo situāciju iedomātos otrādi un Jūsu nolēmumu apgrieztu otrādi, ka zēns tiek atgriezts skolā, tad skolotāja – kā viņa ietu stundā, jo tā ziņa jau būtu pa visu klasi, ka šo skolotāju var saukt par *kuci*, viņa nekas nav. Līdz ar to ne tikai šīs skolotājas prestižs tiktu

grauts, man liekas, ka šai skolotājai tad būtu jā aiziet no skolas, bet arī citu skolotāju prestižs tiktu grauts. Tāpēc es Jums gribu izteikt lielu pateicību par to, ka Jūs izlēmāt tā, jo zēns patiešām nebija pelnījis labvēlīgu attieksmi pret viņu, savukārt skolotāja bija jā pasargā.

E.Danovskis. Višķeres kundze pieņem komplimentu. Šo jautājumu par šaubām es uzdevu arī tādēļ, lai redzētu, ka ikvienā intelektuālā darbā, tāpat kā mākslā, pastāv savi šaubu elementi, un viens no šaubu elementiem mūsu šīsdienas diskusijas kontekstā ir šaubas par to, kas izriet no Satversmes. Jo nav tā, ka visi lasa Satversmi vienādi. Ir pat tiesneši, kas to, vai Satversmes normas ietilpst attiecīgās normas tvērumā vai nē, mēdz izlasīt atšķirīgi. Šaubas nav nekas neparasts, un tās mums ir nepieciešamas, lai nonāktu pie pareiza rezultāta.

Tagad es skatos mūsu Satversmes pārstāvja virzienā. Jāni, kas ir tas, ko Tu šajā diskusijā, gan dzirdot jau izskanējušo, gan arī, protams, daudz domājot un rakstot par Satversmi, vēlies šajā brīdī teikt?

J.Pleps. Galvenais uzdevums droši vien ir nekrist kultūrkārā, jo tagad tas ir tāds moderns jēdziens gan tajā pusē okeānam, gan jau arī šajā pusē. Tu tā ļoti korekti norādīji, ka Satversmi mēdz lasīt dažādi juristi vai dažādas tiesas. Bet minēji arī par parlamenta un likumdevēja darbu, un mēdz gadīties, ka Satversmi mēdz lasīt dažādi arī tiesas un parlaments. Ko nozīmē šis dažādais lasījums? Tas lielā mērā nozīmē atšķirīgus priekšstatus par to, kā būtu pareizi un taisnīgi. Respektīvi, kādu mēs gribētu redzēt rītdienu. Faktiski jau tas arī ir tas lielais strīds vai tā domu sadursme, jo mums katram ir priekšstats par to, kādu mēs redzam sabiedrības nākotni. Katrs ar savu priekšstatu gribētu to sekmēt, vēlamus labticīgi, un tieši par to vislielākās diskusijas rodas. Tieši tādās reizēs ļoti bieži palīdz dažādi tiesību avoti un arī tiesību palīgavoti. Es, piemēram, esmu paņēmis līdzī svarīgāko konstitucionālo tiesību palīgavotu – „Limuzīnu Jāņu nakts krāsā”, jo tad, kad mēs ar lielisko kolēģi Edgaru Pastaru apspriežam aktuālus konstitucionālo tiesību jautājumus, kuru risinājumi vēl nav izdomāti un zināmi, tad domas virzībai vienmēr ļoti noder kāds no leģendārā darba citātiem. Tikai divi īsi piemēri. Pirmais piemērs par e-Saeimu. Parlamentam vajadzētu sanākt darbam klātienē, vai arī parlaments var strādāt attālināti, katram deputātam paliekot pie sava ekrāna? Uzreiz nāk prātā Mirtas tantes teiktais, ka vismaz vienreiz dienā vajadzētu visiem sanākt kopā pie galda. Un tad, kad jūs šo citātu pasakāt, tā sarežģītā juridiskā problēma kļūst dziļi cilvēciska, mēs aizejam uz to cilvēcisko, katram normāli saprotamo perspektīvu, un mēs atrodam atbildi.

Vēl otrs piemērs. 6.Saeimā bija viens deputāts, kura dēļ joprojām Saeimas namā ir aizliegts ienākt un uzturēties šortos. Varētu būt jautājums, vai šāds ierobežojums neaizskar deputāta kā tautas priekšstāvja tiesības. Un atkal mēs paskatāmies šajā grāmatiņā, un tur ir Mirtas tantes teiktais – te jau nav nekāda nūģistu biedrība. Atkal tā atbilde tik vienkārši atrodas.

Ar šiem piemēriem gribēju pateikt, ka Satversme tiešām nav nekas sarežģīts. Pieļauju, ka kara

noziegumu iztiesāšana vai Civillikuma piemērošana noteikti ir komplicētāka, tāpat kā droši vien tās tiesību jomas, kurās lieliskais kolēģis Danovska kungs ir specializējies. Jo Satversme ir domāta patiešām katram, ne tikai juristiem. Satversmes uzdevums ir noteikt, kā ir taisnīgi un pareizi, un to noteikti nevajag paslēpt aiz ļoti sarežģītām juridiskām formulām. Es pieradu pie tiem, kuri ļoti seko līdzi un lasa vecos starpkaru Latvijas Senāta nolēmumus. Tajos var mācīties – jo īsāk un tiešāk pasaka domu, jo uzreiz ir viss precīzāk skaidrs. Līdzīgi mēs varam arī paskatīties uz Satversmes tiesas spriedumiem – 90.gadu beigu un 2000.gadu sākuma spriedumiem, kad vēl nebija visa tā smalkā Satversmes piemērošanas metodoloģija attīstīta, un tagadējiem spriedumiem uz 60 un vairāk lapaspusēm, ar visu izvērsto metodoloģiju, ar visiem pantiem, plašiem citātiem. Kurā spriedumā var atrast svaigāku domu? Pārsteidzoši, bet tajā, kurā tas ir mēģināts pateikt pašiem no sevis pirmo reizi, vēl bez visām smalkām atsaucēm.

Satversme ir patiešām kaut kas līdzīgs labam stāstam, sava veida tiesībnieku Limuzīns Jāņu nakts krāsā. Tas ir teksts, ko ir radījis autors, bet katrs mēs, kas šo grāmatu lasām, izlasām to mazliet savādāk un katrs tajā atrodam ko personisku. Grāmatas vērtību pāri laikiem rada tieši lasītājs, jo lasītājs lasa tekstu caur savu pieredzi, caur savu pasaules sajūtu, tieši šodien ar savām šodienas acīm un šodienas jautājumiem. Un šos tekstu lasīs vēl pēc 100 gadiem – gan Limuzīnu, gan arī Satversmi – jau tajā laikā un tālaika zināšanu un pieredzes perspektīvā. Ja nākotnes lasītājs būs redzošs, prasmīgs, tad arī teksts dzīvos līdzīgu laikam un būs laikmetīgs arī tad.

Satversmes autori Latvijas Satversmes sapulcē pirms 100 gadiem ir uzrakstījuši šo Satversmes tekstu ar pašāvēību, ka arī pēc 100 gadiem to pratīs prasmīgi izlasīt un piemērot. Labam tekstam ir vajadzīgs lasītājs, bet, ņemot vērā, ka man blakus ir aktieris un teātra cilvēks, es teiktu, ka vajadzīgs arī tas, kas to var parādīt sava laika kontekstā, laikmetiskot – režisors, scenārists, aktieris, kas improvizē. Tad tas veicis teksts dzīvo un pārdzīvo dažādus laikus. Un es gribētu pateikt, ka, manuprāt, tiesnesis ir tas, kas katru dienu laikmetisko un dara vienmēr jaunu Satversmes simtgadīgo tekstu. Vai tas izdodas, vai neizdodas, to beigās novērtē sabiedrība.

E.Danovskis. Paldies par šo brīnišķīgo salīdzinājumu. Arī par skaidrojumu un zināmā mērā ieteikumiem visu instanču tiesnešiem darbā ar Satversmi. Bet grāmatas atvēršanas uzrunās izskanēja viedoklis, ka Jāņa Plepa grāmatā „Satversmes iztulkošana” nevarot atrast, kā tiesnesim tulkot Satversmi. Vai tā ir taisnība?

M.Svīre. Tā ir.

E.Danovskis. Vai tas nozīmētu, ka ir jābūt jaunam izdevumam vai papildinājumam?

J.Pleps. Lai būtu jauns izdevums, vienmēr ir vajadzīgs izdevējs, kas gatavs izdot, un lasītājs, kurš būtu gatavs jaunu izdevumu lasīt. Jā, Satversmes iztulkošanas grāmata toreiz ir padevusies ļoti parlamentāra.

Domāju, to ietekmējis tas, ka grāmatu rakstīju laikā, kad pats strādāju parlamentā, Saeimas Juridiskajā birojā. Tādēļ tajā vairāk domāts par to, kā parlamentā strādāt ar Satversmi un kādas ir Saeimas tiesības Satversmes iztulkošanā. Bet man liekas, ka tajā var atrast pašas galvenās lietas Satversmes piemērošanai.

Ir pilnīga taisnība tas, ko mēs visi šeit runājam – tās skaidrās lietas ir tiesību sistēmā jau sen pierakstītas. Likumdevējs tās ir pierakstījis dažādos likumos, tās ir atkārtotas un nostiprinātas iepriekšējā tiesu judikatūrā. Satversme nav nepieciešama, kad jāatgriežas pie jau zināmā. Bet tajā brīdī, kad mēs jūtam vajadzību pēc Satversmes, tas ir kaut kas, kas ir nezināms mūsu tiesību sistēmā, kad nepieciešamas jaunas atbildes par to, kas ir taisnīgi un pareizi. Satversme ir tik atvērta nākotnei, lakoniska un tekstuāli skopa, jo tās uzdevums ir noteikt mūsu sabiedrības dzīvi nākotnei, kad vēl līdz galam visas pareizās atbildes nav zināmas un izdomātas. Un tad būs nepieciešamas divas ārkārtīgi vienkāršas lietas, kuras paredz un prasa Satversme. Pirmkārt, tiesnesis, kurš nodrošina taisnīgumu, tātad vajadzīga konstitucionāla amatpersona, kas īsteno Satversmes iztulkošanas funkciju. Otrkārt, mums ir vajadzība, es teiktu, pēc zināma priekšstata par to, kādu nākotni šī konstitucionālā amatpersona redz. Ja šīs divas lietas mums ir, mums ir pilna pašāvēība, ka Latvija vēl kādu laiku pastāvēs – vismaz nākamajos 150–200 gados.

E.Danovskis. Es biju cerējis, ka Tu teiksi, ka tajā grāmatā tomēr ir ko izlasīt. Varu apliecināt, tur ir ko izlasīt arī par Satversmes iztulkošanu. Ikvienam tiesību piemērotājam tas nav vienkārši veicams uzdevums, jo nepietiek Satversmes normu izlasīt, ir jāieskatās arī Satversmes sapulces stenogrammās, lai saprastu, kādas diskusijas ir bijušas. Savukārt cilvēka pamattiesību 8.nodaļas satura noskaidrošanā liela nozīme ir arī starptautisko tiesību aktiem. Tā ka, domāju, ir ko lasīt arī ikvienam tiesnesim, kurš savā darbā saskaras ar Satversmes interpretācijas grūtībām.

Godājamie diskusijas dalībnieki, mēs esam visi pārrunājuši, reakcija ir bijusi gan no Svīres kundzes, gan no Andžāna kunga, gan no divām lieliskām tiesnesēm, gan no Jāņa Plepa. Kopsavelkot šo diskusiju, es vispirms sāksu ar tautas pārstāvjiem, jautājot, kādi ir Jūsu ieteikumi Augstākajai tiesai turpmākajā darbā, vai atziņas, kas Jums ir palikušas no šīs diskusijas un ko Jūs īpaši gribētu pateikt kā savu galavārdu šodien?

M.Svīre. Es neiedrošinos dot kādus norādījumus šai auditorijai un klātesošajiem, domāju, ka šī ļoti kompetentā sabiedrība zina labāk, ko un kā vajadzētu darīt. Es tikai un vienīgi varu apliecināt savu cieņu. Un, ziniet, varbūt tas ir drusku nenopietni, bet kādreiz, kad es stājos Juridiskajā fakultātē, es gribēju būt tiesnese, bet dzīve sagriezās citādi un tas nerealizējās.

E.Danovskis. Vai tas nav skaisti, Svīres kundze vēlējas būt par tiesnesi, un viņai ir lemts šodien būt Augstākās tiesas sēžu zālē. Tas ir, es gribētu teikt, simboliski.

M.Svīre. Es esmu ļoti priecīga, patiešām, man šobrīd ir tāds īpašs gara stāvoklis.

E.Danovskis. Andžāna kungs, vārds Jums.

G.Andžāns. Es savukārt cerēju šeit nekad nenonākt, un, kad man zvanija un ļoti nopietni teica: „Labdien, Jums zvana no Augstākās tiesas”, pat neko neizdarījis, es sāku analizēt, kāpēc man zvana no Augstākās tiesas. Bet, protams, man ir gods šeit būt. Nesen redzēju Strupiša kungu runājam televīzijā, un dzirdēju, ka tautas uzticība tiesai aug. Un es esmu no tās tautas daļas, kas tiesai tic un uzticas, un vienīgais, ko es varu novēlēt, lai šis uzticēšanās procents kādreiz sasniedz vēlamos 100%.

E.Danovskis. Paldies, Andžāna kungs, lai arī Jūsu cerības piepildās. Cienījamās tiesneses, Jūs dzirdējāt tautas viedokli, un es pat negribu tagad Jums pateikt, kādā virzienā Jums būtu kaut kas jāsaka. Bet pasakiet savu galavārdu šodien par tēmu „Satversme tiesneša rokās”. Vernušas kundze, lūdzu.

E.Vernuša. Ja runa ir par Satversmi tiesneša rokās, es gribu teikt saviem bijušajiem kolēģiem tiesnešiem: esiet droši, piemērojiet Satversmi, ja to vajag, bet, ja nevajag, tad nevajag tikai tāpēc, lai tur būtu tā atsaucē. Mācieties, protiet lasīt, protiet piemērot, un viss būs labi. Lai Jums būtu spars strādāt! Tiesneša darbs ir ļoti grūts, un 100% uzticēšanās tiesai nebūs nekad. Novēlu, lai Jums nebūtu tā kā man, aizejot pēc 30 gadiem pensijā. Kad man pirms diskusijas atsūtīja tos četrus spriedumus, es ilgi nevarēju saņemt tos izlasīt. Bet nu, protams, saņēmos. Tāpēc strādājiet, bet nepārcentieties.

E.Danovskis. Paldies! Man pēc sacītā asociācija radās – vai nav tā, ka ar Satversmi tiesneša nolēmumā ir kā ar Bībelē rakstīto: tev nebūs manu vārdu lieki valkāt.

I.Višķere. Man no šīs diskusijas visvairāk paliks prātā tas, ko teica tauta un ko apstiprināja pēc tam Jānis – ka tās pamatlietas Satversmē jau būtībā ir vienkāršas un visiem cilvēkiem dabiski saprotamas. Lai mums izdodas caur to dabisko sajūtu atrast vienmēr to pareizo atbildi Satversmē.

E.Danovskis. Paldies! Vai Jānim ir vēl kas, ko nobeigumā pateikt?

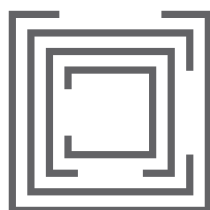
J.Pleps. Es domāju, ka pavisam noteikti mēs redzam, ka nāk arvien vairāk interesantu gadījumu un mums visiem priekšā stāv vajadzība būt, es negribētu teikt – drosmīgiem, bet nebaidīties pamanīt, ka jaunās tehnoloģijas, jaunās digitālās un attālinātās attiecības, visas transformācijas, ko mēs redzam sev apkārt, tas viss jau ir atrisināts ļoti sen, pirms 100 gadiem. Runājot par metodēm, norādīji uz Satversmes sapulces stenogrammām kā vērtīgu tiesību palīgavotu. Nešaubos, ka tur varēs atrast, piemēram, ko Marģers Skujenieks ir teicis par Satversmes tvērumu attiecībā uz datorprogrammu vai e-pastu lietošanu, lai arī Satversmē tehnoloģiski modernākais vārds ir „aktis” un tolaik nav viens vēl neko nenojauta par datoriem un e-pastiem. Bet vienlaikus tur viss ir iekšā un precīzi regulēts, jo Satversme nosaka visus nepieciešamos pamatprincipus, kā būtu taisnīgi un pareizi, un tie ir pāri laikiem pastāvoši.

E.Danovskis. Pašā diskusijas sākumā Svīres kundze, referējot par nolēmumu Operas lietā pret TVnet, pieminēja vārdu „patiesība”. Kā nošķirt viedokli no patiesības. Latviešu valodā pats vārds „patiesība” rada asociācijas par to, kā tas ir veidots – pati esība. Divi vārdi. Mēs runājam par cilvēka teikto, vai tas ir viedoklis, vai tā ir patiesība, vai nepatiesība. Bet to pašu – vai tas ir viedoklis, vai tā ir patiesība – var teikt arī par Satversmes interpretāciju vienalga kura jurista vārdos. Vai tas, kas tur uzrakstīts, ir viņa viedoklis, kā viņš izlasa, vai tautas viedoklis, kā tā izlasa Satversmi, vai tā tik tiešām ir patiesība par Satversmē noteikto.

Es atļaušos noslēgt šo diskusiju un jautājumu par patiesību ar vienu citu literātu. Mūsu arī lieliskajam tautas rakstniekam Ernestam Birzniekam-Upītim ir tāds jauks stāsts „Druviņi”. Tur māte stāsta savam bērnam, kāpēc dzīvē tāda netaisnība notiek, un tie mātes, respektīvi, Birznieka-Upīša, vārdi ir: „Kailo patiesību dieviņš tikai vienu laidis pasaulē. Un no paša sākuma viņa tāda kaila arī staigājuse. Bet ļaudīm tas nav patīcis, un viņi to sākuši gērbt katrs savās drēbēs. Arī tagad viņa staigā viena, bet katrs to domājis tādu, kādi pats gērbies. Un tādēļ to nevar vairs pazīt un grūti atrast.”

AUGSTĀKĀS TIESAS KONFERENCE

AUGSTĀKO TIESU LOMA KONSTITŪCIJAS VĒRTĪBU STIPRINĀŠANĀ

THE ROLE OF THE SUPREME COURT IN STRENGTHENING
THE VALUES OF THE CONSTITUTION

KONSTITŪCIJAS SPĒKU RADA TIESNEŠĪ

Satversmes simtgadi godinot, Augstākā tiesa 9.septembrī rīkoja starptautisku konferenci par Augstāko tiesu lomu konstitūcijas vērtību stiprināšanā. Konferencē piedalījās Latvijas, Igaunijas, Lietuvas, Austrijas un Čehijas Augstāko tiesu tiesneši.

Konferencē darbs noritēja divās daļās. Pirmā daļa – par konstitūcijas normu piemērošanas izaicinājumiem mūsdienās. Pamatziņojumu par varas dalīšanas

mērķi un tiesas lomu tā sasniegšanā sniedza Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes profesore Sanita Osipova. Par Austrijas konstitūcijas piemērošanas izaicinājumiem Eiropas Savienības tiesību kontekstā referēja Augstākās tiesas tiesnesis Gerhards Kurass. Čehijas Augstākās Administratīvās tiesas tiesnesis Zdeneks Kins runāja par konstitūcijas tiešo piemērošanu.

Konferences viesi no Austrijas, Igaunijas, Lietuvas Augstākajām tiesām, Čehijas Augstākās Administratīvās tiesas kopā ar Latvijas Augstākās tiesas priekšsēdētāju un Senāta departamentu priekšsēdētājiem

Konferences otrajā daļā sarunas bija par konstitūciju kā avotu Augstāko tiesu nolēmumos. Priekšlasījumu par konstitucionalitātes pārbaudes robežām Senāta spriedumos sniedza Augstākās tiesas priekšsēdētājs Aigars Strupišs. Igaunijas Augstākās tiesas tiesnese Jūlija Lafranka dalījās Igaunijas Augstākās tiesas hibrīdpieredzē – kā tiesai būt starp kasāciju un konstitūciju. Savukārt Lietuvas Augstākās tiesas priekšsēdētāja pienākumu izpildītāja Sigita Rudēnaite analizēja konstitūciju kā avotu Lietuvas Augstākās tiesas nolēmumos.

Tiesu varas skats uz konstitūciju piemērošanu. Interesanta vecāko valstu pieredze, detalizēts ieskats Baltijas reģiona pieredzē. Attīstības virzienu tendences un jaunas idejas. Tāda bija konference, kuras noslēgumā Latvijas Universitātes docents Jānis Pleps rezumēja: „Ir lieliski, ka tiesa svin konstitūcijas svētkus, apzinoties, ka šādi svētki ir iespējami tāpēc, ka mums ir neatkarīga un tainīga tiesa. Konstitūcijas spēku rada tiesneši, kas iedzīvina un īsteno konstitūciju katrā valstī.”

Konferences atklāšanā dalībniekus uzrunāja Valsts prezidents Egils Levits, Ministru prezidents Krišjānis Kariņš, Satversmes tiesas priekšsēdētājs Aldis Laviņš, ASV Augstākās tiesas pensionētais tiesnesis Stīvens Breijers un Saeimas priekšsēdētājas biedre Inese Lībiņa-Egnere

PAR DEMOKRĀTIJAS FUNDAMENTĀLO VĒRTĪBU MŪSDIENĪGU INTERPRETĀCIJU

Augstākās tiesas priekšsēdētāja Aigara STRUPIŠA uzruna, atklājot konferenci

Labdien godātie konferences dalībnieki, viesi, kolēģi! Man ir tas gods un prieks sveikt Jūs visus Augstākās tiesas rīkotajā konferencē par godu Latvijas Satversmes pirmajam gadsimtam. Man ir prieks, ka mūsu kolēģi no Čehijas, Austrijas un tradicionāli arī no pārējām Baltijas valstīm – Igaunijas un Lietuvas – ir raduši iespēju piedalīties mūsu pasākumā.

Lai kaut kādā ziņā iezīmētu konferences rāmi, pastāstīšu, kā radās doma par šīs konferences organizēšanu.

Spēkā esoša 100 un vairāk gadus veca konstitūcija mūsdienās ir samērā liels retums, un samērā liela daļa no tām ir Eiropas valstīs – Nīderlandē, Beļģijā, Norvēģijā, Luksemburgā, Austrijā, Lihtenšteinā. Un arī Latvijā. Es ceru, ka neviens nenoliegs, ka ir visnotaļ liela atšķirība starp mūsdienu sabiedrības dzīvi un cilvēkiem un to, kāda tā bija 100 gadus atpakaļ – pagājušā gadsimta sākumā.

Runājot ar kolēģiem par iespējamo konferenci, radās ideja parunāt par to, kā tas ir – mūsdienās dzīvot ar „vecu” konstitūciju, kas veidota pavisam cita laikmeta sabiedrībai. Arī par to, ar kādām problēmām sastopas Augstāko tiesu kolēģi citās valstīs konstitucionālo

vērtību evolūcijā. Tāpēc esmu pateicīgs visiem ārvalstu kolēģiem, kuri rada iespēju mums pievienoties, jo īpaši – Austrijas kolēģiem, kuri ir līdzīgā situācijā: viņu spēkā esošā konstitūcija ir tikai divus gadus vecāka par mūsējo. Mums kopīgas arī citas paralēles – gan Latvija, gan Austrija bija citas impērijas sastāvā, gan vieni, gan otri izveidoja savu valsti un pieņēma konstitūciju, tad zaudēja neatkarību – Austrija tika aneksēta, Latvija okupēta, un visbeidzot – gan vieni, gan otri, atjaunojot neatkarību, atjaunoja savu seno konstitūciju.

Vēl viens aspekts ir tas, ka, pieņemot Satversmi 100 gadus atpakaļ, Latvijā nepastāvēja konstitucionālā tiesa. Mūsdienās tāda pastāv. Līdz ar to gaisā virmo daudzi interesanti jautājumi. Piemēram, par 100 gadus veco normu mūsdienīgu interpretāciju, par to, kā šajā laikā mainījusies sabiedrības vērtību uztvere, par to, kā konstitucionālās uzraudzības mehānismā notiek saspēle starp Augstāko tiesu un konstitucionālo tiesu, u.tml. Varbūt demokrātijas fundamentālajām vērtībām nemaz nav vecuma? Varbūt tām nav noilguma, jo tās ir mūžīgas?

Tie visi ir jautājumi, kuriem ir vieta šodienas konferences ietvarā.

Novēlu mums visiem veiksmīgu dienu, interesantas diskusijas un jaunas idejas!

SENĀTAM VĒSTURISKI IR BIJUSI ĪPAŠA LOMA SATVERSMES PIEMĒROŠANĀ UN AIZSARDZĪBĀ

Valsts prezidenta Egila LEVITA uzruna

Augsti godātais Strupiša kungs!
Senatori!
Konferences dalībnieki!
Dāmas un kungi!

I

Sirsniņi sveicu Jūs visus Augstākās tiesas rīkotajā starptautiskajā konferencē „Augstāko tiesu loma konstitūcijas vērtību stiprināšanā”.

Man ir patiess prieks, ka mūsu Augstākā tiesa – Senāts – ir aktīvi līdzdarbojies Satversmes simtgades atzīmēšanā. Senāts ir sarūpējis daudz vērtīgu pasākumu, kas devuši iespēju mums visiem paraudzīties uz labi zināmo Satversmi no cita skatpunkta.

II

Es gribu atgādināt, ka Latvijā tieši Augstākajai tiesai – Senātam – vēsturiski ir bijusi īpaša loma Satversmes piemērošanā un aizsardzībā. Pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas un līdz Satversmes tiesas izveidošanai 1996.gadā Senāta kompetencē bija Satversmes galīga iztulkošana un konstitucionāli tiesisko jautājumu izlemšana.

Arī starpkaru periodā Latvijas Senāts faktiski īstenoja konstitucionālās kontroles funkciju Latvijas tiesiskajā sistēmā. Tas pārbaudīja konkrētajā lietā piemērojamo

normatīvo tiesību aktu atbilstību Satversmei. Senāts tādējādi faktiski piemēroja tā saucamo „difūzās konstitucionālās kontroles” principu.

Arī tolaik pastāvēja aktīvs dialogs starp Senātu un Saeimu par Satversmes iztulkošanu. Tolaik Saeimā darbojās daudz Satversmes autoru, un viņi ne vienmēr bija priecīgi par to, kā Senāts bija iztulkojis Satversmi. Taču Senāta teiktais vienmēr tika cienīts un respektēts.

Tiesiskā valstī citādi nemaz nevar būt – tiesas lemtais ir jārespektē un jāpilda.

III

Satversmes simtgades svinībās Augstākajā tiesā es šodien īpaši gribu atcerēties savu akadēmisko skolotāju profesoru Dītrihu Andreju Lēberu. Nākamā gada 4.janvārī, viņa 100.dzimšanas dienā, Valsts prezidenta institūcija un Latvijas Universitātes Juridiskā fakultāte rīkos šim notikumam īpašu pasākumu. Kā senatora Augusta Lēbera dēls viņš paveica nenovērtējamu darbu, lai saglabātu Latvijas Senāta tradīcijas un atjaunotu tās Latvijas tiesiskajā sistēmā pēc Latvijas neatkarības atgūšanas.

IV

Šajā vietā es gribu izcelt vienu īpašu Senāta spriedumu, un tas ir 2018.gada 22.jūnija Administratīvo lietu departamenta spriedums, ar ko tika atjaunots

vēsturiskais taisnīgums jautājumā par Lēbera dzimtas piederību Latvijas pilsoņu kopumam. Šajā spriedumā sniegta fundamentāla valsts nepārtrauktības doktrīnas analīze, juridiski precīzi novērtēts Latvijas diplomātiskā un konsulārā dienesta darbs ārzemēs Latvijas okupācijas laikā, kā arī nostiprināti un padziļināti Latvijas valsts konstitucionālie pamati.

V

Savukārt 2013.gada 30.aprīļa spriedumā Administratīvo lietu departaments ir izcēlis vienu īpašu Satversmes 1.panta aspektu, tas ir, no tā izrietošo pašizsargājošās demokrātijas principu, kas mums šodien pret mūsu gribu ir kļuvis ļoti aktuāls.

Es citēšu: „Demokrātiskai valsts iekārtai nebūt nav jānogaida, kamēr attiecīgās darbības, kas vērstas uz demokrātiskas valsts iekārtas likvidēšanu, būtu sasniegušas tādu līmeni, ka tās jau konkrēti destabilizētu un apdraudētu šo iekārtu. Tad šī apdraudējuma novēršana varētu prasīt no valsts daudz lielākas pūles un sabiedrībai varētu būt jāpacieš lielāki tiesību ierobežojumi, un iznākums būtu nedrošāks. Tad jau varētu būt par vēlu. Tādēļ valsts ir tiesīga, un tai ir pienākums nepieļaut šādu apdraudējumu jau agrā stadijā.”

VI

Bet savā 2014.gada 12.februāra spriedumā, definējot Satversmes 2.panta jēdzienu „Latvijas tauta”, Administratīvo lietu departaments sintezēja divus Satversmes ievadā noteiktus Latvijas valsts iekārtas virsprincipus, ka Latvija ir vienlaikus kā demokrātiska, tā arī latviski nacionāla valsts.

Tas nozīmē, ka ‘Latvijas tauta’ jēdzienā ietilpst gan visi Latvijas pilsoņi, kuri ar Latvijas valsti saistīti ar juridisko pilsonības saikni, gan visi latviešu valstsnācības piederīgie, kuri ar Latvijas valsti saistīti ar nacionāli-kulturālās piederības saikni. Citiem vārdiem – Latvijas tautu Satversmes 2.panta izpratnē veido gan visi Latvijas pilsoņi neatkarīgi no tautības, gan visi latvieši neatkarīgi no pilsonības.

Savukārt Latvijas tautas vārdā kā politisks orgāns darbojas pilsoņu kopums, kas sastāv no visiem rīcībspējīgajiem pilsoņiem, bet katram latvietim atbilstoši nacionālas valsts virsprincipam ir tiesības iegūt Latvijas pilsonību.

Šis spriedums arī nosaka, ka pilsoņu kopuma identitāte ir Latvijas valsts konstitucionālās identitātes sastāvdaļa. Ar to nedrīkst manipulēt. No tā izriet, ka masveida naturalizācija bez individuālas pārbaudes, vai attiecīgais kandidāts ir lojāls un ir iekļāvies jau pastāvošajā pilsoņu kopumā, it sevišķi pārzinot valsts valodu un izpildot citus noteikumus, nav pieļaujama. Atgādināšu, ka spriedums bija par tautas nobalsošanas iniciatīvu automātiski piešķirt pilsonību visiem nepilsoņiem.

VII

Visbeidzot minēšu vēl vienu Administratīvo lietu departamenta spriedumu par valsts konstitucionālajiem pamatiem. Tas ir 2014.gada 28.marta spriedums, kur Senāts vispirms norādīja, ka Latviju kā nacionālu valsti ir izveidojusi latviešu valstsnācība, pamatojoties uz savu Satversmes varu jeb *poivour constituant*, kā mēs zinām to no tiesību teorijas. No tā izriet arī iepriekšminētā Satversmes 2.panta ‘Latvijas tauta’ izpratne.

Tālāk šajā spriedumā ir noteikts, ka nedz pilsoņu kopums, nedz arī Saeima kā likumdevēji nedrīkst grozīt Satversmes kodolu. Satversmes kodols ir neaizskarams. Svarīgi, ka šajā spriedumā Senāts arī nosaka, ka Satversmes kodolu nedrīkst aizskart Eiropas Savienības normas. Pretrunu gadījumā priekšroka dodama Satversmei, respektīvi, Satversmes kodolam.

Šis spriedums tāpat jau vairākus gadus pirms tam, kad Eiropas Savienībā ir aktualizējušās diskusijas par šo jautājumu, rūpēs par mūsu Satversmi jau ir noteicis Satversmes kodola aizsardzību kā no antikonstitucionālu Satversmes grozījumu puses, tā arī no potenciālo Eiropas Savienības Satversmes kodola aizskarošu normu puses.

VIII

Šie konkrētie manis minētie spriedumi, kā arī daudzi citi Senāta nolēmumi pierāda, ka Satversmes iztulkošanā līdzās Satversmes tiesai būtisku pienesumu sniedz Senāts, veidojot vienveidīgu tiesu praksi, pārbaudot zemākā līmeņa tiesu nolēmumu tiesiskumu un tieši piemērojot Satversmi.

Lai Jums iedvesma un spēks vienmēr iestāties par Latviju un mūsu Satversmi!

Novēlu izdevušos konferenci, vērtīgas diskusijas un noderīgus secinājumus!

TIESISKUMS IR KONSTITUCIONĀLI AIZSARGĀTA VĒRTĪBA

Saeimas priekšsēdētājas biedres Ineses LĪBIŅAS-EGNERES uzruna

Augsti godātais Augstākās tiesas priekšsēdētāja kungs, Ģenerālprokurora kungs!

Augsti godātie tiesneši un tiesu varas pārstāvji, konferences viesi! Dārgie kolēģi!

Cienījamās dāmas un godātie kung!

Esmu patiesi pagodināta šodien pārstāvēt Latvijas Republikas Saeimu šeit Augstākās tiesas organizētajā starptautiskajā konferencē „Augstāko tiesu loma konstitūcijas vērtību stiprināšanā”.

Šī konference, kas veltīta Latvijas valsts pamatlikuma – Satversmes – simtgadei, patiesi mums dod iespēju atcerēties nozīmīgos notikumus un jubilejas, kuras aprit tieši šajā laikā – Satversmes pieņemšanas 100. gadadienu, kā arī simtgadi, kopš uz pirmo sēdi sanāca Latvijas Republikas Saeima. Taču jāatzīst, ka 2022.gads diemžēl gan Latvijā, gan starptautiskajā sabiedrībā nesis arī daudz tiesiskuma un demokrātijas apdraudējumu.

Šobrīd un arīdzan nākamajā Saeimas sasaukuma ciklā, par kuru šobrīd jau daudz domājam, mēs saredzam, ka tieši Latvijas valsts varas atzaru amatpersonu un ikviena Latvijas patriota eksistenciāli svarīga loma būs

paš aizsargājošas demokrātijas nodrošināšanā, ko arī savā uzrunā jau iezīmēja Valsts prezidents Egils Levits. Es to saredzu tā, ka katrs lēmums Saeimā un Ministru kabinetā tiktu stiprināts arī caur neatkarīgu tiesu varu. Pašsaprotami mums šķīst, ka bez stiprām tiesām nav iespējama stipra demokrācija un stabila sabiedrības attīstība.

Kremļa propagandas naratīvu iesaiņošana populismā un homofobiski politiskos saukļos, tiesu varas autoritātes un leģitimitātes apšaubīšana diemžēl ir reāli izaicinājumi Latvijas demokrātijai šodien, 2022. gadā – Satversmes simtgades laikā.

Satversmē nostiprinātā paš aizsargājošā demokrācija nozīmē to, ka garantētās brīvības nedrīkst tikt izmantotas, lai vājinātu pašu demokrātiju. Ikvienam ir pienākums to aizstāvēt un nosargāt. Tādējādi valstij var būt nepieciešams veikt īpašus paš aizsardzības pasākumus, lai garantētu savas demokrātiskās sistēmas stabilitāti un efektivitāti. Stipra paš aizsargājoša demokrācija valsts iekšējās un ārējās drošības interesēs sargā arī neatkarīgu un efektīvu tiesu varu, nodrošina tiesas pieņemto spriedumu izpildi. Kā jau minēju, bez stiprām tiesām nav iespējama stipra demokrācija un stabila sabiedrības attīstība.

Latvijā kā demokrātiskā un tiesiskā valstī varas dalīšanas princips ne tikai nošķir varas atzarus, bet ietver arī prasību pēc to patiesas savstarpējas sadarbības, jo visu varas atzaru kopējais mērķis ir demokrātiskas valsts iekārtas stiprināšana, kuras centrā ir cilvēka brīvība. Satversmes tiesas spriedumu izpilde vai tiesnešu vēlēšanas Saeimā nav padarāma par politisku vai ideoloģisku uzstādījumu, tas ir tiesiskuma un demokrātijas jautājums. Saeimas un tiesu savstarpējās sadarbības īstenošanas formas ir cieņpilns dialogs un komunikācija starp visiem valsts varas atzariem.

Kavēta Satversmes tiesas sprieduma izpilde, politiska Satversmes tiesas, Augstākās tiesas, citu tiesu tiesnešu neapstiprināšana amatā – tie ir tikai daži piemēri, kad mūsu demokrātiskajām procedūrām šajā simtgadu demokrātijas posmā, kas, protams, bijis ar pārtraukumu, ir bijusi jāiztur milzu spriedze. Iepriekšminētie notikumi šajā pavasarī radīja, nebaidīšos teikt,

konstitucionālo krīzi starp likumdevēju un tiesu varu, kas savu risinājumu gaida vēl joprojām. Jo tikai nedēļu pēc Saeimas balsojuma par tiesnesi pasauli satricināja Krievijas prettiesiskais iebrukums un uzsāktais karš Ukrainā. Jā, sabiedrības politiskais kompass darba kārtībā ir izvirzījis citus, tikpat svarīgus un nozīmīgus jautājumus, bet šo konstitucionālo krīzi mums kopā un cieņpilni ir jāatrisina.

Tāpēc vēlos teikt, ka tieši Jūs – augsti godātie tiesneši, tiesu varas pārstāvji – stāvat visaugstākajā Satversmes vērtību sardzē. Jūs sniežat pārliecību sabiedrībai, ka esam tiesiska valsts, kurā jebkuras personas tiesību aizskārums gadījumā viņa tiesības un intereses tiks aizsargātas bez liekas kavēšanās un skaidrā, saprotamā procedūrā. Savukārt likumdevēja būtiskākais darbs ir nodrošināt tādu tiesisko ietvaru, kurā Jūs to varat paveikt.

Šodien vēlos Jums īpaši pateikties par to, ka sargājat mūsu kā demokrātiskas tiesiskas valsts vērtības un turpināt stiprināt tos stūrakmeņus, uz kuriem Latvija dibināta – neatkarība, demokrācija, brīvība.

Tāpat vēlos uzteikt, ka pēdējā gada laikā pieņemti vairāki nozīmīgi spriedumi, kas dažādos gadījumos kļiedēja šaubas, deva svarīgu signālu par sabiedrībai nozīmīgām lietām un stiprināja mūsu valsts konstitucionālās vērtības kopumā. Tādējādi mēs noteikti varam secināt, ka Jūsu – Augstākās tiesas – loma Satversmes pamatvērtību iemiesošanā dzīvē, stiprināšanā un cilvēku tiesiskā aizsardzībā, kad tie jūt savu Satversmē garantēto tiesību aizskārums, ir neatsverams demokrātiskas un tiesiskas valsts stūrakmens.

Tiesiskums un vēlreiz tiesiskums ir tā konstitucionāli aizsargātā vērtība un tas pamats, lai ikviens cilvēks Latvijā justos droši un pasargāti.

Augsti godātā Augstākā tiesa un visi tiesu varas pārstāvji, dziļi pateicos par Jūsu darbu Latvijas konstitucionālo vērtību stiprināšanā, par mūsu Latvijas kā demokrātiskas tiesiskas valsts aizsardzību!

Lai Jums šodien auglīgas diskusijas, jaunas idejas un domas Jūsu katra darbam tainīgai un demokrātiskai tiesiskai valstij – mūsu Latvijai!

GALVENAIS JAUTĀJUMS – KĀ MĒS SEVI KĀ VALSTI VARAM STIPRINĀT

Ministru prezidenta Krišjāņa KARIŅA uzruna

Labdien visiem!

Pēdējā laikā, īpaši Krievijas kara Ukrainā kontekstā, mēs ļoti daudz sākam domāt par mūsu pamatvērtībām – kas tās ir un kā mēs tās varam stiprināt.

Mūsu valsts trīs pamatvērtības ir – brīvība, demokrācija un likuma vara.

Jautājums šodien – kas mums ir jā dara, lai stiprinātu likuma varu? Kas jā dara, lai valsts iedzīvotāji noticētu valsts varai?

Šeit ļoti svarīga loma ir tiesu varai.

Tiesu varai valstī jābūt pilnīgi neatkarīgai. Neatkarīgai no valdības lēmumiem un neatkarīgai no politiķu ietekmes.

Šodien Jūs runāsi par konstitucionālajām tiesībām, par konstitūcijām. Galvenajam jautājumam jābūt – kā mēs varam stiprināt sevi? Domāju, ka galvenais jautājums tad jā uzdod – kā mēs varam stiprināt tiesu neatkarību.

Es novēlu Jums jauku un auglīgu šo dienu.

Domāsim par pamatvērtībām, domāsim par risinājumiem, kā mēs sevi kā valsti, kā sabiedrību varam stiprināt.

MŪSU KOPĪGAIS MĒRĶIS – EFEKTĪVI NODROŠINĀT PAMATTIESĪBU AIZSARDZĪBU LATVIJAS TIESISKAJĀ SISTĒMĀ

**Satversmes tiesas priekšsēdētāja
Alda LAVIŅA uzruna**

Cienījamie kolēģi, tiesneši un konferences dalībnieki!
Esmu pagodināts visas Satversmes tiesas saimes vārdā sveikt starptautiskās konferences „Augstāko tiesu loma konstitūciju vērtību stiprināšanā” dalībniekus! Ar šādu konferences tematiku mēs kopīgi godinām mūsu valsts pamatlikumu tā simtajā gadskārtā.

Konstitūcijās ietvertu pamattiesību ievērošana un aizsardzība ir demokrātiskas tiesiskas valsts stūrakmens. Konstitucionālo kontroli Latvijā īsteno Satversmes tiesa, kuras darbības pamatmērķis ir aizsargāt Satversmē ietvertās vērtības. Tajā pašā laikā vēlos akcentēt, ka Satversmes tiesa nebūt nav vienīgā institūcija, kura ikdienā ir Satversmes vērtību sardzē. Katras tiesu varas iestādes darbības virsmērķis ir ikviena Latvijas iedzīvotāja tiesību un tiesisko interešu aizsardzība!

Tieši tiesu sistēma ar Augstāko tiesu priekšgalā ir efektīvākais mehānisms, kas, izvērtējot katru gadījumu individuāli, nodrošina līdzsvaru starp personas tiesībām un sabiedrības interesēm. Tiesām pēc savas iniciatīvas ir jāveic piemērojamo tiesību normu konstitucionalitātes pārbaude, jāsniedz apsvērumi par pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, citiem vārdiem sakot, tiesām katrā lietā ir jārod taisnīgs, Satversmei atbilstošs risinājums. Ja mēs, tiesneši, to varam nodrošināt, tas nozīmē, ka spējam īstenot tos uzdevumus, kurus mums ir uzticējusi Latvijas tauta. Tādējādi, izšķirot individuālus strīdus, pamattiesību aizsardzību nodrošina tiesu sistēma ar Senātu avangardā, savukārt, izvērtējot normatīvo aktu atbilstību pamatlikumam, pamattiesību aizsardzību īsteno Satversmes tiesa.

Patiesi – mūsu iestādēm katrai ir sava ekskluzīvā kompetence, piemērojot Satversmi. Taču mērķi – efektīvi nodrošināt pamattiesību aizsardzību Latvijas tiesiskās sistēmas ietvaros – visvieglāk ir sasniegt tad, kad strādājam savstarpēji atbalstošā un papildinošā garā. Augsti novērtēju mūsu institūciju izveidoto dialogu un sadarbību, kuri nākotnē ir jāuztur un jāattīsta, jo tie sniedz ievērojamu labumu Latvijas sabiedrībai!

Šai sadarbībai ir ļoti daudzveidīgas izpausmes. Viena no tām ir likumā tiesai dotā tiesība iesniegt pieteikumu Satversmes tiesā. Senāts šīs tiesības ir izmantojis nu jau teju pussimtā lietu! Katrs no Senāta pieteikumiem ir kuplinājis un attīstījis Satversmes tiesas judikatūras atziņu klāstu un izmantoto metodoloģiju. Savukārt mūsu nolējumam pēc Augstākās tiesas pieteikuma izskatītā lietā ikreiz seko Senāta nolēmums, kurā tiek rasts Satversmei atbilstošs risinājums.

Tiesu loma neaprobežojas tikai ar to kompetencē esošu lietu izskatīšanu. Modernas demokrātiskas tiesiskas valsts pārvaldīšanas galvenais instruments ir tiesības. Tādēļ mūsdienās valsts un sabiedrības attīstības virzienu īsteno ne tikai likumdevējs un valdība, bet, piemērojot tiesības, tajā piedalās arī tiesas. Gan Satversmes tiesas, gan Augstākās tiesas nolēmumiem ir principiāla nozīme, un tie satur augstvērtīgākās juridiskās atziņas, kuras attīsta tiesisko sistēmu un tādejādi veido Latvijas valsts un Eiropas rītdienu!

Cienījamie konferences dalībnieki!

Nevaru arī dzin nepieminēt, ka jau ilgākā laika posmā tiesu varas institūcijas darbojas dažādu krīžu apstākļos. Bez šaubām, krīzē svarīga ir lēmumu pieņemšanas operatīvitate, bieži vien vadoties no piesardzības principa un negaidot brīdi, kad jau ir nodarīts reāls kaitējums. Šādos mainīgos, grūti prognozējamos apstākļos sarežģīti ir strādāt ne tikai likumdevējam un valdībai, bet arī tiesām, kuras ir pakļautas nopietnam pārbaudījumam nenobīties pieņemt saturiski sarežģītus vai nepopulārus nolējumus. Satversmē ietvertās vērtības – tiesiskums, indivīda brīvības, vienlīdzība un cilvēka cieņa – ir mūsu vaduguns, kas palīdz mums noorientēties un rast taisnīgu risinājumu arī šādos sarežģītos apstākļos. Atcerēsimies, ka Satversme kā nenovecojoša un dinamiska konstitūcija it īpaši savā simtgadē mūs iedvesmo domāt ne tikai par šodien, bet arī par nākotni, aicinot rīkoties tā, lai veicinātu gan Latvijas valsts, gan visas pasaules ilgtspēju. Augstākā tiesa, stiprinot Satversmē ietvertās vērtības, piedalās Latvijas attīstībā un nākotnes radīšanā gan pati, gan sadarbībā ar Satversmes tiesu.

Novēlu visiem konferences dalībniekiem un klausītājiem iegūt augstvērtīgas atziņas un novērtēt brīnišķīgo iespēju sarunāties un diskutēt klātienē!

TIESNESIM VIENMĒR JĀPALIEK UZTICĪGAM LIKUMAM

**ASV Augstākās tiesas pensionētā tiesneša
Stīvena BREIJERA (*Stephen G. Breyer*) uzruna**

Mani sauc Stīvens Breijers. 28 gadus esmu bijis Amerikas Savienoto Valstu Augstākās tiesas tiesnesis, pirms diviem mēnešiem devos pensijā.

Manis šodien izteiktās piezīmes ir ne tikai mans, bet visu Amerikas Savienoto Valstu Augstākās tiesas tiesnešu viedoklis.

Vispirms vēlos Jūs sveikt. Apsveicam Jūsu valsti un Augstāko tiesu jubilejā, sveicam tiesnešus par ieguldītajām pūlēm tiesiskuma saglabāšanā vairāk nekā simts gadu ilgā periodā.

To nemaz nav viegli paveikt. Mēs, tiesneši, to zinām. Jā, pastāv konstitūcija, kas aizsargā cilvēktiesības, aizsargā cilvēku vienlīdzību. Tā runā par tiesiskumu, tā cenšas sadalīt pilnvaras ar mērķi nepieļaut, ka mazas cilvēku grupas rokās nonāk pārāk daudz varas. Tā runā

par demokrātiju. Tomēr ir daudz vieglāk šos vārdus uzrakstīt uz papīra, nekā tos īstenot praksē. Un šis ir tiesu uzdevums.

Pirms apmēram 200 gadiem ASV Augstākā tiesa atbalstīja čiroki indiāņus. Visa Ziemeļdzordžija un ASV prezidents Endriju Džeksons teica nepievērst uzmanību tam, ko saka tiesa, un viņi izdzina indiāņus no viņu zemes. Un daudzus gadu desmitus pie mums eksistēja verdzība un valdīja juridiskā segregācija pēc rases. 1954. gadā ASV Augstākā tiesa beidzot pateica, ka, nē, tā nedrīkst darīt, jo tas ir pret Konstitūciju. Bet neviens nezināja, vai valdība tiešām to ievēros, un pagāja ilgs laiks, un šodien, iespējams, viņi ievēros Konstitūciju.

Kad Ganas Augstākās tiesas priekšsēdētājs man jautāja, kāpēc cilvēki dara to, ko es stāstu, uz šo jautājumu bija grūti atbildēt. Man bija jāsniedz daudzi jo daudzi piemēri, skaidrojot, cik daudz laika tam bija nepieciešams. Tiesneši to zina – ka viņi var kaut ko pateikt, tomēr visā valstī ir nepieciešami daudzi izglītojoši pasākumi un daudz izpratnes veicināšanas, pirms tiesiskums kļūst īsts.

Tiesiskums ir svarīgs. Kāpēc tas ir tik svarīgs? Es to uztveru kā antitēzi diktatūrai, autokrātijai, tirānijai, iracionalitātei – tiesiskums ir pretējs šim visam. Ir viegli likt cilvēkiem rīkoties tad, kad viņiem patīk tiesas teiktais. Bet to nav tik viegli paveikt, kad cilvēkiem nepatīk tas, ko saka tiesa.

Kāpēc mēs to darām? Franču rakstnieks Albērs Kami to ļoti labi paskaidroja. Viņš savā grāmatā „Mēris” teica, ka katrā no mums, katrā cilvēkā ir mēra dīglis – sliktā daļa. Mēs to varam uzveikt uz brīdi. Bet tas tikai pieklust. Tas var atgriezties tāpat kā īsts mēris un nodarīt pasaulei kaitējumu. Tiesiskums ir ierocis. Tas ir viens no ieročiem, kas ir mūsu rīcībā cīņai ar šo mēra dīgli, šo katra cilvēka ļauno pusi.

Mēs, tiesneši, saprotam, ka mūsu darbs, ja tas tiek darīts pareizi, bieži ir vientuļš darbs. Kāpēc vientuļš? Jo puse, kurai tiesas lēmums pieņemts par labu, saka, ka esat ģēnijs. Bet puse, kurai šis lēmums ir nelabvēlīgs, teiks, ka esat briesmīgs. Tas ir tas, ko jūs sagaidāt. Jūs arī zināt, ka nevarat veikt šo darbu ar nolūku ne saņemt uzslavas, ne pārmetumus. Jums jābūt patiesam – patiesam pret faktiem, uzticīgam likumam. Reizēm tiesu lietas ir ļoti sarežģītas. Reizēm ir grūti nakti būt nomodā, apsverot un apdomājot to, ko nozīmē būt uzticīgam likumam, kādā veidā palikt patiesam pret sevi. Arī citi tiesneši to nezinās, tikai jūs to zināsiet. Tomēr citi tiesneši, kā, piemēram, tiesneši manā tiesā, zina, ko nozīmē nodoties domām par to, kā palikt uzticīgam likumam ļoti sarežģītās lietās. Lūk, tas ir tiesiskums. Jūs visi ar to nodarbojaties.

Tā kā mēs saprotam, cik grūti ir pieņemt lēmumus, mēs sūtām Jums vislabākos vēlējumus un sveicienus Jūsu jubilejā. Veiksmi!

Konferences moderatori un lektori: (no kreisās) Sigita Rudēnaite, Zdeneks Kīns, Sanita Osipova, Gerhards Kurass, Aigars Strupišs, Jūlija Lafranka, Inese Lībiņa-Egnere un Jānis Pleps

VARAS DALĪŠANAS MĒRĶIS UN TIESAS LOMA TĀ SASNIEGŠANĀ

Dr. iur. prof. Sanita OSIPOVA

Mēs šobrīd piedzīvojam grūtus laikus. Mūs moka neziņa. Tomēr 2022.gads ir viens, un ir jāsvin! Jo mūsu Satversmei ir 100 gadi! Svinības sākās ar 15.februāri – datumu, kad Satversmes sapulce apstiprināja Satversmi esošajā redakcijā (kaut bez pamattiesību daļas), un svinības varētu noslēgties 7.novembrī – datumā, kad Satversme stājās spēkā.

Konstitūcija ietver nācijas valstsgribu, priekšstatus par to, kādā valstī nācija vēlas pašnoteikties un dzīvot. Tātad konstitūcija regulē valsts dzīves pašus pamatus un aizsargā personas pamattiesības. Mūsu Satversmē (arī redakcijā bez pamattiesību daļas) pamattiesības bija. Vispirms kā vienlīdzība likuma un tiesas priekšā. Tātad – Satversmes sapulcei nepieņemot pamattiesību sadaļu, Satversme pamattiesību aizsardzību uzlika uz tiesas pleciem.

Satversme, pamatojoties uz valsts konstitucionālo identitāti, nosaka vērtības, kas ir būtiskākās konkrētai nācijai, un principus, pēc kuriem jāvadās valstij, īstenojot varu. Konstitūcija iezīmē, ievirza un ierobežo visu pārējo tiesību sistēmu, tostarp tiesību jaunradi, nosaka rāmi konstitucionālo orgānu darbībai, ikviena tiesību piemērotāja rīcībai un arī nācijas un ikvienas personas dzīvei visplašākajā nozīmē.

Konstitūcija vienmēr ir lakoniska, tā lieto abstraktus jēdzienus, iezīmē vērtības, principus un pamattiesības, kurām turpmāk jācaurstrāvo visu tiesību sistēmu. Latvijas Satversme izceļas ar jo īpašu lakonismu, tātad tās

lasītājiem, piemērotājiem ir jābūt zinošiem, lai valsts varu īstenotu satversmīgi. Šodien gribu runāt par to, vai mēs – XXI gs. tiesību radītāji un piemērotāji – pareizi saprotam vienu no pašiem būtiskākajiem principiem, kas likts valsts pamatos – varas dalīšanas principu.

Mēs šodien dzīvojam labi, labāk – vismaz salīdzinot ar visiem tiem laikiem, kurus Latvijā esam piedzīvojuši iepriekš. Mēs dzīvojam modernu, pareizu, sakārtotu dzīvi – tiesiskā demokrātiskā valstī, uzņemti pasaulē labākajā valstu „klubiņā” – Eiropas Savienībā. Mēs idejiski un fiziski cīnāmies ar padomju mantojumu, liekam uzsvāru uz personas pamattiesībām, veidojam aizsargāties spējīgu demokrātiju, rēķinām iekšzemes kopprodukta pieaugumu. It kā viss ir kārtībā... Vismaz atskaitēs, kā arī ierēdņu un politiķu prātos viss ir skaidrs.

Taču, ja mēģinām saprast, kas „lācītim ir vēderā”, kas slēpjas zem plānās, it kā sakārtotās, satversmīgās dzīves virskārtas, ir jāuzdod neērti jautājumi. Ko nozīmē vārdi, ko piesaucam: padomju mantojums, demokrātija, tiesiska valsts, varas dalīšana? Kāda ir to patiesā jēga? Kāpēc mums tas ir nepieciešams? Ko ar to palīdzību vēlamies sasniegt? Liekas, ka tikai retais varēs sniegt pārliecinošu atbildi. Neesmu pārliecināta, vai lielākā daļa no tiem, kas ravē padomju mantojumu no mūsu ikdienas, vispār apzinās, kas tieši ir padomju mantojums... Piemēram, diezin vai mēs 1.septembrī jeb Zinību dienu uztveram kā padomju mantojumu, lai gan tas tāds ir: PSRS vienotu mācību gada sākumu 1.septembrī visās mācību iestādēs ieviesa 1935. gadā ar Tautas komisāru padomes un Vissavienības boļševiku komunistiskās partijas CK dekrētu.

Sanita Osipova un Gerhards Kurass

Taču šodien es nerunāšu par padomju okupācijas seku pārvarēšanu, lai gan arī varas dalīšanas iedzīvināšanu kavē okupācijas mantojums mūsu kolektīvajā apziņā. Šodien ir diena, kad runāšu par taisnīgu tiesu varas dalīšanas principa īstenošanas kontekstā.

Vispārzināms, ka demokrātiska valsts var pastāvēt tikai kā tiesiska valsts, proti, tiesības, kuras izdotas nācijas vārdā, ir vienlīdz saistošas visiem, vienlaikus tās vienlīdz aizsargā visus. Demokrātija var pastāvēt kā tiesiska valsts, ja tiek ievērots varas dalīšanas princips. Proti, kā jau 1999. gadā vienā no pirmajām lietām skaidroja Satversmes tiesa: „Viens no demokrātiskas valsts galvenajiem principiem ir varas dalīšanas princips, no kura savukārt izriet tiesu varas kontrole pār likumdevēja un izpildu varu. Ārpus tiesu varas kontroles nevar palikt neviena no tiesību normām vai izpildvaras darbībām, ja tās aizskar kādas personas intereses.”¹ Nācijas vara tiek īstenota, institucionāli un funkcionāli sadalot varas īstenošanu. Taču kāpēc mums to vajag, kāpēc ir jābūvē šī sarežģītā, lēnā un dārgā konstrukcija?

Cilvēkam! Vispirms humānisti, bet vēlāk filozofi apgaismotāji sociālo vērtību priekšplānā izvirzīja cilvēku kā visu vērtību mēru un atskaites punktu. Džons Loks, kurš ir viens no pamatlicējiem mūsdienu konceptam par personu un cilvēciskumu (*human being*),² rakstīja: „visi cilvēki no dabas [ir] brīvi, vienlīdzīgi un neatkarīgi.”³ Uz šīs pārliecības tika veidots konstitucionālisms, demokrātija un tiesiska valsts, proti, tāda valsts, kādu mēs šodien atzīstam par atbilstošu mūsdienu progresīvajai pasaulei. Taču šis kardinālās pārmaiņas, pārbūvējot feodālo kārtu sabiedrības jeb nevienlīdzīgo personu valsti (jāatceras, ka arī mēs, dibinot savu valsti, startējām no feodālas kārtu sabiedrības, kāda bija Krievijas impērijā), kurā cilvēkam bija stipri ierobežotas pašnoteikšanās tiesības, tika veiktas tikai tāpēc, ka to pieprasīja jaunais koncepts – cilvēks ir saprātīgs, un viņam ir tiesības uz pašnoteikšanos. Cilvēks ir vērtība, un viņam piemīt neatņemama cieņa, ko nepieciešams juridiski aizstāvēt vispirms no valsts patvaļas. Jāatceras, ja mēs atsakāmies no pārliecības par cilvēka vērtību un saprātīgumu, kas nosaka cilvēka tiesības uz pašnoteikšanos, uzskatot, ka „valsts zina labāk”, jēgu zaudē arī demokrātija. Ja apšaubām cilvēka saprātīgumu, tad kā viņš var jēgpilni piedalīties vēlēšanās?

Personas brīvība un tiesības, kas garantē tās ievērošanu, bija galvenais iemesls, kāpēc Džons Loks uzstāja, ka nepieciešams nodalīt likumdevēju varu no izpildvaras, jo tieši likums ir instruments, kas liek pamatu personas brīvībai.⁴ Arī Šarls Luijs Monteskje uzsvēra, ka pie varas esošo patvaļas ierobežošana, varas dalīšanas principu ievērojot, ir galvenais priekšnoteikums personas brīvībai.⁵ Varas dalīšana nav pašmērķīga, tā garantē cilvēka brīvību.

Tāpat valsts mērķis ir sasniegt un sargāt cilvēka brīvību jeb ikvienas personas tiesības uz pašnoteikšanos, baudot valsts aizsardzību.

Tieši personas brīvības kritērijs ir likts pamatā modernai demokrātiskai tiesiskai valstij. Jau Latvijas Republikas dibināšanas aktos brīvība ir uzsvēta kā valsts pamats un aizsargājama vērtība. Vispirms tautas brīvība un tās tiesības uz pašnoteikšanos,⁶ tad personas tiesības un brīvības, tādas kā preses, vārda, sapulču un biedrošanās brīvība, tika noteiktas jau dibinot Latvijas Republiku 1918. gadā Tautas padomes politiskajā platformā.⁷

Tāpat vienu atbildi esam raduši – valsts pastāv cilvēkam, to palīdz īstenot varas dalīšanas principa ievērošana, un visa sarežģītā valsts varas institūciju konstrukcija, kas izstrādāta, iedzīvinot konstitūciju, darbojas, lai sasniegtu šo mērķi – ikvienas personas pašnoteikšanos iekļaujot šā sabiedrībā, kura dzīvo labklājībā un mierā.

Cilvēkam ir izveidota valsts, kurā ievērots varas dalīšanas princips. Taču, ko nozīmē ievērot varas dalīšanas principu? Klasiski, kā uzsvēra jau Loks un Monteskje, tas pagērē nodalīt konstitucionālos orgānus institucionāli un funkcionāli, lai viens un tas pats cilvēks nevarētu gan pieņemt visiem saistošus „spēles noteikumus”, gan pats tos piemērot attiecībā uz citiem, gan pats lemt, vai tie ir piemēroti taisnīgi. Ar institucionālās varas dalīšanas prasības ievērošanu Latvijas Republikā jau vēsturiski iet grūti. Jo jau starpkaru parlamentārisma posmā, proti, līdz 1934. gadam, ne tikai Saeimas deputāti varēja būt ministri, bet arī tiesneši varēja būt Saeimas deputāti, neapņemt savas tiesneša pilnvaras.⁸ Nezinu, varbūt mums valstī vienkārši ir cilvēku par maz, lai aizpildītu visus amatus? Tā būtu jaukāka atbilde uz šo jautājumu. Patiesībā tas skaidrojams ar to, ka Latvija lielā mērā paturēja spēkā Krievijas impērijas tiesības un tiesu iekārtu, bet impērijā vēl nebija izveidojusies izpratne par varas dalīšanu. Impērija bija autoritāra valsts, būvēta orientējoties uz vienu personu – monarhu. Tas arī bija iemesls, kāpēc starpkaru Latvijā Tieslietu ministrs vienlaikus bija arī Ģenerālprokurors, kā to noteica Krievijas impērijas likumi un kā tas, piemēram, atkal ir atjaunots Polijā. Arī Polija joprojām netiek laukā no Krievijas impērijas mantojuma tiesu iekārtā. Satversmes tiesa skaidro: „Varas dalīšanas princips nozīmē, ka visa valsts darbība pēc savas būtības funkcionāli ir iedalīta trijos darbības veidos jeb valsts varas funkcionālos atzaros – likumdošanas varā, izpildvarā un tiesu varā. Trim varas atzariem piederīgo valsts institūciju kompetenču sadalījums, kas veido varas dalīšanas principa jeb „līdzsvara un atsvara” sistēmu, ir noteikts Satversmē.”⁹ Varas īstenošana ir funkcionāli

¹ Satversmes tiesas 1999. gada 1. oktobra spriedums lietā Nr.03-05, 13D.

² Holland S. Bioethics. A philosophical introduction. Cambridge: Polity press, 2003, p.15.

³ Locke J. Zwei Abhandlungen über die Regierung, übersetzt von Hans Jörn Hoffmann, hrsg. und eingeleitet von Walter Euchner, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1977, S.260.

⁴ Locke J. Problems and Perspectives: A Collection of New Essays. Ed. John W. Yolton. Cambridge University Press, 1969, p.7.

⁵ Plašāk skat. Monteskje Š.L. Par likuma garu 11. grāmata 4. nodaļa Modern History Sourcebook: Montesquieu: The Spirit of the Laws, 1748. Pieejams: <https://sourcebooks.fordham.edu/mod/montesquieu-spirit.asp> [skatīts 31.08.2022].

⁶ 1918. gada 18. novembra Latvijas Tautas padomes uzsaukumā Latvijas pilsoņiem skaidri iezīmētais koncepts par nācijas brīvību dibināt savu valsti. No: Latvijas valsts tiesību avoti. Valsts dibināšana – neatkarības atjaunošana. Dokumenti un komentāri. Rīga: Tiesu Namu aģentūra, 2015, 54. lpp.

⁷ 1918. gada 18. novembra Latvijas Tautas padomes politiskā platforma. No: Latvijas valsts tiesību avoti. Valsts dibināšana – neatkarības atjaunošana. Dokumenti un komentāri. Rīga: Tiesu Namu aģentūra, 2015, 55. lpp.

⁸ Plašāk, Osipova, S. Tiesu varas ģenēze un evolūcija. Tiesu sistēmas izveide Latvijas Republikā starpkaru posmā. No: Nācija, valoda, tiesiska valsts: ceļā uz rītdienu. Rīga: TNA, 2020.

⁹ Satversmes tiesas 2013. gada 18. decembra spriedums lietā Nr.2013-06-01; 11.

dalīta, bet konstitucionālajiem orgāniem ir jāsadarbojas un savas kompetences ietvaros jāuzrauga vienu otru, jo valsts suverēnā vara ir viena un tās avots ir nācija. Varu nevar sadalīt, jo vara izriet no tautas. Kāpēc runāju par šīm ābece patiesībām? Tāpēc, ka Latvijā šī izpratne diskusiju līmenī joprojām „klibo”.

Mūsdienās bieži, tostarp ne tikai doktrīnā, bet arī judikatūrā, parādās ideja, ka varas dalīšanas princips ir transformējies, kļuvis mērenāks pret atkāpēm, proti, tas vairs neprasa tik striktu varu nodalīšanas modeli. Piemēram, Satversmes tiesa jau 1999.gadā secināja: „Rietumu demokrātijās varas dalīšana ir spēkā kā princips, tomēr tā netiek īstenota ļoti stingri pēc tās ideāltipiskā modeļa. Vispārēji tiek stingri sargāta tikai tiesnešu neatkarība no izpildvaras iejaukšanās. Taču citādi varas sadales shēma vēsturiskā skatījumā jau no paša sākuma tomēr neizslēdz zināmus principiālo robežu pārkāpumus. Varas dalīšanas shēmas laušana nenotiek tikai tādā veidā, ka viena vara iedarbojas uz citu, kā parlamentārajā kontrolē, bet arī tādējādi, ka viena vara izpilda citas [varas] funkcijas. Tomēr, neskatoties uz šādiem sakrustojumiem, izlaušanos un robežu izzušanu, tiek sasniegts varas dalīšanas patiesais mērķis, kamēr valsts institūciju dažādās grupas, visumā skatoties, savstarpēji iedarbīgi kontrolē viena otru.”¹⁰ Pamatā Satversmes tiesa varas dalīšanas principu ir vērtējusi un varu „sakrustojumus” attaisnojusi kā satversmīgus sakarā ar valdības un pašvaldību izdotiem normatīviem aktiem, secinot, ka likumdevējs ir tiesīgs pilnvarot izpildvaru darboties kā „likumdevējam”, proti, izdot ārējos normatīvos aktus. Tas saistīts gan ar to, ka mūsdienu sabiedrībā pieaug prasība pēc normatīvā regulējuma aizvien jaunās jomās, gan ar to, ka šo slodzi pienācīgā ātrumā parlaments nevar veikt. Mūsdienu sabiedrībai kļūstot aizvien sarežģītākai un multikulturālākai, strauji pieaug nepieciešamība pēc jauniem normatīviem risinājumiem. Valstij šie risinājumi ir nevilcinoties jāsaņem un jāpieņem. Turklāt jāņem vērā, jo lielāka pēc apjoma un sarežģītības kļūst sabiedrība, jo vairāk tajā pieaug tiesību loma. Sabiedrība nespēj pašregulēties. Daļa sabiedrības locekļu vairs nemeklē savstarpējo attiecību sarežģījumu risinājumu patstāvīgi, bet gan paļaujas uz tiesību normām un konfliktu risināšanā iesaista valsts institūcijas.¹¹ Tas rada valsts varas institūciju, tostarp arī likumdevēja, pārslogotību. Šo apjomīgo „tiesību normu ražošanas darbu”¹² nevar veikt viens „spēlētājs”, tautas pārstāvības orgāns – parlaments. Latvijas gadījumā tie ir simts deputāti,¹³ katram no kuriem ir ne vairāk kā divi palīgi.¹⁴

Te mēs sastopamies ar realitāti. No vienas puses, tikai parlaments ir legītimis pieņemt sabiedrībai

saistošus noteikumus. No otras puses, parlamentam nav kapacitātes noregulēt visas sociālās attiecības, kurām sabiedrības locekļi sagaida valsts noteiktu regulējumu. Tātad mums ir jāatzīst, ka parlamentam ir nepieciešamas tiesības deleģēt daļu no savām funkcijām citiem valsts orgāniem. Tas tiek darīts, lai efektīvāk pielāgotu tiesības mainīgajai sabiedrības dzīvei. Turklāt valdība vai citas pilnvarotās valsts institūcijas tehnisko normu izstrādē visbiežāk ir kompetentākas nekā likumdevējs, un lēmumu pieņemšanas process šajās institūcijās nav tik sarežģīts.¹⁵ Tomēr visi subjekti, kas nav parlaments, ir strikti juridiski ierobežoti vispārsaistošu normu izdošanā. Vispirms ir jābūt likumdevēja deleģējumam šādas normas izdot, bet, to īstenojot, ir precīzi jāievēro deleģējuma robežas, kā arī varas dalīšanas un likumības principi. Tāpat Latvijas judikatūrā un tiesību doktrīnā ir skaidri definēts aizliegums likumdevēja doto pilnvarojumu pārpilnvarot tālāk citam subjektam¹⁶, kaut gan Ministru kabinets reizēm to ir darījis.

Taču arī likumdevējs, deleģējot citiem valsts orgāniem tiesības izdot vispārsaistošus normatīvos aktus, bauda visai ierobežotu rīcības brīvību. Satversmes tiesa savā judikatūrā ir uzsvērusi virkni kritēriju, kas jāņem vērā likumdevējam, piešķirot šādu pilnvarojumu. Ir jautājumi, kurus var lemt tikai parlaments pats, piemēram:

1. Saeima, darbojoties kā likumdevējs, nav tiesīga nodot izpildvarai izlemšanai tādus jautājumus, kuri saskaņā ar Satversmi ir tikai pašas Saeimas ekskluzīvajā kompetencē.¹⁷
2. Pamattiesības drīkst ierobežot vienīgi ar likumu vai pamatojoties uz likumu, kas skaidri nosaka pamattiesību ierobežojuma apjomu.¹⁸
3. Par ikvienu svarīgu un nozīmīgu valsts un sabiedrības dzīves jautājumu reglamentāciju, kuros nepieciešama konceptuāla izšķiršanās un politiska diskusija, jālemj likumdevējam pašam.¹⁹

Taču šīs varas dalīšanas funkcionālo aspektu atkāpes attiecas uz likumdevēja un izpildvaras sadarbību, likumdevēja pilnvarojumu izpildvarai, vienlaikus Satversmes tiesa skaidri norādīja, ka likumdevējs nevar uzņemties valdības funkcijas, piemēram, budžeta sastādīšanu.²⁰

Ar tiesu viss ir savādāk. Tiesa stāv savrupi arī šajā varas dalīšanas modernajā interpretācijā. Jau Satversmes tiesas 1999.gada spriedumā, kuru iepriekš citēju, bija izcelts:

¹⁵ Satversmes tiesas 2005.gada 21.novembra spriedums lietā Nr.2005-03-0306.

¹⁶ „Ministru kabinetam bija tiesības un pienākums noteikt attiecīgo kārtību, bet tam nebija tiesību deleģēt šīs kārtības noteikšanu kādam citam, jo likums Ministru kabinetam šādas tiesības neparedzēja. Arī Latvijas tiesību zinātnē uzsvērts, ka izdot noteikumus var tikai tas administratīvais orgāns, kam šī tiesība ar likumu piešķirta jeb deleģēta, bet viņš nevar šo tiesību nodot tālāk kādam citam orgānam.” Satversmes tiesas 1998.gada 23.februāra spriedums lietā Nr.04-04, 3.punkts.

¹⁷ Satversmes tiesas 2015.gada 14.oktobra sprieduma lietā Nr.2015-05-03 10.punkts.

¹⁸ Satversmes tiesas 2016.gada 2.marta sprieduma lietā Nr.2015-11-03 23.4.punkts.

¹⁹ Satversmes tiesas 2011.gada 11.janvāra sprieduma lietā Nr.2010-40-03 10.1.punkts.

²⁰ Satversmes tiesas 2020.gada 29.oktobra sprieduma lietā Nr.2019-29-01 25.punkts.

¹⁰ Satversmes tiesas 1999.gada 1.oktobra spriedums lietā Nr.03-05; 13D

¹¹ Luhmann N. Legitimation durch Verfahren. Neuwied und Berlin: Luchterhand, 1969, S.101.

¹² Formāli likumdošanas procesu veido: likumdošanas iniciatīva, likumprojekta apspriešana, likuma pieņemšana, likuma publicēšana. Taču faktiski tas ir vēl apjomīgāks, jo pirms likumdošanas iniciatīvas ir jābūt sabiedrības spiedienam, ka nepieciešams jauns juridisks risinājums, darbojas lobisti, u.t.t.

¹³ Latvijas Republikas Satversme. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/en/en/id/57980> [skatīts 28.08.2022].

¹⁴ Saeimas kārtības rullis. 195.p.1.d. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=57517> [skatīts 28.08.2022].

„Vispārēji tiek stingri sargāta tikai tiesnešu neatkarība no izpildvaras iekļaušanās.” Tātad uz tiesu varu attiecināmi citi noteikumi. Jo tiesu vara jau pašos pamatos valstī veic specifiskus pienākumus un tiek veidota pēc citiem principiem. Tiesneši nav politiķi. Tiesneši ir profesionāļi, no kuriem tiek prasīta atbilstoša izglītība, pieredze, nevainojama reputācija, un tiesnesim parasti tiek uzlikti vislielākie amata ierobežojumi salīdzinājumā ar citu varu pārstāvjiem. Tiesnešiem jābūt neitrāliem, tādā apolītiskiem, kas liedz tiesnešu piederību politiskajām partijām lielākajā daļā pasaules valstu, arī Latvijā. Tiesneši tiek iecelti uz mūžu, nevis periodiski pārvēlēti. Te gan ir tas lielais jautājums, vai Latvijā, ieceļot tiesnesi uz mūžu, bet pēc diviem gadiem jaunus tiesnešus pārapstiprinot, netiek pārkāptas Satversmes normas? Taču to atbildēt var tikai Satversmes tiesa.

Kāpēc tas tā ir veidots? Te mēs atgriežamies pie sākuma, proti, demokrātiska tiesiska valsts, kura pastāv tikai tad, ja tiek īstenota varas dalīšana, kas izveidota ar mērķi aizsargāt ikvienas personas tiesības un brīvības. Tieši tiesa ir atbildīga par to, lai šis mērķis tiktu sasniegts, vienalga, vai runa ir par konfliktu starp personām, vai arī gadījumā, ja likumdevējs vai izpildvara savā darbībā pieļāvuši atkāpes no tiesību prasībām. Tieši tiesu varas pastāvēšanas galvenais uzdevums ir nodrošināt, lai demokrātija tiktu īstenota tiesiskā valstī. Savukārt taisnīgu tiesu ikvienam var nodrošināt tikai neatkarīga tiesa, jeb kā Satversmes tiesa uzsvēra 2021.gadā: „Satversmes 92.pantā pirmajā teikumā nostiprinātais jēdziens „taisnīga tiesa” pats par sevi nozīmē to, ka lieta tiks izskatīta neatkarīgā tiesā. Atbilstoši varas dalīšanas principam

tiesai lieta jāizskata bez izpildvaras vai likumdevēja varas ietekmes vai politiska spiediena. Jēdziens „taisnīga tiesa” neliedz citiem valsts varas atzariem pildīt savas funkcijas, ciktāl tas atbilst vispārējiem tiesību principiem un citām Satversmes normām.”²¹ Es neizvērsīšu savu runu par tiesu neatkarības prasībām, ko nosaka Satversme un Eiropas Savienības tiesību normas. Tās ir skaidras vismaz juristiem, bet pārējai sabiedrībai, tostarp likumdevējam un izpildvarai, tiek skaidrotas gan tiesību doktrīnā, gan judikatūrā. Mēs apzināmies riskus, kas pastāv tiesnešu neatkarībai un kopīgi strādājam, lai tos novērstu. To šodien konferencē savās uzrunās apliecināja gan Saeimas pārstāve, gan Ministru prezidents. Vienlaikus tiesu vara apzinās, ka neatkarības stiprināšana nozīmē papildu atbildību visupirms pašpārvaldes un paškontroles jautājumos, lai paši izķertu nevīžību un brāķi sistēmā.

Taisnīgums ir konstitucionāla vērtība. To palīdz iedzīvināt taisnīga tiesa. Tiesa ir pēdējais bastions, kur cilvēks var aizstāvēt savas tiesības. Ticība taisnīgumam, ticība valstij ir atkarīga no tiesas. Ir vitāli svarīgi, lai ikvienam būtu pieejama taisnīga tiesa, proti, Satversmē noteiktais taisnīgums. Jo cilvēks ir visu vērtību mērs un atskaites punkts! Tā vietā, lai valstī veidotu aizvien sarežģītāku valsts pārvaldes struktūru, neuzticoties nekam un nevienam, visu birokratizētu, kamēr procesā zūd darbības jēga, formāli pildītu dažādu starptautisko organizāciju un Eiropas Savienības prasības, jāatceras, tas nav pašmērķīgi, bet vērsts uz papildu drošību cilvēkam.

²¹ Satversmes tiesas 2021.gada 27.maija sprieduma lietā Nr.2020-49-01 18.1.punkts.

AUSTRIJAS KONSTITŪCIJAS PIEMĒROŠANAS IZAICINĀJUMI EIROPAS SAVIENĪBAS TIESĪBU KONTEKSTĀ

Gerhards KURASS (Gerhard Kuras), Austrijas Augstākās tiesas Civillietu kolēģijas priekšsēdētājs

Cienījamais priekšsēdētāj! Dārgie kolēģi!

Man ir liels prieks būt šeit un pastāstīt jums par Konstitūciju, kas varbūt mazliet līdzinās jūsējai. Tā arī ir no tā paša vēstures posma. Tāpat arī es vēlos nodot jums mūsu priekšsēdētājas Lovrekas vissirsnīgākos sveicienus. Un paldies par laipno uzņemšanu!

Runāt par Austrijas Konstitūcijas piemērošanas izaicinājumiem Eiropas Savienības ietvarā nozīmē runāt par dažādo tiesisko sistēmu un pieeju sakausēšanas procesa sarežģītību. Vislabāko ieteikumu tam, kā tikt galā ar tik sarežģītu jautājumu attiecībā uz kādu citu sakausēšanas procesu pirms 600 gadiem, esmu izlasījis Spānijā. To var izlasīt pie ieejas tiesā visskaistākajā Granadas pilī – Alhambā. Tas ir ieteikums pusēm, kas uzstājas tiesā: runāriet precīzi un īsi un jūs izdzīvosiet.

Savā runā pievērsīšos pāris aspektiem:

1. Austrijas Konstitūcijas pamatprincipi, kas šajā ziņā ir svarīgi tiesu varai
2. Varas līdzsvars – arī starp tiesām
3. Eiropas Savienības radītās pārmaiņas
4. Prejudiciālais nolēmums
5. Tiesu dalītās kompetences ietekme
6. Secinājumi

1.

Likumdošanas akti un konstitūcijas kopumā, bet it īpaši to pirmie panti, ir atbildes uz tā laika sabiedrības vissvarīgākajiem jautājumiem un veido turpmākās attīstības ietvaru.

Austrijas Konstitūcija ir sena, izveidota 20.gadsimta sākumā, un ir atbilde uz monarhijas aiziešanu. Tāpēc mūsu Konstitūcijas pirmajā pantā noteikts: „Austrija ir demokrātiska republika. Tās likumus nosaka tauta.”

Tas ir visai līdzīgi jūsu Satversmes pirmajam pantam – „Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika.”

Tātad tajā laikā demokrātiskos un republikāniskos principus proklamēja pirmajā pantā.

Vācijas 1947.gada Konstitūcija, „Grundgesetz”, tās pirmajā pantā nosaka: „(1) Cilvēka cieņa ir neaizskarama. Visu valsts iestāžu pienākums ir to cienīt un aizsargāt.”¹ Tā bija atbilde uz katastrofālo Otro pasaules karu un nacistiskā režīma teroru. Tāpēc indivīda pamattiesības ir pirmajā pantā.

¹ (2) Tādējādi vācu tauta atzīst nepārkāpjamās un neatņemamās cilvēktiesības kā ikvienas kopienas, miera un taisnīguma pasaulē pamatu. (3) Sekojošās pamattiesības ir saistošas likumdevējam, izpildvarai un tiesu varai kā tieši piemērojams likums.

Šajos piemēros, no vienas puses – Austrija/ Latvija, no otras – Vācija pēc 30 gadiem, mēs redzam galvenos tematus, kuriem konstitūcijas pievēršas: veidot publisko lēmumu pieņemšanu un izlīdzsvarot to ar indivīdu tiesību aizsardzību.

Austrijā pamattiesības ir noteiktas ne tikai mūsu Konstitūcijā, bet arī Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijā, kā arī Eiropas Cilvēktiesību tiesā Strasbūrā. Šī konvencija arī ir kvalificēta kā konstitucionāls likums.

Tāpat arī mūsu Konstitūcijā līdzās demokrātijas, republikas un federālisma principiem atrodami arī tādi principi kā varas dalīšana, liberālisma princips, tiesiskums un pamattiesības.

2.

Tiesas atklāj varas dalīšanas un tiesiskuma principus.

Viens no Augstākās tiesas uzdevumiem ir izlīdzsvarot indivīdu pamattiesības un demokrātisko principu – vairākuma intereses – tādā veidā, kas gan ir pārliecinošs vairākumam, gan nodrošina indivīda tiesības.

Ar šo uzdevumu ir saistīts tiesu sastāvs. Lai to izskaidrotu, sniegšu īsu pārskatu par Austrijas tiesu sistēmu. Konstitucionālās tiesas locekļus izvirza politiskās partijas, nominē valdība vai parlaments un apstiprina Republikas prezidents. Vairums no tiem ir juristi vai pasniedzēji. Viņi ir neatkarīgi, obligātais pensionēšanās vecums ir 70 gadi, un viņi nestrādā pilnu slodzi. Viņi var turpināt strādāt kā juristi vai pasniedzēji. Tātad viņi ir daļa no sociālās vai politiskās sabiedrības un ar lielu pieredzi politiskā procesa vērtēšanā.

Augstākās tiesas tiesnešus izvirza tiesnešu kolēģijas, nominē ministrs un apstiprina Republikas prezidents. Viņi ir profesionāli tiesneši un strādā pilnu slodzi. Viņi ir neatkarīgi, un obligātais pensionēšanās vecums ir 65 gadi. Lai strādātu vēl kādā citā profesijā, viņiem jāsaņem atļauja. Iepriekš viņi bijuši pirmās un otrās instances tiesneši. Parasti viņi nav politisko partiju biedri.

Tātad arī tiesu sistēmā ir varas dalīšanas aspekts.

Austrijas tiesības primāri bijušas noteiktas likumos, nevis ir tiesnešu radītas, kā tas ir Apvienotajā Karalistē vai citās anglosakšu tiesību sistēmās. Parasto tiesu lēmumu oficiāli precedenti netiek atzīti, tomēr Augstākās tiesas lēmumiem ir liela nozīme turpmākajā tiesību attīstībā un turpmākajos lēmumos, tā arī sniedz vadošus norādījumus citām tiesām.

Ir vispāratzīts, ka likumi ir jāinterpretē atbilstoši Konstitūcijai un Eiropas Savienības tiesībām, bet parastās jurisdikcijas tiesām ir saistoši likumi. Tikai Konstitucionālajai tiesai ir kompetence atcelt likumus. Parastajām otrās vai trešās instances tiesām ir pienākums apstrīdēt likumu, ja tās uzskata to par nekonstitucionālu.

Tātad tiesu sastāvs ir saistīts ar to kompetencēm. Augstākajai tiesai ir jāgarantē individuālās tiesības – arī pamattiesībās civillietās un krimināllietās, bet Konstitucionālajai tiesai ir jāizlemj sabiedriskās politikas jautājumi – jāatceļ likumi kā politiskā procesa produkti.

3.

Austrijas iestāšanās Eiropas Savienībā 1995.gadā izmainīja ne tikai tiesību normu hierarhiju, bet arī tiesu kompetenci. Austrijas Konstitūcijā pilnībā pieņemta ES tiesību pārkāpuma dēļ tām ir pat prioritāte pār konstitucionālajām tiesībām, ir notikusi varas pārbīde no Konstitucionālās tiesas uz parastajām civillietu un

krimināllietu tiesām. Tās neieguva kompetenci atcelt likumus, bet ES tiesību, arī pilsoņu pamattiesību pārkāpuma dēļ tām tagad ir tiesības atteikties piemērot likumus. Dažos gadījumos Augstākā tiesa vērsās Konstitucionālajā tiesā, lūdzot atsaukt likumu konstitucionālo tiesību uz vienlīdzīgu attieksmi pārkāpuma dēļ, taču Konstitucionālā tiesa to noraidīja. Pēc tam Augstāka tiesa lūdza Eiropas Savienības Tiesai prejudiciālo nolēmumu, un saskaņā ar Eiropas Savienības Tiesas lēmumu Augstākā tiesa nepiemēroja šo likumu.

Tādējādi Konstitucionālā tiesa zaudēja zināmu varu. Parlamenta reakcija bija grozījums mūsu Konstitūcijā. Tomēr joprojām Augstākajai tiesai nav tiesiskā aizsardzības līdzekļa attiecībā ar Konstitucionālo tiesu, taču procesā iesaistītajām pusēm ir tiesības apstrīdēt piemērotos likumus Konstitucionālajā tiesā pēc pirmās instances lēmuma. Procesu aptur līdz Konstitucionālās tiesas lēmuma pieņemšanai. Papildus tam tagad arī pirmās instances tiesām ir tiesības apstrīdēt likumu Konstitucionālajā tiesā, un Konstitucionālā tiesa, kura ir pilnvarota lemt par kompetences jautājumiem, nolēma, ka Konstitucionālās tiesas kompetencē ir prasības saistībā ar Augstākās tiesas lēmumiem, kas pārkāpj ES tiesības.

Tātad sekas bija papildu saite starp parastajām tiesām un Konstitucionālo tiesu, un tika atrasts jauns līdzsvars.

4.

Bet kā tad ar saiti starp dalībvalstu tiesām un Eiropas Savienības Tiesu – prejudiciālo nolēmumu?

Eiropas Savienības Tiesai ir ekskluzīvas tiesības interpretēt ES tiesības, lai nodrošinātu to vienveidīgu piemērošanu, kā arī kontrolēt ES tiesību aktu likumību. Rodoties šādiem jautājumiem, dalībvalstu augstākajām tiesām ir jāpieprasa prejudiciālais pagaidu noregulējuma nolēmums Eiropas Savienības Tiesai, uz šo laiku apturot tiesvedību.

Bieži vien šādu lēmumu sekas ir tiesiskās sistēmas robu aizpildīšana, tiesību attīstība, un tā ir arī ES sekundāro tiesību aktu tiesas kontrole: „parastā cilvēka” pieprasītā „spēkā neesamība”.

Augstākajai tiesai kā pēdējās instances tiesai ir pienākums lūgt EST prejudiciālo nolēmumu, ja interpretējamais jautājums nav *acte clair*. Pusēm nav tiesību izteikt ierosinājumus vai vērsties EST, ja jautājums nav nosūtīts, taču pienākuma nosūtīt jautājumu EST interpretācijai pārkāpuma rezultātā var iestāties valdības atbildība (Rs C-224/01 *Köbler*) un var tik ierosināta pārkāpuma procedūra.

Es pirmo reizi lūdzu prejudiciālo nolēmumu pēc kādas starptautiskās darba tiesību tiesnešu konferences 1997.gadā, kad kolēģiem no 16 valstīm uzdevu noteiktu jautājumu par diskrimināciju. Puse no viņiem lēma vienā veidā, bet otra puse – pretējā, tāpēc es vērsos EST (*Wiener Gebietskrankenkasse* lietā). Kopš tā laika esmu ierosinājis apmēram 50 prejudiciālo nolēmumu lūgumus un esmu daudz iemācījies. Prejudiciālie nolēmumi ir attīstījuši dažas no vissvarīgākajām doktrīnām.

Manas praktiskās pieredzes kopsavilkums varētu būt šāds: turieties pie faktiem, argumentus izklāstiet vienkārši, apstrīdiet pieņēmumus (jūsu tiesiskās sistēmas juridiskos jēdzienus) un piedāvāiet atbildi. Pirms uzsākt šo procedūru, ir svarīgi ne tikai analizēt Eiropas Savienības Tiesas iepriekšējos lēmumus, bet arī analizēt jautājumus, uz kuriem sniegtas atbildes.

Gerhards Kurass ar Latvijas Republikas Satversmi rokās

5.

Taču es arī veicu starptautisku aptauju par prejudiciālajiem nolēmumiem un salīdzināju dažādas līdzīga lieluma valstis (2012.– 2016.gads.):

Dalīta nacionālā jurisdikcija Parastā/ konstitucionālā		Vienota nacionālā jurisdikcija	
Beļģija	135	Somija	26
Austrija	103	Īrija	33
Ungārija	80	Zviedrija	35
Kopā	318	Kopā	93
Vidēji	106	Vidēji	31

Šīs statistikas analīze atklāj lielu atšķirību starp valstīm ar tādu tiesu sistēmu, kurā par konstitucionāliem jautājumiem lemj specializēta Konstitucionālā tiesa, un valstīm, kurās par šiem jautājumiem lemj arī parastās tiesas. Pirmajā grupā skaitlis ir trīs reizes lielāks. Tas arī nozīmē, ka šajos gadījumos nacionālās tiesas un nacionālie parlamenti nav kompetenti lemt, vai kāds likums darbojas. Daudzos no šiem gadījumiem Eiropas Savienības Tiesa tikai dod „mājienu” par to, ko nacionālajām tiesām vajadzētu apsvērt, pašām atrisinot šo jautājumu. Iespējams, viens no veidiem, kā samazināt milzīgo atšķirību starp šīm divām valstu grupām, būtu apsvērt EST ieteikumus attiecībā uz prejudiciālā nolēmuma procedūru: „Visbeidzot, kaut gan tiesa, lai pieņemtu lēmumu, ņem vērā strīda galvenajā tiesvedībā tiesisko un faktiski kontekstu, kā to pasniegusi jautājumu nosūtītājs tiesa vai tribunāls savā lūgumā sniegt prejudiciālo nolēmumu, tā pati nepiemēro ES tiesības šim strīdam.” Tāpēc jautājumiem jāattiecas tikai uz ES tiesību interpretāciju, nevis to piemērošanu. Mums jāpatur prātā, ka izšķirošie aspekti, vērtējot nacionālo tiesisko sistēmu

ES tiesību aspektā, ir ne tikai lietas fakti, bet arī nacionālais tiesiskais konteksts. Pirmās valstu grupas tiesas ir pieradušas sūtīt šāda veida jautājumus citām tiesām – konstitucionālajām tiesām, tagad – Eiropas Savienības Tiesai. Taču dažādās valstīs tiesiskais konteksts var būt pavisam atšķirīgs, jo daudzas kompetences aizvien vēl ir nacionālās likumdošanas joma. Mums jāvaicā tikai tad, ja uzskatām, ka ir nepieciešams jauns tiesisks izteikums ES tiesību līmenī. Ja nē, tad tas paliek mūsu tiesu un mūsu parlamenta vērtēšanas tvērumā. Tāpēc pareizās pieejas atrašana ES tiesību interpretācijai un vienkāršai tiesību piemērošanai ir izšķiroši svarīga nacionālo demokrātiju ziņā palikušajai kompetencei. Tāpēc šī sadarbība starp Eiropas Savienības Tiesu un nacionālajām tiesām un jautājums, kad mums jāuzsāk prejudiciālā nolēmuma pieprasīšana, ir jauns – daudz sarežģītāks – instruments, ar daudz sarežģītāku kompetenču sadalījumu, lai rastu līdzsvaru starp indivīda tiesībām un valsts vairākuma un ES interesēm.

6.

Lai vadītu šo radušos sarežģītību – divas dažādas tiesiskās sistēmas un četras dažādas tiesas ar kompetenci interpretēt pamattiesības – Augstākā tiesa, Konstitucionālā tiesa, tiesas Luksemburgā un Strasbūrā, mums ir nepieciešama zinātniskāka pieeja kopējas juridiskās valodas veidošanai, lai mēs saprastu cits citu un padarītu lēmumus prognozējamākus. Mūsu lēmumiem jābūt pat vēl vairāk izstrādātiem, lai pārliecinātu zaudējušās puses, kā arī vairākumu. Kopēja – Eiropas universitāšu – doktrīna būtu ļoti svarīga, analizējot un izskaidrojot tiesības sistēmiskā kontekstā un izprotot tās kā vienotu veselumu, kā arī piedāvājot pārliecināšus problēmu risinājumus.

Ja mums tas izdosies, tad, es nešaubos, mūsu konstitūcijas būs piemērots rīks arī nākamajos 100 mūsu sabiedrību attīstības gados.

KONSTITŪCIJAS TIEŠĀ PIEMĒROŠANA UN AR TO SAISTĪTIE IZAICINĀJUMI

Zdeneks KĪNS (Zdeněk Kůhn), Čehijas Augstākās Administratīvās tiesas tiesnesis

Esmu patiesi priecīgs būt atkal Rīgā. Vēlos pateikties organizatoriem par aicinājumu piedalīties konferencē. Esmu pagodināts runāt par jautājumu, kas manuprāt lieliski atbilst konferences saturam.

Mans pamata apgalvojums ir tāds, ka, ja mēs, runājot par konstitūcijas piemērošanu, pārāk daudz runājam par konstitucionālo tiesu un nepievēršam uzmanību Augstākajai tiesai un citām vispārējās jurisdikcijas tiesām, mēs faktiski varam vājināt tiesiskumu. Ne tikai vājināt, bet arī apdraudēt tiesiskumu, jo konstitūcija ir tiešā veidā piemērojama gan konstitucionālajai tiesai, gan visām pārējām tiesām. Šis ir manas runas pamatvēstījums.

Kad runājam par tiesiskumu, konstitūciju un konstitucionālo tiesu, parasti mūsu idejas ir ieslodzītas 90.gados. Optimistiskajos 90.gados, kad mēs uzskatījām, ka ir pienākušas vēstures beigas, vai daļa no mums uzskatīja, ka pienākušas vēstures beigas saskaņā ar Frensisa Fukujamas slaveno grāmatu „Vēstures beigas un pēdējais cilvēks”. Viņš uzskatīja, ka būtībā liberālais konstitucionālisms galu galā triumfēja, ka ir pienākušas juridiskās un sociālās attīstības beigas, un konstitucionālās tiesas, kas izveidojās Centrāleiropā un Austrumeiropā pēc komunisma krišanas, būtībā atnesa mums pēdējo vēstījumu par liberālo demokrātiju, par tiesiskumu, par jauno konstitucionālismu. Tāpēc, domājot par konstitucionālajām tiesām šodien, mēs

diezgan bieži atgriežamies pie 90. gadu ideāliem, kas, atklāti sakot, bija nereālistiski.

Konstitucionālās tiesas 90.gados tika izveidotas visās Austrumeiropas valstīs, izņemot Igauniju. Šīs konstitucionālās tiesas diezgan bieži sāka ieviest jauno konstitucionālismu, bet tajā pašā laikā notika visu konstitucionālajām tiesām piešķirto pilnvaru centralizācija jeb koncentrācija.

Esmu ne tikai tiesnesis, bet arī pasniedzējs. Kad saviem studentiem eksāmenā uzdošu mazliet sarežģītāku jautājumu – kurai tiesai ir vara, un, ja studenti nezina atbildi, viņi vienmēr atbild, ka konstitucionālajai tiesai. Diezgan bieži tā ir kļūda. Diezgan bieži atbilde ir – Augstākā tiesa, Augstākā administratīvā tiesa vai pat Tiesībsargs. Bet viņi vienmēr, nezinot atbildi, teiks, ka lielākā vara ir konstitucionālajai tiesai. Tas atkal ir 90.gadu un centralizācijas vēstījums. Tā ir tiesiskuma vai konstitucionalitātes pārbaudes centralizācija.

Tātad 90.gados bija redzams, ka pat tās konstitucionālās tiesas, kurām bija iespēja deleģēt vai saskaņā ar likumu piešķirt kādas pilnvaras citām tiesām, piemēram, augstākajai tiesai vai citām tiesām, lielākā daļa mūsu reģiona konstitucionālo tiesu vēlējās saglabāt visas pilnvaras sev. Paskaidrošu, ko es ar to domāju. Piemēram, kā rīkoties, ja vecāki tiesību akti, kas pieņemti pirmsdemokrātijas laikā līdz 1990. gadam, piemēram, Čehijas Republikas Konstitūcija, jāva interpretēt, kas, manuprāt, bija pareizi, ka visus tiesību aktus, kas ir vecāki par 1990.gadu, varētu neatkarīgi

pārskatīt visas tiesas, ieskaitot Augstāko tiesu kā galīgo instanci. Šīs tiesas varētu atcelt likumu, kas nenozīmē likuma pilnīgu anulēšanu, bet gan likuma piemērošanas atcelšanu. Tā bija iespējamā interpretācija. Bet jau pirmajā Čehijas Konstitucionālās tiesas spriedumā Konstitucionālā tiesa noraidīja šo interpretāciju, un viņi apgalvoja: nē – vecie likumi vai jaunie likumi – visi likumi ir mūsu kompetencē, un mums šie likumi ir pilnībā jāanulē – neatkarīgi no tā, vai tas bija vecs vai jauns tiesību akts.

Otrs piemērs attiecas uz starptautiskajām tiesībām, Eiropas Cilvēktiesību konvenciju. Čehijas Konstitūcija pamatā dod iespēju nepiemērot, atcelt valsts tiesību aktus, kas ir pretrunā ar starptautiskajiem cilvēktiesību līgumiem. Tātad tas ietilpst visu tiesu darba kārtībā, tās ir visu tiesu pilnvaras. Neievērojot Konstitūcijā rakstīto, Čehijas Konstitucionālā tiesa apgalvoja, ka nē – tā ir vienīgi Konstitucionālās tiesas pilnvara. Ja valsts tiesību akti ir pretrunā ar starptautiskajiem cilvēktiesību līgumiem, Konstitucionālās tiesas pilnvarās vienmēr ietilpst iespēja anulēt tiesību aktus. Tas nav vispārējās jurisdikcijas tiesu uzdevums.

Tas attiecas ne tikai uz Čehiju. Līdzīgas debates par šo jautājumu notika jau 90.gados Polijā. Un 90.gados, ilgi pirms pašreizējās tiesiskuma krīzes Polijā, Polijas Konstitucionālā tiesa pieprasīja sev tādas pašas pilnvaras. Protams, no 90.gadu skatpunkta tas ir loģiski. Jo 90.gadi bija laikmets, kad mēs vienkārši neticējām. Neticējām lielākajai daļai tiesnešu, jo viņi nāca no vecā laikmeta, viņi bija komunisma tiesneši. Mēs neticējām savai akadēmiskajai pasaulei, jo atkal – tā nāca no iepriekšējiem laikiem. Tāpēc bija jēga visas šīs pilnvaras deleģēt konstitucionālajai tiesai, kurā parasti darbojas daži cilvēki, kuriem varēja būt potenciāls pārveidot visu juridisko kultūru. Lai nebūtu jābalstās uz tūkstošiem vispārējās jurisdikcijas tiesnešu, visas šīs pilnvaras varēja piešķirt dažiem konstitucionālās tiesas tiesnešiem – 15 tiesnešiem Čehijā, citās valstīs vēl mazāk. Tātad nebija problēmu aizpildīt šo īpašo institūciju, kurai tad būtu potenciāls pārveidot tiesību sistēmu, juridisko kultūru. Tas liekas iespējams no 90.gadu skatpunkta, taču tas varētu būt daudz problemātiskāk, ja domājam ilgākā perspektīvā.

Uz jautājumu, kāpēc mums ir centralizācija un centralizēta tiesas kontrole, varētu atbildēt gan no pragmatiskā, gan doktrinālā viedokļa. Doktrīnas ziņā var runāt par Hansu Kelzenu, slaveno konstitucionālās tiesas, centralizētas tiesu kontroles pamatlicēju Eiropā. Hanss Kelzens apgalvoja, ka civiltiesību kultūrā, neesot spēcīgai precedentu sistēmai, ir jābūt specializētai institūcijai, kas neatceļ likumu, bet gan pilnībā anulēs to. Tātad doktrināli viņš to ir izskaidrojis. Angļu valodā ir pieejams ļoti interesants raksts, kur Hanss Kelzens 1942.gadā paskaidroja, kāpēc eiropiešiem ir jāveido konstitucionālā tiesa.

Pragmatiski runājot, tam ir citi iemesli. Vienu jau minēju. Ja jūs neuzticaties vecajam personālam, vecajiem tiesnešiem, kas nāk no vecā laikmeta – vai nu no komunisma, vai no nacistu laikiem, kā tas bija Vācijā 50.gados, tad tā ir lieliska iespēja jaunas tiesas izveidei. Tā būtu jauna tiesa ar dažiem cilvēkiem, kas būtu pietiekami, lai iestādi aizpildītu ar cita veida personālu. Piemēram, Vācijā diezgan bieži tie bija

cilvēki, kas faktiski cīnījās pret nacistu režīmu, vai daži no viņiem bija ieslodzīti koncentrācijas nometnēs, daži bija trimdā un pēc kara atgriezās Vācijā. Čehijas un citu postkomunistisko valstu konstitucionālajās tiesās diezgan bieži strādāja disidenti vai trimdā esošie juristi, kuri atgriezās pēc komunisma krišanas, un viņiem bija potenciāls pārveidot tiesību sistēmu.

Taču šī modeļa problēma ir tāda, ka, ja ar šo unikālo konstitucionālās tiesas institūtu ir tik viegli pārveidot tiesību sistēmu, kas 90.gados bija diezgan efektīvi, tad tiesību sistēmu varētu būt tikpat viegli pārveidot arī pretējā veidā. Caur konstitucionālo tiesu ir ļoti viegli kontrolēt tiesību sistēmu, ja jums ir pilnvaras iecelt cilvēkus atbilstoši savām vēlmēm, kā tas notiek Polijā un Ungārijā. Tātad tas, kas var darboties par labu demokrātijai un tiesiskumam, var darboties arī pretējā virzienā.

Pirms pievērsties praktiskiem piemēriem par to, kas šobrīd notiek reģionā, es varētu apgalvot, ka ir divi konstitucionālās tiesas pamatmodeļi. Kad mēs runājam par konstitucionālo tiesu, mēs parasti nerunājam par to, ka esam no dažādām valstīm, no dažādām juridiskajām kultūrām, piemēram, no Latvijas un Čehijas. Ja mēs runājam par mūsu konstitucionālajām tiesām – tās būtībā ir dažādi radījumi, jo pieder pie divām dažādām grupām. Latvija pieder pirmajai grupai. Latvijā Satversmes tiesa patiešām ir likumu tiesa, kas izvērtē likumu atbilstību konstitūcijai, un viss. Interesanti, ka šī ir Hansa Kelzēna sākotnējā ideja, jo viņš bija ļoti piesardzīgs un neatbalstīja vācu modeli.

Vācu modelis ir otrais pamatmodelis. Konstitucionālā tiesa nav tikai likumu tiesa, tā ir arī tiesu nolēmumu tiesa. Jo Vācijā, kas bija pirmais otrā modeļa piemērs, Konstitucionālā tiesa izskata arī konstitucionālās sūdzības par visu valsts institūciju lēmumiem, tajā skaitā, atšķirībā no Austrijas, arī par tiesu lēmumiem. Modelis, kas pastāv Vācijā, pēc tam tika ieviests arī Spānijā, Čehijā, Slovākijā. Interesanti, ka kopš jaunās Viktora Orbāna Konstitūcijas pieņemšanas arī Ungārijā ir šis modelis, kur Konstitucionālajai tiesai faktiski ir visaugstākās tiesas loma. Es nāku no Augstākās tiesas, esmu Augstākās tiesas tiesnesis, bet vai es tiešām esmu visaugstākais? Nē, es neesmu, jo virs manis ir vēl viena tiesa. Latvijā jūs tiešām esat Augstākā tiesa, jo jūsu lēmumi nevar tikt pārsūdzēti Konstitucionālajā tiesā. Protams, pastāv izaicinājums tad, ja esat piemērojuši antikonstitucionālus likumus, taču jūsu lēmumu nav iespējams pārsūdzēt. Manā gadījumā iedzīvotāji var apstrīdēt lēmumu. Valsts to nevar, jo valstij nav konstitucionālu tiesību pārsūdzēt Augstākās tiesas spriedumu Konstitucionālajā tiesā. Interesanti, ka Ungārijā valsts to var, kas nozīmē, ka Ungārijā Konstitucionālā tiesa ir izveidota kā visaugstākā tiesa.

Protams, abās sistēmās konstitucionālajai tiesai ir iespēja kontrolēt vispārējās jurisdikcijas tiesas. Runājot par pirmo modeli – Latvijas modeli, lai gan es neesmu redzējis Satversmes tiesas spriedumus, domāju, ka tie būtu līdzīgi tiem, kas pieņemti Itālijā un citās pirmā modeļa valstīs, kur konstitucionālā tiesa pamatā var veikt tiesību aktu konstitucionālo interpretāciju, netieši liekot augstākajai tiesai ievērot kādu konkrētu likumu interpretāciju. Es uzskatu, ka šeit tas tā varētu notikt.

Otrajā modelī tas ir vēl acīmredzamāk, jo saskaņā ar šo modeli mūsu spriedumu ir iespējams atcelt. Pilnībā atcelt spriedumus, kas liek mums izlemt lietu citādā veidā.

Tātad abos modeļos pastāv iespēja ietekmēt vispārējās jurisdikcijas tiesas. Otrais modelis, protams, ir daudz acīmredzamāks, daudz nepārprotamāks, to daudz vieglāk samiksēt, savietojot ar vispārējo tiesu sistēmu un kontrolēt vispārējo tiesu sistēmu. Tātad otrajam modelim vēsturiski bija priekšrocība – tas ļāva Čehijas tiesību sistēmai daudz ātrāk internalizēt konstitūciju.

Kad es kopā ar kolēģiem no Polijas un Ungārijas veicu salīdzinošo analīzi par to, cik bieži 90.gadu laikā un gadsimta sākumā Čehijas, Ungārijas un Polijas tiesneši atsaucās uz savas valsts konstitūciju, atklājās, ka Čehijas administratīvie tiesneši to darīja daudz biežāk nekā Polijas vai Ungārijas tiesneši. Polijas un Ungārijas kolēģi bija nedaudz pārsteigti par manas analīzes statistisko ietekmi, tāpēc kopīgajā pētījumā mums bija jāpaskaidro, kāpēc tas tā ir. Es analizēju atšķirību starp Polijas un Ungārijas konstitūcijām (pirms Orbāna) un Čehijas konstitūciju. Čehijā faktiski bija vērojama ļoti bieža mijiedarbība starp Konstitucionālo tiesu un vispārējās jurisdikcijas tiesām. Pat ja jūs neticat, ka konstitūcijai ir jēga, pat ja jūs piederat pie vecā tipa tiesnešiem, kuri uzskata, ka konstitūcija ir tikai politika, kas nav tiesneša citēšanas cienīga, daudz gudrāk ir tomēr citēt konstitūciju, jo, ja jūs ignorējat konstitūciju un Konstitucionālās tiesas judikatūru, ļoti iespējams, ka Konstitucionālā tiesa atcels jūsu spriedumu. Tāpēc konstitūcijas tiešā piemērošana bija stratēģisks solis. Tā bija stratēģiska to tiesnešu rīcība, kuri negribēja, lai Konstitucionālā tiesa viņu spriedumus atceļ. Un agri vai vēl lielākā daļa tiesnešu sāka piemērot konstitūciju tiešā veidā, nevis tikai, lai „izrādītos”, bet gan tāpēc, ka uzskatīja, ka konstitūcija patiešām ir tiešā veidā piemērojams likums. Tātad otrs modelis bija noderīgs 90.gados, tas palīdzēja paātrināt pārejas procesu, paātrināt tiesību sistēmas transformācijas procesu.

Bet, kā es jums parādīšu, tas ir arī bīstami. Ungārija ir labs piemērs, ja paskatās uz Ungārijas tiesību sistēmu un uz to, kas notiek Ungārijā, piemēram, uz slavenu Viktora Orbāna neliberālo demokrātiju. Viktors Orbāns publiski apgalvo, ka demokrātija nav liberāla, ka mēs virzāmies uz neliberālo demokrātiju. Tātad, kas notiek Ungārijā – tiesu varu nekontrolē valdība. Pagājušajā gadā es pavadīju vairākas nedēļas Ungārijā un runāju ar saviem ungāru kolēģiem – skaidrs, ka nevar teikt, ka piemēram, Augstākā tiesa ir pilnībā valdības kontrolēta, ka Augstākā tiesa pilnībā sastāv no Viktora Orbāna marionetēm. Tā tas nav. Bet ir tā, ka Ungārijas Konstitucionālo tiesu – piecpadsmit tiesnešus – viņus visus ievēl Ungārijas parlaments. Būtībā visi viņi pakļaujas valdības uzskatiem, un viņus visus ir iecēlusi amatā Ungārijas parlamenta valdošā partija „Fidesz”. Viņi visi būtībā darbojas atbilstoši politikai. Tātad, ja paskatās uz Konstitucionālās tiesas galveno uzdevumu, tad Konstitucionālā tiesa Ungārijā neatceļ nevienu tiesību aktu. Viņi ir ļoti, ļoti atturīgi.

2011.gadā Ungārijas Konstitucionālā tiesa ieguva jaunas pilnvaras – konstitucionālās sūdzības tiesības, tāpēc tagad viņi izskata vispārējo tiesu lēmumus. Arī

konstitucionālās sūdzības tiesības ir paplašinātas, tagad konstitucionālo sūdzību var iesniegt valsts. Ja valsts zaudē lietu Ungārijas Augstākajā tiesā, tad valsts to var pārsūdzēt Konstitucionālajā tiesā. Tāpēc mans arguments ir tāds, ka šis otrais konstitucionālās tiesu sistēmas modelis faktiski varētu tikt izmantots kā ierocis vispārējo tiesu kontrolei. Tātad mūsdienās autoritāram līderim nav nepieciešams kontrolēt visu tiesu sistēmu, ir pietiekami, ja viņš kontrolē konstitucionālo tiesu.

Otrs piemērs ir Polija. Polija pieder pirmajam modelim, tāpēc Polijā nav konstitucionālās sūdzības. Polijā ir Konstitucionālā tiesa, kurā tagad darbojas valdošās partijas iecelti tiesneši. Pēc daudzu poļu tiesību profesoru un zinātnieku domām Polijas Konstitucionālā tiesa, ko viņi sauc par „sagūstīto” Konstitucionālo tiesu, nespēj aizsargāt konstitūciju. Tā kalpo kā valdības aģents, tāpēc tā tiek izmantota kā ierocis, lai aizsargātu valdošo partiju, izmantojot abstraktu tiesas kontroli.

Taču tas, kas Polijas Konstitucionālo tiesu padara daudz vājāku salīdzinājumā ar Ungārijas vai Čehijas Konstitucionālajām tiesām, ir tas, ka Polijā nav šīs konstitucionālās sūdzības, viņiem nav tiesību pārskatīt vispārējo tiesu lēmumus. Tieši tāpēc Polijā, atšķirībā no Ungārijas, sākot no 2016.gada, notika tiešs uzbrukums vispārējo tiesu sistēmai un galvenokārt Augstākajai tiesai. Vispārzināms fakts ir Polijas Augstākās tiesas priekšsēdētājas Malgožatas Gersdorfas atcelšana no amata. Lieta nonāca līdz pat Eiropas Savienības Tiesai Luksemburgā, un viņa tika atkārtoti iecelta Augstākās tiesas priekšsēdētājas amatā. Taču iemesls, kāpēc Polijas valdībai bija jāuzbrūk vispārējām tiesām, bija skaidrs – jo Konstitucionālā tiesa nekontrolē vispārējo tiesu sistēmu.

Tagad sniegšu apkopojumu. Esmu pārliecināts, ka tiešai konstitūcijas piemērošanai un tiesas kontrolei ir jābūt zināmā mērā decentralizētai. Piekrītu Hansam Kelzenam, ka mums ir jābūt centralizētai, koncentrētai konstitucionālajai tiesai. Kelzens, kas, starp citu, dzimis Prāgā, bija ģeniāls un, protams, šajā ziņā viņam bija taisnība, jo viņa agrāk izteiktie secinājumi ir derīgi arī šodien. Taču nav iemesla, kāpēc vispārējām tiesām, tostarp augstākajai tiesai, nevajadzētu deleģēt dažas no Konstitucionālo tiesu pilnvarām, tostarp, piemēram, attiecībā uz Eiropas Savienības tiesību aktiem. Runājot par ES tiesību aktiem, viss ir skaidrs – to piemērošanu pieprasa Eiropas Savienība. Bet, piemēram, runājot par starptautiskajiem cilvēktiesību līgumiem – nacionālie tiesību akti tiek atcelti, ja tie ir pretrunā ar starptautiskajos cilvēktiesību līgumos noteiktajām cilvēktiesību prasībām.

Tāpēc es uzskatu – lai nodrošinātu tiesiskumu, lai saglabātu konstitucionālismu, tiesas kontrolei ir jābūt zināmā mērā decentralizētai un visiem tiesnešiem ir jāuzņemas konstitūcijas un starptautisko cilvēktiesību līgumu aizsardzība. Iemesls tam ir skaidrs – autoritāriem vadītājiem ir daudz grūtāk kontrolēt visu tiesu varu visā tās kopumā. Totalitārā režīmā tas ir viegli, mēs to zinām no padomju laikiem, tas ir viegli. Bet autoritārajā režīmā tas ir daudz grūtāk.

KONSTITUCIONALITĀTES PĀRBAUDES ROBEŽAS SENĀTA SPRIEDUMOS

Aigars STRUPIŅŠ, Latvijas Augstākās tiesas priekšsēdētājs

Godātie kolēģi.

Valstī, kurā konstitucionālā tiesa ir institucionāli nošķirta no Augstākās tiesas, neizbēgami rodas jautājums – kur ir tā robeža, kas nošķir šīs divas tiesas, un kāda ir Augstākās tiesas loma konstitucionālās uzraudzības mehānismā?

Principā ideāltipiski tiesiskā valstī likumdevēja pieņemtais regulējums nedrīkstētu būt antikonstitucionāls – attiecīgi arī mums kā vispārējās jurisdikcijas tiesām un administratīvajām tiesām nebūtu jānodarbojas ar likumdevēja pieņemtu normu konstitucionalitātes pārbaudi.

Bet reālā dzīvē atšķiras no ideālajiem tipiem. Cilvēki mēdz gan kļūdīties, gan apzināti rīkoties prettiesiski. Tas skar arī likumdevēju.

Protams, atbilde uz šo jautājumi primāri meklējama procesuālā regulējuma likumos.

Vispārīgais regulējums ir ietverts Satversmes tiesas likuma 19.¹pantā: Pieteikums iesniedzams, ja tiesa uzskata, ka norma neatbilst Satversmei.

Tālāk – procesuālie likumi.

- Civilprocesa likuma 214.pants: Tiesa aptur tiesvedību, ja tā pieņem lēmumu par pieteikuma iesniegšanu Satversmes tiesai.
- 464(6).pants: Rīcības sēdē tiesnešu kolēģija var

[..] pieņemt lēmumu [..] iesniegt Satversmes tiesai pieteikumu par tiesību normu atbilstību Satversmei.

- Kriminālprocesa likuma 478.pants: Ja tiesa uzskata, ka tiesību norma [..] neatbilst augstāka juridiskā spēka tiesību normai (aktam), tā iesniedz pieteikumu Satversmes tiesā.
- Administratīvā procesa likuma 104.pants: Tiesa šaubu gadījumā pārbauda, vai [..] tiesību norma atbilst augstāka juridiskā spēka tiesību normām. Ja tiesa uzskata, ka tiesību norma neatbilst Satversmei [..], tā tiesvedību lietā aptur un nosūta motivētu pieteikumu Satversmes tiesai.

Kā redzams, civilprocesā jautājums ir vismazāk noregulēts – nav pat noteikts neviens pieturas punkts vai kritērijs, kādos gadījums tiesa to varētu darīt. Vienkārši – var iesniegt. Kriminālprocesā jau ir frāze „ja tiesa uzskata”, kas faktiski dublē Satversmes tiesas likumu. Un Administratīvā procesa likumā ir pat veselas divas frāzes, kuras ne vien dublē Satversmes tiesas likumu („ja tiesa uzskata”), bet iedod papildu kritēriju vērtējumam („šaubu gadījumā”).

Gan Senāta Civillietu departaments¹, gan Administratīvo lietu departaments² savos nolēmumos

¹ Senāta 2020.gada 14.maija spriedums lietā Nr. SKC-128/2020 (ECLI:LV:AT:2020:0514.C30747216.12.S).

² Senāta 2018.gada 20.jūnija spriedums lietā Nr.SKA-23/2018 (ECLI:LV:AT:2018:0720.A420410213.2.S).

norādījis, ka no Satversmes tiesas likuma 19.¹ panta³, kas noteic tiesas tiesības vērsties Satversmes tiesā, izriet, ka likumdevējs prezumējis, ka gadījumos, ja attiecīgajā lietā piemērojamā tiesību norma aizskar Satversmē noteiktās pamattiesības, tiesa, apturot tiesvedību, vērsīsies Satversmes tiesā. Juridiskajā literatūrā izteikts viedoklis, ka „tiesai vienmēr pēc savas iniciatīvas ir jāveic piemērojamo tiesību normu konstitucionalitātes pārbaude, kā arī jāsniedz savi apsvērumi par pieteicēja argumentiem par pamattiesību ierobežojuma samērīgumu”⁴. Gan Senāta Administratīvo lietu departaments, gan Civillietu departaments savos nolēmumos ir atsaukušies uz šo doktrīnas tēzi.

[1]

Vai var apgalvot, ka Senāts katrreiz praksē detalizēti pārbauda konkrētā lietā piemērojamo normu konstitucionalitāti? Nē! Principā tiesas un arī Senāts pieņem, ka Latvijas likumdevējs rīkojas savas kompetences robežās un normas atbilst Satversmei. Senāta ziņā ikdienā paliek normu interpretācijas un piemērošanas kontrole.

Un principā es uzskatu, ka Senāta pienākums arī nav veikt katras piemērojamās normas konstitucionalitātes pārbaudi pilnā apmērā. Ja tas tā būtu, tad katrā spriedumā būtu vēl ietverama atsevišķa sadaļa, kurā šāda pārbaude būtu argumentēti veicama. Turklāt tādā gadījumā mēs nevarētu aprobežoties ar Latvijas normatīvo aktu konstitucionalitātes pārbaudi, vajadzētu pievērsties arī Eiropas Savienības tiesību aktiem un neaizmirsīsim par starptautiskajiem nolīgumiem, kuru likumību arī iespējams pārbaudīt.

Protams, šaubās visi un šaubīties ir cilvēci. Klasiskā filozofija saka: šaubies par visu. Taču mēs nevaram kļūt par paranoidāliem legisfobiem, kas ar aizdomām uzlūko katru likuma normu un mēģina atrast, kā tai parakties apakšā.

Manā skatījumā atbilde ir ietverta Administratīvā procesa likuma 104.panta 1.daļas vārdos „šaubu gadījumā”. Tas, ka pārējos procesuālajos likumos šie vārdi nav lietoti, nenozīmē, ka principu līmenī šāds regulējums nepastāv.

Jāņem vērā, ka tiesnesis ir augsti kvalificēts jurists, kurš ir devis zvērestu spriest tiesu stingrā saskaņā

³ 19.¹ pants. Tiesas pieteikums un zemesgrāmatu nodaļas tiesneša pieteikums

(1) Pieteikums iesniedzams, ja:

1) tiesa, izskatot civillietu vai krimināllietu pirmajā instancē, apelācijas vai kasācijas kārtībā, uzskata, ka norma, kas būtu jāpiemēro šajā lietā, neatbilst augstāka juridiska spēka tiesību normai (aktam);

2) tiesa, izskatot administratīvo lietu pirmajā instancē, apelācijas vai kasācijas kārtībā, uzskata, ka norma, ko iestāde ir piemērojusi vai kas administratīvajā tiesas procesā būtu jāpiemēro šajā lietā, neatbilst Satversmei vai starptautisko tiesību normai (aktam);

3) zemesgrāmatu nodaļas tiesnesis, veicot nekustamā īpašuma ierakstīšanu vai ar to saistīto tiesību nostiprināšanu zemesgrāmatā, uzskata, ka norma, kas būtu jāpiemēro, neatbilst augstāka juridiska spēka tiesību normai (aktam).

⁴ Rodiņa A., Spale A. Satversmes 85.panta komentārs. LR Satversmes komentāri. VI nodaļa. Tiesa. VII nodaļa Valsts kontrole. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2013, 119.–152.lpp.

ar Latvijas Republikas Satversmi un likumiem. Kā augsti kvalificētam juristam tiesnesim ir jāpārzina tiesību sistēma un juridiskā metode. Tas dod tiesnesim sistēmisku zināšanu bāzi, tai skaitā tiesību principu līmeni. Savukārt juridiskās metodes pārzināšana dod tiesnesim instrumentus šīs zināšanu bāzes pielietošanai, analīzei, kolīziju novēršanai un tiesisko jautājumu risināšanai. Turklāt tiesnesis tiesas spriešanā ir neatkarīgs. Tāpēc tiesneša šaubas nav parastas šaubas, tās ir augsti kvalificēta neitrāla profesionāļa šaubas. Tiesneša kā augsti profesionāla un neitrāla tiesību piemērotāja šaubas var ļoti labi kalpot par leģitīmu pamatu konstitucionālās uzraudzības procesa uzsākšanai.

Viens no juridiskās metodes paņēmieniem gadījumos, kad tiesnesis saskata iespējamu tiesību normu kolīziju, ir attiecīgo normu pārinterpretācija. Proti, atkārtota interpretācija, mēģinot savstarpēji savietot šaubīgās normas sistēmiskā ietvarā, novēršot iespējamās kolīzijas iemeslus. Risinājuma meklējumos ņemam vērā, ka Satversmei atbilstoša tiesību normu piemērošana ietver dažādu interpretācijas metožu izmantošanu, intertemporālās un hierarhiskās piemērojāmības izvērtēšanu, judikatūras un tiesību doktrīnas izmantošanu, kā arī tiesību tālākveidošanu.⁵

Un tikai gadījumos, kad ar šo juridisko metožu palīdzību nav iespējams atspēkot radušās šaubas par šīs tiesību normas neatbilstību augstāka juridiska spēka tiesību normām⁶, ir jāvēršas Satversmes tiesā.

Citiem vārdiem, Senātam primāri jātiek pašam galā ar savu pamatfunkciju – normu interpretāciju konkrētās lietas ietvaros, un jāvēršas Satversmes tiesā tikai tad, ja ar interpretāciju nav iespējams novērst zemāka spēka normas neatbilstību augstāka spēka normai.

[2]

Cits variants, kad, pat nepastāvot acīmredzamai normu kolīzijai, tiesnesim rodas šaubas par piemērojamās normas konstitucionalitāti, ir, kad tiesnesis redz (a) sekas, kuras radīs šī piemērošana, un (b) šo seku neatbilstību konstitucionālajiem pamatprincipiem.

Šī lietu kategorija ir sarežģītāka un potenciāli bīstamāka no tiesiskuma nodrošināšanas viedokļa, jo te nav acīmredzamas kolīzijas, piemēram, gramatiskas vai sistēmiskas. Tas paver iespēju sajaukt tiesneša subjektīvās sajūtas ar objektīvajām tiesībām, kas savukārt var novest pie subjektīvisma objektīvo tiesību piemērošanā.

Lai gan šāds risks pastāv, tas nav pietiekams pamats, lai tā dēļ ļautu ignorēt tiesneša iekšējo balsi. Kā jau minēju, tiesnesis ir augsti kvalificēts jurists ar plašām sistēmiskām jurisprudences zināšanām, un tas ļauj šo risku būtiski mazināt. Šo risku mazīna arī tas, ka tiesnesim, gatavojot pieteikumu Satversmes tiesai, jebkurā gadījumā būs jāpamato savas sajūtas ar juridiskiem argumentiem. Sajūtas pašas par sevi nav arguments. Un, treškārt, šo risku praktiski novērš tas, ka šādu sūdzību skatīs Satversmes tiesa parasti septiņu

⁵ Satversmes tiesas 2005.gada 4.janvāra sprieduma lietā Nr.2004-16-01 17.punkts.

⁶ Sk. Satversmes tiesas 2010.gada 11.jūnija lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr.2010-11-01 6.punktu.

tiesnešu sastāvā, kas būtiski samazina subjektīvisma risku.

Tādēļ šajā aspektā labāk nokļūdiēties uz to pusi, kas nodrošina pamattiesību labāku aizsardzību. It īpaši tas attiecas uz Augstāko tiesu, kuras spriedums ir galīgs.

[3]

Ir divi varianti, kā Senāts vērsas Satversmes tiesā. Pirmais – pēc lietas dalībnieka lūguma. Otrais – tiesa pati saskata konstitucionālo tiesību pārkāpumu un vērsas Satversmes tiesā *ex officio*. Praksē sastopams arī hibrīdvariants, piemēram, pieteicējs lūdz Senātu iesniegt pieteikumu Satversmes tiesā. Senāts to izdara, taču uz citiem pamatiem vai pat apstrīdot pavisam citu tiesību normu.

Procesa dalībnieka lūgums vērsties Satversmes tiesā Senātam, protams, nav saistošs. Lūgumu var noraidīt, ja tiesa nekonstatē pretrunas ar augstāka juridiska spēka tiesību normu.⁷ Līdzīgi lūgums vērsties Satversmes tiesā nav apmierināms arī tad, ja tiesību normas, kuras konstitucionalitāti apstrīdējis lietas dalībnieks, piemērošanas jautājumi var tikt atrisināti interpretācijas ceļā.⁸

Svarīgi ir tas, ka Senāta atteikumam vērsties Satversmes tiesā pēc lietas dalībnieka lūguma nav prejudiciālas nozīmes, un tas neatņem viņam tiesības to darīt patstāvīgi. Tas, starp citu, attiecas arī uz jautājumiem, ko Satversmes tiesa jau ir izspriedusi agrāk.⁹

Piemērs, kad Senāts, apmierinot lūgumu par vērsanos Satversmes tiesā, mainīja apstrīdamo normu, ir Administratīvo lietu departamentā izskatītā lieta par vecuma pensijas apmēru¹⁰. Persona vērsās administratīvajā tiesā, jo uzskatīja, ka tai aprēķinātā vecuma pensija par 30 gadu darba stāžu nesniedz nepieciešamo sociālo nodrošinājumu. Vienlaikus pieteicējs, apšaubot likuma „Par valsts pensijām” pārejas noteikumu 33.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 109.pantam, lūdza Senātu vērsties Satversmes tiesā. Senāts Satversmes tiesā vērsās, taču ne par likuma, bet tam pakārtoto Ministru kabineta noteikumu normu atbilstību 1996.gada 3.maijā Pārskatītās Eiropas Sociālās hartas 12.panta 1.punktam un Latvijas Republikas Satversmes 109.pantam. Rezultātā Satversmes tiesa atzina, ka likumā

⁷ Senāta 2012.gada 10.maija lēmums lietā Nr.SKK-132/2012 (118400000909).

⁸ Senāta 2012.gada 14.novembra lēmuma lietā Nr.SKC-1915/2012 (C29270506) 6. punkts.

⁹ Senāta 2018.gada 20.jūnija lēmums lietā Nr.SKK-374/2018 (ECLI:LV:AT:2018:0620.15890011513.2.L), 10.2.punkts par Krimināllikuma 253.²panta pirmajā daļā iekļauto normu (narkotisko un psihotropo vielu lietošana bez ārsta nozīmējuma) un tās atbilstību Satversmes 96.pantam (tiesības uz privātās dzīves neaizskāramību). Senāts atzina, ka līdzīgi kā zemākās instances tiesas tas nekonstatē Satversmes tiesas likumā un Kriminālprocesa likumā noteikto pamatu pieteikuma iesniegšanai Satversmes tiesā.

¹⁰ Administratīvā lieta Nr.A420271718. Lietā apgabaltiesa, otrreiz skatot lietu, atzina, ka personai kopumā bija nodrošināta iespēja, turklāt persona pati lielāko daļu nebija strādājusi un maksājusi nodokļus. Senāts kasācijas sūdzībā nesaskatīja pamatojumu apgabaltiesas sprieduma atcelšanai.

noteiktajam vecuma pensijas minimālajam apmēram kopsakarā ar citiem valsts īstenotajiem sociālās drošības sistēmas pasākumiem ir jābūt tādām, lai ikvienai personai būtu nodrošināta cilvēka cieņai atbilstoša dzīve.¹¹

[4]

Par pieteikumu daudzumu. Pieminēšu vienīgi to aspektu, ka administratīvās tiesas un Senāta Administratīvo lietu departaments ir rekordisti pieteikumu skaita ziņā. Salīdzinājumam, Civillietu departaments iesniedzis Satversmes tiesā četrus pieteikumus, bet Administratīvo lietu departaments – 39.

Lielā mērā tas izskaidrojams ar katra procesa īpatnībām. Civilprocesā, kur lietas tiek skatītas sacīkstes ietvarā, tiesas liek lielāku akcentu uz dispozitivitātes principu. Proti, uzskata, ka lietas dalībniekiem pamatā pašiem jā rūpējas par savām tiesībām. Savukārt administratīvajā procesā, kur darbojas nevis sacīkstes, bet objektīvās izmeklēšanas princips, tiesa ir tendēta veikt attiecīgo izvērtējumu patstāvīgāk.

[5]

Vēlos pievērst uzmanību vēl vienai tipiskai Senāta atziņai, proti, ka „arī uz tiesas pieteikumu Satversmes tiesai attiecas subsidiaritātes princips, proti, pamattiesību ierobežojuma samērīguma izvērtējums un piemērojamo tiesību normu konstitucionalitātes pārbaude jāveic, izskatot lietu pēc būtības pirmās instances un apelācijas instances tiesā. Ja tiek konstatēts, ka piemērojamā tiesību norma neatbilst Satversmei, tiesai ir pienākums iesniegt pieteikumu Satversmes tiesai. Tādējādi tiek nodrošināta procesuālā ekonomija, jo strīds tiek atrisināts tajā tiesu instancē, kura ir tiesīga izlemt lietu pēc būtības.”¹²

Tātad Senāts uzsver, ka pievērsties normu konstitucionālajai pārbaudei nav kasācijas instances ekskluzīva sūtība vai prerogatīva. Adevkāta rajona un apgabaltiesas reakcija uz lietas dalībnieku argumentu par normas neatbilstību Satversmei ļauj lieki netērēt resursus lietas tālākai izskatīšanai. Līdz šim tas reti noticis (izņemot administratīvās tiesas), bet tomēr notiek.

Šajā ziņā atzīmējamās Civillietu departamentā pēdējos gados skatītās lietas tā saukto gāzes skaitītāju jautājumos. Lietas par praktiski identiskiem jautājumiem tika skatītas dažādās tiesās. Pēc Senāta pirmā pieteikuma Satversmes tiesai arī zemāku instanču tiesas vērsās ar pieteikumiem par piemērojamo normu atzīšanu par neatbilstošām augstākstāvošām tiesību normām. Tā rezultātā radās secinājums, ka iztrūkst procesuālais regulējums, kas ļautu koordinēt šādu pieteikumu iesniegšanu un vienlaikus būtu pamats lietu izskatīšanas apturēšanai. Protams, vai arī nākotnē

¹¹ Satversmes tiesas 2020.gada 10.decembra spriedums lietā Nr.2020-07-03.

¹² Piemēram, Senāta 2018.gada 20.jūnija sprieduma lietā Nr.SKA-23/2018 (ECLI:LV:AT:2018:0720.A420410213.2.S) 9.punkts. Ar atsauci uz Rodiņa A., Spale A. Satversmes 85.panta komentārs. LR Satversmes komentāri. VI nodaļa. Tiesa. VII nodaļa Valsts kontrole. Autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2013, 119.–152.lpp.

var atkārtoties līdzīgi gadījumi, grūti prognozēt, tomēr, domājot par lietu savlaicīgi izskatīšanu un resursu ekonomiju, tiesību jautājumu koordinēta izskatīšana ir viens no tuvākajā nākotnē risināmajiem jautājumiem.

NOSLĒGUMS

Pamattiesību ievērošana sākas pieteikuma tiesā pieņemšanas stadijā un caurvij visu tiesvedības procesu. Taisnīgam tiesas spriedumam nepieciešama gan normu interpretācija, gan to prasmīga piemērošana, gan arī atbildīga līdzdarbošanās konstitucionālās kontroles īstenošanā. Un Augstākajai tiesai kā pēdējai instancei ir īpaši būtiska loma konstitucionālās kontroles īstenošanā, iniciējot attiecīgus procesus likumā noteiktajā kārtībā.

Un pavisam noslēgumā, pāris teikumos par 100 gadu vecām vērtībām mūsdienās.

Nesmu dzirdējis, ka kāds būtu sastapies ar problēmu, ka kāda no Satversmē noteiktajām demokrātiskas un tiesiskas valsts vērtībām nebūtu piemērota mūsdienām. Klasiskās vērtības – demokrātija, cilvēka cieņa, brīvība, tiesības uz dzīvību, īpašumu utt. – cilvēku sabiedrībā būtībā nav mainījušās. Tas, ka daudzas cilvēces darbības jomas, piemēram, kibernetika, informātika, kosmosa lidojumi, soctikli utt., ir radītas krietni pēc Satversmes, nav mainījušas civilizētas sabiedrības pamatos esošos principus un vērtības. Jauni tehniski izaicinājumi

neatceļ cilvēka tiesības uz cieņu, brīvību, īpašumu un taisnīgu tiesu.

Un pavisam, pavisam noslēgumā viena ilustrācija. Latvijas juristi droši vien atcerēsies, ka Satversmē bija tāds 81.pants, kurš ļāva Ministru kabinetam Saeimas sesiju starplaikos pieņemt normatīvos aktus ar likuma spēku, būtībā aizstājot likumdevēju. 2007.gadā šis pants tika no Satversmes izslēgts, jo tas pārāk bieži tika izmantots, lai apietu normālo likumdošanas procesu: strīdīgu likumprojektu gadījumā valdība nesūtīja tos uz Saeimu, bet gaidīja Saeimas brīvdienas. Un tad ātrā tempā pāris nedēļu laikā visus šos strīdīgos projektus akceptēja valdībā veselām pakām. Iebildumi pret šādas prakses neatbilstību Satversmes garam bija jau sen, taču šis mehānisms kopš Satversmes atjaunošanas pastāvēja veselus 13 gadus. Taču tā nebija Satversmes problēma. Tā bija likuma piemērotāju problēma, kuri interpretēja šo normu nevis atbilstoši Satversmes garam un demokrātijas principiem, bet triviālām politiskajām ikdienas vajadzībām. Tas ir labs piemērs, kā neadekvāta interpretācija var deformēt fundamentālus demokrātiskos mehānismus. Tomēr tā ir laba mācība, kura vienmēr jāpatur prātā. Jo kļūdu atzīšana nozīmē mācīšanos no kļūdām. Un diez vai var būt lielāka kļūda kā atkāpšanās no fundamentālajām demokrātijas vērtībām, uz kurām balstās mūsu sabiedrība. Paturēsim to prātā, un viss būs labi!

IGAUNIJAS AUGSTĀKĀ TIESA STARP KONSTITŪCIJU UN KASĀCIJU – HIBRĪDPIEREDZE

**Jūlija LAFRANKA (Julia Laffranque),
Igaunijas Augstākās tiesas Administratīvo lietu palātas
tiesnese, bijusi Eiropas Cilvēktiesību tiesas tiesnese**

Man jāatzīst, ka Jūsu konstitūcijas jubileja ir tiešām iespaidīgs fakts – Satversme ir viena no vecākajām spēkā esošajām konstitūcijām Eiropas centrālajā un austrumu daļā, kā arī viena no sešām vecākajām spēkā esošajām konstitūcijām pasaulē.

Esmu īpaši pateicīga arī par nelielo dāvanību, kas man tika pasniegta – brošūru „Latvijas Republikas Satversmes ievads”. Satversmes ievads ir salīdzinoši jauns, ja skatāmies uz pašu Satversmi. Tas lika man atminēties arī to, ka ir pagājuši jau 20 gadi, kopš gatavojamies iestāties Eiropas Savienībā. Toreiz strādāju Igaunijas Tieslietu ministrijā un labi atceros, kā ar daudziem no klātesošajiem Rīgā diskutējām par mūsu valstu iestāšanos Eiropas Savienībā un ar to saistītajiem grozījumiem, uzlabojumiem, kas būtu jāveic valstu konstitūcijās saistībā ar šo nozīmīgo, apjomīgo un sarežģīto procesu. Man arī patīk vārda „satversme” nozīme – tas ir tāds kā satvars, ietvars, kas apvieno visus pārējos likumus. Tas ir tiešām iespaidīgi. Igaunijas konstitūcija salīdzinājumā ar Satversmi ir pavisam jauna – tai tikai palika 30 gadi šogad. Kad mēs pieņemām savu pašreizējo konstitūciju, tika, protams, domāts arī par to, cik lielā mērā mēs balstīsimies uz

iepriekšējām konstitūcijām, it īpaši tām, kas bija spēkā laikā no 1920.gada līdz 1938.gadam.

Tagad pievērsīšos tēmai, par kuru mani aicināja izteikties konferences organizatori – Igaunijas hibrīdpieredzi. Ja mēs te runājam par „visaugstākajām augstākajām tiesām”, es pat nezinu, kā pareizi nosaukt Igaunijas Augstāko tiesu – vis-visaugstākā augstākā tiesa. Nezinu, kā precīzi to apzīmēt. Es stāvu Jūsu priekšā kā Administratīvo lietu palātas pārstāve, taču tajā pašā laikā, rotācijas kārtībā, es pildu arī Konstitucionālo lietu palātas tiesneses pienākumus. Tas nozīmē, ka es pildu ļoti svarīgus pienākumus.

Lai būtu skaidrāk, es visupirms iepazīstināšu Jūs ar Augstākās tiesas darbības principiem. Tad pastāstīšu par Augstākās tiesas kompetenci attiecībā uz konstitūciju, kuru igauņi dēvējam par „Põhiseadus”. „Põhiseadus” nozīmē „pamatlikums”, ja mēs burtiski iztulkojam šo vārdu no igauņu valodas. Tātad parunāsim par konstitūciju. Tad pastāstīšu par Augstākās tiesas kā kasācijas tiesas pienākumiem. Taču pie šiem jautājumiem pakavēšos pavisam īsi, jo mūsu šīsdienas galvenais sarunu temats ir konstitūcijas normas. Un visbeidzot padalīšos pārdomās par to, pie kādiem secinājumiem esam nonākuši, strādājot pēc šāda jaukta hibrīdmodeļa.

Sākumā citēšu ASV valstsvīru Aleksandru Hamiltonu, kurš uzskatīja, ka visnekaitīgākais varas atzars ir tiesu

Jūlija Lafranka

vara. Hamiltons tā uzskatīja tādēļ, ka tiesu rīcībā nav ne naudas līdzekļu, nedz arī karaspēka, lai panāktu, ka visi tiesu lēmumi tiek pildīti. Un ja mēs paskatāmies uz tiesām kā uz varas atzaru, prātā nāk Monteskiē teiktie vārdi. Viņš iestājās par varas dalīšanu un uzskatīja, ka patiesa brīvība ir iespējama tikai tad, ja tiesu vara ir nodalīta no likumdevēja varas un izpildvaras.

IGAUNIJAS AUGSTĀKĀ TIESA

Attēlā redzama Igaunijas Augstākās tiesas sēde 1934. gadā. Tika skatīta ļoti nopietna lieta, kas bija saistīta ar karakuģu pārdošanu. Tie jau bija savu mūžu gandrīz nokalpojuši, un tika lemts, kurai valstij tad Igaunija tos varētu pārdot. Var redzēt tiesnešus debatējam – ar priekšsēdētāju Karelu Partsu priekšgalā. Viņš Igaunijas Augstāko tiesu vadīja no tās izveides līdz pat 2. pasaules karam. Kā redzat, diemžēl attēlā nav nevienas sievietes, tolaik nebija tiesnešu sievietes. Nākamajā attēlā, kurā redzama Igaunijas Augstākā tiesa šodien, ir nepārprotami redzams, ka tiesnešu vidū ir arī vairākas sievietes. Šajā attēlā ir redzama 2020.gada Igaunijas Augstākās tiesas sēde, kurā tika skatīts jautājums par konstitucionālo normu piemērošanu. Augstākā tiesa *en banc* jeb pilnā sastāvā, t.i., visiem 19 tiesnešiem klātesot, skatīja iesniegumu saistībā ar konstitūcijas normu. Šo jautājumu bija ierosinājis Valsts prezidents. Runa bija par Igaunijas pensiju sistēmas reformu. Pirms likuma izsludināšanas prezidents bija lūdzis veikt piedāvāto normu konstitucionālo izvērtējumu. Parlaments likumu jau bija pieņēmis. Tiesas sēde, ņemot vērā plašo sabiedrības interesi, tika arī pārraidīta tiešraidē, jo visus interesēja tās iznākums.

Igaunijas tiesu sistēma ir ļoti vienkārša. Daži pat

uzskata, ka tā ir viena no vienkāršākajām Eiropā. Pirmajā instancē ir četras rajona tiesas un divas administratīvās tiesas, otrajā instancē jau ir tikai divas tiesas uz visu Igauniju – Tallinā un Tartu. Katrā no šīm tiesām ir 3 palātas – civillietu, krimināllietu un administratīvo lietu. Un visbeidzot Augstākā tiesa, kas atrodas Tartu. Tartu ir Igaunijas studentu pilsēta. Augstākā tiesa tur atrodas viena pavisam pragmatiska iemesla dēļ – lai sadarbotos ar augstskolu. Otrs iemesls – lai nodrošinātu varas dalīšanas principa piemērošanu. Augstākā tiesa sastāv no četrām palātām. Tajā strādā 19 tiesneši. Augstākās tiesas priekšsēdētāja kandidatūru izvirza Valsts prezidents un apstiprina parlaments uz 9 gadu termiņu, savukārt tiesnešu kandidatūras izvirza Augstākās tiesas priekšsēdētājs un apstiprina parlaments. Tiesas priekšsēdētājs, izvirzot kandidātus, ņem vērā Augstākās tiesas tiesnešu viedokļus un Tiesu administrācijas padomes viedokli. Uz Augstākās tiesas tiesnešu vietām vienmēr tiek organizēts atklāts konkurss. Tiesneši tiek iecelti uz mūžu (faktiski – līdz pensijai). Tātad, kā redzat, tiesnešu apstiprināšanas procesā ir iesaistīta arī politiskā vara – likumdevējs. No otras puses, atšķirībā no konstitucionālajām tiesām, tajā skaitā Satversmes tiesas, kurā tiesneši tiek iecelti uz 10 gadu termiņu, Igaunijas Augstākās tiesas tiesnešiem ir iespēja strādāt savā amatā bez konkrēta termiņa ierobežojumiem.

Līdz otrajam pasaules karam Augstākās tiesas sastāvā nebija konstitucionālo lietu palātas. Bija tikai civillietu, administratīvo un krimināllietu palātas. Pēdējā tiesas sēde notika 1940.gadā, bet darbību tiesa atkal atjaunoja 1992.gadā. 1992.gada jūnijā notika referendums par Igaunijas konstitūcijas pieņemšanu,

ar kuru tad tika atjaunota arī Augstākās tiesas darbība.

Tiesneši pastāvīgi strādā vienā no trim palātām un papildus tam rotācijas kārtībā ieņem vietu arī konstitucionālo lietu palātā, kuras sastāvā ir 9 tiesneši no kopējā 19 tiesnešu kolektīva. Tāpat ir īpaša tiesnešu kolēģija, kurā izlemj lietu piekritības jautājumus. Gadījumos, kad tiesnesim ir atsevišķas domas pie sprieduma, tās tiek publiskas kopā ar spriedumu. Visi spriedumi ir pieejami internetā. Augstākajai tiesai ir savs budžets un tā pati lemj par tā izlietojumu. Šie lēmumi nav atkarīgi no Tieslietu ministrijas, kura lemj par pirmās un otrās instances tiesu administratīvajiem izdevumiem.

Analizējot statistiku, pirmām kārtām jāņem vērā, ka Igaunijas iedzīvotāju skaits ir tikai 1,3 miljoni, uz tiem ir 236 tiesneši, ieskaitot neaizpildītās vakances. Aplūkojot pieteikumu skaitu Augstākajā tiesā un pieņemto spriedumu skaitu, redzama visnotaļ liela atšķirība. Tas norāda, ka aktīvi tiek izmantota apelācijas atļauja (*leave to appeal*). Šī iespēja tiek plaši izmantota, lai Augstākā tiesa tiešām varētu nodarboties tikai ar svarīgākajām lietām, specifiskiem gadījumiem, kuros jārada precedents. Tādēļ tiesvedībā esošo lietu, kuras tiek skatītas pilna procesa ietvaros, proporcija ir salīdzinoši maza. Kā jau minēju, tiek skatītas tikai pašas svarīgākās lietas. Bet tas neattiecas uz konstitucionālajām sūdzībām. Igaunijā nepastāv citas valstīs piemērotās personas tiesības iesniegt konstitucionālo sūdzību, tādēļ šādu lietu skaits ir neliels. To daudzumu ietekmē problēmu aktualitāte, sabiedrības noskaņojums, vēlēšanu cikli, kā arī citi faktori.

Vasarā klajā nāca Eiropas Komisijas 2022. gada ziņojums par tiesiskumu, kurā tiek sniegti pārskati par dažādām valstīm. Runājot par tiesu neatkarības vērtējumu, Igaunijas vērtējums ir nedaudz pasliktinājies salīdzinājumā ar iepriekšējiem pārskata periodiem, taču joprojām tas ir ļoti augsts. Kopumā 60% iedzīvotāju, kā arī 47% uzņēmēju uzskata, ka tiesas ir „diezgan” vai pat „ļoti” neatkarīgas. Ziņojumā tiek analizēti arī faktori, kas būtiski apgrūrina tiesnešu darbu – pirmās un otrās instances tiesās, īpaši civillietu izskatīšanā, ir liels darba apjoms. Neskatoties uz to, kā liecina ziņojums, Igaunijai ir izdevies panākt, ka mūsu procesi ir vieni no ātrākajiem Eiropas Savienībā. Savā ziņā to ir veicinājusi digitalizācija. Ziņojumā parādās arī norādes uz citām potenciālām problēmām, piemēram, lietu sadali un nodošanu citiem tiesnešiem slodzes izlīdzināšanai. Lietu skaits turpina augt, kas attiecīgi sadārdzina tiesāšanās izmaksas. Pirms dažiem gadiem tika skatīta tiesas nodevu atbilstība konstitūcijai un tika konstatēta neatbilstība tās normām. Taču izmaksas atkal lēnām sāk augt, kā jau visam pārējam, tas nevienam nav noslēpums. Tās ir inflācijas sekas.

AUGSTĀKĀ TIESA UN KONSTITŪCIJA

Tagad pāriešu pie Igaunijas Augstākās tiesas kompetences attiecībā uz konstitūciju. Igaunijas konstitūcija tika pieņemta 1992.gada 28.jūnijā tautas nobalsošanā. Trīsdesmit gados tā nav īpaši mainījies – kopumā ir tikai pieci grozījumi. Vieni no būtiskākajiem grozījumiem, kuru pieņemšanai pat bija jāriko referendum un kuri tika veikti ar likumu par konstitūcijas grozījumiem, bija 2003.gadā par Igaunijas

iestāšanos Eiropas Savienībā. Referendumā piedalījās 64% iedzīvotāju un 66,83% nobalsoja par. Tas bija tāds unikāls veids, ar ko Igaunija atkal atšķirās, kā apstiprināt gatavību iestāties Eiropas Savienībā. Konstitūcijas pamattekstam tika pievienoti papildu panti par šo būtisko jautājumu. Vēl konstitūcijas grozījumi bijuši par pašvaldības deputātu mandāta pagarināšanu, par vecuma sliekšņa samazināšanu vēlētajiem pašvaldības vēlēšanās – tas tika samazināts līdz 16 gadu vecumam, par sabiedrības uzraudzības pār aizsardzības spēkiem pastiprināšanu. Latvijas auditorijai varētu būt īpaši interesanti grozījumi, kas saistīti ar Igaunijas konstitūcijas preambulu. Tajā tika iekļauta atsauce uz pienākumu aizsargāt igauņu valodu. Tas bija īpaši svarīgs jautājums, kas tika atrisināts 2007.gadā.

Taču gribu uzsvērt arī to, ka neviens no šiem priekšlikumiem par konstitūcijas grozīšanu netika izteikts no Augstākās tiesas vai caur tās judikatūru. Protams, tiesneši piedalījās konstitūcijas teksta izstrādē. Lielākā daļa šo tiesnešu nu jau ir pensionējušies, taču savulaik viņi strādāja Augstākajā tiesā. Arī es piedalījos, piemēram, likuma par konstitūcijas grozījumiem izstrādē. Daudzi tiesneši ir izstrādājuši konstitūcijas komentārus un mūsu viedoklis arī tika lūgts konstitūcijas ievada grozījumu izstrādes procesā. Taču nevieni grozījumi netika veikti tiesas nolēmumu ietekmē.

Tātad – kāda ir konstitūcijas grozījumu veikšanas kārtība? Grozījumus var ierosināt valsts prezidents, un tie, protams, ir jāpieņem arī parlamentā. Deputātu vairākuma atbalsta iegūšana un atbalsts divos sasaukumos pēc kārtas nav viegls uzdevums, ja runājam par grozījumu pieņemšanu. Nav viegli arī panākt skatīšanu steidzamības kārtībā vai referendumu.

Viens no tādiem savdabīgiem paradoksiem ir tas, ka Igaunijas iestāšanās Eiropas Savienībā ir pastiprinājusi interesi par konstitūciju un arvien aktīvāk tiek diskutēti par konstitucionālajām vērtībām, pamatprincipiem, jo to nozīme ir augusi, tie ir aktuāli, tiek aizdomāties par to, kā vērtības, kas pirms iestāšanās mums likās pašsaprotamas, ir jāizprot jaunajos apstākļos.

Augstākās tiesas Konstitucionālo lietu palāta skata likumu atbilstību konstitucionālajiem un juridiskajiem principiem. Tāpat tai jāvērtē parlamenta pieņemtās rezolūcijas, kā arī pieņemšanas vai izsludināšanas procesā esošie likumi, kurus tiesa skata, tā teikt, „abstrakti”, pēc Valsts prezidenta vai tieslietu kanclera lūguma. Tieslietu kanclers ir mazāk izplatīta un neraksturīga institūcija, kas pastāv arī Skandināvijas valstīs. Augstākajai tiesai ir tiesības pilnībā vai daļēji atcelt jebkuru likumu vai citu normatīvo aktu, kura prasības ir pretrunā ar konstitūciju. Tiesai ir arī citas vispārīgas un konkrēti ar konstitūciju saistītas funkcijas, kas jāveic pilnā tiesnešu sastāvā, piemēram, skatīt iesniegumus par parlamenta deputāta mandāta apturēšanu, iesniegumus par politisko partiju darbības apturēšanu vai sūdzības par vēlēšanu komisiju pārkāpumiem.

Rezumējot, tiesas darbs iedalās abstraktā tiesisko normu vērtēšanā, ko var ierosināt tieslietu kanclers vai Valsts prezidents, un konkrētu tiesisko normu interpretēšanā, kas tiek veikta attiecībā uz tiesu nolēmumiem. Igaunijā tiesu sistēma ir decentralizēta.

Jebkura tiesa var atzīt jebkuras tiesību normas par konstitūcijai neatbilstošām. Tas gan nenozīmē, ka tiesas var atcelt šādas normas. Gadījumos, kad tiesa atzīst kādu normu par konstitūcijai neatbilstošu, tai ir pienākums savu spriedumu nosūtīt Augstākajai tiesai, kas ir vienīgā institūcija, kurai ir tiesības pasludināt likumus par spēkā neesošiem, atsaukt, atcelt tos.

Vēl viens interesants instruments ir Augstākās tiesas slēdzieni. Ir iespējams Augstākajai tiesai lūgt viedokli par to, kā vajadzētu interpretēt konkrētas Eiropas Savienības tiesību normas. Taču šis instruments praksē ir izmantots tikai vienreiz – 2006.gadā, kad Igaunija vēlējās pāriet uz *euro*.

Tradicionālā izpratnē personām nav tiesības iesniegt oficiālu konstitucionālo sūdzību, taču, kā pati Augstākā tiesa ir norādījusi, ja visi pamattiesību aizsardzības līdzekļi ir izsmelti, konstitucionālā tiesa jeb Augstākā tiesa, kuras kompetencē ir skatīt ar konstitūciju saistītos jautājumus, var pieņemt sūdzības arī no privātpersonām.

Procesā ir iesaistīti dažādi dalībnieki. Ikvienā lietā Augstākā tiesa konsultējas ar likumdevēju, kas ir pieņēmis attiecīgo likumu, kā arī tieslietu kancleru un citām pusēm. Lielākā daļa jautājumu tiek skatīta rakstveida procesā. Tiek noturētas arī atklātās sēdes, kuras tiek pārraidītas sabiedriskajos kanālos. Augstākajai tiesai ir plašas iespējas lemt par to, vai likums ir atceļams pilnībā vai daļēji, atzīstot normas par spēkā neesošām. Ir iespēja arī noraidīt pieteikumu, ja tam trūkst pamatojuma.

Var droši teikt, ka visas Augstākās tiesas palātas savos argumentos lielā mērā balstās uz konstitūcijas normām. Atgriežoties pie jau pieminētā valodas aizsardzības jautājuma, tur savukārt viss notika tieši otrādi – jau 1998.gadā vienā no saviem spriedumiem Augstākā tiesa bija secinājusi, ka konstitūcijas teksta būtība norāda uz to, ka igauņu valoda ir īpaši jāaizsargā. Tikai pēc tam nāca lielā politiskā izšķiršanās – minēt valodas aizsardzību atsevišķā konstitūcijas ievada daļā.

Rezumējot domu par konstitucionālajām funkcijām, es teiktu, ka Augstākajai tiesai ir bijusi liela loma Igaunijas konstitūcijas saglabāšanā, tādēļ konstitūcijā ir veikti tikai daži grozījumi. Konstitūcijas normas ir interpretētas atbilstoši Eiropas Savienības tiesību aktiem, bet Igaunijas likumi vienmēr ir interpretēti atbilstoši konstitūcijai. Nesēnā pagātnē parādījās jautājumi, piemēram, par viendzimuma pāru kopdzīvi. Augstākā tiesa šo sprieduma argumentācijā izmantoja konstitūcijas normas, atsaucoties uz cilvēka cieņas un vienlīdzīgu tiesību principiem, kā arī dažādiem starptautiskajiem līgumiem.

AUGSTĀKĀ TIESA UN KASĀCIJA

Kas attiecas uz kasācijas tiesas funkcijām, Augstākā tiesa skata civillietu, administratīvās lietas un krimināllietas kasācijas kārtībā. Kā jau minēju, plaši tiek izmantota t.s. apelācijas atļauju sistēma.

Taču ir arī kāds īpašs instruments – pieteikums, ko saņēmusi kāda no Augstākās tiesas palātām, var tikt nodots skatīšanai pilnā tiesnešu sastāvā. Tas ir arī gadījumos, kurus nevar izspriest tikai Konstitucionālo lietu palāta un ir nepieciešams visu 19 tiesnešu viedoklis. Tas ir ļoti interesants instruments, jo visi tiesneši specializējas konkrēta tipa lietās, bet šādos gadījumos

ir visiem kopīgi jācenšas nonākt pie kopsaucēja attiecībā uz jautājuma konstitucionalitāti. Nav daudz tādu gadījumu, kad tiesnešiem nākas vadīties pēc abu veidu procesuālajām normām – civiltiesiskajām, krimināltiesiskajām vai administratīvajām apvienojumā ar konstitucionālajām normām. Šeit tiešām ir runa par īstu hibrīdmodeli, jo ir 19 tiesneši, kas kopīgi pieņem gala lēmumu.

Minēšu vairākas plašu rezonansi guvušas lietas. Pirmā atsauce uz Eiropas Savienības Tiesu lietā par lauksaimniecības subsīdijām 2006.gadā. Lieta saistībā ar soda naudu, kas Igaunijai bija piespriesta par virsnormas cukura krājumiem. Lieta, kurā vērtēta Eiropas stabilitātes mehānisma līguma normu atbilstība konstitūcijai. Spriedums par pensiju reformu. Par telefonsarunu ierakstu veikšanu un izmantošanu kriminālprocesuālu darbību veikšanā. Ar Covid saistītās lietas. Un viena interesanta lieta, kas tiesas priekšā nonāca pavisam nesen – par kurla cietuma uzrauga atļaišanu. Tika vērtēts, vai tā ir diskriminācijas direktīvas pārkāpšana.

Kad tiesai bija jālemj, kā rīkoties, ja lieta ir saistīta gan ar konstitucionālo normu, gan ES tiesību normu iespējamu neievērošanu, nebija skaidrs, kurai no divām normām atbilstību vērtēt visupirms? Gala rezultātā kopīgu lēmumu pieņemt nācās visam Augstākās tiesas tiesnešu sastāvam *en banc* jeb pilnā sastāvā.

Daudzi Igaunijas likumi ir atcelti. Lielākoties parlaments pilda tiesas lēmumus, taču ir arī atsevišķi gadījumi, kad parlaments ir vilcinājies pildīt attiecīgos nolēmumus. Piemēram, 2021.gadā sešas no skatītajām lietām tika konstatēti konstitūcijas pārkāpumi. Bija, piemēram, lietas, kas saistītas – un tas ir visnotaļ interesanti – ar izglītības un mācību apstākļiem būvniecības speciālistiem. Sistēma nebija izveidota atbilstoši likumā paredzētajam deleģējumam. No nesenākām varētu minēt, piemēram, pieteikumus, kas saistīti ar vēja parkiem, vēja turbīnām, kas tiek celtas. Jautājums bija, vai var tos ierobežot. Ir arī virkne lietu, kas saistītas ar ieslodzīto tiesību ievērošanu. Tiesa ir konstatējusi problēmas, taču parlaments nav veicis nekādas darbības, lai, piemēram, dotu iespēju ieslodzītajiem piedalīties vēlēšanās.

HIBRĪDPIEREDZE

Kādēļ Igaunija ir izvēlējusies tik savdabīgu sistēmu? Uz to ir grūti viennozīmīgi atbildēt. Esam rūpīgi pētījuši 1991.gadā pieņemtā likuma par tiesu varu skaidrojumus. Tajos praktiski nekas nav minēts par šo jautājumu. Ir izveidota šāda unikāla jaukta hibrīdsistēma, taču nav faktiski nekāda skaidrojuma, kas ļautu saprast tās rašanās iemeslus. Šodien dzirdējam par pārmaiņām, kas notiek tādās valstīs kā Čehija, Ungārija, Polija, protams, arī Latvijā un Lietuvā. Ir arī Somija, uz kuru Igaunija vienmēr ir lūkojusies kā uz paraugu, kurā tomēr ir pavisam cita veida sistēma – tajā ir Augstākā tiesa un konstitucionālā kontrole faktiski netiek veikta. Un pa vidu visam parādās šāds Igaunijas trausls kompromisa modelis, kurš dažreiz pat tiek salīdzināts ar ASV Augstākās tiesas darbības modeli, kas tomēr nedaudz atšķiras. 1997.gadā bija arī Venēcijas komisijas ziņojums, kurā tika ieteikts Igaunijā veidot atsevišķu konstitucionālo tiesu. Taču likuma skaidrojumā ir pateikts vien tas, ka Konstitucionālo lietu palāta „ir

uzskatāma par tiesu institūciju, nevis Augstākās tiesas komisiju, un tās pienākumos ietilpst arī konstitūcijai neatbilstošu tiesību aktu atcelšana". Bija iecerēts, ka konstitucionālo kontroli savu pilnvaru ietvaros veiks visas tiesas. Tas būtu papildu pienākums. Tiesas var izteikt šaubas par likuma normu piemērošanas atbilstību konstitūcijai, taču, kā jau minēju, šādi spriedumi ir jāiesniedz Augstākajā tiesā.

Ja runājam par šāda modeļa priekšrocībām, tad vietā būs citāti no Amerikas, ar ko mūs salīdzina.

Pirmkārt, konstitucionālās garantijas. Kā bijušais ASV Augstākās tiesas tiesnesis Semjuels Millers ir teicis attiecībā uz ASV Augstāko tiesu, to pašu varam attiecināt arī uz Igaunijas Augstāko tiesu: tās saknes ir rodamas konstitūcijā, kuru nav nemaz tik viegli mainīt. Igaunijas konstitūcijā noteikts, ka Augstākās tiesas pienākumos ietilpst arī konstitucionālās kontroles veikšana. Lai to mainītu, būtu jāmaina konstitūcija.

Otrkārt, tiesnešu iecelšana un neatkarība. Citējot bijušo ASV prezidentu Hariju Trumenu: „Pēc iecelšanas Augstākās tiesas tiesneša amatā tas cilvēks pārstāj būt tavš draugs". Savukārt bijušais ASV valsts sekretārs Kolins Pauels sacījis, ka, lemjot, par kuru kandidātu atdot savu balsi vēlēšanās, viņš vienmēr analizē kandidātu izvēles, paturot prātā, ka viņi būs tie, kas izvēlēšies Augstākās tiesas tiesnešus.

Igaunijas modeļa priekšrocība ir tāda, ka starp augstāko tiesu un konstitucionālo tiesu nav sāncensības. Mēs strādājam vienā ēkā, kopā. Nav nekādu problēmu ar judikatūras salāgošanu un nacionālo, konstitucionālo un Eiropas tiesību piemērošanas vienveidību.

Tam ir finansiālas priekšrocības. Šāds modelis ir ērts arī pieteicējiem, un cilvēki ir pieraduši pie esošās kārtības.

Ja runājam par trūkumiem, tad viens no tiem ir tas, ka Augstākās tiesas tiesneši jau ir pārslogoti ar savas palātas pamata jeb „parastajām” lietām un konstitucionālā kontrole ir papildu pienākums. Mēs, protams, gribētu vairāk strādāt ar šiem konstitucionālajiem jautājumiem. Tartu universitātes pētnieks Mats Voltenbergs ir veicis interesantu pētījumu, kurā tika vērtēts, cik bieži Augstākās tiesas spriedumos tiek apsvērti dažādi filozofiski aspekti un ietvertas atsauces uz filozofu atziņām, un tika konstatēts, ka tādu praktiski nav. Protams, par to varētu vēl pastrīdēties, vai šādiem aspektiem vispār būtu spriedumos jāparādās.

Tiesneši nav arī specializējušies konstitucionālajās tiesībās. Taču mums ir ļoti labi šādu tiesību speciālisti, kas ir mūsu padomnieki un palīgi šajās lietās.

Tāpat Augstākā tiesa tiek kritizēta par to, ka tās nostāja un metodika konstitucionālās uzraudzības lietās ir līdzīga kā krimināllietās, civilīetās un administratīvajās lietās, kas tiek skatītas kasācijas kārtībā, ka mēs nespējam distancēties no ierastā darba specifikas un pievērsties konstitucionālās analīzes jautājumiem. Varbūt administratīvo lietu tiesnešiem un tiesnešiem, kas ir strādājuši ar cilvēktiesību normu piemērošanu, tas izdodas sekmīgāk.

Vēl kāds svarīgs jautājums – politizēšana. Ir labi, ka viss ir vienuviet, taču pastāv liels risks, ka šī vienotā sistēma var tikt politizēta, tajā skaitā attiecībā uz jautājumiem, kuriem nav nekāda sakara ar konstitucionālajām normām.

NOBEIGUMS

Savu stāstījumu gribu pabeigt uz pozitīvākas nots. Nav svarīgi, vai tiek izveidota viena vai divas tiesas, galvenais, lai tās labi dara savu darbu un konstitucionālās kontroles sistēma darbojas.

Mūsu Augstākās tiesa moto, aizgūts no grieķu filozofijas klasikas: *Ius est ars boni et aequi* – Tiesības ir krietnuma un taisnīguma māksla. Konstitucionālajai kontrolei ir jābūt viegli pieejamai, kvalitatīvai un efektīvai. Ir svarīgi atrast labākās metodes, kā to panākt. Tāpat ir svarīgi spēt rast risinājumu, kas vienlaikus der katra indivīda un visas sabiedrības tiesību garantēšanai. Es teiktu, ka visa pamatā ir konstitūcijas pamatprincipi un uzticēšanās tiesu sistēmai.

Igaunijā bijuši un ir dažādi viedokļi par to, kas būtu jāmaina un jāuzlabo. Jau 2011.gadā toreizējais Igaunijas prezidents Lennarts Meri norādīja uz nepieciešamību veidot atsevišķu konstitucionālo tiesu. 2016. gadā bijušais Eiropas Cilvēktiesību tiesas tiesnesis Raitis Maruste atkal nāca klajā ar šo pašu piedāvājumu. 2018.gadā Igaunijas Valsts reformu fonds nāca ar priekšlikumu, ka tā var arī nebūt atsevišķa tiesa, ka pietiks ar atsevišķu pastāvīgo palātu Augstākajā tiesā. Savukārt Igaunijas tieslietu kanclers, runājot par iespējamām reformām, norāda, ka Augstākā tiesa šobrīd darbojas ekonomiski, efektīvi un pietiekami ātri – tieši tā, kā tam būtu jānotiek mazā valstī. Savukārt šobrīd tiek diskutēts par to, vai ļaut parlamenta opozīcijas partijām apstrīdēt normu atbilstību konstitūcijai.

Vēl, protams, ir jautājums par to, vai hibrīdtiesā, kāda ir mūsu Augstākā tiesa, ir tiesu sistēmas vai politiskās sistēmas sastāvdaļa. Protams, ka tiesa ir neatkarīgs tiesu orgāns, taču tā risina jautājumus, kam ir dziļas politiskas sekas. Augstākā tiesa kopumā strādā ar politiski nozīmīgiem jautājumiem, nemaz nerunājot par konstitucionālo kontroli. Un tai ir gala vārds konstitūcijas normu skaidrošanā un aizsardzībā.

Tas, kā mums Igaunijā varbūt pietrūkst, ir tiesu zinātniskā kritika. Tā tiesnešiem ir laba sava darba mērķa.

Vai tiesa ir visneitrālākais varas atzars? Nezinu gan! Tas ir atkarīgs no tā, kāda ir mūsu nostāja pret tiesisko aktīvismu. Mēs nevaram izvairīties no savu pienākumu pildīšanas un mūsu lēmumiem ir politiska ietekme – neskatoties uz to, ka cenšamies, protams, savos spriedumos būt neatkarīgi un objektīvi, kā arī vēlamies panākt, ka mūsu nolēmumiem nav politiskas nokrāsas. Taču ir svarīgi, lai to apzinātos arī sabiedrība. Kā šodien uzrunā pareizi sacīja jūsu Satversmes tiesas priekšsēdētājs – lai pieņemtu nepopulārus lēmumus, tiesnesim ir vajadzīga drosmē. Ar nosacījumu, ka šie lēmumi ir taisnīgi un balstās vērtību sistēmā. Šobrīd mums visiem, neatkarīgi, vai esam augstākās vai konstitucionālās tiesas tiesneši, nākas kopīgi risināt jautājumus, kas saistīti ar Covid pandēmiju, karu Ukrainā, Eiropas Savienības tiesību ietekmi uz nacionālajiem likumiem. Tāpēc starptautiskā sadarbība un viedokļu apmaiņa šajos jautājumos ir neatsverama.

Svarīgākais – tiesām, un konstitucionālā tiesa nav izņēmums, ir jāsauglabā cilvēcība. Mēs par to nedrīkstam aizmirst. Cilvēks nedrīkst pazust aiz mūsu juridiskajiem argumentiem.

KONSTITŪCIJA KĀ AVOTS AUGSTĀKĀS TIESAS NOLĒMUMOS

**Sigita RUDĒNAITE (*Sigita Rudėnaitė*),
Lietuvas Augstākās tiesas priekšsēdētāja
pienākumu izpildītāja, Civillietu departamenta
priekšsēdētāja**

Ļaujiet man sākt ar īsu, vēsturisku ievadu. Lietuvai, tāpat kā Latvijai, šis ir īpašs gads tās ievērojamo konstitucionālo gadskārtu dēļ. Lietuvas Republikas parlaments (Seims) pasludinājis 2022.gadu par Lietuvas valsts Konstitūcijas gadu. Mēs godinām pirmās, kaut gan neilgi pastāvējušas, 1922.gada Konstitūcijas simtgadi. Tā bija spēkā trīsdesmit gadus un bijusi spēkā visilgāko laiku no visām Lietuvas Republikas demokrātiskajām konstitūcijām, vēl jo vairāk, tā bija pirmā, ko tieši pieņēma Lietuvas Republikas pilsoņi.

Kāpēc šis gadadienas ir tik svarīgas mūsu valstīm?
Atbilde – īsās metaforās:

- Konstitūcija ir valsts apliecība;
- Konstitūcija ir vienīgais patiesais tiesiskuma pjedestāls.

VALSTS KONSTITUCIONĀLĀ VIDE

Cik lielā mērā un kādā veidā Lietuvas Augstākā tiesa dod tajā savu ieguldījumu? Sākšu atbildēt uz šo jautājumu, īsi apskatot mūsu valsts konstitucionālo vidi.

Šobrīd viena no visspilgtākajām tendencēm ir tiesību pieaugoša nozīmība/ tiesību nozīmības absolutizēšana, kas primāri izpaužas kā Konstitūcijas svarīguma, tās spēcīgās ietekmes uz visām tiesiskās vides jomām un tādējādi – uz tiesību normu piemērošanas praksi – beznosacījumu atzīšana. Mūsdienās visas nacionālās tiesības tiek vērtētas no to konstitucionalitātes viedokļa.

Uz konstitūciju vērsts tiesiskās sistēmas modelis, kurā skaidri nošķirts augstākais, konstitucionālais regulējums un parastais, konstitucionālajos imperatīvos balstītais regulējums, atspoguļo pašreizējo situāciju Lietuvā – ikviena tiesību atzara konstitucionālās izcelsmes lomas acīmredzamais pieaugums.

Kā rakstīja Egidijus Kūris, bijušais Konstitucionālās tiesas tiesnesis un priekšsēdētājs: „Konstitūcija ir „jums”, kas nosedz visu – visas parastās tiesības: gan radītās, gan tās, kas jārada, bet kuras kaut kāda iemesla dēļ nav radītas. Tādējādi konstitucionālajām tiesībām nav neviena konkrēta tiesiskā regulējuma subjekta, kas nodalītu tās no citām tiesību jomām (atzariem): visas attiecības, kuras regulē vai kuras varētu regulēt parastās tiesības, ir arī konstitucionālo tiesību regulējuma subjekta „elements”. Tās atšķiras no parastajām tiesībām nevis regulējuma subjekta ziņā, bet gan varas ziņā.” Tātad viena no vissvarīgākajām Konstitūcijas iezīmēm ir tā, ka tā apvieno visu tiesisko sistēmu – vissvarīgākos tiesību principus un to radīšanu, dažādu tiesību atzaru pamatnormas.

Šāda pieeja ļauj, cita starpā, runāt par noteiktām attiecībām starp konstitucionālo jurisprudenci un citām jurisprudenciālām jēdzienu sistēmām, ieskaitot kasācijas jurisprudenci, starpfunkcionālo partnerību, institūciju ar „apkojošu” (sasaistošu) kompetenci,

lojalitāti. Šis standarts primāri nozīmē konstitucionālā līmeņa institūciju jurisprudences harmonizāciju vai saskaņotību, izvairoties no šādu jurisprudenču konfrontācijas. Starp citu, šī realitāte atspoguļo tiesiskās dzīves jaunu brieduma pakāpi.

Saskaņā ar uz konstitūciju vērstās tiesiskās sistēmas koncepciju visai tiesiskai dzīvei jānorit tikai saskaņā ar Konstitūcijas imperatīviem. Konstitūcijas standartu pārkāpums ir jāievēro visos tiesību atzaros.

Ideālā gadījumā, un tā ir neapšaubāma Augstākās tiesas Civillietu departamenta ambīcija/ tiekšanās, kas jāpiepilda tās lēmumos, ka katrā lietā vispirms ir jāveic attiecīgo jautājumu konstitucionālā analīze. Tas nozīmē, ka ikviena tiesību atzara konstitucionālo principu un pamatu analīzei, kas formulēta konstitucionālajā jurisprudencē, ir jāklūst par ikviena lēmuma nepieciešamu atribūtu.

TIESU PIENĀKUMS IZPRAST KONSTITUCIONĀLO DOKTRĪNU

Tiesām ir pienākums izprast konstitucionālo doktrīnu tāpat kā jebkuru citu tiesību avotu. Ko tas nozīmē?

Tas nozīmē, kā minimums, ka vispārējām tiesām, ieskaitot kasācijas tiesu, ir ne tikai jāzina konstitucionālās doktrīnas postulāti, bet arī, vairāk par visu, jāsaprot to veidošanas kanoni, attīstība un izmaiņas (jauna interpretācija). Un pamatā tas nozīmē nepieciešamību izprast Konstitūcijas interpretācijas specifiku. Padziļinātas (pamatīgas) doktrīnas zināšanas, kas ietver gan iepriekš minēto aspektu, gan pieeju doktrīnas jēgai, ir sarežģīts process, kas prasīja un aizvien vēl prasa, kā daudzkārt teikts, juridiskās domāšanas pārveidošanu.

KĀDA IR ŠODIENAS REALITĀTE?

Tas, ka konstitucionālā dimensija aizvien vairāk parādās Augstākās tiesas praksē, nozīmē, ka notikusi atteikšanās no ierobežotās, izolētās pieejas vai ka no tās atsakās aizvien vairāk un konstitucionālie aspekti kļūst par normu, par kasācijas problēmas analīzes neatņemamu daļu. Apmēram kopš 2013. gada Augstākās tiesas jurisprudencē skaidri redzama tendence interpretēt plašā tiesiskās sistēmas kontekstā, kuras augšgalā ir Konstitūcija.

Tiesa, ir jāatzīst, ka kasācijas nolēmumos konstitucionālā dimensija aizvien tiek pausta citādi. Manuprāt, tas ir vismaz divu iemeslu dēļ – objektīva un subjektīva. Pirmkārt, tas ir atkarīgs no tiesneša juridiskās domāšanas plašuma. Otrkārt, konstitucionālās doktrīnas nevienmērīga attīstība dažādās jomās konsekvēnti radījusi nevienmērīgu konstitucionālās dimensijas parādīšanos tiesas praksē. Acīmredzams, ka Augstākās tiesas nobeiguma akti pievēršas tiem konstitucionalitātes aspektiem, kurus Konstitucionālā tiesa ir jau atklājusi savā oficiālajā konstitucionālajā doktrīnā. Pēdējo 30 gadu laikā konstitucionālā doktrīna ir tik ļoti attīstījusies, tā šobrīd ir ļoti plaša, ir mazāk sadrumstalota, aptverot lielāko daļu konstitucionālā regulējuma jomu.

Šim ziņojumam ierobežotā laika dēļ es nevarēju detalizētāk aprakstīt Augstākās tiesas nolēmumos analizētos konstitucionālos aspektus, taču, manuprāt, pat tikai to uzskaitīšana ilustrētu to, ka konstitucionālā jurisprudencē ir kļuvusi par svarīgu tiesību avotu. Tātad kasācijas lietās analizēti dažādi konstitucionālie aspekti, sākot ar konstitucionālajiem principiem (tiesiskums; princips, ka konstitucionālajām iestādēm jākalpo tautai; tiesības vērsties tiesā; tiesas spriešana; tiesu neatkarības un objektivitātes princips, utt.), beidzot ar dažādiem krimināltiesību un civiltiesību aspektiem, tādiem kā soda sankciju samērīgums, transporta līdzekļa valdītāja atbildības apdrošināšana un citi.

DAŽAS PIEZĪMES PAR KONSTITŪCIJAS TIEŠO PIEMĒROŠANU

Konstitucionālā tiesa, analizējot likuma nepilnību novēršanu, ir norādījusi, ka Konstitūcijas tieša piemērošana ir tiesu pienākums, nevis to rīcības brīvība. Ja tiesa atturētos realizēt tās konstitucionālo pilnvarojumu, lai piemērotu, cita starpā, vispirms Konstitūciju un tādējādi garantētu cilvēktiesības un brīvības, būtu jāuzskata, ka tiesas nesasniedz savu konstitucionālo mērķi tiesas spriešanā. Vienlaikus ir noraidīts uzskats, ka tiesas, kurām jāpiemēro likuma normas, kurās ir nepilnības, vienkārši nevar atrisināt šīs lietas, jo likumdevējs vēl nav pienācīgi noregulējis attiecīgās attiecības (vai likumdevēja noteiktais tiesiskais regulējums ir atzīts par nekonstitucionālu). Šis ir ārkārtīgi svarīgs precizējums, kura rezultātā ir būtiski pārskatīta Augstākās tiesas kasācijas prakse.

Turpmākā Augstākās tiesas prakse atbilst šiem minētajiem konstitucionālās jurisprudences postulātiem. Piemēram, ir divas zīmīgas lietas, kurās Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta tiesnešu kolēģija novērš likuma nepilnības savās lietās, pamatojoties uz konstitucionālajā jurisprudencē formulētajiem noteikumiem likumu nepilnību novēršanai, argumentāciju balstot tieši konstitucionālajos principos. (Viena no šīm lietām bija saistīta ar lietu apvienošanu un apvienoto lietu skatīšanu, kad persona, kas ar spriedumu atbrīvota no kriminālatbildības, viena gada laikā izdara jaunu tīšu noziegumu; otra – ar notiesāšanas kriminālprocesa problēmu).

Tāpat arī var atsaukt atmiņā plašu uzmanību piesaistījušo lietu, kurā Augstākā tiesa, izlemjot, vai un kādā veidā jānotiek iztiesāšanai, ja apsūdzētais miris, ļoti lielā mērā ļaujoties uz konstitucionālo jurisprudenci, faktiski novērsa likuma nepilnību, kaut gan tieši to tā nenosauca.

Cits nesens piemērs ir nepieciešamo un saprātīgo advokāta pakalpojumu izmaksu kompensācija personai, kura krimināllietā ir attaisnota, kā arī administratīvā pārkāpuma lietas izbeigšana.

KOMBINĒTĀ KONSTITUCIONĀLO UN LIKUMU NORMU PIEMĒROŠANA

Rezumējot par Konstitūcijas tiešās piemērošanas pieredzi, man jāuzsver, ka dominē kombinētā (arī dēvēta par vienlaicīgo) konstitucionālo un likumu normu piemērošana; likuma nepilnības ļoti reti tiek

novērstas, tieši, autonomi piemērojot Konstitūciju.

Acīmredzot tas, cik bieži tiesas tieši piemēro Konstitūciju, ir atkarīgs no vairākiem faktoriem. Dažus no tiem es jau esmu pieminējusi, tostarp juridisko domāšanu, valdošās tiesiskās apziņas līmeni, tiesnešu gatavību to darīt. Taču ir viens īpašs faktors, ko nevar ignorēt, tāpēc tas ir rūpīgi apsverams ikreiz, kad rodas problēmas. Lieta tāda, ka tiešā piemērošana vienmēr neizbēgami ir saistīta ar zināmu negatīvu seku risku – citām, ne Konstitucionālās tiesas sniegtām interpretācijām, kolīzijām, pat subjektivitāti. Tādējādi vispārējās jurisdikcijas tiesas veiktā *ad hoc* likuma nepilnību novēršana, spriežot tiesu, vienlaikus radot priekšnoteikumus vienvēidīgai tiesu praksei noteiktās lietu kategorijās (te es runāju par tiesu precedentu ietekmi), tomēr uz diezgan ilgu laiku varētu radīt sajukumu tiesiskajā realitātē, ja šī nepilnība novērsta ar Konstitucionālās tiesas interpretācijai neatbilstošu interpretāciju. Tas būtu atkarīgs no tā, cik ātri likumdevējs mainītu (būtiski vai adaptējot) tiesības, kas nostiprinātas šādos konstitucionālajai jurisprudencē neatbilstošos precedentos, regulējot noteiktas publiskas attiecības ar likumu, tādējādi novēršot likuma nepilnību ar uz nākotni vērstu normatīvo/tiesisko regulējumu.

No otras puses, nav iemesla neticēt mūsdienu juristu/tiesībzinātnieku profesionālismam vai to apšaubīt. Kā sacīja kāds bijušais Konstitucionālās tiesas tiesnesis: „Konstitūcijas piemērošanas tiešās briesmas ir mazliet pārspīlētas.” Tomēr jāpiekrīt tam, ka „pārējās briesmas ir būtiskas vienkārši tāpēc, ka uzsver to, ka Konstitūcijas satura atklāšana, tās normu un principu konkretizācija un ieviešana ir īpaši sarežģīts process.”

TIESĪBAS VAI PIENĀKUMS VĒRSTIES KONSTITUCIONĀLAJĀ TIESĀ?

Vispārējās jurisdikcijas tiesas „tiesības” vai „pienākums” vērsties Konstitucionālajā tiesā, ja konkrētā lietā radušās šaubas par attiecīgo piemērojamo tiesību konstitucionalitāti?

Attiecībā uz šo jautājumu šaubu nav. Uz šo jautājumu atbildēja pēc 2006.gada, kad oficiālā konstitucionālā doktrīna sāka veidot koncepciju un sniedza pilnīgu noteikumu sistēmu. Jā, ja radušās šaubas par konstitucionalitāti, tiesām ir pienākums vērsties Konstitucionālajā tiesā. Šis pienākums, pareizi izprasts, ir pretsvars tiesas rīcības brīvībai vērsties, kas nosaka tās nozīmību. Neizkļiedējot šīs šaubas, ko var izdarīt tikai Konstitucionālā tiesa, vispārējās jurisdikcijas vai specializētā tiesa nespētu pieņemt taisnīgu lēmumu.

KONSTITUCIONĀLĀS GARANTIJAS

Tomēr ļoti svarīgs jautājums aizvien vēl ir neatbildēts: kādas ir konstitucionālās garantijas šī pienākuma pildīšanai?

Vai tas, ka objektīvu garantiju nav un notiek ļaunāšanās tikai uz subjektīvu faktoru – tiesneša rīcības brīvību, tiesisko apziņu, nenozīmē, ka tiesas pienākums ir vairāk formāls nekā reāls, neraugoties uz konstitucionālās doktrīnas interpretācijām? Lietuvā līdz 2019.gada septembrim, kad tika ieviesta individuālā konstitucionālā sūdzība, tiesas prasība izvērtēt konstitucionalitāti bija vienīgais veids, kā

indivīds varēja aizsniegt Konstitucionālo tiesu. Šīs konstitucionālās sūdzības ieviešana paplašināja indivīdu tiesības šajā jomā, taču, kas attiecas uz tiesas tiesībām un pienākumu vērsties Konstitucionālajā tiesā, situācija aizvien vēl ir nevienlīdzīga un neskaidra. Vēl jo vairāk tāpēc, ka šie abi konstitucionālie instrumenti nav vienlīdzīgi to ieviešanas efektivitātes un laika, kā arī personai radītā sloga ziņā.

No otras puses, šāda situācija rada gaidas, ka tiesneši būs īpaši izprostoši, precīzi, strādājot ar konkrētām lietām, un, acīmredzot, rodoties kaut mazākām pamatotām šaubām, nekā nekavēs šo konkrēto jautājumu izskatīt un atrisināt Konstitucionālajā tiesā. Pirms individuālās konstitucionālās sūdzības ieviešanas bija vairāki ierosinājumi par to, kā nodrošināt vairāk garantiju personām, kas vēlas realizēt savas tiesības vērsties Konstitucionālajā tiesā. Piemēram, bija priekšlikums piešķirt lietas dalībniekiem tiesības pārsūdzēt atteikumu apturēt tiesvedību un vērsties Konstitucionālajā tiesā; tāpat arī tika rosināts izveidot tādu regulējumu, saskaņā ar kuru tiesai, saņemot šādu lūgumu, būtu pienākums vērsties Konstitucionālajā tiesā. Šobrīd, kad personām pašām ir tiesības tieši vērsties Konstitucionālajā tiesā, šie priekšlikumi vairs nav tik aktuāli kā iepriekš, tomēr tie ir uzmanības vērti vienkārši tāpēc, ka, ja tos ieviestu, konkrētas lietas iztiesāšanas ekonomija (ātrums, izmaksas, utt.), bez šaubām, būtu uzvarētāja.

Jebkurā gadījumā, ja tiesas izmantotu šo instrumentu aktīvāk, tas nebūtu nenožīmīgi, vismaz vissvarīgākā

ieresla dēļ: tiesas vērsšanās Konstitucionālajā tiesā aizsargā ne tikai konkrētā indivīda tiesības un likumīgās intereses, bet arī sabiedrības intereses kopumā, kā arī nekostitucionālas normas beidzot tiktu likvidētas. Tiesām, realizējot savas konstitucionālās tiesības un pienākumu (prerogatīvu), nevajadzētu atstāt neizmantotas iespējas kļūt par aktīvām konstitucionālās justīcijas dalībniecēm un izvirzīt konstitucionālas problēmas, tādējādi sekmējot valsts konstitucionālās sistēmas drošību.

Laikā no 1993. līdz 2022.gadam tiesas iesniegušas Konstitucionālā tiesā jau 926 pieteikumus (salīdzinājumā ar to, ka parlaments *in corpore* iesniedzis 35 pieteikumus, parlamenta locekļu grupas – 232, Valsts prezidents – 20, bet valdība – 9 pieteikumus).

Augstākās tiesas ieguldījums šajā jomā ir ievērojams. Laika posmā no 1994. līdz 2021.gadam Augstākā tiesa iesniegusi Konstitucionālajai tiesai 16 pieteikumus. Tika lūgts pārbaudīt attiecīgo likumu konstitucionalitāti saistībā ar tādiem jautājumiem kā īpašuma konfiskācija, nozieguma izdarīšanas rīki, nauda un citas noziedzīgā veidā iegūtas vērtības; konkurences jautājumi; Viļņas Universitātes kopmītņu dzīvojamo telpu privatizācijas problēma; aizdevumu un procentu jautājumi; finansiāla vienošanās; restitūcijas graudā jautājumi; jautājumi par mantisku un nemantisku zaudējumu kompensāciju genocīda gadījumā; problēmas saistībā ar veselībai nodarītu kaitējumu saskaņā ar civiltiesībām un krimināltiesībām; apsūdzības izvērtēšanas robežas tiesā; jautājumi par būtiskiem faktiskiem apstākļiem

Lietuvas Augstākās tiesas tiesneses Sigita Rudēnaite un Daiva Pranute-Zaleckiene

saistībā ar apsūdzībā minētu rīcību un klasifikācijas maiņa tiesā; jautājums par tiesnešu pilnvaru termiņu un termiņa pagarinājumu; jautājums par īpašumtiesību atjaunošanu un valsts zemes iznomāšanu; uzņēmumu bankrota un pārstrukturizēšanas problēmas; nelikumiskas atbildības aspekti, solidārā atbildība, regresa tiesības.

Realizējot šo prerogatīvu, Augstākajai tiesai aizvien ir zināmas priekšrocības. Daļēji tas ir pašas kasācijas tiesas būtības dēļ, tās kvalificēšanas spēju dēļ. Turklāt atsevišķos posmos vairāki bijušie Konstitucionālās tiesas tiesneši strādāja Augstākajā tiesā. Dabiski, ka viņu pieeja Konstitūcijas piemērošanai ir plašāka, viņi spēja adekvātāk novērtēt nepieciešamību vērsties Konstitucionālajā tiesā. Salīdzinoši nelielais skaits Augstākās tiesas pieteikumu Konstitucionālajā tiesā neatspoguļo šo jautājumu izskatīšanas biežumu un mērogu Augstākajā tiesā. Itin bieži, kaut arī nenotiek

vēršanās Konstitucionālajā tiesā, šāda iespēja tiek saprātīgi apsvērta un argumentēta.

NOSLĒGUMA PIEZĪMES

Standarts – piemērojamo tiesību apskatīšana caur konstitucionālisma prizmu – kļuvusi par aksiomu Augstākajai tiesai, par ikdienā lietotu rīku un plaša mēroga iespēju dot savu ieguldījumu valsts konstitucionālās sistēmas drošības nodrošināšanā. Tam labi noder jurisprudenciālā Konstitūcija, kas nozīmē, ka valstī ir izveidota skaidra un attīstīta sistēma parasto tiesību pārbaudīšanai.

Tādējādi mēs līdzās Konstitucionālajai tiesai esam svarīgs konstitucionālās justīcijas posms. Iespējams, ka partnerība ir vissvarīgākā svira, nodrošinot gan individuālo tiesību aizsardzību, gan konstitucionālās kultūras attīstību, uzticamu garantiju, kamēr gaidām vēl jēgpilnākas Konstitūcijas piemērošanas sekas.

KONSTITŪCIJAI IR VAJADZĪGS TIESNESIS

Latvijas Universitātes docenta Jāņa PLEPA uzruna konferences noslēgumā

Augstākās tiesas šodienas konference devusi iespēju apjaust, ka konstitūcijas jubilejas nav tikai juristu svētki.

Konstitūcija nav domāta tikai juristiem, bet patiešām ikvienam. Konstitūcija ir nepieciešama katram cilvēkam, kurš vēlas sagaidīt savu pamattiesību aizsardzību – lai pastāvētu neatkarīga un taisnīga tiesa, vienlīdzīga attieksme pret katru un tiktu respektēta un aizsargāta katra cilvēka cieņa.

Konstitūcija ir tikai nedzīvs teksts, ja nav neviena, kas runā tās vārdā. Konstitūcijai ir vajadzīgs tiesnesis, kas piemēro konstitūciju, saskata problēmu, kad nepieciešama konstitūcijā noteiktā iedzīvināšana, un

neapstājas, taisnīgi neatrisinājis šo problēmu. Tikai no tiesneša atkarīgs, vai konstitūcija strādās un būs efektīva, vai paliks grāmatplauktā kā skaista grāmata. Tieši konkrētās lietās tiesa iedod dzīvību konstitūcijai, pielāgo to šodienas izaicinājumiem un maina šodienu, lai katram būtu labāka nākotne.

Tiesas nodrošina to, lai konstitūcija nepaliktu tikai uz papīra un lai katrs viens, kuram vajadzīga konstitūcijas aizsardzība, saņemtu to. Lai tiesības patiesi būtu labā un taisnīgā māksla (*ius est ars boni et aequi*).

Tāpēc ir lieliski, ka tiesa svin konstitūcijas svētkus, apzinoties, ka šādi svētki ir iespējami tāpēc, ka mums ir neatkarīga un taisnīga tiesa. Konstitūcijas spēku rada tiesneši, kas iedzīvina un īsteno konstitūciju katrā valstī.

TIESLIETU PADOMES INFORMĀCIJA

TIESLIETU PADOME

Tieslietu padomes aktualitātes

TIESU PRIORITĀRIE PASĀKUMI 2023.-2025.GADĀ

Tieslietu padome atbalstījusi Augstākās tiesas un Tieslietu ministrijas piedāvātos tiesu budžeta prioritāros pasākumus rajona (pilsētu) tiesām un apgabaltiesām 2023.-2025.gadam.

Augstākās tiesas prioritārie pasākumi – konkurētspējīgs tiesas darbinieku atalgojums, pilnvērtīgas veselības apdrošināšanas polises tiesnešiem un darbiniekiem, Tieslietu padomes mājaslapas izveide un konference „Tiesu loma Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumu izpildē”.

Rajona (pilsētu) tiesu un apgabaltiesu prioritārie pasākumi – tiesu darbinieku mēnešalgu paaugstināšana un veselības apdrošināšanas polišu izdevumu segšana, tiesas sēžu zāļu aprīkošana ar moderniem tehniskiem līdzekļiem, e-lietas attīstīšana, darba vides uzlabošana tiesās, tiesnešu pašpārvaldes institūciju darbības nodrošināšana, informācijas sistēmu pilnveide un centralizētā arhīva izveide Jēkabpilī.

TIESLIETU PADOMES VADĪBA TIEKAS AR TIESNEŠIEM APGABALTIESĀS UN PIRMĀS INSTANCES TIESĀS

Lai nodrošinātu kvalitatīvu un nepastarpinātu dialogu ar tiesu varu, Tieslietu padomes locekļi devušies reģionālajās vizītēs uz tiesām. Maijā Tieslietu padomes priekšsēdētājs Aigars Strupiņš un priekšsēdētāja vietniece Dzintra Balta apmeklēja Latgales apgabaltiesu, Zemgales apgabaltiesu un Vidzemes apgabaltiesu, jūnijā Kurzemes apgabaltiesu, oktobrī Rīgas apgabaltiesu, Daugavpils tiesu un Rēzeknes tiesu.

Tieslietu padomes priekšsēdētājs informē tiesnešus par Tieslietu padomes darba prioritātēm 2022. gadā un tās stratēģiskajiem mērķiem. Pārrunātas arī citas aktualitātes – tiesu institucionālā neatkarība, tiesnešu pašpārvaldes institūciju stiprināšana, tiesu teritoriālās reformas rezultāti, tiesnešu atlase, tiesu darba efektivitāte, e-lietas ieviešana, tiesu darbinieku kvalifikācija un novērtēšana, tiesu komunikācija, drošības pasākumi tiesās – un citi jautājumi.

TIESLIETU PADOMĒ JAUNI LOCEKĻI

Tieslietu padomes sastāvā mainījušies divi pastāvīgie locekļi – amatpersonas. 10.martā par Satversmes tiesas priekšsēdētāju ievēlēts Aldis Laviņš, līdz ar to viņš arī Tieslietu padomes loceklis. Savukārt Saeimas Juridiskās komisijas priekšsēdētājs no 22.marta līdz 13.Saeimas pilnvaru beigām bija Jānis Butāns.

Pārvēlēti arī rajona (pilsētu) tiesu tiesnešu pārstāvji Tieslietu padomē. 28.septembra Tiesnešu konferencē atkārtoti ievēlēts Administratīvās rajona tiesas tiesnesis Guntars Ploriņš, no jauna ievēlēta Rīgas pilsētas tiesas tiesnese Baiba Ozoliņa.

TIESLIETU PADOME TIEKAS AR VALSTS PREZIDENTU

Valsts prezidents ar Tieslietu padomes locekļiem. 1.rindā no kreisās: Līga Ašitoka, Andris Zutis, Iveta Kruka, Aija Āva, Aldis Laviņš, Egils Levits, Aigars Strupiņš, Dzintra Balta, Juris Stukāns, Ilze Celmiņa, Jānis Butāns; 2.rindā Jānis Rozenbergs, Guntars Ploriņš, Juris Siliņš

Tieslietu padomes sēdē 8.aprīlī piedalījās Valsts prezidents Egils Levits. Apspriests Tieslietu padomes darbs 2021.gadā, kā arī Tieslietu padomes loma un uzdevumi šim gadam.

Tieslietu padomes priekšsēdētājs un Valsts prezidents uzsvēra Tieslietu padomes lomu tieša un

nepastarpināta dialoga veidošanā ar likumdevēju un izpildvaru, kā arī Tieslietu padomes fundamentālo uzdevumu veidot tiesu politiku un stratēģiju, kura tiktu balstīta uz konstruktīvu un tiešu viedokļu apmaiņu ar valsts varas atzariem.

Tieslietu padomes lēmumi tiesu sistēmai konceptuālos jautājumos

01.07.2022. LĒMUMS NR.39

PAR VADLĪNIJĀM LIETU IZSKATĪŠANAS TERMIŅU PĀRVALDĪBAI

Pamatojoties uz likuma „Par tiesu varu” 89.¹¹ panta sesto daļu, Tieslietu padome nolēma:

- apstiprināt Vadlīnijas lietu izskatīšanas termiņu pārvaldībai saskaņā ar pielikumu.

APSTIPRINĀTS

ar Tieslietu padomes 2022. gada 1. jūlija lēmumu Nr. 39
pamatojoties uz likuma „Par tiesu varu” 89.¹¹ panta sesto daļu

VADLĪNIJAS LIETU IZSKATĪŠANAS TERMIŅU PĀRVALDĪBAI

I VISPĀRĒJIE JAUTĀJUMI

1. Vadlīnijas lietu izskatīšanas termiņu pārvaldībai (turpmāk – Vadlīnijas) izstrādātas ar mērķi attīstīt vienotu metodoloģiju lietu izskatīšanas termiņu standarta izstrādei un termiņu pārvaldībai atbilstoši likuma „Par tiesu varu” 27.¹ pantam.

2. Vadlīnijās lietotie termini:

- Lietu izskatīšanas termiņu standarts (standarts) – mērķi attiecībā uz vidējiem lietu izskatīšanas termiņiem, ņemot vērā tiesas resursus;
- pārskata gads – laika periods, kas aptver kalendāro gadu, kuram tiek izstrādāts standarts;
- iepriekšējais gads – kalendārais gads pirms pārskata gada;
- darbības rādītāji – neizskatīto lietu uzkrājums, lietu caurlaidības rādītājs, vidējie lietu izskatīšanas termiņi, ieilgušo lietu skaits.

3. Lietu izskatīšanas termiņu standarts tiek izstrādāts, lai:

- sniegtu sabiedrībai ieskatu par plānotajiem lietu izskatīšanas vidējiem termiņiem tiesās;
- nodrošinātu tiesu priekšsēdētājiem instrumentu lietu izskatīšanas termiņu pārvaldībai tiesā;
- nodrošinātu Tieslietu padomei informāciju par atsevišķu tiesu un visas tiesu sistēmas darbības rādītājiem.

4. Standartu katrā tiesā nosaka tiesas priekšsēdētājs, sadarbojoties ar attiecīgās tiesas tiesnešiem. Standartu pārskata gadam izstrādā, balstoties uz iepriekšējā gada tiesas darbības rādītājiem, kā arī novērtējot prognozējamās tiesas darbu ietekmējošos faktorus pārskata gadā.

II TIESAS DARBĪBAS RĀDĪTĀJI UN STANDARTS

5. Tiesas darbības rādītāji tiek sagatavoti un standarts tiek noteikts administratīvajās lietās, civillietās, krimināllietās un administratīvo pārkāpumu lietās. Turpmāko iedalījumu veido atbilstoši:

- tiesu instancei;
- tiesvedības procesa veidam (lietu izskatīšana pēc būtības, lietu izskatīšana sakarā ar blakus sūdzību, kasācijas sūdzību vai kasācijas protestu);
- lietas izskatīšanas veidam (mutvārdos vai rakstveidā);
- lietas kategorijai.

6. Lietu iedalījums un tā struktūra ir noteikta Vadlīniju pielikumā.

7. Tiesas darbības rādītājos par iepriekšējo gadu ietver šādus datus:

- lietu uzkrājums gada sākumā;
- lietu uzkrājums gada beigās;
- lietu uzkrājuma koeficients, t.i., attiecība starp

neizskatītajām lietām gada beigās un gada sākumā;

- ieilgušo lietu skaits, t.i., lietas, kuras nav izskatītas ilgāk kā divus un piecus gadus kopš saņemšanas attiecīgajā instancē;
- ieilgušo lietu īpatsvars, t.i., attiecība starp ieilgušajām lietām un lietu uzkrājumu gada beigās;
- saņemto lietu skaits;
- izskatīto lietu skaits;
- lietu caurlaidības koeficients, t.i., attiecība starp izskatīto lietu skaitu un saņemto lietu skaitu;
- apstiprinātais standarts iepriekšējā gadā;
- lietu izskatīšanas vidējais termiņš;
- termiņu izpildes koeficients, t.i., attiecība starp vidējo lietu izskatīšanas termiņu un apstiprināto standartu.

8. Lietu izskatīšanas termiņus rajona (pilsētas) tiesās skaita no dienas, kad ierosināta tiesvedība lietā, līdz dienai, kad tiesvedība noslēdzas ar tiesas nolēmumu.

9. Lietu izskatīšanas termiņus apgabaltiesās un Augstākajā tiesā skaita no dienas, kad lieta saņemta tiesā, līdz dienai, kad tiesvedība noslēdzas ar tiesas nolēmumu.

10. Lietu izskatīšanas termiņus skaita mēnešos, rezultātu norādot ar vienu ciparu aiz komata.

11. Plānojot tiesas darba mērķus attiecībā uz vidējiem lietu izskatīšanas termiņiem tiesā, tiesas priekšsēdētājs ņem vērā:

- tiesas tiesnešu amata vietu un tiesnešu skaita paredzamās izmaiņas;
- tiesas darbinieku amata vietu un darbinieku skaita paredzamās izmaiņas;
- tiesas telpu un aprīkojuma resursus;
- prioritāri izskatāmo lietu proporciju tiesā;
- normatīvā regulējuma izmaiņas un to iespējamo ietekmi;
- citus apstākļus.

12. Lietu izskatīšanas termiņu standartu tiesā nosaka, ņemot vērā iepriekšējā gada tiesas darbības rādītājus un analizējot plānošanā identificētos iespējamās ietekmējošos apstākļus (Vadlīniju 11. punkts).

III PROCEDŪRA

13. Tiesas darbības rādītājus un standartu noformē atbilstoši Vadlīniju pielikumā ietvertajai standarta pārskata formai.

14. Tiesu administrācija līdz katra gada 10. janvārim sagatavo un iesniedz tiesas priekšsēdētājam Vadlīniju 7.punktā norādītos iepriekšējā gada tiesas darbības rādītājus, un tiem pievieno paskaidrojumu par lietu uzskaites metodoloģiju.

15. Tiesas priekšsēdētājs līdz katra gada 1.februārim sagatavo un iesniedz Tieslietu padomei Tiesu administrācijas sagatavotos iepriekšējā gada tiesas

darbības rādītājus, kas papildināti ar pārskata gada standartu.

16. Tiesas priekšsēdētājs iesniedz Tieslietu padomei informāciju par pārskata gada standartu ietekmējošiem faktoriem un, ja nepieciešams, priekšlikumus personu tiesību uz lietas izskatīšanu saprātīgā termiņā nodrošināšanai tiesā, kā arī pamatojumu par iepriekšējā gada tiesas darbības rādītājiem gadījumos, kad lietu uzkrājuma, lietu caurlaidības vai termiņu izpildes koeficients ir mazāks par 0,85 vai lielāks par 1,15.

17. Standarta pārskata formu iesniedz Tieslietu padomei MS Excel dokumenta formātā, nosūtot to uz elektroniskā pasta adresi t.padome@at.gov.lv.

18. Tieslietu padomes sekretariāts sagatavo tiesu darbības rādītāju un standartu apkopojumu izskatīšanai Tieslietu padomes sēdē. Tieslietu padomes sekretariāts var lūgt papildu informāciju no tiesu priekšsēdētājiem par iepriekšējā gada tiesas darbības rādītājiem vai pārskata gada standartiem.

19. Lemjot par standartu apstiprināšanu, uz Tieslietu padomes sēdi var pieaicināt tiesu priekšsēdētājus.

20. Pamatojoties uz tiesu iesniegtajiem standartiem, Tieslietu padome nosaka prognozi par vidējiem lietu izskatīšanas termiņiem valstī.

20.06.2022. LĒMUMS NR.38

PAR GROZĪJUMU RAJONA (PILSĒTAS) TIESAS UN APGABALTIESAS TIESNEŠA AMATA KANDIDĀTU ATLASES KĀRTĪBĀ

Pamatojoties uz likuma „Par tiesu varu” 54.¹ panta pirmo daļu, Tieslietu padome nolēma:

- papildināt Rajona (pilsētas) tiesas un apgabaltiesas tiesneša amata kandidātu atlases kārtību ar jaunu 16.¹ punktu šādā redakcijā:

„16.¹ Ja Komisijas loceklis tiek pārcelts cita līmeņa tiesā vai maina specializāciju, viņa pilnvaras saglabājas līdz jauna Komisijas locekļa iecelšanai.”

18.05.2022. LĒMUMS NR.32

PAR TIESĀM, TO DARBĪBAS TERITORIJĀM UN ATRAŠANĀS VIETĀM

Pamatojoties uz likuma „Par tiesu varu” 29.panta trešo daļu, 35.panta otro un trešo daļu, Tieslietu padome nolēma:

1. Latvijas Republikā ir deviņas rajona (pilsētas) tiesas:

- 1.1. Administratīvā rajona tiesa;
- 1.2. Daugavpils tiesa;
- 1.3. Ekonomisko lietu tiesa;
- 1.4. Kurzemes rajona tiesa;
- 1.5. Rēzeknes tiesa;
- 1.6. Rīgas pilsētas tiesa;
- 1.7. Rīgas rajona tiesa;
- 1.8. Vidzemes rajona tiesa;
- 1.9. Zemgales rajona tiesa.

2. Daugavpils tiesa atrodas Daugavpilī, Krāslavā, Preiļos.

3. Ekonomisko lietu tiesa atrodas Rīgā.

4. Kurzemes rajona tiesa atrodas Liepājā, Kuldīgā, Saldū, Talsos, Ventspilī.

5. Rēzeknes tiesa atrodas Rēzeknē, Balvos, Ludzā.

6. Rīgas rajona tiesa atrodas Rīgā, Jūrmalā, Siguldā.

7. Vidzemes rajona tiesa atrodas Valmierā, Alūksnē, Cēsīs, Gulbenē, Limbažos, Madonā, Valkā.

8. Zemgales rajona tiesa atrodas Jelgavā, Aizkrauklē, Bauskā, Dobelē, Jēkabpilī, Ogrē, Tukumā.

9. Administratīvo rajona tiesu veido tiesu nami Rīgā, Jelgavā, Liepājā, Rēzeknē un Valmierā.

10. Vidzemes apgabaltiesai ir tiesu nams Madonā.

11. Zemgales apgabaltiesai ir tiesu nams Aizkrauklē.

12. Rajona (pilsētas) tiesu darbības teritorijas ir noteiktas 1. pielikumā.

13. Rīgas pilsētas tiesas darbības teritorija ir Rīgas valstspilsētas administratīvā teritorija.

14. Ekonomisko lietu tiesas darbības teritorija ir visa Latvijas Republikas teritorija.

15. Administratīvās rajona tiesas darbības teritorija ir visa Latvijas Republikas administratīvā teritorija.

Administratīvās rajona tiesas tiesu namu darbības teritorijas ir noteiktas 2. pielikumā.

16. Apgabaltiesu darbības teritorijas ir noteiktas 3. pielikumā.

17. Lēmums stājas spēkā 2022. gada 1. augustā.

RAJONU (PILSĒTU) TIESU DARBĪBAS TERITORIJAS

Nr. p.k.	Tiesa	Administratīvā teritorija
1.	Daugavpils tiesa	1.1. Augšdaugavas novads
		1.2. Daugavpils valstspilsēta
		1.3. Krāslavas novads
		1.4. Līvānu novads
		1.5. Preiļu novads
2.	Kurzemes rajona tiesa	2.1. Dienvidkurzemes novads
		2.2. Kuldīgas novads
		2.3. Liepājas valstspilsēta
		2.4. Saldus novads
		2.5. Talsu novads
		2.6. Ventspils valstspilsēta
		2.7. Ventspils novads
3.	Rēzeknes tiesa	3.1. Balvu novads
		3.2. Ludzas novads
		3.3. Rēzeknes novads
		3.4. Rēzeknes valstspilsēta
4.	Rīgas rajona tiesa	4.1. Ādažu novads
		4.2. Jūrmalas valstspilsēta
		4.3. Ķekavas novads
		4.4. Mārupes novads
		4.5. Olaines novads
		4.6. Ropažu novads
		4.7. Salaspils novads
		4.8. Saulkrastu novads
		4.9. Siguldas novads
5.	Vidzemes rajona tiesa	5.1. Alūksnes novads
		5.2. Cēsu novads
		5.3. Gulbenes novads
		5.4. Limbažu novads
		5.5. Madonas novads
		5.6. Smiltenes novads
		5.7. Valkas novads
		5.8. Valmieras novads
		5.9. Varakļānu novads
6.	Zemgales rajona tiesa	6.1. Aizkraukles novads
		6.2. Bauskas novads
		6.3. Dobeles novads
		6.4. Jelgavas novads
		6.5. Jelgavas valstspilsēta
		6.6. Jēkabpils novads
		6.7. Ogres novads
		6.8. Tukuma novads

ADMINISTRATĪVĀS RAJONA TIESAS TIESU NAMU DARBĪBAS TERITORIJAS

Nr. p.k.	Tiesu nams	Administratīvā teritorija
1.	Administratīvās rajona tiesas Rīgas tiesu nams	1.1. Ādažu novads
		1.2. Jūrmalas valstspilsēta
		1.3. Ķekavas novads
		1.4. Mārupes novads
		1.5. Ogres novads
		1.6. Olaines novads
		1.7. Rīgas valstspilsēta
		1.8. Ropažu novads
		1.9. Salaspils novads
		1.10. Saulkrastu novads
		1.11. Siguldas novads

2.	Administratīvās rajona tiesas Jelgavas tiesu nams	2.1. Aizkraukles novads
		2.2. Bauskas novads
		2.3. Dobeles novads
		2.4. Jelgavas novads
		2.5. Jelgavas valstspilsēta
		2.6. Jēkabpils novads
		2.7. Tukuma novads
3.	Administratīvās rajona tiesas Rēzeknes tiesu nams	3.1. Augšdaugavas novads
		3.2. Balvu novads
		3.3. Daugavpils valstspilsēta
		3.4. Krāslavas novads
		3.5. Līvānu novads
		3.6. Ludzas novads
		3.7. Preiļu novads
		3.8. Rēzeknes novads
		3.9. Rēzeknes valstspilsēta
4.	Administratīvās rajona tiesas Valmieras tiesu nams	4.1. Alūksnes novads
		4.2. Cēsu novads
		4.3. Gulbenes novads
		4.4. Limbažu novads
		4.5. Madonas novads
		4.6. Smiltenes novads
		4.7. Valkas novads
		4.8. Valmieras novads
		4.9. Varakļānu novads
5.	Administratīvās rajona tiesas Liepājas tiesu nams	5.1. Dienvidkurzemes novads
		5.2. Kuldīgas novads
		5.3. Liepājas valstspilsēta
		5.4. Saldus novads
		5.5. Talsu novads
		5.6. Ventspils novads
		5.7. Ventspils valstspilsēta

3. pielikums

APGABALTIESU DARBĪBAS TERITORIJAS

Nr. p.k.	Apgabaltiesas darbības teritorija	Rajona (pilsētas) tiesa
1.	Kurzemes apgabaltiesa	1.1. Kurzemes rajona tiesa
2.	Latgales apgabaltiesa	2.1. Daugavpils tiesa
		2.2. Rēzeknes tiesa
3.	Rīgas apgabaltiesa	3.1. Rīgas pilsētas tiesa
		3.2. Rīgas rajona tiesa
		3.3. Ekonomisko lietu tiesa
4.	Vidzemes apgabaltiesa	4.1. Vidzemes rajona tiesa
5.	Zemgales apgabaltiesa	5.1. Zemgales rajona tiesa
6.	Administratīvā apgabaltiesa	6.1. Administratīvā rajona tiesa

18.05.2022. LĒMUMS NR.33

PAR TIESNEŠU SKAITA NOTEIKŠANU KATRĀ RAJONA (PILSĒTAS) TIESĀ

Pamatojoties uz likuma „Par tiesu varu” 32.panta trešo daļu, Tieslietu padome nolēma:

- noteikt šādu tiesnešu skaitu katrā rajona (pilsētas) tiesā no 2022.gada 1.augusta:

Tiesā	Tiesnešu skaits
Administratīvā rajona tiesa	42
Daugavpils tiesa	26
Ekonomisko lietu tiesa	10
Kurzemes rajona tiesa	44
Rēzeknes tiesa	18
Rīgas pilsētas tiesa	122
Rīgas rajona tiesa	43
Vidzemes rajona tiesa	39
Zemgales rajona tiesa	61
Kopā	405

02.05.2022. LĒMUMS NR.28

PAR GROZĪJUMU TIESNEŠU KVALIFIKĀCIJAS KOLĒĢIJAS REGLAMENTĀ

Pamatojoties uz likuma „Par tiesu varu” 94.panta ceturto daļu, Tieslietu padome nolēma:

- papildināt Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas reglamentu ar jaunu 4.¹ punktu šādā redakcijā:
„4.1 Ja Kolēģijas loceklis tiek pārcelts cita līmeņa tiesā vai maina specializāciju, viņa pilnvaras saglabājas līdz jauna Kolēģijas locekļa iecelšanai.”

22.04.2022. LĒMUMS NR.25

PAR RĪGAS PILSĒTAS PĀRDAUGAVAS TIESAS, RĪGAS PILSĒTAS LATGALES PRIEKŠPILSĒTAS TIESAS UN RĪGAS PILSĒTAS VIDZEMES PRIEKŠPILSĒTAS TIESAS REORGANIZĀCIJU

Pamatojoties uz likuma „Par tiesu varu” 33.⁴ panta trešo daļu un 89.¹¹ panta desmito daļu, Tieslietu padome nolēma:

1. atbalstīt Rīgas pilsētas Pārdaugavas tiesas un Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas pievienošanu Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesai ar 2022.gada 1.augustu, mainot reorganizētās tiesas nosaukumu uz Rīgas pilsētas tiesa;
2. apstiprināt Rīgas pilsētas Pārdaugavas tiesas, Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas un Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas reorganizācijas plānu saskaņā ar pielikumu;
3. aicināt Tieslietu ministriju sadarbībā ar Tieslietu padomi un Rīgas pilsētas tiesas priekšsēdētāju veikt Rīgas pilsētas tiesu reorganizācijas un apvienotās tiesas darba izvērtējumu, tostarp vērtējot izmaiņas:
 - 3.1. ietilgušo lietu uzkrājumā;
 - 3.2. tiesnešu noslodzes izlīdzināšanā un līdzsvarošanā;
 - 3.3. vienotas tiesu prakses nodrošināšanā;
 - 3.4. lietu izskatīšanas termiņos;
 - 3.5. tiesnešu specializācijā un lietu sadales kārtībā;un informēt Tieslietu padomi par veiktā izvērtējuma rezultātiem līdz 2023.gada 1.oktobrim.

25.03.2022. LĒMUMS NR.20

PAR TIESLIETU PADOMES REGLAMENTU

Pamatojoties uz likuma „Par tiesu varu” 89.⁹ panta septīto daļu, Tieslietu padome nolēma:

- apstiprināt Tieslietu padomes reglamentu saskaņā ar pielikumu.

APSTIPRINĀTS

Ar Tieslietu padomes 2022. gada 25. marta lēmumu Nr. 20, pamatojoties uz likuma „Par tiesu varu” 89.⁹ panta septīto daļu

TIESLIETU PADOMES REGLAMENTS

I. VISPĀRĪGIE JAUTĀJUMI

1. Tieslietu padomes (turpmāk – Padome) reglaments nosaka Padomes darbības kārtību.
2. Padomes sastāvu nosaka likums „Par tiesu varu”.

II. PADOMES DARBA ORGANIZĒŠANA

3. Padomes sēdes var notikt klātienē vai attālināti. Sagatavošanas sēdi notur, ja nepieciešams apspriest jautājumu bez lēmuma pieņemšanas vai lai sagatavotu jautājumu izskatīšanai sēdē.
4. Padomes lēmuma pieņemšanai nepieciešamo kvorumu nosaka likums „Par tiesu varu”.
5. Padomes darbu vada un to pārstāv Padomes priekšsēdētājs.
6. Padomes priekšsēdētāju tā prombūtnes laikā aizvieto Padomes priekšsēdētāja vietnieks.
7. Padomes pastāvīgais loceklis dalībai sēdē var pilnvarot citu personu, iesniedzot rakstisku pilnvarojumu. Pilnvarojumu sēdes laikā var izteikt mutiski, par to izdarāms ieraksts Padomes sēdes protokolā.

8. Padomes darbu organizatoriski nodrošina Tieslietu padomes sekretariāts (turpmāk – Sekretariāts). Sekretariāta kompetenci, struktūru un darba organizāciju regulē nolikums.
9. Lēmumus un informāciju par Padomes darbu publicē Augstākās tiesas mājaslapā internetā (tīmekļa vietnē www.at.gov.lv) sadaļā Tieslietu padome. Padomes pieņemtie lēmumi, sēžu protokoli un materiāli glabājas atbilstoši Augstākās tiesas lietu nomenklatūrai.

III. PADOMES SĒDES ORGANIZĒŠANA UN NORISE

10. Padomes priekšsēdētājs sēdes sasauc un nosaka to darba kārtību pēc savas iniciatīvas vai ja to pieprasa vismaz viena trešdaļa Padomes locekļu.
11. Padomes loceklis var iesniegt Sekretariātam priekšlikumus par Padomes sēdē izskatāmajiem jautājumiem vai izņēmuma gadījumā pieteikt Padomes sēdē papildu iekļaujamo jautājumu. To iekļauj šīs sēdes darba kārtībā, ja to atbalsta vismaz trīs Padomes locekļi, un izskata pēc

attiecīgā jautājuma sagatavošanas, ja tāda nepieciešama.

12. Sekretariāts par Padomes sēdes laiku, vietu un plānoto darba kārtību paziņo ne vēlāk kā trīs darba dienas pirms sēdes, nosūtot Padomes locekļiem un personām ar padomdevēja tiesībām darba kārtību un sēdes materiālus.
13. Par Padomes sēdi vienlaikus paziņo personām, uz kurām attiecas izskatāmais jautājums.
14. Padomes sēdes, izņemot sagatavošanas sēdes, ir atklātas, ja Padome nav lēmusi citādi. Padomes apspriede par tiesnesi vai amata kandidātu notiek slēgtajā sēdes daļā, klātesot tikai Padomes locekļiem un Sekretariāta pārstāvjiem.
15. Padomes sēdes protokolē Sekretariāta vadītāja norīkots darbinieks (turpmāk – sēdes sekretārs). Sēdes protokolu paraksta Padomes priekšsēdētājs un sēdes sekretārs. Protokols parakstāms ne vēlāk kā desmit darba dienu laikā pēc sēdes.

IV. PADOMES LĒMUMU PIENĒMŠANA SĒDĒ

16. Padome lēmumu pieņem atklāti balsojot, ar vienkāršu balsu vairākumu. Ja balsu skaits sadalās vienādi, izšķirošā ir Padomes priekšsēdētāja balsis. Padome var pieņemt lēmumu aizklāti balsojot, ja to pieprasa vismaz viens Padomes loceklis. Lēmums tiek pieņemts aizklāti balsojot, ja tiek izlemts jautājums par tiesnesi vai amata kandidātu. Lēmums tiek pieņemts aizklātā balsojumā, klātesot tikai Padomes locekļiem un Sekretariāta pārstāvjiem.
17. Padomes lēmumu sastāda atsevišķa dokumenta, protokollēmuma vai rezolūcijas veidā. Lēmumu ieraksta sēdes protokolā.
18. Padomes sēdē pieņemto lēmumu paraksta Padomes priekšsēdētājs.
19. Ne vēlāk kā trīs darba dienu laikā par pieņemto

lēmumu paziņo tiesnesim vai amata kandidātam, uz kuru attiecas izskatāmais jautājums un kurš nav piedalījies attiecīgajā Padomes sēdē.

V. PADOMES LĒMUMU PIENĒMŠANA RAKSTVEIDA PROCEDŪRĀ

20. Padome var pieņemt lēmumu rakstveida procedūrā.
21. Sekretariāts sagatavo un nosūta Padomes locekļiem lēmumprojektu, lēmuma pieņemšanai nepieciešamos dokumentus un balsojuma tabulu.
22. Par rakstveida procedūrā skatāmo jautājumu paziņo personām ar padomdevēja tiesībām un personām, uz kurām attiecas izskatāmais jautājums.
23. Ja kāds no Padomes locekļiem iebilst pret rakstveida procedūru, jautājums tiek skatīts Padomes sēdē.
24. Padomes loceklis divu darba dienu laikā nosūta Sekretariātam savu viedokli par jautājuma izskatīšanu rakstveida procedūrā un balsojumu par lēmumprojektu.
25. Padomes rakstveida procedūrā pieņemto lēmumu paraksta Padomes priekšsēdētājs.
26. Sekretariāts trīs darba dienu laikā informē Padomes locekļus un personas ar padomdevēja tiesībām par rakstveida procedūrā pieņemto lēmumu.
27. Par Padomes lēmumu paziņo personai, uz kuru attiecas izskatāmais jautājums.

VI. NOSLĒGUMA JAUTĀJUMI

28. Reglaments stājas spēkā 2022. gada 25. martā.
29. Ar šī reglamenta spēkā stāšanās brīdi spēku zaudē Tieslietu padomes reglaments, kas apstiprināts ar 2017.gada 16.oktobra Tieslietu padomes lēmumu Nr. 64.

Eiropas tiesiskajā aprītē

EIROPAS TIESLIETU PADOMJU ASOCIĀCIJAS ĢENERĀLĀ ASAMBLEJA

No 1. līdz 3.jūnijam Atēnās norisinājās Eiropas Tieslietu padomju asociācijas (ENCJ) Ģenerālā asambleja, kurā tika apkopoti asociācijas 2021./2022. gada darba rezultāti un ievēlēta jaunā ENCJ prezidente – Lietuvas Tieslietu padomes locekle, Augstākās tiesas tiesnese Dalia Vasariene (*Dalia Vasariene*), kura šajā amatā stāsies decembrī.

ENCJ paveiktais tika apkopots vairākās darba grupās – gan par tiesnešu darbības novērtēšanu Eiropas dalībvalstīs, gan apskatot vairākus tiesas klientu aptauju modeļus. Dalībvalstu pārstāvji iepazīstināti ar gada sākumā notikušās Eiropas tiesnešu neatkarības aptaujas rezultātiem. Kopumā aptaujā piedalījās 15821 tiesnesis no 27 dalībvalstīm (tostarp 200 Latvijas tiesneši). 10 ballu skalā Eiropas tiesneši savā valstī tiesnešu neatkarību vērtē vidēji no 7,0 līdz 9,8.

Ģenerālajā asamblejā uzstājās arī īpašie viesi no Ukrainas un Polijas – valstīm, kurās tieslietas sastopas ar mūsdienu Eiropā nepieredzētām problēmām.

Nākamajā darbības periodā ENCJ turpinās strādāt Digitālās justīcijas forumā, kā arī strādās pie Tieslietu padomju ētikas kodeksu vadlīniju izstrādes.

Ģenerālās asamblejas laikā notika arī ENCJ balvas par pozitīvām pārmaiņām pasniegšana. Balvu saņēma Nīderlandes inovatīvais risinājums, izveidojot piecas tā dēvētās tiesnešu un palīgu „ugunsdzēsēju brigādes”, kuras sniedz operatīvu palīdzību ieilgušo lietu izskatīšanā.

Latvijas Tieslietu padomi Ģenerālajā asamblejā pārstāvēja tās priekšsēdētājs Aigars Strupišs, Augstākās tiesas priekšsēdētāja padomniece Tieslietu padomes jautājumos Solvita Harbaceviča un Tieslietu padomes sekretariāta padomniece Dace Šulmane.

VEIDO SADARBĪBU STARP LATVIJAS UN LIETUVAS TIESLIETU PADOMĒM

Jūnijā Tieslietupadomes un Augstākās tiesas delegācija Tieslietu padomes priekšsēdētāja Aigara Strupiša vadībā apmeklēja Lietuvu, lai iepazītos ar Lietuvas Tieslietu padomes un Valsts Tiesu administrācijas kompetenci un funkcijām, kā arī ar šo institūciju darbības aktualitātēm un problēmjautājumiem.

Lietuvas Tieslietu padomes sastāvā ir 17 tiesneši. Tieslietu padome darbojas ciešā sasaistē ar Valsts Tiesu administrāciju, kas ir no izpildvaras neatkarīga

institūcija. Pārrunāta arī Lietuvas Tieslietu padomes loma tiesu budžeta veidošanas procesā. Savukārt Lietuvas pārstāvjus interesēja Latvijas Tieslietu padomes iesaiste tiesnešu skaita noteikšanā un tiesnešu atlases procesā.

Delegācijas vienojās par nākamās darba sanāksmes organizēšanu Rīgā, kā arī izteica vēlmi sadarboties Eiropas Tieslietu padomju asociācijas ietvaros un veidot kopējus starptautiskus projektus.

LATVIJAS TIESU KOMUNIKATORI PIEREDZES APMAIŅĀ EIROPAS SAVIENĪBAS TIESĀ

Tieslietu padomē pārstāvēto institūciju komunikatori kopā ar Eiropas Savienības Tiesas darbiniecēm – Publikāciju un elektronisko plašsaziņas līdzekļu nodaļas administratori Eļīnu Apīni-Desperisu un komunikācijas konsultanti Ketiju Strazdu

Jūnijā Latvijas tiesu komunikatori apmeklēja Eiropas Savienības Tiesu (EST) Luksemburgā, lai dalītos pieredzē par tiesas dialoga veidošanu ar sabiedrību un žurnālistiem, kā arī par to, kā Latvijā veicināt informācijas apriti par EST un ES Vispārējās tiesas aktualitātēm. Vizītes mērķis bija stiprināt sadarbību un dialogu kopējā Eiropas tiesiskajā telpā. Šis bija zīmīgs notikums, jo Latvijas tiesu komunikatori uz EST pieredzes apmaiņā devās pirmo reizi, turklāt arī EST oficiālā vizītē pirmo reizi uzņēma kādas dalībvalsts tiesu komunikatorus.

Tiesu komunikatoriem bija iespēja tikties ar EST tiesnesi Inetu Ziemeļi, ES Vispārējās tiesas tiesnešiem Ingu Reini un Pēteri Zilgalvi, EST ģenerāladvokāti Lailu Medinu. Viņu aicinājums Latvijas tiesu komunikatoriem – informēt žurnālistus un sabiedrību arī par EST un ES Vispārējās tiesas lomu Latvijas judikatūras veidošanā.

Komunikatori tikās ar EST Saziņas direkcijas direktoru Viljamu Valasidi, Preses un informācijas nodaļas vadītāju Huanu Karlosu Gonsalesu Alvaresu un vairākiem preses sekretāriem un pārrunāja sadarbību ar

plašsaziņas līdzekļiem un sociālo tīklu administrēšanas praksi. Latvijas delegācija tikās arī ar citu EST nodaļu – Publikācijas un elektronisko plašsaziņas līdzekļu nodaļas, Semināru un apmeklējuma nodaļas, Latvijas tulkošanas nodaļas – darbiniekiem, gūstot plašu un praktisku pieredzi. Komunikācijas konsultante Ketija Strazda, stāstot par pieredzi EST, sniedza skatījumu uz komunikāciju kā tiesas tēla veidošanas instrumentu.

Pieredzes apmaiņas vizītē devās Tieslietu padomes sekretariāta padomniece komunikācijas jautājumos Lana Mauliņa, Satversmes tiesas sabiedrisko attiecību un protokola nodaļas vadītāja Dita Plepa un sabiedrisko attiecību speciāliste Zanda Meinarte, Augstākās tiesas Komunikācijas nodaļas vadītāja Rasma Zvejniece un starptautiskās sadarbības speciāliste Iveta Jaudzema, Rīgas apgabaltiesas priekšsēdētājas palīgs sabiedrisko attiecību jautājumos Raimonds Ločmelis, Administratīvās rajona tiesas tiesneša palīdzē un persona sadarbībai ar plašsaziņas līdzekļiem Ilze Butkus un Tiesu administrācijas tiesu iestāžu sabiedrisko attiecību speciāliste Ināra Makārova.

IV

TIESNEŠU KONFERENCE

Latvijas tiesnešu konferencē uzsver sabiedrības nepieciešamību pēc neatkarīgas tiesu varas

Latvijas tiesnešu konferences 20.maijā pamattēma bija „Tiesas neatkarība demokrātiskas sabiedrības interesēs”. Konferences dalībnieki uzsvēra, ka demokrātiskā tiesiskā valstī tiesu varai ir jābūt neatkarīgai no citu valsts varas atzaru ietekmes un vienlaikus spējīgai uzturēt cieņpilnu dialogu ar tiem.

Tieslietu padomes priekšsēdētājs Aigars Strupišs, atklājot konferenci, uzsvēra, ka tiesu vara Latvijā ir nobriedusi patstāvībai, tādēļ Tieslietu padome, apstiprinot darbības stratēģiju 2021.–2025.gadam, ir uzņēmusi kursu uz tiesu varas institucionālās neatkarības stiprināšanu.

Konferenci uzrunāja Valsts prezidents Egils Levits, Eiropas Tieslietu padomju asociācijas prezidents Filippo Donati, tieslietu ministrs Jānis Bordāns.

Konferencē tika sniegti ziņojumi par tiesu varas institucionālo neatkarību, sabiedrības uzticēšanos tiesām, kā arī mūsdienu tiesu varas komunikācijas izaicinājumiem. Aplūkota arī tiesnešu pašpārvaldes institūciju darbība, kas ir būtisks priekšnoteikums neatkarīgas tiesu varas stiprināšanai.

Tiesnešu konferencē piedalījās 377 rajona (pilsētu), apgabaltiesu un Augstākās tiesas tiesneši. Pavisam Latvijā ir 541 tiesnesis.

SABIEDRĪBAS VAJADZĪBA PĒC TAISNĪGAS UN NEATKARĪGAS TIESAS

Aigars STRUPIŠS,
Augstākās tiesas priekšsēdētājs,
Tieslietu padomes priekšsēdētājs

UZRUNA TIESNEŠU KONFERENCES ATKLĀŠANĀ

Augsti godātais Valsts prezidenta kungs, tieslietu ministra kungs, Donati kungs.

Godājamie viesi un kolēģi.

Man ir prieks un gods sveikt Jūs Latvijas tiesnešu konferencē, kura pēc divu gadu pārtraukuma beidzot notiek tādā formātā, kurā mēs varam ne tikai neklātienē ātri nobalsot par pašpārvaldes institūciju locekļiem, bet arī satikties un cilvēciski parunāties par tiesu varas aktuālajiem jautājumiem.

Konferences temats – tiesu sistēmiskā neatkarība un atbildība – ir ļoti aktuāls Tieslietu padomes pēdējo divu gadu darba kontekstā. Tāpēc man ir īpašs prieks, ka mūs ar savu klātbūtni ir pagodinājis un ar uzrunu uzstāties gan Valsts prezidents Egils Levits, gan Eiropas Tieslietu padomju tīkla prezidents Filippo Donati, gan Eiropas Savienības Tiesas tiesnese Ineta Ziemele. Tas dod iespēju paraudzīties uz šiem jautājumiem plašākā – visas Eiropas – kontekstā.

Par konferences vadītāju Tieslietu padome ir

noteikusi Administratīvās rajona tiesas Valmieras tiesu nama priekšsēdētāju Guntaru Ploriņu, par konferences sekretāri – Rīgas apgabaltiesas priekšsēdētājas vietnieci tiesnesi Leldi Graudu.

Šī Tiesnešu konference ir ļoti simboliska. Jo kas var būt labāks un iedvesmojošāks, kā runāt par fundamentālām tiesu neatkarības problēmām un tiesu emancipāciju Satversmes 100. gadadienā.

Izmantojot iespēju, pateikšu, ka, ņemot vērā pēdējo gadu pieredzi, iespējams, turpmākās tiesnešu konferences organizēsim plānveidīgi divreiz gadā. Viena –

klātienē, kurā pārsvarā diskutēsim un risināsim tiesu sistēmiskos jautājumus, un otra – neklātienē, kurā plānveidīgi ar pienācīgu iepriekšēju sagatavošanos vēlēsim tiesnešu pašpārvaldes institūciju locekļus. Neklātienē konferencē, kā jau praksē pārbaudīts, būs iepriekšējs sagatavošanās posms, kurā tiks virzīti kandidāti, viņiem tiks uzdoti jautājumi – gan rakstveidā, gan tiešsaistē, un viņi sniegs atbildes tiešsaistē. Tā, lai neviens tiesnesis nevar teikt – es atturos no balsojuma, jo nepazīstu kandidātu. Iepriekš nepazīstami kandidāti jāiepazīst tieši iztaujāšanas procesā. Ja šobrīd organizētu atsevišķas konferences katrai vakancei pašpārvaldē, būtu nepieciešamas vismaz 3–4 konferences gadā. Tas nav efektīvi.

Šogad efektīvāka darba interesēs visiem ir nosūtīti tiesnešu pašpārvaldes institūciju ziņojumi, kuri saskaņā ar likumu jāsniedz Tiesnešu konferencei. Līdz ar to visi varēja ar tiem iepazīties pirms konferences. Izmantosim šo laiku produktīvāk, dodot iespēju pašpārvaldes pārstāvjiem nevis vienkārši nolasīt statistiku, bet runāt par pašpārvaldes aktualitātēm un atbildēt uz tiesnešus interesējošiem jautājumiem.

Bet nu – pie darba! Latvijas tiesnešu konferenci pasludinu par atklātu. Lai interesantas un spilgtas domas un auglīgas diskusijas!

PAMATZIŅOJUMS TIESNEŠU KONFERENCĒ

TIESU VARAS NEATKARĪBA UN ATBILDĪBA

Var šķist – nu cik var runāt par pašsaprotamām lietām, ka tiesu varai jābūt neatkarīgai? Vai par to, ka tiesas neatkarība nav pašmērķis, bet gan tikai līdzeklis demokrātijas un tiesiskuma nodrošināšanai un stiprināšanai?

Bet, kā redzam, pie tā jāatgriežas atkal, atkal un atkal. Un tas nekad nebeidzas. Un nebeigsies. Jo diemžēl, lai kā mums to gribētos, demokrātija netiek garantēta ar Satversmes 1.pantu vien. Demokrātija tiek garantēta ar visu mūsu ikdienas darbu. Darbu, kuru mēs ieguldām

katru dienu demokrātijas, neteikšu – stiprināšanā, jo tā jau ir nākamā pakāpe, teikšu – noturēšanā. Jo katra mūsu atkāpe no katras mazākās demokrātijas vērtības radīs nākamo atkāpi – tā rada nākamo, un agrāk vai vēlāktas viss novedīs pie lavīnas efekta. Tiesnesim kā konstitucionāla orgāna amatpersonai, kurš pa tiešo realizē Satversmes 92.pantu, tam ir jābūt pašsaprotamam.

Bet šodien nestāstīšu valsts un tiesību teorijas ābeci. Šodien runāšu par konkrētiem jautājumiem, kas mūsu konkrētajā situācijā liek meklēt konkrētus risinājumus tiesas neatkarības nodrošināšanā.

Kopumā man ir prieks par mūsu demokrātiju un tiesu sistēmu.

- Man prieks, ka lielum lielākā sabiedrības daļa uzticas valsts varai, tai skaitā tiesām.
- Man prieks, ka tiesu spriedumi ir īsi, kvalitatīvi un skaidri, ka tos saprot ikviens izglītots cilvēks.
- Man prieks, ka jebkura lieta tiek izskatīta trīs mēnešu laikā.
- Man prieks, ka prokuratūra nosūta tiesai tikai izcili sagatavotus apsūdzības rakstus un nesniedz tiesā bezjēdzīgus pierādījumus.
- Man prieks, ka pēdējā disciplinārlieta pret tiesnesi bija ierosināta 10 gadus atpakaļ.
- Man prieks, ka e-lietas projekts saīsināja lietu izskatīšanas termiņus 3 reizes.
- Man prieks, ka Saeima ir labi informēta par Tieslietu padomes darbu un savus likumprojektus tiesu darba uzlabošanai balsta uz rūpīgi veiktu tiesu darba analīzi un datiem.
- Man prieks, ka Saeima rūpīgi izvērtē tiesnešu kandidātus atbilstoši Satversmei un neapstiprina tos tikai tad, ja tam ir ļoti nopietns konstitucionāls pamatojums...

Laikam domājat, ka Strupišs sajucis prātā.

Bet vai tad nedrīkst pasapņot? Jo bez vīzijas nav attīstības. Tā, protams, ir ironiska refleksija par tiesas un valsts šābrīža problēmām un aktualitātēm.

Domāju, ka šāda vīzija daudz maz saskan arī ar sabiedrības redzējumu par to, kādai jābūt tiesai un kādai vajadzētu būt valsts orgānu sadarbībai tiesiskuma nodrošināšanā demokrātiskā tiesiskā valstī.

Lai to saprastu, pietiek ar pāris sev godīgi atbildētiem jautājumiem, piemēram:

- Vai jūs gribētu, ka jūsu lieta, kurā jūs, teiksim, prasāt atgūt parādu, vilktos 10 gadus?
- Vai jūs gribētu, lai jums nelabvēlīgs spriedums būtu tāds, kur neko nevar saprast tādā pakāpē, ka vienīgais apelācijas iemesls, kuru varat izlobīt, ir „nemotivēts spriedums”? Un arī tas ir šaubīgs, jo kaut kādi „argumenti” tur tomēr ir ieraugāmi ar palielināmo stiklu?
- Vai jūs gribētu, lai jūsu lietu izskata tiesnesis, kurš ir atkarīgs no politiķiem vai biznesa? Jo īpaši, ja jūs zināt, piemēram, ka pretējā puse jūsu lietā ir attiecīgās politiskās partijas atbalstītājs?

Sabiedrība to ļoti labi saprot.

Bet lai šo sabiedrības izpratni uzturētu un celtu uzticību tiesai, nepietiek ar tiesas neatkarību. Ir absolūti nepieciešama arī atbildība.

Un te mēs nonākam pie medaļas otras puses – pie atbildības. Jo neatkarība bez atbildības ir patvaļa, un patvaļa ir pretēja demokrātijas vērtībām. Savukārt atbildība bez neatkarības ir nonsenss. Šīm abām lietām jādarbojas VIENLAIKUS.

Kā Tieslietu padomes priekšsēdētājs gribu īsi pastāstīt par Tieslietu padomes darbu šajā virzienā, proti, ko Tieslietu padome darījusi tiesu varas stiprināšanā sabiedrības interesēs. Pēdējie divi izolācijā pavadītie gadi, iespējams, daudzus atstājuši zināmā informācijas vakuumā.

Tieslietu padome ir apņēmusies uzsākt to, ko es dēvēju par tiesu varas emancipāciju un konsolidāciju, realizējot Satversmes tiesas vīziju par Tieslietu padomi kā tiesu varas reprezentatīvo orgānu. No politiķiem dzirdam viedokli, ka Tieslietu padome nav nekas vairāk kā „platforma diskusijām”, kā vieta, kur tiesu vara sarunājas ar politiķiem. Ir pat izteiktas domas, ka Tieslietu padomes lēmumu pieņemšanai jābūt vienbalsīgai (kas būtībā nozīmē, ka Tieslietu padomes sastāvā esošajiem politiķiem būtu veto tiesības uz jebkuru Tieslietu padomes lēmumu). Nekādā gadījumā nevaru tam piekrist! **Tieslietu padome ir nevis sarunu vieta, bet tiesu varu reprezentējošs orgāns, ko ir atzinusi Satversmes tiesa¹**. Sarunas, bez šaubām, ir nozīmīgas, taču tās ir tikai instruments šajā reprezentācijas procesā.

Protams, šāds Tieslietu padomes virziens sastopas ar zināmu pretestību. Pretestību no izpildvaras un likumdevēja, kuri mūsu politiskās kultūras grādos pat pēc 30 neatkarības gadiem nav pieraduši, ka tiesu varai varētu būt savs viedoklis un ka tas jāņem vērā. Vērojama arī zināma neizpratne tiesu iekšienē no atsevišķu tiesu priekšsēdētāju puses. No tiem, kuri pieraduši, ka tiesu varu kūrē Tieslietu ministrija, nevis Tieslietu padome. Un it īpaši no tiem, kuriem ir bijusi izmeklēti laba sadarbība ar Tieslietu ministriju. Viņus var daļēji saprast, jo, diemžēl, joprojām likumā „Par tiesu varu” ir noteikta ministrijas administratīvā funkcija tiesu varā. Teikšu skaidri un gaiši – nav normāli, ka atsevišķu tiesu priekšsēdētāji visas tiesu sistēmas jautājumus risina duetā ar Tieslietu ministriju, apejot Tieslietu padomi un tiesnešu pašpārvaldi. Tas vairs neatbilst tai juridiskajai infrastruktūrai, kura radās līdz ar Tieslietu padomes izveidi.

Nedaudz vēstures.

Iespējams, daudzi ir paspējuši aizmirst vai pat nekad nav zinājuši, ka Tieslietu padomes izveidošana bija Latvijas solījums Eiropas Savienībai pirmsiestāšanās sarunās 2000.gadu sākumā. Mērķis – garantēt tiesu varas neatkarību un efektivitāti. Šim nolūkam 2003.gadā tika apstiprināta Tiesu administrācijas koncepcija.²

Koncepcijā risināmā problēma tika definēta šādi:

„Padomju režīma laikā tiesu varas un tieslietu statuss kopumā bija zems, tiesas tika izmantotas, galvenokārt, kā varas instruments, tās bija pakļautas izpildvarai un

¹ Satversmes tiesas 2010.gada 18.janvāra sprieduma lietā Nr.2009-11-01 8.1.pkt.; 2012.gada 28.marta lēmuma lietā Nr.2011-10-01 30.pkt.

² Ministru kabineta rīkojums Nr.547, 2003.gada 28.augustā (prot.Nr.46, 41.§) Par Tiesu administrācijas koncepciju.

atkarīgas no tās visās lietās, ieskaitot finansējumu un administratīvo atbalstu.

Neskatoties uz desmit gadu laikā norītošo tiesu reformu, Latvijā joprojām pastāv izpratne par tiesu varu kā valsts sektoru, kas ir jāvada, jāpārvalda un jāuzrauga, kas ir kavējis izveidot izpratni par tiesu kā atsevišķu, neatkarīgu un vienlīdzīgu valsts varas atzaru. Tieslietu ministrija joprojām ne tikai izstrādā un pārbauda tiesu sistēmas politiku, bet arī īsteno pārvaldes, pārstāvības un administratīvās pilnvaras pār to.

Jautājums par Tiesu administrācijas izveidi ir steidzami jārisina, pretējā gadījumā netiks izpildīti Valdības rīcības plānā un Eiropas Komisijas progresa ziņojumos ietvertās norādes par neatkarīgas Tiesu administrācijas izveidi, kā arī tiks kavēts darbs pie tiesu neatkarības nostiprināšanas.”

Koncepcijā tika noteikta neatkarīgas tiesu pašpārvaldes izveide, kura noslēdzas ar to, ka „Tieslietu padome kļūst par neatkarīgu Satversmē noteiktu institūciju, kas pārstāv un vada tiesu varu. Tiesu administrācija pāriet Tieslietu padomes padotībā no 2005.gada 1.janvāra.”

2008.gadā, t.i., četrus gadus pēc Latvijas uzņemšanas Eiropas Savienībā, Ministru kabinets šo koncepciju atzina par spēku zaudējušu. Tiesu administrācija tika atstāta pilnībā izpildvaras padotībā. Bet Tieslietu padome stipri apcirtā formātā tika izveidota vēl tikai divus gadus vēlāk. Tā beidzās Latvijas solījumi Eiropas Savienībai. Kā var nesolīt, ja ļoti, ļoti vajag?

Kā jau teicu, ja neatkarība bez atbildības ir patvaļa, tad atbildība bez neatkarības ir nonsenss. Jo nevar prasīt atbildību no tiesas, piemēram, par termiņu ievērošanu, ja, ignorējot tiesu varas brīdinājumus, likumdevējs un izpildvara ievieš risinājumus (te es runāju par e-lietu), kuri tehniski nav piemēroti tiesas darbam, tā rezultātā būtiski palēninot lietu izskatīšanu. Nemaz nerunājot par to, ka tiesas kā sistēmas lietotāji vispār netika **sistēmiski** iesaistītas šo risinājumu izstrādē.

Tiesas sistēmiska neatkarība ir ne mazāk svarīga tiesiskuma nodrošināšanā kā tiesneša individuālā neatkarība. Arī Satversmes tiesa konstatējusi, ka nav iespējams nodrošināt tiesneša neatkarību, ja pati tiesu vara kopumā nav brīva no izpildvaras vai likumdevēja nepamatotas ietekmes vai politiska spiediena.³

Šajā aspektā ir risināmi daudzi liela mēroga jautājumi:

1) Tiesu sistēmas organizatorisko jautājumu pārņemšana Tieslietu padomes pārziņā, jo pašreizējā situācija kaut vai ar e-lietas ieviešanu pierāda, ka politiskās vēlmes mēdz aizskriet pa priekšu faktiskajām iespējām, ļoti negatīvi ietekmējot tiesu darbu;

2) Tiesu budžeta jautājumu pārņemšana Tieslietu padomes pārziņā, jo neatkarībai jābūt arī fiskālai, ne tikai organizatoriskai⁴;

3) Tiesnešu apmācības pamatjautājumu pārņemšana Tieslietu padomes pārziņā;

³ Satversmes tiesas 2010.gada 18.janvāra sprieduma lietā Nr.2009-11-01 8.punkts.

⁴ Opinion No.2(2001) of the Consultative Council of European Judges (CCJE) for the attention of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the funding and management of courts with reference to the efficiency of the judiciary and to Article 6 of European Convention on Human Rights; sk. arī ENCJ Funding of the Judiciary Report 2015–2016.

4) Iepriekšminētajam atbilstoša Tieslietu padomes institucionālās kapacitātes nodrošināšana.

Bet lai to varētu izdarīt, vienlaikus, un es uzsveru – VIENLAIKUS! – ir jānodrošina Satversmei atbilstoša atbildības sistēma šīs tiesu varas pašpārvaldes funkciju veikšanai. Jo sabiedrības interesēs ir nodrošināt, lai tiesu vara būtu efektīva un atbildīga, ievērojot Satversmē noteiktos varas dalīšanas un tiesas neatkarības principus.

Šim nolūkam, kolēģi, nav cita ceļa, kā tikai aktivizēt un stiprināt tiesnešu pašpārvaldi, lai kvalitatīvi kontrolētu tiesnešu kvalifikāciju, ētikas ievērošanu un sodītu par disciplinārpārkāpumiem. Un saprast, ka tiesnešu pašpārvalde ir nevis arodbiedrība, kuras vienīgā funkcija ir aizstāvēt savējos, bet kura sargā tiesu varas neatkarību un kvalitāti. Ja to nedarīsim mēs, to mēģinās izdarīt citi. Protams, pašpārvaldei jāsaņem un jāstiprina tiesas un tiesneša neatkarība, taču tai ir arī kvalitātes nodrošināšanas funkcija!

Tāpēc pašpārvaldē jāvirza autoritatīvākie un aktīvākie kolēģi.

Papildus jau esošajiem tiesu sistēmas kontroles līdzekļiem varas dalīšanas mehānisma ietvarā būtu lietderīgi apsvērt 2–3 sabiedrības pārstāvju iesaistīšanu Tieslietu padomes sastāvā, piemēram, tiesību zinātņu profesorus, varbūt kādu autoritatīvu žurnālistu. Uzskatu, ka ir saglabājamas arī tieslietu ministra tiesības rosināt disciplinārlietas pret tiesnešiem. Ņemot vērā, ka disciplinārlietas izlemšana ir tiesnešu pašpārvaldes kompetencē, tas ir normāls kontroles mehānisms no izpildvaras puses, pārstāvot sabiedrības intereses. Tomēr tas saglabājams tikai pie nosacījuma, ka tiek izslēgtas citas tiesu ietekmēšanas iespējas, piemēram, budžeta, tiesnešu kandidātu virzīšanas vai tiesu priekšsēdētāju pienākumu izpildītāju iecelšanas jautājumos. Es ieteiktu arī atrast veidu, kā Tieslietu padomes darbā iesaistīt Eiropas Cilvēktiesību tiesas un Eiropas Savienības Tiesas tiesnešus no Latvijas, piemēram, rotācijas kārtībā. Tie visi ir plaši apspriežami jautājumi tuvākajai nākotnei.

Bet esmu dzirdējis vairākus pretargumentus, proti, kāpēc tiesu sistēmai nebūtu jāklūst neatkarīgai šādā apmērā. **Piemēram, iebildums, ka tiesu varu, ja to nepārstāvēs politiķis, neviens Saeimā un Ministru kabinetā neņemot par pilnu un ignorēšot**, jo tiesām nav politiskā kapitāla. Proti, tiesa nevar būt spēlētājs politiskajā tirgū, bet politiķis var. Jo politika ir vienošanās un kompromisu māksla. Tam daļēji var piekrist – tiesai šādā kontekstā tiešām nav ko dot pretī. Bet – neliela, taču būtiska piebilde: nav ko dot pretī tikai klasiskā tirgus izpratnē. Patiesībā uz šo jautājumu jāskatās nevis ikdienas „tu – man, es – tev” izpratnē, bet valstiski. Un valstiski tiesai ir, ko dot pretī. Jūs vaicāsi – ko? Atbilde ir vienkārša – tiesiskumu un drošību sabiedrībai. Jautājumi šeit ir divi: pirmais, vai tiesa to patiesi nodrošina; otrs – vai pārējie varas atzari to uzskata par svarīgu un novērtē. Un tas jau ir politiskās kultūras līmeņa jautājums. Atgādināšu – kad stājos amatā, mums festivālā LAMPA bija ļoti laba publiska sarunu ar konstitucionālo orgānu vadītājiem un pārstāvjiem, kurā visi vienojāmies, ka tiesiskums ir prioritāte nr.1. Visi saprot, ka bez efektīvas tiesībsardzības sistēmas viss pārējais – drošība, ekonomika, nodokļi, izglītība, veselības aizsardzība, ceļi – vienkārši nav nodrošināmi. Ne velti publiskajā telpā izskan

spekulācijas, ka tiesībaizsardzības sistēma apzināti gadu desmitiem noplicināta un turēta kontrolē, lai atsevišķiem indivīdiem uz sabiedrības rēķina būtu viss un viņiem par to nekas nebūtu. Tātad arī tauta šis likumsakarības saprot. Atliek tikai to realizēt dzīvē ar reāliem darbiem.

Ar šo saistīts ir cits pretarguments – bet Vācijā (un dažās citās valstīs) tā nav. Taisnība – ir valstis, kurās nemaz nav Tieslietu padomes. Bet, kā parasti, ir viens milzīgs BET. Tās lielā pārsvarā ir tā dēvētās „vecās demokrātijas”, kurās pat nav iedomājamas tādas situācijas kā Latvijā un citās „jaunajās demokrātijās”. Kā, piemēram, Satversmes tiesas priekšsēdētājas sodīšana, liedzot viņai tiesneša karjeru, par dažām politiskajām partijām netikamiem Satversmes tiesas spriedumiem. Vai tiesu varu būtiski skarošu apšaubāmu priekšlikumu iesniegšana likumprojektam uz otro lasījumu bez anotācijas un atbildes nesniegšana uz Augstākās tiesas informācijas pieprasījumu par šādu grozījumu pamatojumu. Vai politiskās kontroles pārņemšana Tieslietu padomē un Konstitucionālajā tiesā, kā tas noticis Polijā. Jā, no politiķu viedokļa tas ir ērti – ignorēt tiesu varu. Bet tā nav normāla situācija. Uz šo uzmanību vēl 2007.gadā vērsa Venēcijas komisija⁵, par to regulāri runā Eiropas Tieslietu padomju tīkls. Proti, ka jaunās demokrātijas nepietiekami attīstītas politiskās kultūras rezultātā ir pakļautas tādiem tiesu varas apdraudējumiem, kuri „vecajās demokrātijās” nemaz nav iedomājami. Tāpēc jaunajām demokrātijām vajag īpašus mehānismus tiesu varas neatkarības nodrošināšanai, kādi nav nepieciešami vecajās demokrātijās.

Satversmes tiesa 2010.gadā savā spriedumā izmantojusi šādu citātu no tiesību doktrīnas: „*No valsts vēstures un tradīcijām ir atkarīgs tas, kā tiek izprastas vispārīgas vērtības, tai skaitā tiesu varas neatkarība un demokrātija. Valstis, kurās vēl nesenā pagātnē valdīja viena partija, izpratne par to, ka tiesu varas neatkarība prasa to nošķirt no politiskās varas, ir īpaši grūti pieņemama*”.⁶ Kopš šā Satversmes tiesas sprieduma pagājuši 12 gadi. Pamēģināsim katrs sev uzdot jautājumu: vai pa šiem 12 gadiem ir kas mainījies?

Būtībā mūsu oponenti saka – pašreizējā politiskajā kultūrā jūs netiksiet galā. Uz to es atbildu – nu tad mainām politisko kultūru! Mainām to uz kultūru,

- kurā dominē dialogs Satversmes ietvarā,
- kurā dominē izsvērtu lēmumu pieņemšana racionālā procesā un
- kurā dominē savstarpēja cieņa, nevis ignorēšana un nesaprotama ielāpu likšana normatīvajos aktos bez pamatojuma.

Jo šobrīd mūsu politiskajā kultūrā joprojām saskatāmi ne vien padomiskie un postpadomiskie uzskati par tiesām, bet pat Krievijas impērijas tiesu sistēmas elementi, kuri savieno tiesu varu ar izpildvaru.

Ir bijis arī pretarguments, ka tādā gadījumā viss kļūs atkarīgs no Tieslietu padomes priekšsēdētāja. Man ir teikuši – jā, tu esi aktīvs, bet kas notiks, kad tavā vietā nāks cits, kurš „nolaidīs” tiesu sistēmu? Uz šo ir divas atbildes: Pirmkārt, Tieslietu padome ir (a) koleģiāls un (b) reprezentatīvs (daļēji tiesnešu vēlētus)

orgāns, un tāds tas ir jānostiprina. Nevis kā tagad, kad tiesu sistēmas jautājumi tiek apspriesti starp atsevišķu tiesu priekšsēdētājiem un Tieslietu ministriju, kas pilnīgi viennozīmīgi nodrošina daudz mazāku caurspīdīgumu nekā atvērta, publiska, koleģiāla orgāna darbība. Patiesībā pašlaik tiesu sistēma demonstrē patiešām nepieredzētu aktivitāti, par ko jāpateicas pašreizējam Tieslietu padomes sastāvam. Otrkārt, tiesu sistēmas pārvaldība ir jāizveido tāda, lai tā nekļūtu atkarīga no viena cilvēka aktivitātes, neaktivitātes vai dīvainībām. Koleģiāls orgāns šādā situācijā ir daudz labāks par vienpersonisku ministra vadību. Te, starp citu, ir ļoti nopietni jārunā arī par Augstākās tiesas priekšsēdētāja apstiprināšanas kārtības maiņu, lai izslēgtu iespēju Augstākās tiesas un līdz ar to Tieslietu padomes vadībā nonākt valdošajai koalīcijai izdevīgiem pakļāvīgiem kandidātiem. It īpaši pašreizējās politiskās kultūras apstākļos, kura pēdējos mēnešos ir vairākkārt pierādījusies. Nedomāju, ka tas džins, kurš ir izlaists no pudeles, proti, Tieslietu padomes locekļu aktivizēšana un iesaistīšana reālā tiesu sistēmai nepieciešamā darbā, būs iespundējams atpakaļ pudelē. Un tam jau šobrīd tiek radīts arī juridisks atbalsts, pakāpeniski izdarot grozījumus Tieslietu padomes reglamentā, stiprinot Tieslietu padomes kā koleģiāla pārstāvības orgāna pozīcijas.

Vēl ir dzirdēts, ka tiesu sistēma nespējot tikt galā ar budžeta pārvaldību. Pretjautājums: ja šobrīd Tiesu administrācija, kas ir Tieslietu ministrijas padotībā, tiek galā, kāpēc pēkšņi Tiesu administrācija netiks galā, esot Tieslietu padomes padotībā?

Gan Augstākā tiesa, gan Satversmes tiesa, kuras jau šobrīd sastāda un pārvalda savu budžetu, mierīgi tiek ar to galā. Valsts kontrole nav nekad izteikusi nekādas piezīmes Augstākajai tiesai, jo Augstākās tiesas Administrācija ir ļoti profesionāla. Jautājums ir nevis padotībā, bet profesionalitātē.

Un vienkārši bez pamata teikt, ka tiesas būs bezatbildīgas budžeta izlietošanā, ir nonsenss.

Bet visnepamatotākais iebildums, ko esmu dzirdējis, – ka „tas” būtu antikonstitucionāli. Ja godīgi, es galīgi nesaprotu, ne ko nozīmē „tas”, ne arī šāda apgalvojuma pamatu. Visticamāk šis iebildums balstīts vai nu uz prezumpciju, ka jebkurš modelis, kuru Tieslietu padome virzīs, būs *a priori* pretrunā ar Satversmi, vai politisku uzstādījumu nepieļaut tiesu varas neatkarības nodrošināšanu principā. Vai arī uz abiem diviem.

Nešaubos, ka jebkurš jurists zina un saprot, ka tiesu neatkarības nodrošināšanai nedrīkst tikt izmantoti un ieviesti antikonstitucionāli mehānismi. Tieslietu padome darīs visu, lai to nepieļautu. Taču *a priori* un bez jebkādas konkrētības prezumēt, ka jebkas, ko Tieslietu padome darīs, būs antikonstitucionāli, ir, maigi sakot, demagoģiski. Tāpēc Tieslietu padome organizē un organizēs darba sarunas un seminārus, lai attiecīgos modeļus izstrādātu, pārbaudītu un izdiskutētu. Un tikai tad, kad šādi konkrēti modeļi tiks piedāvāti, tikai tad varēs runāt par iespējamām pretrunām ar Satversmi. Bet šobrīd šādam „argumentam” nav vietas.

Šobrīd Tieslietu padome pie tā visa strādā, neraugoties uz ierobežotajiem resursiem, kas ir vieni no zemākajiem

⁵ Judicial Appointments, Venice Commission, Venice, 16–17 March 2007, CDL-AD(2007)02, Para 45–46.

⁶ Satversmes tiesas 2010.gada 18.janvāra sprieduma lietā Nr.2009-11-01 10.2 punkts.

Tieslietu padomju resursiem Eiropas Savienībā.

BET – vēl lielāks darbs ir ielikts, lai vēl pirms nākamās neatkarības pakāpes sasniegšanas nodrošinātu medaļas otro pusi – **kvalitāti un atbildību**.

- Ir apstiprinātas un pilnā sparā darbojas principiāli jaunas tiesnešu atlases kārtības, kā rezultātā tiesām tiek atlasīti patiešām izcili juristi, kas ir ļoti piemēroti tiesneša amatam. Jā, atlase ir kļuvusi ilgāka un komplicētāka, reizēm konkurss pat beidzas bez rezultāta, jo neviens to neiztur, taču tiesiskuma kvalitātes vārdā tas pilnīgi viennozīmīgi ir tā vērts.
- Jauna tiesu priekšsēdētāju atlases kārtība, lai tiesu vadībā nonāktu kolēģi ar redzējumu un izpratni par tiesas lomu sabiedrībā.
- Tiesnešu kvalifikācijas pārbaudes kritēriju maiņa.
- Tiesnešu apmācības vadlīniju noteikšana.
- Darbs pie tiesu efektivitātes, kas jau rezultējies Rīgas tiesu reformā.
- Veikti priekšdarbi termiņu standartu objektīvākai noteikšanai.

Tas viss – papildu kārtējiem darbiem tiesnešu karjeras jautājumos.

Tie visi ir jau paveiktie darbi. Tiem, kas regulāri neseko līdz Tieslietu padomes darbam vai nesaprot šo darbu efektu ilgtermiņā, iespējams, var šķist, ka nekas nenotiek. Bet, kā jau teicu – ar šo ir ielikts ilgtermiņa fundamenta atbildīgai un efektīvai tiesu varai. Protams, vēl darbi ir priekšā, bet mēs tos darām. Jo ielāpu likšanas politika, kas mūsu valstī ir joprojām ierasta lieta, ir jābeidz. Jāredz kopaina un jānodrošina risinājumi ilgtspējīgai attīstībai. Tas ir tas, ko šobrīd darām.

Izskatās, sabiedrībatu novērtē. SKDS decembra aptauja rāda, ka uzticēšanās tiesām pēc ilggadīgas stagnēšanas 37–38% līmenī pēdējā gadā ir būtiski augusi līdz 47%. EU Justice Scoreboard dati liecina, ka pēdējo pāris gadu laikā sabiedrības vērtējums par tiesu neatkarību ir audzis gandrīz par 10%. Bet visobjektīvākais novērtējums, bez šaubām, nāk no tiesu „klientiem”: „Providus” pētījums par Rīgas rajona tiesu un Rīgas apgabaltiesu pagājušajā gadā parādīja, ka tiesu darbu pozitīvi vērtē 96% tiesu klientu – lietu dalībnieki, advokāti, prokurori, liecinieki, eksperti. 5 balles devuši 57%, 4 – 29%, 3 – 10%. Tikai 4% vērtējuši tiesu darbu zem viduvējā, proti, neapmierinoši: 2 balles – 2% un 1 balle – 2%. Tas, protams, nenozīmē, ka viss ir pilnīgā kārtībā. Ir norādīti uzlabojami aspekti, taču turpat vai vienbalsīgs pozitīvs vērtējums, manuprāt, kaut ko nozīmē.

Bet to visu nevar paveikt viena pati Tieslietu padome. Tam vajag visas tiesu sistēmas, katra tiesneša iesaisti. Ne tikai ar profesionālu darbu. Arī ar aktīvu un apzinātu iesaistīšanos tiesnešu pašpārvaldes izveidē. Tāpēc aicinu jau tagad sākt domāt, kurus no mūsu aktīvākajiem un autoritatīvākajiem kolēģiem deleģēsim uz tiesnešu pašpārvaldes amatiem septembra Tiesnešu konferencē.

Par komunikāciju.

Komunikācija ar sabiedrību uzlabojas, ko rāda strauji pieaugošais sabiedrības atbalsts un uzticēšanās tiesām.

Komunikācija ar pārējiem varas atzariem joprojām klibo. Domāju, ka visi dzirdējuši par Satversmes tiesas

bijušās priekšsēdētājas neapstiprināšanu Augstākās tiesas tiesneša amatā. Par to jau ir izteicies Augstākās tiesas Plēnums.

Kā pēdējo piemēru jāmin pēkšņi uz otro lasījumu iesniegtie Saeimas deputāta Judina priekšlikumi par Kriminālprocesa likuma grozījumiem, kuri, nosakot termiņu krimināllietu izskatīšanai Senātā, bez papildus resursu piešķiršanas būtiski ietekmēs Senāta darbu.

Šiem grozījumiem nav anotācijas. Tāpēc es aizrakstīju vēstuli Saeimai, lūdzot atsūtīt informāciju par šo grozījumu nepieciešamības pamatojumu, resursu aprēķinu utt. Jo grūti piedalīties diskusijā, ja nav zināms pat šo grozījumu pamatojums. Pagājis mēnesis, atbilde nav saņemta, likumprojekta virzība turpinās, pat neatbildot uz mūsu jautājumiem un neiedziļinoties mūsu apsvērumos. Kā mēs varam piedalīties grozījumu apspriešanā, ja nav pat zināms to pamatojums? Tas pats ar termiņu noteikšanu sprieduma uzrakstīšanai pirmās un otrās instances tiesā. Uz apsvērumiem, ka Tieslietu padome šobrīd strādā pie šiem jautājumiem citā veidā, ka tas tiek risināts caur tiesnešu apmācību, ka tas jāskata citu kriminālprocesuālo institūtu, piemēram, lietu izskatīšanas nepārtrauktības principa atjaunošanas kontekstā, ka šādi grozījumi nevar būt bez atbilstošiem pārejas noteikumiem, jo tiesnešu kalendāri ir saplānoti gadiem uz priekšu, par kasācijas instances specifiku – tas viss „atsitas” kā pret sienu, un deputāti Saeimas apakškomisijā bez debatēm nobalso par. Tas nav dialogs. Tas ir likumdevēja monologs.

Bet patiesībā ir vēl sliktāk. Teikšu atklāti: man izskatās, ka Saeima nesaprot, ko dara.

Piemērs: par to pašu Saeimas krimināltiesību apakškomisijā akceptēto priekšlikumu par to, ka Senātā krimināllietas jāskata 5 mēnešu laikā. Bet tās jau tagad vidēji tiek skatītas 4 mēnešu laikā! 70% lietu tiek izskatītas 100 dienās, t.i., nedaudz vairāk kā 3 mēnešos! Nesaprotu, kādu problēmu Saeima mēģina risināt. Varbūt tāpēc Senātam nav sniegta Saeimas atbilde par šo grozījumu mērķiem? Jo mērķis nozīmē zināmu racionalitāti, kuras šeit vispār nav?

Jā, ir atsevišķās sarežģītās lietas, kuras objektīvi tiesām ir jāpēta ilgāk, un tās var skatīt steidzami un prioritāri 5 mēnešos, taču tad tās lietas, kuras tagad skata 1 mēneša laikā, skatīs 3–4 mēnešos. Un tādu ir daudz vairāk. Rezultātā, lai paātrinātu 20% lietu izskatīšanu, palēnināsies pārējo 80% lietu izskatīšana. Jo jebkurš saprātīgs cilvēks zina: nepapildinot resursus, darba apjomu pacelt nevar. Menedžmenta teorijā un praksē tā ir sen zināma aksioma. Jautājums pirmklasniekam: ko sabiedrība iegūst, ja 20% lietu dalībnieku lietu izskatīšana paātrinās, bet 80% palēninās?

Tādēļ man neatliek nekas cits, kā prasīt likumdevējam palielināt Augstākās tiesas senatoru skaitu Krimināllietu departamentā un attiecīgi arī atbalsta personāla skaitu. Kā arī nodrošināt atbilstošas telpas. Jo šobrīd mēs esam ar kabinetiem aizbūvējuši visas mums atvēlētās nišas, stūrus un pažobeles, un Valsts kanceleja saka, ka Senātam Tiesu pilī vairāk vietas nav.

Satversmes tiesa ir norādījusi, ka normālā konstitucionālo orgānu dialogā likumdevējam ir tiesības nepieņemt tiesu varas viedokli, tomēr likumdevējam tas ir jāuzklausa un pret to jāizturas ar cieņu un patiesu

izpratni. Ja likumdevējs objektīvu iemeslu dēļ nevar piekrist tiesu varas viedoklim, tad tam savs lēmums ir jāpamato.

Te es gribētu izmantot Valsts prezidenta klātbūtni un aicināt viņu palīdzēt rast adekvātu dialoga mehānismu starp tiesu varu un likumdevēju, lai pieņemamie lēmumi un to pieņemšanas process atbilstu ne vien Latvijas sabiedrības interesēm, bet arī demokrātiskai racionālu lēmumu pieņemšanas praksei.

Noslēgumā vēlos uzsvērt divas lietas.

Pirmkārt, ir skaidri un gaiši jāpasaka – Latvijas tiesu sistēmas ir nobriedusi pilnīgai emancipācijai. Ne velti jau tagad sabiedrība uztver tiesu varu ar krietni lielāku uzticību nekā likumdevēju un izpildvaru un sabiedrība, it īpaši tiesas klienti, novērtē tiesu varas darbu pēdējā gada laikā.

Otrkārt, man patiešām grūti iedomāties, kādi varētu būt argumenti viedoklim, ka tiesu sistēmai jāpaliek izpildvaras organizatoriskajā padotībā pie nosacījuma, ja tiek īstenoti Satversmei atbilstoši tiesu varas atbildības un kvalitātes kontroles mehānismi. Es domāju – konkrēti, nevis hipotētiski argumenti. Jo argumentu, ka tiesu vara

ir sliktāka par citām, es nepieņemu.

Esmu samērā miermīlīgs cilvēks, un nelabprāt iesaistos asās diskusijās. bet nevienu problēmu nevar atrisināt, dziedot „aijā-žūžu”. Lai problēmu varētu kaut vai sākt risināt, tā vispirms skaidri jānodefinē. Un pēdējo pāris mēnešu notikumi attiecībā ar pārējiem valsts varas atzariem rāda, ka problēmas bija un ir. Tās var augt, ja nekas netiks darīts. Tāpēc mana šodienas runa ir tāda, kāda tā ir, lai kā tas kādam varētu nepatikt.

Tādēļ Tieslietu padome kā institūcija, kura saskaņā ar likumu piedalās tiesu politikas veidošanā, ir uzņēmusi stabilu kursu šajā virzienā. Un aicinu visus paturēt prātā, ka tiesa nav vienīgais varas atzars, kurš ir īpaši jāuzrauga. Varas dalīšana nozīmē visu, es uzsveru – visu valsts varas atzaru savstarpēju balansu un kontroli Satversmes ietvarā. Jo pat likumdevējam, pretēji plaši izplatītiem maldiem par parlamenta onnipotenci, nav absolūta rīcības brīvība. Atcerēties arī to, ka uzticība tiesu varai, lai gan nav ļoti augsta, taču ir daudz augstāka nekā citiem valsts varas atzariem, un mums jādara viss, lai to celtu vēl vairāk. Celtu ar profesionālu darbu, skaidriem spriedumiem, cieņpilnu attieksmi pret cilvēkiem.

Lai mums visiem šajā darbā veicas!

TIESNESIM IR KONSTITUCIONĀLS PIENĀKUMS AIZSARGĀT VALSTS PAMATUS

Egils LEVITS, Valsts prezidents

Augsti godātais Strupiša kungs!
Augsti godātie tiesneši! Godātie klātesošie!
Dāmas un kungi!

I

Man ir patiešams prieks šodien būt kopā ar jums ikgadējā tiesnešu konferencē. Es esmu bijis vairākās, bet šī uzruna ir īpaša tādēļ, ka tā notiek pēc divu gadu klātienēs pārtraukuma. Es domāju, ka visiem ir liels prieks satikt savus kolēģus „pa īstam”.

Mēs šajos divos pandēmijas gados esam perfekti iemācījušies strādāt tiešsaistes režīmā. Es gribētu pateikties tiesām, Tieslietu padomei, ka bez īpaša likumdevēja rīkojuma tieslietu sistēma ir pati pielāgojusies šai neparastajai situācijai un tiesas sēdes turpināja notikt pandēmijas laikā. Tiesu darbs netika kavēts tādēļ, ka mēs kā valsts esam viena no tehnoloģiski progresīvākajām valstīm. Es zinu, ka citās valstīs bija lielas grūtības ar to, bet Latvijā neviens no kā ļoti lielu grūtību neuzskatīja. Tas ir svarīgi arī tādēļ, ka attiecīgie procesuālie noteikumi tika piemēroti un interpretēti tā, lai tiesu darbs varētu turpināties. Paldies jums par šo rīcību – elastīgi piemēroties attiecīgajai situācijai.

II

Šodien tiesnešu konference notiek laikā, kad pavisam tuvu mūsu valsts robežām – Ukrainā – notiek karš. Krievija, īstenojot agresiju Ukrainā un pastrādājot tur kara noziegumus un noziegumus pret cilvēci, izaicina pastāvošo starptautisko kārtību. Tas nav tikai karš Ukrainā. Tas ir Krievijas karš un vēršanās pret visu

Rietumu pasauli un Eiropu, apšaubot mūsu vērtības un gribot mums uzspiest savus spēles noteikumus.

Ukraina šodien ar ieročiem rokās cīnās par mūsu kopējām vērtībām. Cilvēka brīvība un pamattiesības, demokrātiska valsts pārvaldība un tiesiska valsts ir vērtības, uz kurām balstās Rietumu pasaule un Eiropa. Pie šīs vērtību pasaules pieder arī Latvija.

III

Rietumu pasaules valsts iekārtas modelis ir moderna konstitucionāla valsts. Tas ir darbojies un darbojas samērā īsā vēstures posmā un samērā nelielā pasaules daļā. Visus pārējos valsts iekārtas modeļus, kas vēsturē ir pastāvējuši un joprojām pastāv, var negatīvi, norobežojoši apzīmēt ar kopjēdzienu „nedemokrātiska valsts iekārta”. Es domāju, ka šis dalījums – moderna, konstitucionāla, demokrātiska valsts iekārta un visas pārējās nedemokrātiskās valsts iekārtas – raksturo šodienas pasauli, un karš Ukrainā ir sadursme starp šīm divām pasaulēm. No šīm alternatīvajām, nedemokrātiskajām valsts iekārtām 20.gadsimtā un mūsdienās visnozīmīgākās bija autokrātiskās un totalitārās valsts iekārtas. Un Latvija 20.gs. ir piedzīvojusi gan autoritāru, gan totalitāru, gan arī modernu, konstitucionālu demokrātisku valsts iekārtu. Tā ir mūsu komplicētā vēsture, kam ir cieša sasaiste ar mūsu tiesību vēsturi.

Moderna konstitucionāla valsts iekārta savukārt balstās uz diviem pamatprincipiem – demokrātijas pamatprincipu un tiesiskas valsts pamatprincipu. Es gribu uzsvērt, ka modernā konstitucionālas valsts iekārtā noteiktā ietvarā ir jādarbojas abiem pamatprincipiem. Lai to uzsvērtu, es gribētu teikt, ka vēsturē ir bijuši piemēri, kur ir darbojies tikai viens no šiem principiem. Piemēram, demokrātijas pamatprincips bez tiesiskas valsts pamatprincipa ir darbojies antīkajā Atēnu demokrātijā. Savukārt tiesiskas valsts pamatprincips bez demokrātijas pamatprincipa klasiski ir bijis ļoti reti sastopams, bet ir divi piemēri. Viens piemērs ir senajā Izraēlā tā saucamais levītu jeb tiesnešu laiks starp 13. un 11.gs. Otrs piemērs Sardīnijas jurikāts starp 9. un 15.gs., kura laikā Sardīnijā bija tiesiska vara. Šie pasaules vēsturē ir izņēmumi, bet interesanti, ka tiesību vara ir darbojusies bez demokrātijas pamatprincipa. Mūsdienās ir svarīgi uzsvērt šo abu principu savienojumu modernā, konstitucionālā iekārtā.

Modernā, konstitucionālā valstī ir nepieciešami šie abi pamatprincipi, un tiem jābūt līdzsvarā. Šo līdzsvaru nosaka konstitūcija, un šo līdzsvaru sargā Satversmes tiesa vai konstitucionālā tiesa citās valstīs. Jo tieši šis līdzsvars nosaka modernas konstitucionālas valsts iekārtas būtību, nosaka tās raksturu.

IV

Starp šiem abiem pamatprincipiem pastāv spriedze. Šī spriedze ir dabiska, tā ir nepieciešama, to nevar likvidēt. Spriedze pastāv, jo abi principi ir orientēti uz citiem mērķiem un uz citu rezultātu. Demokrātijas pamatprincips ir mažoritārs princips, t. i., tas nosaka vairākuma varu. Turpretim tiesiskas valsts pamatprincips ir kontramažoritārs princips. Tas vadās pēc tiesību normām – konstitūcijas, likumiem,

vispārējiem tiesību principiem. Šeit vairākums nav svarīgs, šeit ir svarīga tikai institūcija, kas konstatē, vai attiecīgais lēmums ir atbilstošs augstākajām tiesību normām vai nav.

Katram no šiem diviem principiem ir savs mērķis un jēga. Demokrātijas pamatprincips nodrošina konkrētā vairākuma gribas īstenošanu. Kādēļ vairākuma, nevis mazākuma vai pat atsevišķas personas gribas īstenošana? Tādēļ, ka tādā veidā tiek panākts vislielākais sabiedrības atbalsts un apmierinātība. Tā ir demokrātijas principa jēga. Savukārt tiesiskas valsts pamatprincips aizsargā mazākumu vai atsevišķu indivīdu pret vairākuma netaisnīgu rīcību. Tiesiskas valsts pamatprincips tāad orientējas nevis uz vairākuma gribu, bet gan uz taisnīgumu, ko abstraktākā līmenī nosaka augstākstāvošas tiesību normas, it sevišķi konstitūcija un vispārējie tiesību principi.

Diskusijas demokrātijas pamatprincipa kontekstā ir politiskas. Tās mēs redzam parlamentā, valdībā, sabiedrībā. Šo diskusiju mērķis ir atbildēt uz jautājumu, kā būtu labāk, kā vajadzētu labāk rīkoties. Par to, kā patiešām ir labāk, var būt dažādi viedokļi, un beigās saskaņā ar demokrātijas principu izšķir vairākums.

Turpretim diskusijas tiesiskas valsts pamatprincipa kontekstā ir nevis politiskas, bet gan juridiskas. To mērķis nav atbildēt uz jautājumu, kā būtu labāk, bet gan uz jautājumu, kā būtu taisnīgāk.

V

Tiesiskas valsts pamatprincipa darbību nodrošina neatkarīga tiesu vara, kas garantē katrai personai tās tiesību aizsardzību taisnīgā tiesā un sekmē, lai likums un tiesības tiktu piemērotas un būtu iedarbīgas.

Nav nejauši, ka populistiskas valdības, lai arī demokrātiski ievēlētas, cenšas mazināt tiesu varas neatkarību. Populisma mērķis ir panākt citu līdzsvaru, izjaucot konstitucionālas valsts līdzsvaru starp demokrātijas principu, no vienas puses, un tiesiskas valsts principu, no otras puses. Populisms uzsver demokrātijas principa pārākumu, absolūtizē šo principu uz tiesiskas valsts principa rēķina. Populisms cenšas pārbīdīt līdzsvaru, par ko es teicu, ka tas ir raksturīgs mūsdienu demokrātiskai, konstitucionālai valstij par labu demokrātijai uz tiesiskas valsts rēķina. Šo līdzsvaru sargāt ir it sevišķi Satversmes tiesas uzdevums.

Modernā konstitucionālā valsts iekārtā demokrātijas pamatprincipam pakļautās valsts institūciju, bet arī visas sabiedrības pienākums ir respektēt tiesu varu, lai abi principi tiktu ievēroti. Respekts – tā ir šādas valsts iekārtas attieksmes forma pret tiesu varu, un šī forma ir saistoša gan valsts institūcijām, gan sabiedrībai kopumā.

Tikai stabila, nodrošināta un arī atbilstoši atalgota tiesu vara spēj nodrošināt tiesiskas valsts pamatprincipa darbību praksē. Iekšējie un ārējie valsts satricinājumi, politiskās spēles un atsevišķu ietekmīgu personu personiskās intereses nedrīkst ietekmēt neatkarīgu tiesu varu, kas ir padota tikai likumam un tiesībām.

VI

Šajos jaunajos ģeopolitiskajos apstākļos es nevaru nepieminēt Ukrainas piemēru – kad Ukrainas tiesneši brīvprātīgi savas amata mantijas nomainīja

pret karavīra tērpu, lai aizsargātu valstiskumu un tiesiskumu, savas tautas valstsgribu. Manuprāt, šāda cienījama Ukrainas tiesnešu rīcība ir labākais paraugs visām pilsoniskām sabiedrībām, kad tiesnesis ne tikai nodrošina taisnīgu lēmumu pieņemšanu, bet arī dara visu iespējamo, lai būtu sava neatkarīga valsts, kur arī turpmāk šo tiesiskumu un taisnīgumu īstenot.

Modernā konstitucionālā valsts iekārtā tieši tiesnesis ir tā valsts amatpersona, kurai ir konstitucionāls pienākums aizsargāt valsts pamatus, it sevišķi demokrātijas un tiesiskas valsts pamatprincipus.

Tādēļ gan piemērojot Satversmi, likumus un vispārējos tiesību principus konkrētās lietās, gan savā dzīvē un profesionālajā darbībā katra tiesneša vadmotīvam vajadzētu būt Latvijas valsts stiprināšanai un demokrātiskas, tiesiskas valsts ilgtspējai.

Sabiedrība sagaida, ka tiesnesis būs paraugs. Katrs sliktais gadījums, kas saistīts ar tiesu varu, atstāj daudz paliekošāku nospiedumu sabiedrības atmiņā nekā daudzie pozitīvie piemēri, ko bieži vien sabiedrība nepamana.

Stabilu tiesu varu raksturo arī skaidri noteikta un politiski respektēta kārtība, kādā tiesnesis tiek iecelts amatā, kā arī kārtība, kādā attīstās tiesneša karjera. Politiska iejaukšanās šeit nav pieņemama.

VII

Mēs esam Rietumu pasaules daļa, kuras pamats ir katras personas brīvība un pašnoteikšanās, demokrātija un tiesiska valsts. Šīs vērtības ir tās, ko jāspēj nosargāt, un būtiska loma šeit ir jums, dārgie tiesneši.

Šodienas tiesiskā sistēma, kur jums jāspēj atrast taisnīgu lietas risinājumu, ir ārkārtīgi komplicēta. Cerības par to, ka mēs varēsim vienkāršot mūsu tiesību sistēmu, ir ilūzija, jo sabiedrība kļūst kompleksāka, un līdz ar to arī tiesībām ir jāklūst kompleksākām, lai panāktu tiesisku un taisnīgu rezultātu. Ja ir kompleksa sabiedrība un primitīvas tiesības, tad ar tādu tiesību sistēmu taisnīgumu nav iespējams panākt. Mums visiem kā sabiedrībai, bet, protams, arī tiesnešiem un juristiem, ir jādzīvo un jāprot apieties ar to, ka tiesības ir kompleksas un tās kļūst vēl kompleksākas. Protams, likumdevēja uzdevums ir pēc iespējas vienkāršot likumus, taču tas ir iespējams tikai līdz zināmai pakāpei. Šodienas juristu uzdevums ir orientēties kompleksās tiesību sistēmās, kur, piemēram, darbojas ne tikai Latvijas nacionālās tiesības, bet arī Eiropas Savienības un starptautiskās tiesības.

Tieši konstitucionālās vērtības, kas ir atspoguļotas Satversmes ievadā, ļauj mums neapmaldīties dažādu likumu kolīzijās un normu plūdus. Ja aiz katra panta mēs spējam saskatīt konstitucionālo vērtību, kuras aizsardzība ir tiesas uzdevums, un nepazaudēt tiesiskās sistēmas mērķi – taisnīguma nodrošināšanu katrā lietā, tad kļūst daudz vienkāršāk izspriest lietas un atrast pareizas atbildes. Nevis likuma formālai piemērošanai un šauri resoriskai sekošanai likuma burtam, bet likuma mērķa un jēgas atrašanai un īstenošanai ir jāraksturo mūsu jurisprudences, mūsu tiesu darbs.

VIII

Vēlos atgriezties pie mūsu Satversmes, kas ir apbrīnojami moderna pat pēc gadsimta kopš tās

pieņemšanas, jo tajā ir atrodamas atbildes uz mūsdienās ļoti aktuāliem jautājumiem. Šeit darbojas tiesību pilnības princips. Satversmē kopā ar vispārējiem tiesību principiem un pārējām piemērojamajām normām ir jāatrod atbilde uz visiem jautājumiem, arī uz tiem, ko mēs patlaban neesam uzstādījuši un neesam iedomājušies, ka tādi varētu būt. Tas ir nacionālās tiesību sistēmas pilnības princips, kur mums būtu jāorientējas. Mēs nevaram teikt, ka šis jautājums nav jau kaut kad risināts, tādēļ mēs to nedarām kā tiesa. Tas nozīmē, ka ir jāiedziļinās visā tiesību sistēmā, protams, it sevišķi Satversmē un it sevišķi Satversmē noteiktajiem valsts pamatiem.

Vēl viena piezīme, kas ir saistīta ar ģeopolitisko situāciju un situāciju Eiropā, un arī tas ir jautājums, kas saistīts ar mūsdienu konstitucionālas valsts iekārtas zināmu krīzi. Pēdējos gados par to daudz runā, un tā ir pilnīgi neatkarīga no Ukrainas jautājuma.

Es gribētu uzsvērt, ka Eiropas demokrātija un arī Latvijas demokrātija ir paš aizsargājošas demokrātijas, kur demokrātiskās procedūras un konstitūcijās garantētās brīvības nedrīkst tikt izmantotas, lai grautu pašu demokrātiju. Valsts institūcijām un pilsoņiem ir pienākums aizstāvēt un nosargāt demokrātiju pret tās apdraudējumiem, un konstitūcija piešķir tam visus nepieciešamos līdzekļus. Starp citu, tas ir noteikts arī Satversmes ievadā. Šis ir īpašais mūsu pilsoņu pienākums, un līdz ar to tas attiecas arī uz visām valsts institūcijām un tiesām. Satversmē ir ietverts paš aizsargājošas demokrātijas princips – to secinājusi gan Satversmes tiesa, gan arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa.

Satversme piešķir visus nepieciešamos instrumentus demokrātijas un tiesiskas valsts aizsardzībai pret tās ienaidniekiem, un mums ir jābūt prasmīgiem to izmantošanā, lai stiprinātu Satversmi un Latviju kā demokrātisku tiesisku valsti.

Arī tiesas un tiesnešu loma paš aizsargājošās demokrātijas koncepta ietvaros ir skaidri nolasāma un ieņem būtisku pozīciju tā īstenošanā. Jums ir dota vara un atbildība sargāt mūsu moderno, konstitucionāli demokrātisko valsts iekārtu.

Jūs konkrētās lietās noteiksiet īsto līdzsvaru starp personas pamattiesībām un kopējām sabiedrības interesēm. Jūsu atbildība būs pamanīt un nepieļaut tiesību izmantošanu ļaunā ticībā, kad personas pamattiesību aizsegā mēģina apdraudēt un vājināt mūsu sabiedrību, mūsu Satversmes ievadā minētajās vērtībās balstīto valsts iekārtu.

Es gribu jums tikai atgādināt – Veimāras demokrātija sabruka arī tādēļ, ka tiesu vara palika neitrāla pret demokrātijas ienaidniekiem un ļāva tiem ar šķietami legāliem instrumentiem novājināt demokrātiju un pārņemt varu valstī.

IX

Šodienas konferences vadmotīvs – tiesas neatkarība demokrātiskas sabiedrības interesēs. Šis uzstādījums ir ļoti aktuāls. Es domāju, ka jums ir ļoti daudz konkrētu jautājumu, novēlu jums izdevušos konferenci, vērtīgas diskusijas un noderīgus secinājumus!

LABĀKĀ TIESU VARAS AIZSARDZĪBA IR IEDZĪVOTĀJU CIENA UN ATBALSTS

**Filipo DONATI (*Filippo Donati*),
Eiropas Tieslietu padomju asociācijas
priekšsēdētājs**

God. Strupiša kungs! God. Levita kungs!
God. Bordāna kungs!
Dāmas un kungi, cienījamie kolēģi!

1. Man ir liels gods piedalīties ikgadējā Latvijas tiesnešu konferencē.

2. Eiropas Tieslietu padomju asociācija (ENCJ) apvieno Tieslietu padomes un līdzīgas autonomas institūcijas, kas nodrošina atbildību par atbalsta sniegšanu tiesu iestādēm neatkarīgā tiesas spriešanā. ENCJ strādā ar tiesu sistēmām, nevis atsevišķiem tiesnešiem. Tas ir Tieslietu padomju institucionāls tīkls, kas nodrošina saskarsmi starp tiesu iestādēm no vienas puses un izpildvaru un likumdevējvaru no otras puses.

3. ENCJ sastāvā ir 21 dalībvalsts. Dažās dalībvalstīs Tieslietu padomes nepastāv, piemēram, Austrijā un Vācijā. No šīm valstīm ENCJ novērotāja statusā piedalās Tieslietu ministrijas, kas ir atbildīgas par tiesu sistēmu un tiesu vadību.

4. ENCJ ievēro varas dalīšanas principu un tiesu varas neatkarību, jo tas ir mūsu tiesiskās kārtības pamats. Varas dalīšana ir viens no demokrātiskas, tiesiskas valsts pilāriem. Pārējie pilāri ir brīvas un godīgas vēlēšanas un pilsonisko un politisko tiesību ievērošana. Varas dalīšana un tai sekojošā tiesu neatkarība uzliek tiesu varai pienākumu šo neatkarību aizsargāt, kā arī apdomīgi rūpēties par to.

5. Demokrātijas, tiesiskuma un cilvēka pamattiesību ievērošana nav tikai izpildvaras, likumdevēja un tiesu varas pienākums. Katra pilsoņa pienākums ir ievērot šīs pamatvērtības un pieprasīt to ievērošanu. Saskaņā ar prasību ievērot tiesiskumu 2021.gada oktobrī Polijas Nacionālā Tiesnešu padome (*Krajowa Rada Sądownicwa*) tika izslēgta no asociācijas. ENCJ konstatēja, ka Tiesnešu padome nespēja aizsargāt tiesu varas neatkarību un neaizstāvēja tiesu iestādes un atsevišķus tiesnešus, saskaroties ar neatkarības pamatvērtību apdraudējumu. Izslēgšana no ENJC veikta, lai aizstāvētu ENCJ un tās vērtības – tiesu neatkarību un tiesiskumu.

6. Esmu pārliecināts, ka varas dalīšana un tiesu varas neatkarības nodrošināšana atbilst pilsoņu un sabiedrības vislabākajām interesēm. Turklāt, manuprāt, demokrātiskās valstīs ir jābūt pareizai izpratnei par katra valsts varas atzaru attiecīgajām lomām un pienākumiem un par varas atzaru nepieciešamību savstarpēji sadarboties. Lai to īstenotu, pārējiem valsts varas atzariem būtu jāpieņem tas, ka arī tiesu vara ir valsts vara, nevis tikai atsevišķu tiesnešu grupa, kas ir neatkarīgi tikai attiecībā uz konkrētu

izskatāmo lietu. Tāpēc ir svarīgi, lai katrai tiesu sistēmai būtu tāda pārvaldības struktūra, kas aizsargā tās institucionālo neatkarību un tādējādi arī atsevišķu tiesnešu neatkarību. Tieslietu padomes ir acīmredzams risinājums, un tās ir vislabāk piemērotas, lai aizsargātu iedzīvotāju tiesības un brīvības.

7. Tiesu vara ir atbildīga par efektīvu tiesiskuma nodrošināšanu, un tā ir nopietna atbildība. Lai to sasniegtu, tiesu varai ir jāsadarbjas ar valdību nolūkā izprast starp valsts pilāriem esošos šķēršļus. Pastāv neizbēgama spriedze starp izpildvaru un tiesu varu, tāda pastāv pat tad, ka politikā ir mierīgi laiki. Lai nodrošinātu līdzsvaru starp spēkiem, ir jāpieliek pūles. Līdzsvara atrašanai un uzturēšanai starp trim valsts varām nepieciešams visu iesaistīto nepārtraukts darbs. Šo līdzsvaru var panākt tikai tad, ja pastāv veselīga savstarpēja cieņa starp tiesu varu no vienas puses un izpildvaru un likumdevējvaru no otras puses.

8. Diemžēl mūsu tiesiskajā kārtībā pēdējā laikā vērojama tendence, ka pārējās valsts varas ne tikai neatbalsta un nestiprina tiesu varu, bet arī neaizsargā tiesu varu pret mediju, parlamenta deputātu un pat valdības uzbrukumiem. Šo uzbrukumu iemesli ne

vienmēr ir skaidri, un tie ir atšķirīgi dažādās dalībvalstīs. Dažkārt tie ir ideoloģiski. Piemēram, valdošā partija netic varas dalīšanai un neatkarīgai tiesu sistēmai un vēlas, lai tiesu sistēma būtu pakļauta tās kontrolei. Reizēm pie varas esošajiem ir ērti darīt to, ko tie vēlas, neievērojot likumu. Taču ir arī taisnība, ka reizēm tiesu vara neattaisno pilsoņu saprātīgās cerības, piemēram, attiecībā uz lietu izskatīšanas ātrumu.

9. Pastāv skaidrs Eiropas standarts, kas nosaka, ka atsevišķu tiesnešu neatkarību nodrošina tiesu varas neatkarība kopumā. ENCJ uzskata, ka tiesu varas neatkarību vissekmīgāk var nodrošināt, ja pastāv noteikta pašpārvaldes pakāpe. Lielākajā daļā Eiropas valstu pastāv Tieslietu padome vai līdzīga institūcija, kas ir no valsts likumdošanas varas un izpildvaras neatkarīga institūcija, kas ir atbildīga par neatkarīgu tiesas spriešanu. Dažas padomes ir konstitucionāli izveidotas, lai garantētu un aizstāvētu tiesu neatkarību. Citas padomes vai autonomās tiesu administrācijas ir īpaši atbildīgas par tiesu administratīvo vadību, tostarp finanšu pārvaldību, cilvēkresursiem, darba organizāciju un informācijas tehnoloģijām. Katras Tieslietu padomes izcelsme ir skatāma valsts tiesību sistēmas attīstībā, kas dziļi sakņojas vēsturiskā, kultūras un sociālā kontekstā, tomēr visām padomēm ir kopēja pieredze un izaicinājumi, un tās darbojas saskaņā ar vieniem un tiem pašiem vispārīgajiem principiem.

10. Tieslietu padomei ir jābūt neatkarīgai institūcijai, kas darbojas caurskatāmi un atbildīgi. Tieslietu padomju struktūra, pilnvaras un procedūras ir jāizstrādā tā, lai nodrošinātu un veicinātu tiesu neatkarību un efektīvu tiesvedību. Ja nav ieviesti atbilstoši kontroles un līdzsvara mehānismi, Tieslietu padome var kļūt par marioneti izpildvaras, likumdevējvaras vai ietekmīgu grupu rokās, tādējādi graujot tiesu neatkarību. Tieslietu padomēm ir jāpiešķir atbilstoši cilvēkresursi un finanšu resursi.

11. Taču pašpārvalde pati par sevi nenodrošina tiesu varas neatkarību. Labākā tiesu varas aizsardzība pret uzbrukumiem ir iedzīvotāju cieņa un atbalsts, kas iegūts, nodrošinot augstas kvalitātes tiesas spriešanu, pieņemot savlaicīgus, objektīvus un labi pamatotus lēmumus. Neatkarība iet roku rokā ar atbildību. Tiesu vara, kas pretendē uz neatkarību, bet atsakās būt atbildīga sabiedrības priekšā, neiegūs tās atbalstu un uzticēšanos. Uzticēšanās ir pamats attiecībām ar sabiedrību. Uzticēšanās nevar nopelnīt, esot ziloņkaula tornī kaut kur tālu prom no sabiedrības ikdienas. Lai veicinātu uzticēšanos, vispirms ir svarīgi, lai tiesu sistēma būtu uzticama. Tiesu vara, kas pretojas pārmaiņām un tiek uzskatīta par atpalikušu, zaudēs cilvēku uzticēšanos un kļūs neaizsargāta pret ārējiem uzbrukumiem, jo īpaši no citu valsts varas atzaru un plašsaziņas līdzekļu puses. Tiesu sistēmai ir jābūt gatavai modernizēties, lai tā arvien būtu aktuāla mūsdienu sabiedrībai.

12. Arī tiesnešu apmācība ir neaizstājams tieslietu sistēmas kvalitātes veicināšanas elements. Apmācība ir svarīga tāpēc, lai mācītu tiesnešiem vajadzīgās prasmes,

kas ir daļa no plašākas stratēģijas ar mērķi nodrošināt augstas kvalitātes tiesu darbu. Tieslietu padomes valstīs, kur tādas pastāv, ir atbildīgas par tieslietu sistēmas kvalitātes celšanu, un tādēļ tām būtu jāveicina tiesnešu apmācība, nosakot vadlīnijas un nodrošinot, ka tiesnešiem tiek dota iespēja piedalīties apmācībās gan valsts, gan Eiropas līmenī.

13. Turklāt ir būtiski, lai katrā tieslietu sistēmas reformu plānu izstrādes un īstenošanas posmā tiktu iesaistītas tiesu iestādes, Tieslietu padomes un jo īpaši tiesneši un prokurori. Tas vajadzīgs, lai nodrošinātu tiesu varas neatkarību, kā arī to, lai reformas būtu efektīvas un vairotu uzticēšanos.

Reizēm tiesneši var šķist naidīgi noskaņoti pret tieslietu sistēmas modernizāciju un reformu. Arī tā tam nevajadzētu būt, ja iecerētās reformas ir vērstas uz tieslietu sistēmas kvalitātes uzlabošanu to cilvēku labā, kam sistēma kalpo. Tiesnešu iesaistei reformu procesā būtu jānodrošina līdzsvars starp ievēlētās valdības vēlmēm un nepieciešamību saglabāt tiesu objektivitāti un tiesiskumu.

14. Tieslietu sistēmām visā Eiropā šie ir izaicinājumu pilni laiki. Lielākajā daļā valstu tiesām ir nācies saskarties ar budžeta samazinājumu un palielinātu tiesnešu darba slodzi. Tiesneši nevar izvairīties no ekonomiskās realitātes, ar kuru saskaras visi valsts iedzīvotāji. Taču viņi var un viņiem vajadzētu uzstāt uz jēgpilnu viedokli par to, kā tiek izmantoti ierobežotie resursi, lai vislabāk nodrošinātu augstas kvalitātes tiesu darbu, kas ir sabiedrības interesēs.

15. Uzskatu, ka tiesu varai ir jānostiprina savas pozīcijas kā vienam no trim valsts varas atzariem. Tai jābūt savai balsij un jāizmanto to. Sabiedrība ir arvien jāinformē par neatkarības nozīmi, piemēram, paskaidrojot, kā tiesu vara (potenciāli) ietekmē sabiedrības ikdienas dzīvi. Zemais uzticēšanās līmenis tiesu sistēmai ir pamats neveiksmīgām tiesu reformām un izaicinājumiem tiesu neatkarībai, tāpēc sabiedrības informēšanai ir jābūt galvenajam elementam uzticēšanās stiprināšanā. Būtiska ir aktīva tieslietu padomju līdzdalība tādu metožu ieviešanā, kas nodrošinātu efektīvu komunikāciju un labāku izpratni par sabiedrības mainīgajām vajadzībām.

16. 2017.gadā ENCJ pieņēma Parīzes deklarāciju par noturīgu tiesisku sistēmu. Mēs uzskatām, ka ir liela nepieciešamība pēc noturīgām tiesu sistēmām, kas spēj izturēt ārēju spiedienu, tajā pašā laikā spējot pielāgoties mainīgajām sabiedrības vajadzībām. Uzskatām, ka esam kopīgi atbildīgi par demokrātijas, tiesiskuma un cilvēka pamattiesību ievērošanu, lai mūsu sabiedrību un cilvēku labklājību augtu. Mēs ticam, ka, strādājot kopā, mēs varam sasniegt šos mērķus. Mēs dzīvojam sarežģītos laikos, kas ir izaicinājums arī tiesu sistēmām. Vairāk nekā jebkad agrāk Eiropas tiesu sistēmām ir jāatbalsta vienai otru un jāsadarbojas. Galu galā mums visiem ir kopīgs mērķis – uzticama, neatkarīga un atbildīga tiesu sistēma katrā dalībvalstī visu Eiropas iedzīvotāju labā.

TIESU VARAS PAŠPĀRVALDE – NEATKARĪBAS PAMATS

Prof., Ph.D. Ineta ZIEMELE,
Eiropas Savienības Tiesas tiesnese,
bijusī Satversmes tiesas tiesnese un priekšsēdētāja,
bijusī Eiropas Cilvēktiesību tiesas tiesnese un
palātas priekšsēdētāja

Šodien es gribētu sniegt savu skatījumu par tiesas pašpārvaldes būtību, nozīmi pašiem tiesnešiem un Latvijas tautai, kā arī ielikt tiesas pašpārvaldes konceptu labas tiesas pārvaldības principa ietvarā un līdz ar to demokrātiskas tiesiskas valsts principa tvērumā. Es to darīšu trijos soļos. Proti, visupirms man šķiet vērtīgi atgādināt to, cik sena ir cīņa par tiesnešu neatkarības ideju. Tad es ieskicēšu šā brīža Eiropas izpratni par tiesneša neatkarības un pašpārvaldes institūta ciešo saikni. Nobeigumā būs mans komentārs par to, kas mums Latvijā ir obligāti darāms. Citiem vārdiem, es izcelšu vēsturi, cilvēku un modernas institūcijas.

I. VĒSTURE

Tāpat ideju cīņa par neatkarīgas tiesu varas konceptu un doktrīnu ir ārkārtīgi sena. Tā faktiski aizsākās ar pirmām nopietnākām sabiedrības pārvaldības formām. Ir pierādīts, ka, lai arī tipiski mēs piedēvējam ideju par varas dalīšanu un neatkarīgu tiesu Adamsam un Monteskjē vai arī aizejam pie pirmavota, proti, grieķu-romiešu filozofiem, taču tās izcelsme ir senā Jeruzaleme,¹ jo plašākā Romas impērijā varas dalīšanu tomēr primāri attiecināja uz likumdevēja un izpildu varas nošķiršanu.

Kā norāda konstitucionālisma ideju vēstures pētnieku diskusija, „[...] tomēr vienā impēriskās pasaules provincē bija vismaz iedomāts, ja ne īstenots, citāds tiesu pārvaldes modelis. Neraugoties uz Romas imperatora

valdonīgo klātbūtni, rabīni mūsu ēras pirmajā un otrajā gadsimtā paziņoja par savu juridisko modeli, kas nošķīra tiesu varu no karaļa. [Rabīna] Mišnas vārdos: „Karalis nedrīkst tiesāt un tikt tiesāts.” Taisnīgums nav paredzēts karaļiem (pat ne ebreju), bet gan sinedrijam,² idilliskajai augstākajai tiesai, kas atrodas vienatnē Jeruzalemes Tempļa kalna galā. [...] Rezumējot, divi ebreju tradīciju veidojošie momenti – viens bībeliskais (5. Mozus grāmata), otrs rabīns (Mišna) – uzstāj uz neatkarīgas tiesu sistēmas izveidi, kas darbotos ārpus ķēniņa sasniedzamības.”³ Tomēr šīs divas tradīcijas atšķiras attiecībā uz to,

vai neatkarīgas tiesu varas jēdziens nozīmē tiesu varas kontroli pār citām varām.

Šis nelielais ekskurss atgādina, ka vienmēr tur, kur ir pastāvējusi organizēta sabiedrība ar savu pārvaldības struktūru, tai ir bijusi nepieciešamība pēc ārpus politisko un pārvaldības lēmumu pieņemšanas procesa stāvoša arbitra, proti, no politisko kompromisu un apsvērumiem neatkarīga arbitra. Taču nākamais jautājums vienmēr ir bijis, kādu varu šādam arbitram dot. Par to vēl šodien strīdi turpinās. Taču jāpasvītro, ka pasaules vēsture apliecina to, ka valsts attīstība un tautas ilgtspēja nevar tikt nodrošināta, ja netiek pilnībā īstenots varas dalīšanas princips. Es domāju, ka līdzās tādām idejām kā valsts un tiesību virsvara, varas dalīšanas ideja ir cilvēces patiesais sasniegums. Tas var skanēt triviāli, taču ir maldīgi domāt, ka visas pasaules valstis tik vienkārši spēj šīs idejas praksē īstenot. Arī Latvijai, kā pieredze rāda, ir lieli izaicinājumi šajā ziņā. Valsts ilgtermiņā var pastāvēt tad, ja tajā darbojas varas dalīšanā balstīta konstitucionālā kārtība. Tas, kas var notikt, ja tā nav, to mēs varam redzēt katru dienu. Es teiktu, ka Krievijas Prezidenta patvaļa ir sekas tam, ka Krievijā jau sen nedarbojas varas dalīšana un tiesību virsvara.

II. CILVĒKI

Varas dalīšana nevar darboties bez neatkarīgas tiesu varas. Savukārt neatkarīga tiesu vara jau pats par sevi ir komplikēts jēdziens, kas piedzīvo nepārtrauktu attīstību, jo, kā nelielais vēstures ekskurss parādīja, sabiedrība nav statiska un ideju saturs mainās līdz ar sabiedrības attīstību. Līdz ar to, kas ir neatkarīga tiesu vara 21.gadsimtā, ir atklājams jēdziens, to ieliekot gan mūsu sabiedrības dzīves kontekstā, gan plašākajā Eiropas procesu kontekstā.

¹ David C. Flatto, *The Historical Origins of Judicial Independence and Their Modern Resonances*, 117 Yale L.J. Pocket Part 8 (2007), <http://yalelawjournal.org/forum/the-historical-origins-of-judicial-independence-and-their-modern-resonances>.

² Senās Jūdejas vecāko padome septiņdesmit cilvēku sastāvā, kam bija arī tiesas un administratīvās funkcijas.

³ Flatto, *ibid*.

Taču nedrīkst aizmirst, ka mēs, kas dzīvojam šodienā, esam savas pagātnes rezultāts. Proti, lai arī 21.gadsimta realitāte kopumā ir cita kā iepriekšējā gadsimta, taču mūsu skatījumu uz šodienas lietām veido tas, no kurienes mēs nākam. Mūsu kā šodienas Latvijas juristu pamati ir veidoti pagājušā gadsimta LU Juridiskajā fakultātē un tajā darba un dzīves pieredzē, kas veidojusies vismaz pēdējo 30 gadu laikā tādā Latvijā, kāda tā ir bijusi gan politikā, gan ikdienā. Tieši šī iemesla dēļ esmu vienmēr uzsvērusi, cik svarīgi ir izbaukt no Latvijas uz kādu laiku, lai studētu vai stažētos, un cik svarīgi ir lasīt doktrīnu citās valodās.

Tālākizglītība nav vien profesionāla prasība. Tas ir veids, kā apzināties pagātnes nastu, kura traucē un no kuras ir jāatbrīvojas. Latvijas vēsturiskajā kontekstā tā ir absolūta nepieciešamība. Atceroties, ka mēs esam pagātnes rezultāts, ir jāizmanto tās iespējas, kuras piedāvā ciešākā Savienība, proti, kopējā Eiropas tiesiskā telpa, lai rastu jaunus līdzekļus, kā veidot 21.gadsimta tiesu varu tādu, kāda Latvijai ir nepieciešama šajā laikmetā. Līdz ar to es aicinu Jūs izrādīt interesi par prakses iespējām Eiropas Savienības tiesās. Es aicinātu kvalifikācijas kolēģiju īpaši pievērst uzmanību tam, vai tiesnesis ir kvalifikācijas celšanā bijis ārpus tiesu sistēmas, vismaz Satversmes tiesā. Šāda kolēģijas prakse stimulētu tiesnešu gribu iziet ārpus ierastā. Turklāt tāda pieeja būtu daļa no tā, kā veidojas tiesnešu pašpārvalde, jo to jau veido aktīvi un zinoši tiesneši.

III. MODERNAS INSTITŪCIJAS

Savukārt konceptuāli neatkarīgas tiesu varas viens no pamatiem, proti, tās imperatīvs elements, ir tiesnešu pašpārvalde, kas darbojas atbilstoši labas tiesas pārvaldības principam. Kas tas ir un ko tas nozīmē?

Eiropas Savienības Tiesa virknē nolēmumu, kas taisīti lietās saistībā ar tiesu varas organizāciju Polijā, Rumānijā, arī Maltā, ir norādījusi sekojošo: „Šajā ziņā ir jāatgādina, ka, lai gan tieslietu organizācija dalībvalstīs ietilpst šo dalībvalstu kompetencē, tomēr, īstenojot šo kompetenci, dalībvalstīm ir jāievēro pienākumi, kas tām izriet no Savienības tiesībām. [...]”⁴ Valstij ir pienākums „nodrošināt, lai tiesas, [...] kas var lemt par Savienības tiesību piemērošanu vai interpretāciju, atbilstu efektīvas tiesību aizsardzības tiesā prasībām (*spriedums, 2021. gada 2.marts, A.B.u.c. (Augstākās tiesas tiesnešu iecelšana – Pārsūdzība), C-824/18, EU:C:2021:153, 109. un 112. punkts, kā arī tajos minētā judikatūra*).” Proti, valstī jānodrošina, ka „pastāv tādi noteikumi – it īpaši attiecībā uz tiesas sastāvu, iecelšanu, pilnvaru ilgumu, kā arī tās locekļu atstatīšanās, noraidīšanas un atsaukšanas iemesliem –, kuri ļauj kļiedēt jebkādas tiesību subjektu pamatotas šaubas par šīs tiesas uzņēmību pret ārēju elementu iedarbību, konkrēti likumdošanas varas un izpildvaras tiešu vai netiešu ietekmi, un par tās neitralitāti attiecībā uz interesēm, ar kurām tā saskaras (*spriedumi, 2006.gada 19.septembris, Wilson, C-506/04, EU:C:2006:587, 53.punkts; 2018.gada 25.jūlijs, Minister for Justice and Equality (Tiesu sistēmas nepilnības), C-216/18 PPU, EU:C:2018:586, 66.punkts, kā arī 2021. gada 2.marts, A.B.u.c. (Augstākās tiesas tiesnešu*

iecelšana – Pārsūdzība), C-824/18, EU:C:2021:153, 117. punkts un tajā minētā judikatūra). [...] Atbilstoši tiesiskas valsts darbībai raksturīgajam varas dalīšanas principam ir jānodrošina tostarp tiesu neatkarība attiecībā pret likumdošanas varu un izpildvaru (*spriedumi, 2019.gada 19.novembris, A.K.u.c. (Augstākās tiesas Disciplinārlietu palātas neatkarība), C-585/18, C-624/18 un C-625/18, EU:C:2019:982, 124.punkts, kā arī 2021.gada 2.marts, A.B.u.c. (Augstākās tiesas tiesnešu iecelšana – Pārsūdzība), C-824/18, EU:C:2021:153, 118.punkts*). [...] Šajā ziņā tiesnešiem ir jābūt pasargātiem no ārējas ietekmes vai spiediena, kas var apdraudēt viņu neatkarību.” Iepriekš „minētajiem noteikumiem konkrēti ir jāļauj izslēgt ne tikai jebkādu tiešu ietekmi, kas izpaužas norādījumu veidā, bet arī netiešākas ietekmes formas, kuras varētu virzīt attiecīgo tiesnešu lēmumus (*spriedumi, 2019.gada 24.jūnijs, Komisija/Polija (Augstākās tiesas neatkarība), C-619/18, EU:C:2019:531, 112.punkts, kā arī 2021.gada 2.marts, A.B.u.c. (Augstākās tiesas tiesnešu iecelšana – Pārsūdzība), C-824/18, EU:C:2021:153, 119.punkts*).”⁵

Līdz ar to tiesu varas organizācijai un darbībai ir jābūt tādai, kas atbilst Satversmē ietvertajām vērtībām un vispārējiem tiesību principiem, Eiropas Savienības tiesību normām un principiem, kā arī Latvijas starptautiskām saistībām. Proti, tiesu varai ir jābūt tā veidotai un pārvaldītai, kas izslēdz tiešu vai netiešu likumdošanas un izpildu varas ietekmi, jo tikai tā tiesību subjektiem var mazināt šaubas par tiesu un veidot uzticēšanos tiesas spriešanai. Šāds skats uz tiesu varu ir daļa no tiesiskuma kā vērtības saturā, un tas ir demokrātiskas tiesiskas valsts principa ietvarā.

Savukārt mums ir svarīgi izvērtēt to, kāda ir Latvijas tiesu varas uzbūves un darbības neatkarība no likumdevēja un izpildu varas. Gan tiesneša iecelšanas, gan darbības ceļā ir jānodrošina minētā neatkarība. Būtu šādā gaismā jānovērtē Tieslietu padomes sastāvs un loma tiesnešu atlasē un iecelšanā. Manā analizē padomes statusa nostiprināšanā ir jāveic vairāki nopietni pasākumi, tostarp, tās statusa nostiprināšana, kas nodrošinātu tās lomu attiecībā ar likumdevēju un izpildvaru, būtu jāpadomā par padomes kā konstitucionāla orgāna, proti, tiesu sistēmas pārvaldības izpildu institūcijas iekļaušanu Satversmē. Satversmes 82.pantā būtu nepieciešams iekļaut vienu papildu teikumu, proti, tiesu sistēmas pašpārvaldes izpildu orgāns ir Tieslietu padome, kuras darbība noteikta likumā.

Tik tiešām Tieslietu padome ir daļa no tiesu varas pašpārvaldes institūciju sistēmas. Tiesnešu konference ir augstākā tiesu varas pašpārvaldes institūcija, bet bez Tieslietu padomes un tai nodrošināta atbilstoša administratīvā resursa tiesu vara savu pārvaldību nevar īstenot tā, lai tā ievērotu Eiropas Savienības Tiesas spriedumos sniegto neatkarīgas tiesas interpretāciju. Tiesu varas pārvaldību šobrīd veido gan katras tiesas pārvaldības mehānisms, proti, tiesas priekšsēdētājs, vietnieks, gan tiesnešu ētikas, kvalifikācijas kolēģija un disciplinārā komisija. Citiem vārdiem, tiesneši sev lēmuši šādas manis nosauktās pašpārvaldes institūcijas, lai nodrošinātu tādus darba apstākļus un tādu lietu izspriešanu, kas atbilst tiesiskuma principam, proti, kad tiesību subjektiem nerodas šaubas par tiesas neatkarību.

⁴ Kopsavilkums rodams EST lietā C-896/19 Repubblika, EU:C:2020:311, 48.punkts.

⁵ Ibid, 50–53.punkts.

Es ieteiktu nākamajā sabiedrības viedokļa noskaidrošanas aptaujā uzdot jautājumu, vai tas, ka pirmā un otrā līmeņa tiesu finanšu pārvaldību organizē izpildvara, ietekmē respondentu uzskatus par tiesu varas neatkarību Latvijā. Vēl viens ļoti svarīgs jautājums, kas būtu uzdots mūsu cilvēkiem, ir par to, vai viņi zina, ko dara Tieslietu padome un kāda ir tās loma tiesu neatkarības kontekstā. Ja atbildes ir tādas, ka nav ne mazāko ideju, tad mums ir nopietna problēma, jo šāda atbilde tomēr rāda uz to, ka sabiedrība vēl nezina, kā veidojas neatkarība, un ja nezina, kā tad varētu ticība tiesu varai nostiprināties. Es domāju šobrīd vairs nevienam nav šaubu, ka tiesai ir jāiet pie sabiedrības un pašai jāstāsta par demokrātiju, tiesiskumu, varas dalīšanu un neatkarīgu tiesu un to, ko tad tiesneši konkrēti paši dara, lai tā tas arī būtu. Minētajām tiesu sistēmas pašpārvaldes institūcijām ir jābūt pieejamām Latvijas iedzīvotājam, jārada pārlicība, ka viņas zina, ko dara un kur virzās. Nedz padomes, nedz komisijas nepastāv pastāvēšanas pēc un tāpēc, ka tas mums kādreiz ir prasīts. Ir nepieciešams iet proaktīvā stadijā. Proti, tām ir jāpārlicina, ka viņas pastāv Latvijas cilvēkiem, jo ir tās, kas sekmē tiesu neatkarību. Tādēļ šodien, kad Jūs dzirdēsiet arī kolēģu ziņojumus, būtu vērtīgi, tos klausoties, uzdot jautājumu, ko cilvēks jebkurā Latvijas vietā no tā ziņojuma sev var paņemt.

Nobeigumā – es domāju, ka Jūs man piekritīsiet, ka neviens tiesu neatkarību nedz uz paplātes atnesīs, nedz arī nodrošinās no ārpuses. Un šī ir tā esence pašpārvaldei. **Tiesu neatkarību nodrošina tikai pašas tiesu varas**

spēcīga pašpārvalde, kas atbilst labas pārvaldības principam, proti, ir caurskatāma, kompetenta, aktīva un atbildīga.

Tiesu varai ir jāatrod iekšējie resursi, iekšējā motivācija un iekšējais spēks sakārtot pašai savu pārvaldību. Kamēr tiesā pašā nebūs iniciatīva un pieprasījums uz sevis pārvaldīšanu, vieta tukša nepaliks. To aizpildīs izpildvara, kā tas arī vēl arvien notiek, un tas, ka mēs tik mierīgi sadzīvojam ar šādiem neatkarības kompromisiem, ir apbrīnojami.

Man var iebilst, sakot, ka Eiropas Savienībā ir arī ciešas politiskās varas un tiesu varas darbības modeļi. Tā tas ir, un arī Eiropas Savienības Tiesa un citas Eiropas institūcijas to atzīst, ka tiesu varas neatkarības modeļi, tostarp tās pašpārvaldes formas un kompetence, ir dažādi. Taču mēs ilgāku laiku esam dzīvojuši mūsu modeļi, kad tā pa istam tikai Augstākā tiesa un Satversmes tiesa pašas sevi pārvalda, kad ir Tieslietu padome vairāk kā konsultatīvs orgāns. Ir īstais brīdis uzdot jautājumu pašiem sev, vai šis modelis ir labs un vai tas ir radījis iekšējo un ārējo neatkarības pārlicību. Vai tas ir pietiekams, lai atlasītu labākos jaunos tiesnešus, lai spēcīgākie tiesneši nonāktu līdz abām augstākajām tiesām, un vai sabiedrībā ir pārlicība, ka šaubu nav – tiesu vara ir neatkarīga. Ja atbildes uz šiem jautājumiem nav viennozīmīgas, tad ir imperatīvi svarīgi atrast iemeslus. Manā skatījumā atbilde daļēji ir tajā, ka tiesnešiem ir pašiem jāuztver sevi kā trešo valsts varu un pašiem sevi jāpārvalda, lai tā būtu. Tā ir milzīga atbildība, jo tiesnešiem nevar būt nekādas atlaides attiecībā uz viņu lēmumu kvalitāti.

TIESNEŠU ATLASE UN KARJERAS VIRZĪBA: AKTUĀLIE JAUTĀJUMI

**Augstākās tiesas senatore Dzintra BALTA,
Tiesnešu atlasē komisijas priekšsēdētāja**

AKTUĀLĀKAIS KARJERAS JAUTĀJUMS

Pirms pievērsīšos atlasē, kas ir un tuvākajā laikā

arī būs mūsu aktuālā tēma, sāksim ar jautājuma izvirzīšanu kopējai sarunai – diskusijai, neatkarīgi no tā, vai izdosies izvērst domu apmaiņu šodien vai arī pēc konferences – uz vietas tiesās, pašpārvaldes institūcijās, Tiesnešu biedrībās vai citos forumos. Proti, jautājums būtu šāds: Jaut demokrātijai nobriest, veidojot dialogu ar likumdevēju vai pilnveidot esošo amatā apstiprināšanas kārtību?

Jautājuma rašanās ir likumsakarīga. Katalizators tam ir visiem mums zināmā Saeimas rīcība, nepieņemot lēmumu par senatora amata pretendentes Sanitas Osipovas apstiprināšanu

amatā viņas Satversmes tiesas sastāvā izspriesto lietu un viņas publisko izteikumu, kas saistīti ar Satversmes tiesas darbu un norisēm sabiedrībā, dēļ.

Tas rada nopietnas bažas, ka ne tikai potenciāla tiesneša, kas nāk no Satversmes tiesas, bet arī jauno

pirmās instances tiesas tiesnešu, kas sākotnēji tiek iecelti amatā uz laiku, neatkarība ir apdraudēta, jo pastāv risks netikt ieceltam amatā kādas izspriestas lietas dēļ.

Līdz ar to jāapsver iespējamā amatā apstiprināšanas kārtības pilnveide. Proti, vai nav pietiekami, ja 1) likumdevējs – Saeima – sākotnēji ieceļ tiesnesi amatā (delegē varu, piešķir tiesneša statusu), 2) turpmākais vērtējums par atbilstību profesionalitātes kritērijiem kā līdz šim paliek Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas kompetencē, 3) savukārt lēmums par apstiprināšanu amatā uz mūžu tiek nodots tiesu varai, proti, Tieslietu padomei. Turklāt nostiprinot Tieslietu padomes statusu Latvijas Republikas Satversmē.

Jā, protams, jautājumā ietverta arī pirmā daļa, kas atklāj nevis alternatīvu, bet gan noteikti darāmo. Tikai vai būs pietiekami, ja, nemainot amatā apstiprināšanas kārtību, saturīgā un pastāvīgā dialogā ar likumdevēju veidosim kvalitatīvi cita līmeņa – demokrātiskai un tiesiskai valstij atbilstošu izpratni par tiesnešu karjeras virzības jautājumu lemlšanu? Katrā ziņā atbilde par labāko risinājumu nākotnē jārod.

ATLASE. AKTUĀLIE JAUTĀJUMI

Kopš 2020.gada nogales ir stājies spēkā jaunā tiesnešu atlases kārtība.

Saistībā ar to vispirms vēlos kļiedēt mītu par to, ka jaunā atlase ir ilga un nedod rezultātu. Mītiem veidoties ļauj informācijas trūkums, tādēļ sniegsu salīdzinošo informāciju.

Apkopojot statistiku par atlasēm, kas notikušas saskaņā ar iepriekšējo atlases procedūru no 2017.gada līdz 2019.gadam un saskaņā ar jauno atlases kārtību, sākot ar 2020.gada rudenī, konstatējams, ka

- laikā no 2017.gada līdz 2019.gadam atlases notika atsevišķi uz katru no tiesām. Kopā notikušas 10 atlases. Vidējais atlases procesa ilgums apmēram 3 mēneši; no 10 atlasēm 2 gadījumos apmēram 2 mēneši. Jāpatur prātā, ka katram atlasītajam pretendentam tika individuāli noteikts stažēšanās laiks vairāku mēnešu garumā (apmēram 5–9 mēneši). Atlasīti 57 tiesneša amata kandidāti, no tiem iecelti amatā 23;
- no 2020.gada septembra līdz 2022.gadam atlases notiek uz visām tiesām attiecīgās specializācijas jomā. Šajā laikā 5 atlases noslēgušās, 3 (vai 4, ja atsevišķi izdala apgabaltiesu kolēģijas pēc specializācijas) ir procesā. Atlases ilgums no 5 mēnešiem (pirmajām divām atlasēm, no kurām pirmajā bija jāsāk strādāt ar jauno kārtību, paralēli risinot ar Ekonomisko lietu tiesas izveidošanu un pandēmijas izaicinājumiem saistītus jautājumus; bet otrās atlases laikā bija vasaras atvaļinājumu periods) līdz 3 mēnešiem, neskaitot vienu gadījumu, kurā 2 mēneši un dažas dienas (tajā atlase noslēdzās bez rezultāta priekšpēdējā kārtā). Atlasīti 26 tiesneša amata kandidāti, no kuriem 21 stājies amatā, bet atlikušie iekļauti sarakstā, t.i., administratīvās rajona tiesas tiesnešu rindas varēs papildināt uzreiz pēc vakances rašanās. Jaunā atlase vairs neparedz stažēšanās laiku, kas varēja paildzināt

procesu uz laiku, kas pat tuvs gadam.

Tātad secināms: atlase atbilstoši jaunajai kārtībai ir efektīvāka un ātrāka.

IZAICINĀJUMI

Atlases process ļauj identificēt vairākus izaicinājumus, kuriem jārod risinājums.

Prezentu izglītības kvalitātes atšķirības

Atšķirība ir prezentu prasmēs atkarībā no augstskolas, kurā iegūta izglītība. Tas norāda, ka nākotnē jārisina jautājums par sadarbību ar izglītības iestādēm, lai vienlīdz augstā līmenī tiktu attīstītas juristu darbam nepieciešamās kompetences. Iespējams, to var palīdzēt risināt vienotais jurista profesionālās kvalifikācijas eksāmens

Prezentu loks

Šajā laikā ievērojams skaits tiesnešu dodas pensijā, notiek paaudžu maiņa, līdz ar to atlase tiek izsludināta bieži. Katrā nākamajā atlasē prezentu skaitam ir tendence samazināties. To var skaidrot arī ar normatīvo regulējumu, kurš paredz nekavējošu ikvienas nākamās atlases izsludināšanu, ja nav aizpildītas visas vakances (salīdzinoši īsā laikā notiek daudzskaitlīgas atlases).

Līdz ar to ir jādomā gan par vidi, gan procesu, kas radītu priekšnoteikumus nākotnes prezentu skaita un kvalitātes paaugstināšanai.

Palīdzēt varētu sadarbība ar citu juridisko profesiju pārstāvjiem un mācību iestādēm, sekmējot juristu interesi par tiesneša amatu; tiesu darba vides pilnveidošana kā tehniski, tā saturiski; esošo palīgu izglītošana un atbalstīšana, ja redzam viņos nākotnes tiesnešus; esošā neelastīgā regulējuma sakārtošana un noteiktības radīšana, piemēram, paredzot, ka atlase notiek reizi gadā (kas savlaicīgi ļautu iepļānot turpmākās mācības un darba uzsākšanu).

Apmācības kā motivējošs faktors

Īpaši vēlos uzsvērt šo faktoru. Apmācības kā atlases procesa daļa bija iecerētas, veidojot jauno atlases kārtību, bet toreiz neguva Tieslietu padomes atbalstu.

Praktiskā nepieciešamība ir tā, kas lika mācību jautājumu risināt arī bez konkrētā normatīvā ietvara, kas tās saistītu ar atlases procesu. Izsludinot konkursu uz Ekonomisko lietu tiesas tiesnešu amatam, tika darīts zināms, ka paralēli atlases procesam būs iespējams mācīties, apgūstot tostarp atlases procesā nepieciešamās zināšanas. Bet process nebija savlaicīgi plānots, tādēļ nebija izdevies veiksmīgi nodrošināt šāda veida sasaisti. Tomēr prezentu aptauja liecināja, ka paredzētās mācības bija viens no faktoriem, kas sekmēja lēmuma pieņemšanu par dalību konkursā.

Tādēļ Tieslietu padomei būtu vērts mācību jautājumu sakārtot sistēmiski, normatīvi. Iespējams apsvērt dažādus mācību variantus: mācības pirms atlases; mācības atlases laikā. Jaunajiem tiesnešiem piedāvātajām apmācībām būtu jānotiek vēl pirms darba uzsākšanas. Jāceļ tiesnešu palīgu (gan kā atbalsta personāla, gan kā potenciālo tiesnešu) apmācību kvalitāte, jāpalielina mācību apjoms. Vērtīgas būtu mācības potenciālajiem pretendentiem. Iespējams, par

maksu un visiem, kas vēlētos sagatavoties atlasei; šādi arī veidotos vide pretendentu skaita palielināšanai.

Atlases kārtības un piemērošanas prakses pilnveide

Atlases kārtība samērā īsajā darbības laikā jau ir uzlabota un kļuvusi kompaktāka. Profesionālo prasmju pārbaude ir papildināta ar mutvārdu atbilžu uzklauššanu, kas labāk ļauj novērtēt pretendenta potenciālu. Iepriekšējo piecu kārtu vietā tagad ir četras (formālo kritēriju pārbaude, tests, kāzuss + mutvārdu atbildes, kompetenču vērtējums).

SVARĪGĀKĀS ATZIŅAS PAR JAUNO ATLASES KĀRTĪBU UN TĀS TVĒRUMU

Sākšu ar salīdzinājumu: dabā atspulgs ūdenī ataino esošo tādū, kāds tas ir. Līdzīgi arī sabiedrībā – sistēmās, kuras veido cilvēki, atlasot kadrus, pastāv tendence lūkoties pēc sev līdzīgiem, spoguļot.

Sekojošā līdži sabiedrības un personāla atlases attīstībai, gan veidojot, gan īstenojot atlasī, būtisks izaicinājums ir atlasīt labākus par sevi, ieraudzīt vērtību un pienesumu atšķirīgajā, saskatīt pretendentos potenciālu nākotnes virzībai.

Uz to norāda arī definētais mērķis un uzdevums: atlasīt augsti kvalificētu juristu ar nevainojamu reputāciju, ar atbilstošām prasmēm visās trīs jomās: profesionālajā, sociālajā un personiskajā, kas spēs īstenot tiesneša lomu – strādāt visas sabiedrības interesēs.

Lai tas varētu notikt, jābūt saprotamam, kā iepazīt pretendentu jeb kolēģi tiktāl, lai varētu atzīt, ka pretendents ir labākais profesionālis, kas piemērots attiecīgā amatam. Tāpēc atlases kārtības pamatā likumsakarīgi ir personāla atlases metodes, kas izstrādātas tieši šādam nolūkam. Caurskatāms, pretendentiem zināms process. Definēti kritēriji.

Tikai ir ļoti būtiska nianse! Viss, kas ir izstrādāts uzņēmumu, valsts institūciju personāla atlasei, neder viens pret vienu, jo tikai tiesnesis var zināt, kā profesionālajām kvalitātēm ir jāizpaužas tiesnesī.

Jau tagad tiesneša loma un izpratne par to ir neizmērojami transformējusies, ja salīdzina ar laiku, kad tika atgūta neatkarība. Izaugsme ir turpinājusies, pašiem atlases kārtībā definējot prasmes, kurām ir jāpiemīt neatkarīgas tiesiskas valsts tiesnesim. Tas nepieciešams ne tikai atlasei, bet arī profesionālās

pašapziņas nostiprināšanai.

Aprakstīto kompetenču tvērums liecina par tiesneša lomas robežu plašumu: nav pietiekami tikai ar juridiskajām zināšanām; tiesnesim nepieciešama izpratne par starpdisciplinārām sakarībām, zināšanas par aktuālajām norisēm sabiedrībā, spēja būt objektīvam, pilsoniska drosme; spēja apzināties iekšējo un ārējo neatkarību; pārliecība par nepieciešamību izglītoties profesionālā un vispārīgā jomā un prasme turpināt savu izglītību; gatavība piedalīties pašpārvaldes institūciju darbā un sabiedrības informēšanā, izglītošanā u.c. Katrā ziņā personīgo un sociālo kompetenču izvērsums liecina, ka tiesnesis ir vispusīgi attīstīta, nobriedusi personība, kurai piemīt emocionālā inteliģence. Tiesnesis apzinās savu lomu un misiju – respektēt cilvēka cieņu, ievērot cilvēktiesības un stiprināt Latviju kā demokrātisku un tiesisku valsti.

Var teikt, ka kompetenču aprakstā ir ideālais tiesnesis. Tomēr visas kvalitātes nevar vienādi izpausties katrā. Līdz ar to, lasot kompetenču aprakstu, saprotams, ka ideālo tiesnesi veido tiesnešu korpuss kopumā, kur katrs savā dažādībā viens otru papildina, ir mijiedarbībā, savstarpēji mācās un sadarbojas. Savukārt individuāli šis apraksts katram var būt pašanalīzes rīks, novērtējot savas stiprās un vēl pilnveidojamās kompetences.

Noslēgumā es vēlos uzsvērt, ka atbildība un neatkarība (tieši šādā salikumā) ir tās, kas ļauj iedzīvināt to, kas labi iecerēts un ielikts mūsu atlases ietvarā.

Lai vīzija, kas ielikta atlases kārtībā, nepaliek tikai kā iecere, par ko sapņot, ir nepieciešama visu mūsu ieinteresēta līdzdalība. Jo atlase nebeidzas ar to brīdi, kad pretendents pirmo reizi ir iekļauts kandidātu sarakstā. Tas ir tikai solis pretim nākotnes karjeras izaugsmei, kļūšanai par tiesu sistēmas daļu un attīstības virzītāju. Tāpēc nesapratnes gadījumā jājautā, saprotot jāatbalsta, izzinot jāiesaistās. Kopā jāpilnveido atlase, tostarp noņemot lieko, ja tas nepieciešams, bet neatmetot būtisko, lai mūsu sistēmā vienmēr būtu īsts profesionālis īstajā vietā. Tas ļautu lepoties ar labi padarītu darbu, nestu labumu visai sabiedrībai un valstij, tāpat kā čakli apstrādāts lauks ļauj ienākties bagātai ražai – kā katra iekšējo vērtību apzināšanā un izkopšanā, tā tiesu sistēmas misijas pildīšanā sabiedrības labā.

TIESNEŠU KVALIFIKĀCIJAS UN DARBA REZULTĀTU NOVĒRTĒŠANA: AKTUĀLIE JAUTĀJUMI

Augstākās tiesas senatore Rudite VĪDUŠA, Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas locekle

Desmit minūtes ir par maz, lai pastāstītu par visu aktuālo Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas darbā. Jums ir pieejams pārskats, un kā tiesneši jūs saprotat, ko katrs cipars šajā pārskatā nozīmē.

Tiesnešu kvalifikācijas kolēģija pēdējo trīs gadu laikā ir faktiski pabeigusi kārtējo novērtēšanas ciklu, kurā pirmo reizi vērtēšana notikusi, citēšu Disciplinārtiesu, detalizētāk un saturiski pilnīgāk nekā iepriekš, turklāt lielu nozīmi ieņem tādi aspekti kā tiesneša darba organizācijas prasmes un sociālās prasmes, ne tikai nolēmumu kvalitāte. Jaunums mūsu darbā bija arī ārpuskārtas vērtēšanas, vai nu pamatojoties uz tiesnešu disciplinārkolēģijas lēmumu (tāds gadījums bijis viens), vai pamatojoties uz tiesas priekšsēdētāja ierosinājumu (šādi ierosinājumi bijuši divi, vienā no tiem ārpuskārtas novērtēšana tomēr netika uzsākta).

Šobrīd lielākais izaicinājums ir jaunā kārtība apgabaltiesas tiesnešu atlasē un pirmais konkurss, kurš tieši pašlaik norit. Es ceru, ka visi interesenti bija laikus izpratuši šīs kārtības galveno novitāti, proti: nenotiek atlase uz konkrētām vakancēm, tiek veidots tiesneša amata kandidātu saraksts, kas ir derīgs trīs gadus. Katra jauna vakance tiek piedāvāta tiesnešiem, ņemot vērā atlasē iegūto punktu skaitu. Atlasē vienlaikus piedalās gan esošie tiesneši, gan juristi „no ārpuses”, vienīgi pirmās trīs kārtas tiesnešiem aizvieto kvalifikācijas kolēģijas vērtējums, ceturtajā kārtā visi kandidāti sastopas Tiesnešu amata kandidātu atlasē komisijā. Atšķiras arī vērtēšanas process – kvalifikācijas kolēģija vērtē plašāku dokumentu apjomu un veic plašākas intervijas, savukārt vērtējums profesionālajām prasmēm tiek dots punktus.

Aicinu interesentus lasīt Augstākās tiesas mājaslapā Tieslietu padomes sadaļā Kvalifikācijas kolēģijas

reglamentu un tiesneša amata kandidātu atlasē kārtību.

Tas bija par šobrīd aktuālo. Ievērojot konferences tēmu, gribu izmantot iespēju pateikt dažus vārdus arī par mūžīgi aktuālo tiesneša profesiju.

Satversme noteic, ka tiesneši ir neatkarīgi un vienīgi likumam padoti.

Neatkarība nozīmē, ka neviena persona un neviena institūcija nedrīkst ietekmēt tiesnesi tiesas spriešanā.

Kad nav neviena, kas kontrolē, tad ir jābūt paškontrolei. Tā kā tiesnešu neatkarības garantijai un pakļautībai vienīgi

tiesībām ir konstitucionāls rangs, tiesnešiem ir arī konstitucionāls pienākums reizē nest atbildību par savu lēmumu atbilstību tiesībām. Par to ir atbildīgs, pirmkārt, katrs pats individuāls tiesnesis – gan par savu kvalifikāciju un mūžizglītību atbilstoši amatam, gan par savu nolēmumu tiesiskumu. Tiesnešu pašu ievēlētās pašpārvaldes institūcijas ir tās, kas tajā palīdz vai vajadzības gadījumā koleģiāli piebilsta, lai tiesnesis turas līmenī, vai arī pasaka, ka cilvēks nevar turpināt strādāt par tiesnesi, ja viņa darbība tiesneša amatā nav atbilstoša. Ir svarīgi, lai šī piebikstīšana notiktu tādā veidā, ka tiesnesis turpina būt brīvs tiesas spriešanā pēc būtības.

Bet es gribu pievērsties arī vārdiem „vienīgi likumam padoti”. Tā reizē ir brīvība no citām ietekmēm, bet reizē arī ietver pienākumu būt padotam likumam, jeb, mūsdienu izpratnē, tiesībām.

Darbojoties kvalifikācijas kolēģijā, tas ir jautājums, par ko nemitējos domāt – kā tiesneši izprot šo padotību tiesībām un kā prot noteikt šo tiesību saturu. Ja jau tas ir vienīgais, kam esam padoti, mums laikam būtu jāsaprot, kas tad tas ir, kam mēs esam padoti un kas vienīgais var noteikt mūsu spriedumu katrā lietā.

Tas nozīmē, ka katra tiesneša pienākums ir profesionāli identificēt tiesību saturu. Vairs nav jāatgādina, ka tiesību saturu neveido tikai tehniska teksta izlasīšana un saprašana vispārīgā līmenī. Tiesību normu nevar pareizi izlasīt, atraujot vārdus no normas mērķa un jēgas, tapšanas vēstures un normas vietas citu tiesību normu vidū. Tieši tik vienkārša ir visu četru interpretācijas metožu pielietošana. Un, jā, Satversmes tiesa un Senāts to oficiāli ir attiecinājuši arī uz krimināllietām, ja nu kādam par to vēl bija šaubas.

Jau Aristotelis rakstīja par to, ka tiesību normu nemaz nav iespējams uzrakstīt tā, lai tā kā lekāls piegultu katram dzīves gadījumam. Nekas nav mainījies, problēma ar likuma izpratni pastāvēs vienmēr. Man

šķiet, es nekļūdišos, ja teikšu, ka Eiropas Savienība ir izveidojusi visprofesionālāko un visvairāk nodrošināto tiesībrādes dienestu pasaulē, bet rezultātā tapušās tiesību normas šo problēmu nenovērš – Eiropas Savienības Tiesa diendienā izskata dalībvalstu tiesu jautājumus par interpretāciju.

Tāpēc mana versija par mūžīgo aktualitāti Nr.1: cienījamie kolēģi, neaizmirstiet par savu pienākumu noskaidrot patieso tiesību normu saturu. Tas nenozīmē, ka tam jāparādās spriedumā kā katras normas visu četru metožu interpretācijas procesa aprakstam, bet jums jābūt drošiem, ka normu esat izpratuši pareizi, un jāprot to izskaidrot prāvniekiem. Un es par to runāju tāpēc, ka pēdējo gadu laikā esmu ļoti daudz lasījis jūsu nolēmumus un secinu, ka par to ir jāatgādina. Turklāt esmu secinājis, ka vēl arvien dzīvs ir uzskats, ka ar smalku tiesību normu interpretāciju nodarbojas Senāts. Bet tad jau taisnība ir tiem, kas saka, ka pirmajā instancē nav vērts izlikt visus argumentus un ka īstā cīņa notiek Senātā.

Taisnīgu un pareizu spriedumu cilvēki grib sagaidīt jau pirmajā tiesu instancē, un mums ir pienākums to nodrošināt.

Mūžīgā aktualitāte Nr.2: tiesnešu profesionālā izaugsme. Kvalifikācijas kolēģija šajā novērtēšanas ciklā ir centusies pietiekami skrupulozi identificēt un norādīt uz lietām, kuras būtu uzlabojamas, bet, manuprāt, ir vēl daudz telpas attīstībai, un arī to es redzu gan no jūsu pašnovērtējumiem, gan no kolēģijā iesniegtajām atsauksmēm, gan no nolēmumiem.

Lasot tiesnešu iesniegtos pašnovērtējumus, ir divas sadaļas, kas man vienmēr ir interesantas: ko tiesnesis uzrāda kā pienākumu izpildi kavējošus un veicinošus faktorus un kādas mācības būtu nepieciešamas. Lūk, šīs sadaļas ir tās, kas visvairāk uzrāda potenciālu un arī nepieciešamību attīstībai, tās ir vērstas uz izaugsmi, kā jūs paši to redzat, un, manuprāt, kvalifikācijas kolēģijai būtu sadarbībā ar Tieslietu padomi jācenšas šos datus vairāk analizēt un izmantot, lai tiesnešu norādes nepaliktu tikai uz papīra.

Vienlaikus kolēģijai, kas lasa ne tikai pašnovērtējumus, bet skatās arī darba rezultātus, var veidoties patstāvīgs priekšstats par to, kādas zināšanas un prasmes klibo, un tas ne vienmēr saskanēs ar tiesnešu pašu vērtējumu.

Piemēram, ļoti bieži tiesneši raksta, ka pienākumu izpildi kavē bieža likumu grozīšana, likumu kvalitāte. Taču, kā jau minēju, tāda jau ir tiesību normu daba, ka tās ne vienmēr būs skaidri attiecināmas uz konkrētu gadījumu. Tās noteikti būs sarežģītas, un, tā kā mūsu likumdevējs, tāpat kā tiesa, nav Herkules, tās kādreiz būs arī neprecīzas, nepārdomātas un kļūdainas. Bet tāpēc jau mēs esam tiesneši, lai profesionāli tiktu ar to galā, tai skaitā, ja vajag, aizlāpot likuma

robūs, uzdodot jautājumus Eiropas Savienības Tiesai vai iesniedzot pieteikumus Satversmes tiesā, vai piemērojot vispārējos tiesību principus. Tādēļ, lasot šādas norādes atkal un atkal, es sāku šaubīties, vai tiesneši jūtas pietiekami profesionāli, lai likumus pienācīgi un pareizi piemērotu.

Otra lieta, ko lasu bieži – ka nepieciešamas mācības par jaunāko tiesu praksi. Un tas man atkal gluži tāpat liek jautāt – vai tiesneši jūtas pietiekami stipri tiesību normu piemērošanā, vai netiek meklēts ātrais ceļš un gatavas atbildes, ko vienkārši kā instrukciju izmantot izskatāmajās lietās. Protams – ir jāseko līdzi tiesu prakses attīstībai, nav šaubu, bet vai tas ir tas galvenais, kas jums pietrūkst darba kvalitātes nodrošināšanā?

Retāk tiesneši raksta par to, ka nepieciešams attīstīt tādas zināšanas un prasmes, kas ir vērstas nevis tieši uz lietu izskatīšanu, bet uz paša tiesneša profesionālo izaugsmi.

Manuprāt, daļai tiesnešu būtu nepieciešama tiesību teorijas atziņu atsvaidzināšana kopā ar praktiskiem treniņiem mūsdienīgā juridiskajā metodē, par maz uzmanības ir bijis pienācīgai starptautisko tiesību un Eiropas Savienības tiesību apgūšanai tādā veidā, kas būtu efektīvs tieši tiesību praktiķiem; reizēm, manuprāt, tiesnešiem pietrūkst arī starpdisciplināra skata uz citām tiesību jomām, kurās tiesnesis ikdienā nestrādā. To, ka šādas zināšanas un prasmes būtu jāattīsta, es vēl arvien redzu nolēmumos, bet es to reti redzu tiesnešu norādēs par nepieciešamo izglītību. Tai pašā laikā es nevaru nepamanīt, ka tiesneši atzinīgi novērtē tādas vispārīgās zināšanas un prasmes attīstošas mācības, ja tās tiek piedāvātas – es šeit domāju, piemēram, mācības par lietu izskatīšanas metodoloģiju.

Tādēļ, runājot par šo mūžīgi aktualitāti Nr.2, es aicinu tiesnešus pa vidu savam lielajam lietu daudzumam atlicināt brīdi pašrefleksijai par to, kas patiešām būtu vajadzīgs katra paša personīgajai profesionālajai izaugsmei. Ierakstiet to, lūdzu, savos pašnovērtējumos. Savukārt tālāk jau Kvalifikācijas kolēģijai – pa vidu kolēģijas daudzajām lietām – būtu jāatrod laiks, lai sadarbībā ar Tieslietu padomi un tiesnešu mācību institūciju – lai kā to nākotnē sauks – šo jūsu pieprasījumu apkopotu, analizētu un īstenotu.

Profesionalitāte rada pārliecību par savu lēmumu kvalitāti. Tas stiprina to profesionālo mugurkaulu, kas ļauj tiesnesim būt patiesi neatkarīgam.

Un noslēgumā. Tā sanāk, ka tad, ja viss ar tiesnesi kārtībā, nekas īpašs viņam kolēģijā netiek pateikts. Tieši tiesneši, kuri būtu pelnījuši labu vārdu, novērtēšanas procesa steigā to nesadzird, un vairāk uzmanības nopelna tie, kuru darbā ir trūkumi. Tādēļ visiem tiem, kuri saņēma pozitīvu novērtējumu – paldies par jūsu darbu, un es ceru, ka mums pietiks enerģijas un laika biežāk pateikt vārdos tieši pozitīvo.

TIESNEŠU ĒTIKA: AKTUĀLIE JAUTĀJUMI

**Zemgales apgabaltiesas tiesnese
Dace SKRAUPLE,
Tiesnešu ētikas komisijas priekšsēdētāja**

Pieņemmu, ka esat iepazinušies ar Tiesnešu ētikas komisijas pārskatu par padarīto laikā no 2019.gada līdz 2021.gada maijam, tāpēc neatkārtotšu pārskatā minētos ciparus par izskatītām sūdzībām un iesniegumiem, uzrakstītiem atzinumiem un skaidrojumiem.

Šajā laikā, kopš neesam tikušies tiesnešu konferencēs klātienē, Tiesnešu ētikas komisija strādājusi nenogurstoši.

Lai uzlabotu Tiesnešu ētikas komisijas darba organizāciju un efektivitāti, kā arī ņemot vērā mainīgos dzīves apstākļus un normatīvā regulējuma izmaiņas, pārskata periodā tapusi jauna Tiesnešu ētikas kodeksa redakcija, kuru izstrādāja vēl iepriekšējais Tiesnešu ētikas komisijas sastāvs, bet 2021.gada 2.februārī apstiprināja Tiesnešu konference.

Savukārt 2021.gada 30.aprīlī Tieslietu padome apstiprināja jaunu Tiesnešu ētikas komisijas reglamenta redakciju.

Jāteic, ka darbs pie jaunās Tiesnešu ētikas kodeksa redakcijas nebija vienkāršs un noritēja diezgan ilgstoši. Dokumenta projektu Tiesnešu ētikas komisija divas reizes nosūtīja visiem Latvijas tiesnešiem, aicinot iesaistīties tā tapšanas procesā, sniegt priekšlikumus, iebildumus, tomēr diemžēl uz šo aicinājumu atsaucās tikai pāris tiesnešu.

Protams, ļoti labi zināma ir tiesnešu noslodze ikdienas darbos, tomēr tik liela tiesnešu vienaldzība pret šo procesu bija pārsteidzoša.

Lietu raita un kvalitatīva iztiesāšana neapšaubāmi ir pats galvenais tiesneša pienākums, taču aicinu atcerēties un tik ātri neaizmirst šodienas konferencē atmiņā atsaukto un akcentēto tiesnešu pašpārvaldes orgānu nozīmi un vietu mūsu vērtību sistēmā.

Tiesnešu ētikas komisijas sēdes joprojām notiek vienu reizi mēnesī.

Tiesnešu ētikas komisijas skaidrojumi un atzinumi šajā laikā tapuši par visdažādākajām tēmām, piemēram:

- par tiesneša izturēšanos un izteikumiem tiesas sēdē,
- par tiesneša izturēšanos ģimeniskā konfliktā,
- par tiesneša objektivitāti,
- par *ad hominem* argumentu izmantošanu diskusijā,
- par tiesneša rīcību, izmantojot tiesneša amata prestižu sadzīvīskā konfliktā,

- par ar tiesību zinātnēm nesaistītu mācību apmeklēšanu tiesas darba laikā un to saskaņošanu ar tiesas priekšsēdētāju,
- par tiesnešu administratīvo imunitāti,
- par *ex parte* sarunām,
- par tiesneša atstatīšanos no lietas izskatīšanas,
- par piedalīšanos pašpārvaldes vēlēšanās,
- par ārkārtējās situācijas laikā noteikto aizliegumu pārkāpšanu,
- par tiesneša komunikāciju sociālajos tīklos un privātajā sarakstē,
- par tiesneša iespējamiem reputācijas riskiem,
- par tiesneša nesadarbošanos ar Tiesnešu ētikas komisiju, un citi.

Šobrīd notiek sagatavošanās process skaidrojuma tapšanai par tiesneša lomu un izturēšanos tā saucamajās *bērnu lietās*, domājam arī par skaidrojumu par tiesas sēdes vadības stilu kopumā, kā arī par skaidrojumu saistībā ar tiesnešu komunikāciju sociālajos tīklos.

Strādājam pie jaunā Tiesnešu ētikas komisijas atziņu krājuma sagatavošanas izdošanai, jo iepriekšējais, kā atceraties, tika izdots 2016.gadā.

Viens no Tiesnešu ētikas komisijas pienākumiem kopš tiesnešu administratīvās imunitātes atcelšanas no 2020.gada vidus ir veikt uzraudzību par tiesnešu izdarītajiem administratīvajiem pārkāpumiem.

Saskaņā ar Tiesnešu disciplinārās atbildības likuma 3.panta 2.¹daļu, kas noteic, ka Tiesnešu ētikas komisija nolūkā izvērtēt Tiesnešu ētikas kodeksa normu iespējamu rupju pārkāpumu saistībā ar administratīvā pārkāpuma izdarīšanu ne retāk kā reizi sešos mēnešos pieprasa no Sodū reģistra informāciju par tiesneša izdarītu administratīvo pārkāpumu, Tiesnešu ētikas komisija tādus arī pieprasa, saņem un izvērtē.

Ja sākotnēji komisijai bija bažas par to, kā tikt galā ar šo pienākumu, kā spēt to savlaicīgi un kvalitatīvi izpildīt, tad jāatzīst, ka bažas bijušas veltas – tiesneši

administratīvus pārkāpumus ir izdarījuši, taču to nav bijis daudz – pusgadā no 10 līdz 13, un nevienu no tiem komisija nav lēmusi izskatīt Tiesnešu ētikas komisijā – tie ir bijuši, piemēram, atļautā braukšanas ātruma pārsniegšana, automašīnas stāvēšana neatļautā vietā, Jūrmalas caurlaides neiegādāšanās u.tml.

Jāteic gan, ka bažas rada dažu tiesnešu uzvārdu atkārtota nonākšana pārkāpēju sarakstā.

Tiesnešu ētikas komisijas sēdēs tiek izskatīti visi iesniegumi un sūdzības. Ja tiek saskatītas pazīmes, kas norāda uz iespējamu tiesnešu ētikas normu pārkāpumu, iesaistītās personas tiek lūgtas sniegt komisijai iesniegumā norādītās situācijas skaidrojumu. Tomēr vairumā šo gadījumu Tiesnešu ētikas kodeksa normu pārkāpumi netiek konstatēti, – bieži vien skaidri nojaušams, ka ar lietas iznākumu neapmierināts procesa dalībnieks savu nepiepriekšēju tiesas nolēmumam paudis, rakstot sūdzību par lietu iztiesājušo tiesnesi gan uz Tiesnešu ētikas komisiju, gan citām viņam zināmām institūcijām.

Atbildēs iesniedzējiem šādos gadījumos tiek norādīts, ka Tiesnešu ētikas komisijas kompetencē nav izskatīt privātpersonu iesniegumus, savukārt procesuāla rakstura jautājumi, ja netiek saskatīts iespējams ētikas normu pārkāpums, kuru Komisija varētu izskatīt pēc savas iniciatīvas, ir risināmi atbilstošajos procesuālajos likumos paredzētajā kārtībā.

Lietu iztiesāšana tiesas sēdēs gan klātienē, gan attālināti ir visu tiesnešu ikdiena, tāpēc atgādinu, ka tagad tiesas sēžu gaita absolūtā vairumā gadījumu tiek fiksēta audioierakstā, līdz ar to Tiesnešu ētikas komisijas sēdēs šie tiesas sēžu protokoli tiek atskaņoti, un tad, ja tā var teikt, nekā vairs nav noslēpjams – audioprotokolos viss ir skaidri dzirdams.

Šeit aicinu atcerēties Senās Romas valstsvīra, dzejnieka, dramaturga un filozofa Senekas teikto: „Visu to, kas mums nepatīk citos, ja labi pameklēsim, atradīsim sevī pašā... Ir jābūt iecietīgākiem citam pret citu: mums sliktiem nākas dzīvot starp sliktajiem.”

Tiesnešu ētikas komisijas anonimizēti atzinumi, skaidrojumi un lēmumi – šobrīd kopumā 80 – joprojām un aizvien ir atrodami un izlasāmi Tiesu portālā www.tiesas.lv.

Turpat atrodama arī visa informācija saistībā ar Tiesnešu ētikas komisiju – tās sastāvs, Latvijas tiesnešu ētikas kodeksa teksts, tiesnešu uzvedības Bangaloras principi, izraksts no likuma „Par tiesu varu”, Tiesnešu ētikas komisijas reglamenta teksts un kontakti – komisijas e-pasts un korespondences adrese.

Kā jau zināms no vakar visiem tiesnešiem izsūtītās Tieslietu padomes priekšsēdētāja vēstules par tiesnešu pašpārvaldes institūciju locekļu vēlēšanām, Tiesnešu ētikas komisijai šogad būs nepieciešami trīs jauni locekļi, jo kolēģe Dace Mīta ir devusies mūžībā, bet divām komisijas locekļēm šogad beigsies pilnvaru termiņš. Līdz ar to tiesnešu konferencei jāievēl divi tiesneši no rajonu (pilsētu) tiesu tiesnešu un viens no Augstākās tiesas izvirzīto kandidātu vidus.

Aicinu visus pārdomāt, kuri no mūsu kolēģiem varētu būt atbilstoši šāda pienākuma veikšanai, pārrunāt ar viņiem šādu iespēju un izvirzīt kandidātus.

Septembrī mums būs jāievēl kopā 9 jauni tiesnešu pašpārvaldes komisiju un kolēģiju locekļi, un, manuprāt, šī būs lieliska iespēja jebkuram tiesnesim, kurš jūt sevī pietiekamu potenciālu un resursu, uzņemties papildu pienākumus saviem tiešajiem darba pienākumiem, kandidēt šajās vēlēšanās.

Protams, darbība tiesnešu pašpārvaldes institūcijās prasa ieguldīt papildu laiku un enerģiju, taču tā ir jauna pieredze un tā noliedzami paplašina skatu uz tieslietu sistēmu un ar to saistītajām lietām kopumā.

It īpaši aicinu kandidēt uz šīm 9 vietām tiesnešus, kas jau pastrādājuši vairākus gadus, jo visās šajās institūcijās nepieciešami jauni kolēģi ar svaigām vēsmām un idejām.

Tiesnešu ētikas komisijā šobrīd visas locekles ir dāmas, tāpēc aicinu kandidēt arī kungus, jo līdzsvars ir nepieciešams it visur.

Noslēgumā vēlos jums, kolēģi, novēlēt, lai jums nekad nav jāraksta paskaidrojumi Tiesnešu ētikas komisijai, kā arī novēlēt spēku un izturību, katru dienu darbu darot, un konkrēti: civilistiem – katrā lietā izlīgumu, kriminālistiem – lai visi klienti atzīst savu vainīgumu, un administratīvajiem tiesnešiem – lai visi strīdi tiek atrisināti jau līdz tiesai!

Lai mums izdodas!

TIESNEŠU KONFERENČU LĒMUMI

PAR TIESLIETU PADOMES LOCEKĻU IEVĒLĒŠANU

Tiesnešu e-konferencē 2022.gada 15.septembrī par Tieslietu padomes locekli no rajona (pilsētu) tiesu tiesnešu vidus ievēlēts Guntars PLORIŅŠ, Administratīvās rajona tiesas Valmieras tiesu nama priekšsēdētājs.

Tiesnešu e-konferencē 2022.gada 28.septembrī par Tieslietu padomes locekli no rajona (pilsētu) tiesu tiesnešu vidus ievēlēta Baiba OZOLIŅA, Rīgas pilsētas tiesas tiesnese.

PAR TIESNEŠU KVALIFIKĀCIJAS KOLĒGIJAS LOCEKĻU IEVĒLĒŠANU

Tiesnešu e-konferencē 2022.gada 15.septembrī par Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas locekli no Administratīvās apgabaltiesas tiesnešu vidus ievēlēta Sanita KANENBERGA, Administratīvās apgabaltiesas priekšsēdētāja vietniece.

Tiesnešu e-konferencē 2022.gada 15.septembrī par Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas locekli no Augstākās tiesas tiesnešu vidus ievēlēts Aivars KEIŠS, Civillietu departamenta senators.

Tiesnešu e-konferencē 2022.gada 15.septembrī par Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas locekli no Augstākās

Rīgas Stradiņa Universitātes Politikas zinātnes katedras vadītājs Mārtiņš Daugulis sniedza priekšlasījumu „Sabiedrības uzticēšanās tiesām demokrātijas kodolā: mūsdienu komunikācijas izaicinājumi”

Tiesnešu konferenci uzrunāja tieslietu ministrs Jānis Bordāns

Valsts prezidenta Kancelejas vadītāja vietniece Laila Jurcēna sniedza priekšlasījumu „Tiesu varas institucionālā neatkarība: kā rast līdzsvaru ar pārējiem valsts varas atzariem”

Tiesnešu disciplinārkolēģijas locekle Ilze Freimane runāja par tiesnešu disciplinārās atbildības aktuālajiem jautājumiem

tiesas tiesnešu vidus ievēlēja Rudīte VĪDUŠA, Administratīvo lietu departamenta senatore.

PAR TIESNEŠU ĒTIKAS KOMISIJAS LOCEKĻU IEVĒLĒŠANU

Tiesnešu e-konferencē 2022.gada 15.septembrī par Tiesnešu ētikas komisijas locekli no Augstākās tiesas izvirzīto kandidātu vidus ievēlēja Diāna MAKAROVA, Administratīvo lietu departamenta senatore.

Tiesnešu e-konferencē 2022.gada 15.septembrī par Tiesnešu ētikas komisijas locekli no rajona (pilsētu) tiesu izvirzīto kandidātu vidus ievēlēja Adrija KASAKOVSKA, Zemgales rajona tiesas priekšsēdētāja vietniece.

Tiesnešu e-konferencē 2022.gada 21.septembrī par Tiesnešu ētikas komisijas locekli no rajona (pilsētu) tiesu izvirzīto kandidātu vidus ievēlēts Jānis GRĪNBERGS, Vidzemes rajona tiesas priekšsēdētājs.

PAR TIESNEŠU DISCIPLINĀRKOĻĒGIJAS LOCEKĻA IEVĒLĒŠANU

Tiesnešu e-konferencē 2022.gada 28.septembrī par Tiesnešu disciplinārkolēģijas locekli no rajona (pilsētu) tiesnešu vidus ievēlēja Aija RĪTUPE, Rīgas pilsētas tiesas tiesnese.

V

KOMANDĒJUMU PIEREDZE

Komandējumu atziņas

TIESU ADMINISTRĒŠANAS AKTUALITĀTES

Baltijas foruma dalībnieki

Kancelejas vadītāja Elīna MAJORE un Tieslietu padomes sekretariāta padomniece Dace ŠULMANE piedalījās Baltijas forumā tiesu administrēšanas jautājumos

(Helsinki, 2022.gada 21.-23.septembris)

Forumā piedalījās Somijas, Igaunijas, Latvijas un Lietuvas pārstāvji. Katra valsts prezentēja savu pieredzi kādā no tiesu administrēšanas aktualitātēm.

Ilgspējīga tiesu digitalizācija Somijā. Somija realizē Eiropas Savienības projektu, lai izstrādātu tiesu

digitālo sistēmu attīstības stratēģiju. Šobrīd vispārējie reģistri, cietumu un prokuratūras sistēmas darbojas atsevišķi. Tiesu administrācija vēlas attīstīt tiesu iekšējo sistēmu. Projektā netiek piešķirti finanšu līdzekļi, bet gan nodrošinātas augsta līmeņa IT speciālistu konsultācijas.

E-pierādījumu jeb e-Evidence platforma Latvijā. Tiesu administrācijas pārstāve informēja par starptautisku projektu kopā ar Portugāli un Vāciju, kas ES līmenī veicina digitālu pierādījumu apmaiņu drošā veidā. Piekļuve platformai primāri paredzēta Valsts policijai, prokuratūrai, ekspertiem, Tieslietu ministrijai u.c. Ir vīzija savienot šo sistēmu ar Tiesu informācijas sistēmu, lai to izmantotu arī tiesiskās palīdzības lūgumu saņemšanai un apstrādei.

Tiesnešu atlases process Lietuvā. Lietuvā tiesnešu atlases procesa modelis tiek nopietni diskutēts. Ir izteikti aizrādījumi par tiesnešu atlases komisijas sastāvu (no 7 locekļiem tikai 3 ir tiesneši). Šogad ir veikti grozījumi likumā, paredzot, ka personas novērtēšanu veic neatkarīgs profesionālis. Diskusija ir arī par kandidātu veselības pārbaudes veikšanu (to dara centralizēti Iekšlietu ministrijas serviss).

Igaunijas tiesu gatavība krīzes situācijai. Tiesām ir notikušas apmācības (migrācijas krīzes imitācija) kopā ar policijas pārstāvjiem. Pašreiz valdībā tiek skatīts normatīvā akta projekts par tiesu darbību kara apstākļos. Paredzēts, ka krīzes situācijā Augstākās tiesas priekšsēdētājs pārceļ daļu tiesnešu pildīt funkcijas citā reģionā. Tiks noteiktas lietu kategorijas, ko prioritāri skatīs visā valstī. Krīzes situācijā paredzēts nepieņemt darbā jaunus darbiniekus, pieturēties pie „vienas pavēles principa”, vienkāršot lietu izskatīšanas procedūras. Tiesu menedžeri ir izstrādājuši risku

vadības modeli katrai tiesai. Ir izveidotas krīzes kastes (*crisis boxes*) ar visu nepieciešamo darbam (papīrs, rakstāmlietas, printeris u.c.), kā arī sagādāti generatori. Ir nopietni domāts par tiesu sistēmas elektronisku pieeju caur satelītiem.

Tiesnešu noslodzes izvērtējums Somijā. Somijā katras tiesas priekšsēdētājs lemj par lietu sadales kārtību. Katru gadu Tiesu administrācija un tiesa slēdz rakstisku vienošanos par gada rādījumu izpildi. Somijas kolēģi demonstrēja, kā sistēma viegli uztveramā formā salīdzina lietu izskatīšanas vidējo tempu katrā tiesā. Izstrādāts lietu sarežģītības modelis trīs līmeņos. Pirms šī modeļa ieviešanas visi Somijas tiesneši vienu mēnesi skrupulozi veica sava darba laika uzskaiti – ievadīja sistēmā katras darbības veikšanai izmantoto laiku. Tagad lietu sarežģītības noteikšanai koeficients tiek noteikts jau pie lietas saņemšanas un tas netiek koriģēts, jo ilgtermiņā visas atšķirības izlīdzinās. Sistēmas izveidē netika piesaistīti ārvalstu eksperti.

EIROPAS TIESĪBU INSTITŪTA IKGADĒJĀ KONFERENCE

Daļa no konferences tēmām, informācija un atziņas.

Kā ieteikumtiesības un judikatūra (tiesu prakse) sekmē Eiropas līgumtiesību harmonizāciju. Starptautiskā pētniecības projektā, kurā pārstāvēta Zviedrija, Francija, Brazīlija un Ķīna, secināts, ka aizvien vairāk augstākās tiesas iesaistās savu atziņu popularizēšanā.

Klimata pārmaiņas: izaicinājumi. 1. Vai klimata pārmaiņas ir cilvēktiesību pārkāpums un vai var iestāties piesārņotāju korporatīvā atbildība?

2. Ja starptautiskās saistības/tiesības ir pārkāptas, tas ir pamats uzsākt tiesvedību arī par rīcībpolitikas pasākumiem. Piemēram, Spānijas Augstākajā tiesā tiek izskatīta *Greenpeace* prasība pret Spāniju. Problēma: rīcībpolitikas dokumentu apstrīdēšana prasa visaptverošu dokumentu vērtēšanu – tas nav iespējams tiesā. Lai arī politikas plānošana ir jāatstāj valdību ziņā, tiesas var pārbaudīt, vai politika ir racionāla un nav iekšēji pretrunīga, kā arī to, vai tā atbilst zinātniskiem pierādījumiem un vai kopējie politikas solījumi ir ievēroti.

3. Kolumbijas universitāte (ASV) ir izveidojusi datubāzi par klimata jautājumiem: <https://climate.law.columbia.edu/>

Ekocīds. 1. Kriminālatbildība par ekoloģiskiem noziedzīgiem nodarījumiem, klimata pārmaiņu nodarījumiem. Aizsargājama ir ne tikai klimata pārmaiņu joma, bet arī bioloģiskā daudzveidība. Aplūkota iespēja ANO līmeņa dokumentā definēt ekocīdu, jo šādiem noziegumiem ir pārrobežu raksturs, bet valstu sociāli-ekonomiskās intereses mijiedarbojas ar vēlmi atzīt ietekmi uz vidi. Problēma: kā novērtēt šādu nodarījumu iespējamo nākotnes ietekmi?

2. Šobrīd ELI darbības projekts aptver priekšlikumus Romas starptautiskās krimināltiesas statūtos, kā arī darbu pie Eiropas Savienības sekundārā tiesību akta (direktīvas) projekta.

3. Šobrīd krimināltiesības ir neefektīvas cīņā ar klimata pārmaiņām, trūkst apmācītu tiesnešu un juristu, kā arī sodi ir relatīvi mazi, jo attieksme pret vides noziegumiem nav kā pret „smagiem”, salīdzinot, piemēram, ar nonāvēšanu vai izvarošanu; sodi nav efektīvi.

4. ES tiesībās vides regulējums ir apjomīgs, tomēr tam nav nodrošināta izpilde. Administratīvā kārtībā policijai šādu nodarījumu uzraudzība rada grūtības.

5. Industrijai tiek izvirzītas aizvien paaugstinātas prasības vides aizsardzības jomā. Piemēram, cīņa pret šķietamu vides aizsardzības prasību izpildi (*greenwashing*), sk. prasību pret KLM; valdes/padomes locekļu civiltiesiskā un kriminālatbildība par nodarījumiem, ja tie biznesa interesēs piesedz vides noziegumus, sk. *Volkswagen* lietu; mātes sabiedrību aizsardzība, sk. *Shell* lietu; ziņotāju aizsardzība.

Eiropas standarts tiesnešu neatkarībai. 1. ELI izstrādāti kopēji principi. Tie aptver iecelšanas, neatkarības un kvalitātes jautājumus.

2. Lai nodrošinātu ES kopējo tiesību telpu, tiesnešu institūtam arī nepieciešams kopējs ES līmeņa regulējums. Problēmas radītu nacionālo īpatnību respektēšana.

3. ECT praksē konstatēts, ka arī tiesu sistēmā ir „ārkārtas situācija”, ko ilustrē šādas lietas: GUÐMUNDUR

ANDRI ÁSTRÁÐSSON v. Iceland (2020), iesnieguma Nr.26374/18, GRZEȔA v. Poland (2022), iesnieguma Nr.43572/18, ŹUREK v. Poland (2022, vēl nav galīgs), iesnieguma Nr.39650/18.

4. Pieļaujams, ka Tieslietu padomē darbojas ārējie locekļi, tomēr padomei jāpaliek tiesnešu vadībā. Tieslietu padomju loma var tikt politizēta, ja tā pārāk iesaistās tiesnešu kandidātu atlasē. Jautājums, kādi papildu locekļi tieslietu padomēs būtu piemērotākie? Aktuāls ir tieslietu padomju atbildības jautājums.

5. OSCE (Eiropas Drošības un sadarbības organizācijā) arī strādā pie tieslietu jautājumiem. ODIHR (Demokrātisko institūciju un cilvēktiesību birojs) uzsāka Kijevas rekomendāciju par tiesu neatkarību Austrumeiropā, Dienvidkaukāzā un Centrālāzijā (2010) pārskatīšana (<https://www.osce.org/odihr/KyivRec>). Identificēti tādi jautājumi kā vārda brīvība; disciplinārtābildība; tiesnešu pārvietošana, ņemot vērā neatceļamību; Tieslietu padomju un citu pašpārvaldes institūciju loma (atbildība).

6. Komisija ziņojumus par tiesu neatkarību (ar nodaļu katrai dalībvalstij) sagatavo kopš 2020.gada. Notiek sarunas un konsultācijas ar mērķi identificēt problēmas, uz kurām var norādīt un kuras var risināt.

Tomēr šīm ES rekomendācijām trūkst skaidrojuma.

E-pierādījumu pieļaujamība kriminālprocesos Eiropas Savienībā. OLAF finansēts projekts par e-pierādījumiem: <https://eucrim.eu/articles/admissibility-evidence-criminal-proceedings-eu/>.

Digitālais īpašums, piespiedu izpilde, aktualitātes. Blokķežu tehnoloģijas un viedlīgumi; mākslīgā intelekta tehnoloģiju iesaiste līgumu slēgšanā un algoritmiskie līgumi. Ar šiem jautājumiem strādā arī citi institūti, piemēram, UNIDROIT.

Trešo personu finansējums tiesvedībai. ELI uzsāktais projekts aptver gan ELI-UNCITRAL jau sagatavotos dokumentus, gan ELI projektus par kopējiem civilprocesa standartiem, gan Eiropas Parlamenta un Padomes 2020.gada 25.novembra Direktīvu 2020/1828 par pārstāvības prasībām patērētāju kolektīvo interešu aizsardzībai un ar ko atceļ Direktīvu 2009/22/EK šajos jautājumos.

Problēma: kā sabalansēt prasītāja intereses (individuālā vai kolektīvā prasībā) un izmantot trešo personu finansējumu, trešās personas (finansētāja) atbildību par iesaistīšanos un pārstāvību, kā arī prasītāja tiesības brīvi lemt par tiesvedības turpināšanu.

EIROPAS SAVIENĪBAS TIESAS INFORMĀCIJA EIROPAS TIESU TĪKLA KONTAKTPUNKTIEM

Judikatūras un zinātniski analītiskās nodaļas vadītāja Anita ZIKMANE piedalījās Eiropas tiesu tīkla kontaktpunktu tikšanās Eiropas Savienības Tiesā

(Luksemburga, 2022.gada 30.jūnijs–2.jūlijs)

Eiropas Savienības Tiesas prezidents *Koen Lenaert* atzīmēja savstarpējās sadarbības būtiskumu, jo īpaši uzteica tiesas, kas dalās ar saviem nozīmīgiem nolēmumiem un pat tulko tos angļu valodā, kā arī tos, kas rod iespēju piedalīties kopīgajos pētniecības projektos.

Tiesas 70 gadu jubilejas gadā Eiropas Savienības Tiesa pievērsīsies komunikācijas uzlabošanai ar sabiedrību. Lai arī tiesu apmeklējoti daudz viesu, tomēr tie lielākoties ir no Francijas, Vācijas, Luksemburgas un Beļģijas. Tāpēc šobrīd tiek organizētas arī virtuālās vizītes un tiešsaistes tikšanās ar savu valstu tiesnešiem. Iespējams noskatīties virspalātas tiesas sēdes. Tās gan nav tiešraides, ieraksts ir pieejams tiesas sēdes dienas pēcpusdienā. Noskatoties ap 100–200 skatītāju.

Tiesa aktīvi domā par nolēmumu skaidrību, saprotamību. Gatavo dažāda rakstura informāciju par nolēmumiem (vienu preseī, otru juridisku kopsavilkumu). Īpaši domā par informāciju sabiedrībai, lai skaidrotu Tiesas nolēmumu ietekmi un nozīmi.

Tiesas sekretārs *Alfredo Calot Escobar* uzrunā pievērsās resursu efektīvai izmantošanai, tai skaitā Eiropas Tiesu tīkla uzturēšanai. Darbs Eiropas tiesu tīklā notiek trīs darba grupās.

Informācijas tehnoloģiju darba grupā būtiskākie jautājumi: anonimizācijas rīki, datubāzu veidošanas platformas un organizēšana (datu uzkrāšanas rīki).

Pētniecības darba grupa apspriedusi pieejamās datubāzes nolēmumu meklēšanai Eiropas Savienības Tiesā, Eiropas Cilvēktiesību tiesā, Itālijas Augstākajā tiesā, Latvijas Augstākajā tiesā, Beļģijas Konstitucionālajā tiesā, ECLI projektu un kopīgās pētniecības tēmas.

Terminoloģijas darba grupā apspriestas praktiskās problēmas tulkojumu sagatavošanā. Nākotnē varētu būt apmācība par terminoloģijas datubāzu lietošanu un tulkošanas rīkiem.

Pētniecības un dokumentācijas dienesta vadītāja *Celestina Iannone* informēja par sasniegto: eCuria pamazām tiek pievienoti nacionālo tiesvedību procesu noslēdzošie nolēmumi (jau 200), izveidota eCuria lietotāja vizuālā pamācība, turpinās būtisku nacionālo nolēmumu pievienošana (jau ap 1400), iekšējā un arī ārējā portālā tiek pievienotas izpētes piezīmes par tiesību jautājumiem konkrētās lietās. Pabeigšanas stadijā ir trīs, bet vēl izstrādē deviņas jaunas tematiskās informācijas lapas. Plānots veidot ceturkšņa ziņu vēstules par aktualitātēm, kurās iekļaut arī nacionālo tiesu būtiskāko Eiropas Savienības tiesību piemērošanu.

Tiesa iepazīstināja ar stratēģiju komunikācijai ar sabiedrību, kuras pamatmotīvs ir caurspīdīgums. Pirms tiesas sēdes tiesa prezentē lietu klausītājiem klātienē un internetā. Paplašinās filmēšanas tiesības – filmēt varēs bez dalībnieku piekrišanas, piemēram, lai pēc tam materiālu izmantotu izglītošanai. Departamenta veido vēstules – pārskatus par būtiskajiem nolēmumiem,

kas papildināts ar komentāru par nolēmuma lomu un ietekmi. Veidots ikmēneša podkāsts par jautājumiem, kas izlemti sociālajās tiesībās.

Tiesa plāno informāciju medijiem pēc to specializācijas. Piemēram, tuvākajā laikā būs lieta par futbola virslīgai svarīgu jautājumu, tāpēc organizēs preses konferenci un informāciju tieši sporta žurnālistiem.

Tiek veidots CuriaTV – lai būtu vairāk audiovizuālā satura. Sadarbībā ar nacionālajiem žurnālistiem veido podkāstus par Eiropas Savienības Tiesas nolēmumiem

(šobrīd sadarbība ar Ungārijas žurnālistiem).

Tiesa rīko īpašu atvērto nedēļu, kurā notiek tiesas procesa izspēles, tiesneši tiek ar senioriem un studentiem, aktīva dalība medijos tieši tajā nedēļā. Komunikācijas direkcijas pārstāvis uzsvēra nepieciešamību pašiem būt aktīviem, lai šo nišu neaizpilda lietas dalībnieki vai citi.

Pētniecības darba grupā Eiropas Savienības Tiesas pārstāvis iepazīstināja ar pētniecības ziņojumu izstrādes tehniku, notika diskusija par šo ziņojumu pieejamību, aktualitāti, izmantošanu.

AKTUĀLĀKĀS PREČU ZĪMJU LIETAS EIROPAS VALSTU TIESĀS UN EIROPAS SAVIENĪBAS VISPĀRĒJĀ TIESĀ

Senāta Civillietu departamenta senatore Zane PĒTERSONE piedalījās Eiropas preču zīmju tiesnešu tīkla sanāksmē

(Barselona, 2022.gada 29.septembris – 1.oktobris)

Eiropas preču zīmju tiesnešu tīkls (*Circle of European Trade Mark Judges (CET-J)*) apvieno Eiropas valstu tiesnešus – preču zīmju tiesību speciālistus (parasti pa vienam tiesnesim no valsts), lai dalītos pieredzē un apmainītos ar informāciju par jaunākajām dalībvalstu tiesu prakses tendencēm, apspriestu diskutablus Eiropas Savienības Tiesas spriedumus un to ietekmi uz nacionālajām sistēmām un kopīgi meklētu iespējamus risinājumus preču zīmju tiesību problēmām.

30.septembrī un 1.oktobrī *CET-J* sanāksmē Katalonijas Augstās tiesas (*Tribunal Superior de Justicia de Catalunya*) telpās piedalījās aptuveni 14 pārstāvji no Austrijas, Čehijas, Itālijas, Latvijas, Lielbritānijas, Lietuvas, Somijas, Spānijas, Šveices, Turcijas un Vācijas, kā arī no Eiropas Savienības Vispārējās tiesas.

Lielākoties darbs notika prezentāciju un diskusiju formā. Katras dalībvalsts pārstāvim bija jāprezentē savas valsts pagājušā gada aktuālākā preču zīmju lieta vai lietas, kā arī Eiropas Savienības Vispārējās tiesas pārstāvis runāja par interesantākajiem Vispārējās tiesas spriedumiem.

Es izvēlējos runāt par Senāta Civillietu departamenta 2021.gada 4.novembra spriedumu lietā Nr.SK-72/2021 (C30390117), kurā bija risināmi vairāki būtiski tiesību jautājumi, kas nekad agrāk nebija risināti Latvijas tiesu praksē un tieši lietā esošo apstākļu kontekstā nebija spriesti arī citu sanāksmes dalībvalstu tiesu praksē. Galvenie tiesību jautājumi bija saistīti ar plaši pazīstamas preču zīmes aizsardzības kritēriju noteikšanu preču un pakalpojumu līdzības neesības gadījumā un par preču zīmes plašās pazīstamības pārplūdi (*spill-over*) no vienas valsts uz citu valsti. Līdz

ar to sanāksmes laikā par šiem jautājumiem risinājās interesantas diskusijas, un sanāksmes dalībnieki atzinīgi izteicās par Latvijas Senāta rastajiem tiesību jautājumu risinājumiem. (Spriedums ar tēzēm publicēts Augstākās tiesas Judikatūras nolēmumu arhīvā <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/hronologiska-seciba?lawfilter=0&year=2021.>)

Eiropas Savienības Vispārējās tiesas pārstāvis runāja par tiesas risinātu jautājumu, kas radies *Brexit* sakarā. Proti, par to, vai par preču zīmes lietošanu Eiropas Savienībā var uzskatīt gadījumu, ja preču zīme lietota tikai Apvienotajā Karalistē. Tika atzīts, ka pierādījumi par lietošanu Apvienotajā Karalistē ir pietiekami, lai nodibinātu zīmes izmantošanu Eiropas Savienībā, ja šie pierādījumi ir par zīmes lietošanu laikā, kad Apvienotā Karaliste vēl bija Eiropas Savienības sastāvā, taču pēc *Brexit* – vairs ne.

Gan Eiropas Savienības Vispārējās tiesas pārstāvis, gan vairāku valstu pārstāvji runāja par lietām, kas saistītas ar preču zīmju izmantošanu, ja ar tām markētās preces piedāvātas trešo valstu tiešsaistes platformās. Šādos gadījumos jānoskaidro, kādas valsts patērētājiem piedāvājums adresēts, un sanāksmē raisījās interesantas diskusijas par šī principa piemērošanas praktiskajām niansēm dažādās situācijās.

Viena no visinteresantākajām diskusijām raisījās sakarā ar Itālijas lietu par pasaulslavenā ielu mākslinieka Banksy autortiesību pārkāpumu. Banksy ir mākslinieka pseidonīms, un viņa personība nav zināma. Tieši Banksy anonimitāte lielā mērā ir viņa mistikas apvītās personības popularitātes un mākslinieciskās izteiksmes brīvības pamatā. Saskaņā ar Latvijas Autortiesību likuma 8.pantu persona, kuras vispāratzīts pseidonīms ir norādīts uz publiskota vai publicēta darba, uzskatāma par darba autoru, ja nav pierādīts pretējais; ja darbs ir publiskots vai publicēts, nenorādot autoru, autora vārdā un interesēs darbojas redaktors, bet, ja arī redaktors nav norādīts, – izdevējs vai autora pilnvarota persona. Tomēr rodas jautājums, vai autoram ir iespējams saglabāt anonimitāti gadījumā, kad viņš ceļ prasību tiesā autortiesību pārkāpuma gadījumā. Šādu jautājumu nākotnē var nākties risināt arī Latvijas tiesām.

Īpaša diskusija raisījās par to, vai tiesnesis drīkst pats meklēt informāciju internetā un to izmantot

nolēmumā. Dalībvalstu prakse ir atšķirīga, tomēr var secināt pamatnostādni, ka tiesnesis var meklēt tiesību avotus, bet ne faktus. Ja nepieciešams meklēt internetā, tad tas arī nav uzskatāms par vispārzināmu faktu, kas nav jāpierāda.

Sanāksmes pēdējā dienā tika apkopoti svarīgākie secinājumi un ieteikumi, kurus plānots publicēt.

Gan iepazīšanās ar jaunāko Eiropas Savienības Tiesas un Eiropas dalībvalstu tiesu praksi par preču zīmēm, gan diskusijas, gan neformālā viedokļu un pieredzes apmaiņa bija ļoti interesanta un noderīga. Gūtās zināšanas un pieredze tiks izmantotas ikdienas darbā, izskatot preču zīmju lietas, kā arī strādājot darba grupā pie Preču zīmju likuma grozījumu projekta.

AKTUĀLI INTELEKTUĀLĀ ĪPAŠUMA TIESĪBU JAUTĀJUMI

Senāta Civillietu departamenta senatore Zane PĒTERSONE piedalījās Starptautiskās Intelektuālā īpašuma aizsardzības asociācijas Pasaules kongresā

(Sanfrancisko, 2022.gada 9.septembris – 14.septembris)

Starptautiskās Intelektuālā īpašuma aizsardzības asociācijas (*The International Association for the Protection of Intellectual Property (AIPPI)*) Pasaules kongress ir nozīmīgs pasākums, kas notiek reizi gadā un pulcē intelektuālā īpašuma tiesību profesionāļus no visas pasaules.

Kongresa pamatprogramma norisinājās trīs dienu garumā, paralēli notiekot vairākām sesijām, kurās gan prezentētas lekcijas, gan apspriesti dažādi aktuāli intelektuālā īpašuma tiesību jautājumi, gan risinājās darbs plenārsēdēs pie piecām rezolūcijām. Priekšlasījumi notika arī pusdienu pārtraukumos. Piemēram, viena no pusdienu priekšlasījumu tēmām bija par grafiti un ielu mākslas aizsardzību ar autortiesībām, kas pasaulē kļūst par arvien aktuālāku tematu.

Kongresa gaitā pieņemtas piecas rezolūcijas:

1. Diagnostikas metožu patentspēja
2. Preču zīmes, internets un sociālie mediji
3. Autora personiskās tiesības
4. Komerccioslēmumu aizsardzība civilprocesā
5. Izlīguma sarunu un kompromisa piedāvājumu privilēģijas

Ar izlīguma sarunu un kompromisa piedāvājumu privilēģijām tiek saprasts tas, ka jebkurš paziņojums vai dokuments, ar kuru puses apmainījušās izlīguma sarunu gaitā, nevar tikt izmantots tiesas procesā bez abu pušu skaidri izteiktas atļaujas. Rezolūcijā noteikti arī izņēmumi no šī principa, piemēram, lai pierādītu reālus draudus vai negodprātīgu rīcību vai lai pierādītu izlīguma esību, priekšmetu vai apjomu, bet par izņēmuma piemērošanas nepieciešamību laikus jābrīdina otra puse, dodot tai iespējas iebilst un izlietot tiesiskās aizsardzības līdzekļus, lai to nepieļautu.

Rezolūciju teksts pieejams šeit: <https://aippi.org/about-the-library/aippi-resolutions/>.

Nākamgad darbu sāks Vienotā patenta tiesa (*Unified Patent Court (UPC)*), tādēļ ar to saistītie jautājumi ir ļoti aktuāli. Kongresā gandrīz vesela diena bija veltīta Vienotās patenta tiesas procesam, sākot ar lekciju par galvenajiem Vienotās patenta tiesas darbības principiem un būtiskākajiem jaunumiem tiesas izveides un funkcionēšanas jomā. Pēc tam divās sesijās norisinājās

tiesas procesa izspēle par fotolitoģrāfijas aparāta patentu – prasība par patenta pārkāpuma novēršanu un pretpasība par patenta atzīšanu par spēkā neesošu sakarā ar izgudrojuma soļa trūkumu. Katru pusi improvizētajā tiesas sēdē pārstāvēja trīs advokāti un patentpilnvarnieki, kuri jau agrāk vasaras gaitā bija sagatavojuši un tiesnešiem iesnieguši rakstveida dokumentus – prasības pieteikumu, pretpasības pieteikumu un paskaidrojumus, kā arī atsevišķus pierādījumus. Līdz ar to darbs ar improvizēto lietu gan tiesnešiem, gan pušu pārstāvjiem sākās jau krietni pirms paša kongresa.

Tiesas procesa izpēli tiesāja trīs tiesību tiesneši (*legal judges*) – Edgers Brinkmans (*Edger Brinkman*) no Hāgas tiesas Nīderlandē, Matiass Zigāns (*Matthias Zigann*) no Minhenes Reģionālās tiesas Vācijā, un Zane Pētersone no Latvijas. Procesā izpēlē piedalījās arī tehniskā tiesnese (*technical judge*) Ulla Klinge no Dānijas.

Tiesas procesā tiesnešiem bija jāizspriež daudzi patenta materiālo un procesuālo tiesību jautājumi un pēc tam savs spriedums jāizskaidro pusēm un auditorijai. Tiesnešiem sadalot pienākumus savā starpā, Latvijas pārstāvei tika uzticēts prezentēt spriedumu attiecībā uz pagaidu pienākumrīkojumu (*preliminary injunction*), galīgo pienākumrīkojumu (*final injunction*), tostarp proporcionalitāti, tiesas diskrecionāro varu, sprieduma izpildes atlikšanas nosacījumiem, un citiem tiesiskās aizsardzības līdzekļiem.

Kāzusa risināšanas gaitā atklājās vairāki jautājumi, kuri Eiropas valstu tiesībās un tiesu praksē tiek risināti atšķirīgi. Piemēram, Nīderlandē patenta ticamībai (*plausibility*) ir liela nozīme, bet Vācijā tas nav izspriežamais jautājums. Savukārt Latvijā par šo aspektu tiesu prakses vēl nav, bet abu pārējo valstu pieeju izziņāšana palīdzēs Latvijas praksi veidot. Jebkurā gadījumā Vienotās patenta tiesas tiesnešiem, lai šī tiesa funkcionētu atbilstoši tās izveides mērķiem, būs liels izaicinājums nodrošināt vienotu praksi visās nodaļās.

Lietas spriešana kopā ar īpaši pieredzējušiem patenta lietu tiesnešiem no citām valstīm bija ļoti vērtīga pieredze, kas ļāva gan apgūt papildu zināšanas un prasmes, gan arī saprast Latvijas tiesu prakses stiprās un vēl pilnveidojamās puses, gan apzināt strīdīgos jautājumus Eiropas mērogā, kas var palīdzēt Latvijas prakses veidošanā.

Dalība kongresā kopumā deva iespēju padziļināt izpratni par intelektuālā īpašuma tiesībām un ar tām saistītajiem aktuālajiem problēmjautājumiem, tiesu prakses attīstības tendencēm un nākotnes izaicinājumiem. Par vērtīgu atzīstama arī neformālā viedokļu un pieredzes apmaiņa.

EIROPAS SAVIENĪBAS INTELEKTUĀLĀ ĪPAŠUMA BIROJA APELĀCIJAS PADOMJU INTELEKTUĀLĀ ĪPAŠUMA TIESU PRAKSE

**Senāta Civillietu departamenta senatore
Zane PĒTERSONE piedalījās Eiropas
Savienības Intelektuālā īpašuma biroja
Apelācijas padomju (EUIPO Boards of
Appeal) Intelektuālā īpašuma tiesu prakses
konferencē**

(Alikante, 2022.gada 6.–9.jūlijs)

Eiropas Savienības Intelektuālā īpašuma biroja Apelācijas padomju (*European Union Intellectual Property Office Boards of Appeal*) Intelektuālā īpašuma tiesu prakses konference ir nozīmīgs pasākums, kas notiek reizi divos gados. Šoreiz konference bija veltīta Apelācijas padomju 25 gadu jubilejai.

Konference pulcēja intelektuālā īpašuma akadēmiķus un profesionāļus no visas pasaules. Tajā piedalījās Eiropas Parlamenta un Eiropas Komisijas pārstāvji, Eiropas Savienības Vispārējās tiesas tiesneši, pārstāvji no Pasaules intelektuālā īpašuma organizācijas (WIPO), EUIPO un Apelācijas padomēm, kā arī Eiropas Savienības valstu tiesneši, kas specializējušies intelektuālā īpašuma strīdu izskatīšanā, un pārstāvji no dalībvalstu preču zīmju reģistrācijas iestādēm un apelācijas padomēm. Dalībnieki bija arī no citām pasaules valstīm – ASV, Singapūras, Filipīnām, Gruzijas u.c. Latviju pārstāvēja senatore Zane Pētersone, Patentu valdes Preču zīmju un dizainparaugu departamenta direktore Baiba Graube un Apelācijas padomes priekšsēdētāja Dace Liberte.

Ievadā ar runu uzstājās EUIPO izpilddirektors *Christian Archambeau* un Eiropas Savienības Vispārējās tiesas viceprezidents *Savvas Papasavvas*, uzsverot EUIPO Apelācijas padomju lomu un nozīmi.

Konference norisinājās priekšlasījumu un tiem sekojošu diskusiju formā. Darbs bija organizēts piecās sesijās.

Eiropas Savienības Vispārējās tiesas process. Sesijas darbs bija saistīts ar Eiropas Savienības Vispārējās tiesas procesu preču zīmju un dizainparaugu lietu izskatīšanā, īpaši fokusējoties uz būtiskajām izmaiņām pārsūdzības procesā. Proti, Eiropas Savienības Vispārējās tiesas nolēmumus, kas attiecas uz EUIPO Apelācijas padomju lēmumiem, vairs nevar pārsūdzēt visos gadījumos, bet gan saskaņā ar Eiropas Savienības Tiesas statūtu 58.a pantu to var darīt tikai tad, ja Tiesa ir atzinusi šīs apelācijas pieļaujamību un ja apelācijā tiek izvirzīts jautājums, kas ir nozīmīgs Eiropas Savienības tiesību vienotībai, konsekvencei vai attīstībai. Bija interesanti uzzināt, ka kopš šīs reformas Eiropas Savienības Tiesa no 130 apelācijām ir pieņēmusi tikai divas, kuras abas ir iesniegušas Apelācijas padomes. Turklāt Vispārējā tiesa ir strādājusi pie palātu specializācijas.

Tika runāts arī par jaunākajiem nolēmumiem tādās aktuālās jomās kā slavenību vārdu konceptuālā līdzība sajaukšanas iespējamības vērtēšanā (piemēram, apvienotās lietas C-449/18 P un C-474/18 P (Messi un Massi)); nepieciešamība izvairīties no vāju preču zīmju pārmērīgas aizsardzības (piemēram, T-70/20); un netradicionālo preču zīmju atšķirtspēja (piemēram, T-668/19 attiecībā uz skaņu zīmi).

„Zaļais” intelektuālais īpašums un tā ilgtspēja. Sesija tika veltīta zaļajām preču zīmēm un dizainparaugiem. Šādā griezumā intelektuālā īpašuma tiesības līdzšinējos semināros vēl nebija aplūkotas. Tika runāts par Eiropas Komisijas 2020.gada intelektuālā īpašuma rīcības plānu, transformāciju uz „zaļo zonu”, ekoloģiski draudzīgām augu šķirnēm, kā arī par Apelācijas padomju praksi marihuānas preču zīmju gadījumos, ko sarežģī valstu dažādās politikas un normatīvie akti attiecībā uz marihuānas legalizāciju.

Intelektuālā īpašuma tiesību krustošanās kultūrā, modē un izklaidē. Tika diskutēts par to, vai būtu pieļaujama preses izdevumu, grāmatu nosaukumu un mākslas darbu reģistrācija par preču zīmēm; par mūzikas un filmu jomā iesaistīto intelektuālā īpašuma tiesību pārklāšanos un izdevīgāko aizsardzību un par jaunām robežām modes industrijā.

Rūpes par veselības aprūpes un labsajūtas vairošanas (wellness) vērtību. Prezentāciju un diskusiju temati bija saistīti ar intelektuālā īpašuma tiesību aktualitātēm veselības aprūpē un labsajūtas vairošanā (wellness): farmaceitisko produktu obligātā licencēšana; pašreizējie izaicinājumi farmaceitisko preču zīmju jomā; attaisnojumi preču zīmes nelietošanai u.tml. Viena no interesantākajām prezentācijām bija EUIPO Piektās Apelācijas padomes priekšsēdētājas *Virginia Melgar* stāstījums par tādu preču zīmju reģistrācijas mēģinājumiem, kas ietver ar Covid un koronavīrusu saistītus elementus (piemēram, „Coronials” uz spēlēm tika atļauts reģistrēt, bet „Covidiot” reģistrācija tika atteikta).

Digitālā laikmeta izaicinājumi. Tika aplūkoti digitālā laikmeta izaicinājumi, jo īpaši saistībā ar mākslīgo intelektu lēmumu pieņemšanā, internetā iegūtajiem pierādījumiem un virtuālajām precēm. Uzsvērts, ka virtuālās preces ir jāklasificē Nicas klasifikācijas 9.klasē, turklāt jānorāda konkrētas preces, nevis tīk „virtuālās preces”.

TIESNEŠI UN JURISTI PAR MIERMĪLĪGU KONFLIKTU RISINĀŠANU

Senāta Civillietu departamenta senatore Zane PĒTERSONE piedalījās Eiropas tiesnešu asociācijas mediācijai (*Association of European Judges for Mediation/Groupement Europeen des Magistrats pour la Mediation (GEMME)*) valdes un dalībvalstu pārstāvju sēdēs un konferencē „Tiesneši un juristi par miermīlīgu konfliktu risināšanu”

(Barselona, 2022.gada 10.–12.jūnijs)

Konferences ietvaros tika demonstrēta filma „Maixabel”, kuras pamatā ir patiesi notikumi par mediācijas nozīmi krimināllietās – t.s. atjaunojošo taisnīgumu (*restorative justice*). Galvenās varones Maišabelas (*Maixabel*) vīru un meitas tēvu noslepkavoja basku separātistu grupējums ETA. 11 gadus pēc notikušā Maišabela saņem tikšanās lūgumu no viena slepkavības izdarītāja, kurš atrodas cietumā, lai mēģinātu rast kādu

atjaunojošā taisnīguma izlīgumu. Filma parāda abu iesaistīto pušu pārdomas un pārdzīvojumus, tostarp cietušās ceļu līdz piekrišanai ierasties uz sarunām, kā arī mediācijas sarunas un to pozitīvās sekas.

Pēc filmas noskatīšanās notika diskusija ar filmas veidotājiem un galvenajiem notikumu personāžiem (cietušo un notiesāto), īpašu uzmanību veltot mediācijas nozīmei viņu attiecību uzlabošanā. Filma un diskusija palīdzēja rast izpratni par to, cik liela nozīme un devums var būt mediācijai krimināllietās. Tā var pozitīvi pārvērst gan vainīgā, gan cietušā dzīvi, uzlabot viņu līdzcilvēku dzīvi, kā arī dot pozitīvu pieredzi sabiedrībai kopumā. Vainīgais ir izcietis sodu, labojies un atgriezies sabiedrībā. Vainīgais un cietuši šobrīd spēj pozitīvi komunicēt, kopā apmeklēt pasākumus, mierīgi līdzaspastāvēt.

Pēc konferences notika GEMME asociācijas valdes un dalībvalstu pārstāvju sēde, kurai sekoja GEMME Ģenerālā Asambleja. 2023.gadā GEMME svinēs 20 gadu pastāvēšanas jubileju.

PIEEJA TIESAI VIDES TIESĪBU JAUTĀJUMOS

Senāta Administratīvo lietu departamenta priekšsēdētāja Veronika KRŪMIŅA un tiesnese Lauma PAEGLKALNA piedalījās ANO Eiropas Ekonomikas komisijas organizētā Tiesu kolokvijā un darba grupā par pieeju tiesai vides tiesību jautājumos

(Ženēva, 2022.gada 25.–29.aprīlis)

Tiesu kolokvijs bija veltīts dažādu tiesību jautājumu aplūkošanai ar mērķi veicināt efektīvu tiesību aizsardzību lietās, kas saistītas ar klimata pārmaiņām un gaisa kvalitāti. Analizētas arī tendences un labākā prakse attiecībā uz pieeju tiesai un lietas izskatīšanas tvērumu.

Priekšlasījumus sniedza dalībvalstu konstitucionālo un augstāko tiesu tiesneši, kā arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas tiesnesis, Eiropas Komisijas Vides ģenerāldirektorāta pārstāvis, IUCN Pasaules vides tiesību komisijas eksperte, kā arī pārstāvji no ANO struktūrām (UNEP un UNECE). Priekšlasījumu par pieejamību tiesai Latvijā un būtiskajiem aspektiem lietā par dažādo konkurējošu vides tiesību izsvēršanu saistībā ar vēja elektrostaciju būvniecību sniedza arī Lauma Paeglkalna.

Darba grupas mērķis bija diskutēt par aktualitātēm attiecībā uz tiesību uz tiesu nodrošināšanas pilnveidošanu, tostarp analizējot šķēršļus, kas kavē tās īstenošanu. Tika apspriesta dalībvalstu pieredze un noslēgumā apkopoti galvenie secinājumi un labās prakses ieteikumi. Darba

grupā priekšlasījumus sniedza un diskusijās piedalījās dalībvalstu tiesneši, kā arī pārstāvji no ministrijām, citām valsts pārvaldes iestādēm, kas darbojas ar vides jautājumiem, nevalstiskajām organizācijām, Eiropas Komisijas Vides ģenerāldirektorāta u.c.

Pasākums bija vērtīgs vairāku aspektu dēļ. Tas, no vienas puses, ļauj paraudzīties uz pasaules izaicinājumiem vides tiesību jomā, jo īpaši klimata pārmaiņu un gaisa piesārņojuma kontekstā, bet vienlaikus – palūkoties uz nacionālo situāciju no malas. Latvija starp atšķirīgām dalībvalstīm joprojām ir pirmrindiece tiesību uz taisnīgu tiesu nodrošināšanā vides tiesību jautājumos. Tas attiecas gan uz plašo pieeju tiesai, gan zemajiem tiesāšanās izdevumiem, gan arī pagaidu aizsardzības instrumentiem, kas ir efektīvi, jo to ietvaros tiek samērotas būtiskās intereses, tostarp novēršot potenciālu vides degradēšanu.

Interesants bija Eiropas Cilvēktiesību tiesas tiesneša Matiasa Gijomara (*Matthias Guyomar*) priekšlasījums par Eiropas Cilvēktiesību tiesas un nacionālo tiesu lomu efektīvu tiesību uz tiesu nodrošināšanā un dažādo cilvēktiesību un interešu sazobi. Tiesnesis dalījās pieredzē par gadījumiem, kuros tiesības uz dzīvi labvēlīgā vidē mijiedarbojas ar tiesībām uz privātās dzīves aizsardzību, tiesībām uz informāciju un citām pamattiesībām. Tiesu kolokvija laikā izkristalizējās viena no šābrīža būtiskām aktualitātēm – tiesu atbildība nākotnes sabiedrības priekšā. Tika aplūkotas vairākas lietas (*Urgenda Foundation pret Nīderlandi, Verenigin Miliedefensie pret Royal Dutch Shell, Neubauer pret Vāciju*), kuras vieno valstu izaicinājums panākt klimatneitralitāti un kurās iezīmējas nākotnes paaudzes tiesību aizskārums aspekts. Tiesu secinājumi ir līdzīgi, ka tiesības dzīvot labvēlīgā vidē nākotnes paaudzes vārdā nodrošināmas jau šodien. Savukārt valstu pasākumi, lai nodrošinātu klimatneitralitāti, nav pietiekami un uzliek nesamērīgu slogu nolūkā ierobežot

emisijas uz nākamo paaudzi. Tālākam darbam noderīga ir informācija par datubāzēm, kurās apkopotas dažādas publikācijas par vides tiesību jautājumiem: Sabin Center for Climate change law (<https://climate.law.columbia.edu>) un The Grantham Research Institute on Climate

Change and the Environment (<https://www.lse.ac.uk/granthaminstitute>). Vērtīga bija arī informācija par Sabin Center for Climate change law uzturēto datubāzi, kurā apkopoti vairāku desmitu valstu spriedumi vides tiesību jautājumos (<http://climatecasechart.com>).

PAR TIESĪBU TERMINU SKAIDROJOŠĀS VĀRDNĪCAS IZVEIDI

Senāta Administratīvo lietu departamenta senatore Jautrīte BRIEDE piedalījās Itālijas Valsts Padomes un Eiropas Augstāko administratīvo tiesu asociācijas (ACA) kopīgi organizētajā darba grupā par tiesību terminu skaidrojošās vārdnīcas izveidi

(Roma, 2022.gada 2.maijs)

Ar priekšlikumu par tiesību terminu skaidrojošās vārdnīcas izstrādi nākusi klajā šobrīd ACA prezidējošās valsts Itālijas Valsts padome.

Lai dalībvalstis varētu dalīties ar savu pieredzi, tām tiesību termini ir jāizprot vienādi. Tas, ka tā ne vienmēr ir, liecina kaut vai dalībvalstu iesūtītās atbildes uz jautājumiem asociācijas veiktajās aptaujās par dažādiem tematiem. Kā norādīja Īrijas tiesnesis G.Hogans, kurš ir bijis arī Eiropas Savienības Tiesas ģenerāladvokāts, pat latīņu termini (piemēram, *actio popularis*) dažādās valstīs dažkārt tiek izmantoti dažādi. Tas traucē dalībvalstu tiesnešiem saprast vienu otru.

Tāpēc nolemts uzsākt darbu pie šādas vārdnīcas sagatavošanas, sākot ar terminiem, kas tiek izmantoti tieši administratīvās tiesas procesā. Vārdnīca palīdzēs labāk saprast tiesību terminus un saprast to piemērošanu.

AUGSTĀKO ADMINISTRATĪVO TIESU LOMA COVID-19 KRĪZES LAIKĀ

Senāta Administratīvo lietu departamenta senatore Jautrīte BRIEDE piedalījās Starptautiskās Augstāko administratīvo tiesu asociācijas (IASA) un Beļģijas Valsts padomes organizētajā kolokvijā „Augstāko administratīvo tiesu loma Covid-19 krīzes laikā”

(Brisele, 2022.gada 20.-22.jūnijs)

Kolokvija dalībnieki dalījās pieredzē par sarežģījumiem, ar kuriem sastapās augstāko administratīvo tiesu tiesneši, un to risinājumiem. Dalībnieki darbojās trīs darba grupās. Pirmā grupa pārrunāja ar augstāko tiesu konsultatīvo funkciju (valstīs, kurās šāds uzdevums augstākajām tiesām ir uzlikts) saistītos jautājumus. Otrā grupa pārrunāja ar kovīdu saistīto tiesu praksi. Trešā grupa pārrunāja jautājumus, kas saistīti ar tiesu darba organizāciju.

Tiesu prakse ar kovīda krīzi saistītos jautājumos. Kā, diskusiju uzsākot, teica darba grupas vadītāja Čehijas Augstākās tiesas viceprezidente Barbara Pořízková (*Barbara Pořízková*), kovīda krīze faktiski ietekmēja visas pamattiesības, sākot jau no tiesībām uz dzīvību un brīvību. Daudzas lietas vēl nav nonākušas līdz augstākajām tiesām, tāpēc par rezultātu pēc būtības varēja padalīties tikai reti.

Viens no jautājumiem, par kuru tika diskutēts, bija

tiesības uz taisnīgu tiesu. Čehijas tiesnese stāstīja, ka tiesas sēdē kāds procesa dalībnieks uzstāja, ka vēlas redzēt tiesneša seju un pieprasīja novilkt masku. Tiesneši gan esot nosprieduši, ka tiesības uz taisnīgu tiesu tiesneša ar masku aizsegta seja neietekmē.

Vairākās tiesās jau ir izskatītas lietas par to, vai vakcīnai jābūt obligātai. Kanādā valsts darbiniekiem bija jāvakcinējas, bet tie, kas to atteicās darīt, tika atstādīnāti bez darba algas saglabāšanas. Daži darbinieki mēģināja tiesas ceļā panākt, lai viņiem atļautu strādāt, veicot analīzes katru dienu, taču viņu pieteikums tika noraidīts. Čehijā kāds tiesājās pret vakcināciju, uzskatot, ka pietiek ar to, ka analīzēs ir antivielas, bet tiesa nosprieda, ka nav pierādījumu, cik daudz antivielu jābūt, lai nebūtu apdraudējuma. Savukārt Alžīrijā, kurā obligātā vakcinācija nebija noteikta, bija pieteikumi par to, lai valsts nosaka obligāto vakcināciju, jo tās pienākums ir aizsargāt cilvēkus.

Bijušais Eiropas Cilvēktiesību tiesas tiesnesis Pauls Lemmens, tagad Beļģijas Valsts padomes tiesnesis, pieminēja Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2021.gada 8.aprīļa spriedumu lietā „Vavříčka and Others v. the Czech Republic” (iesnieguma Nr.47621/13), kas nejausības pēc tika izskatīta tieši kovīda pandēmijas laikā. Šo spriedumu caurvij ideja, ka cilvēkam ir ne tikai tiesības, bet arī autonomi pienākumi kā sabiedrības loceklim, un vakcinēšanās ir viens no tiem.

Griekijā izskatīta lieta par vakcinācijas sekām bērnam, kam vakcīna bija atstājusi nopietnus veselības traucējumus. Tiesa atzina, ka valsts rīcība bija tiesiska,

taču lēma par kaitējuma atlīdzināšanu. Šveicē līdzīga lieta bijusi attiecībā uz militārpersonu, kas nevēlējās vakcinēties, bet viņam to nācās darīt, lai dotos uzdevumā uz Kosovu.

Par demonstrācijas tiesību ierobežojumu Šveices tiesā bijušas divas lietas. Bernes kantons bija atļāvis iet demonstrācijā tikai 15 personām, bet tiesa uzskatīja, ka tas ir pārāk maz. Citā kantonā, kurā šis skaits bija noteikts 300, tiesa to atzina par samērīgu ierobežojumu.

Kovida krīze skāra arī reliģijas tiesības. Piemēram, Čehijas Augstākā tiesa ir izskatījusi lietu par dziedāšanas aizliegumu baznīcā. Savukārt Beļģijā tika pārsūdzēts lēmums, ar kuru bija noteikts, ka miruša cilvēka atvadu ceremonijā drīkst piedalīties tikai 15 personas, taču atbilstoši ebreju reliģiskajiem uzskatiem esot jābūt 30 cilvēkiem gan miršanas, gan laulību gadījumā. Ebreju reliģiskā kopiena, atsaucoties uz samērīguma principu, bija vērsusies tiesā un lūgusi apturēt lēmumu. Beļģijas tiesneši to nepaturēja, bet uzlika pienākumu valdībai 5 dienu laikā sasaukt reliģijas pārstāvjus un kopīgi atrast labāku risinājumu. Arī Francijā bijusi līdzīga lieta, un tiesa secināja, ka, piemēram, Parīzes Dievmātes katedrālē, ņemot vērā tās platību, 15 cilvēku ir ļoti maz. Proti, tiesa uzskatīja, ka katrā konkrētā lietā ir jāvērtē arī telpu lielums.

Kovida krīzes laikā ļoti ietekmētas tiesības uz īpašumu. Somijā tiesa ir uzskatījusi, ka nevar sūdzēties par restorāniem noteikto ierobežojumu, jo tas ir likumdevēja lēmums, nevis administratīvie akti. Savukārt sporta zāļu slēgšana tika uzskatīta par administratīvo aktu. Šveicē ir vairākas lietas par kompensācijas apmēru. Savukārt Francijā aktuālas ir vairākas lietas, kurās nodokļu administrācija prasa atpakaļ pabalstus, kuri ir izmaksāti nepamatoti.

Darba grupā tika diskutēts arī par pagaidu aizsardzības līdzekļu izmantošanu kovida krīzes laikā. Itālijā Augstākās tiesas priekšsēdētājs var dot rīkojumu zemākas instances tiesnešiem pieņemt pagaidu aizsardzības lēmumu. Piemēram, priekšsēdētājam vienas dienas laikā bija jāizlemj, vai ir pareizs valdības lēmums, ar kuru iedzīvotājiem tika aizliegts izbraukt ārpus Romas. Tika diskutēts, ka vienam cilvēkam pieņemt lēmumu ir daudz grūtāk nekā ja to dara tiesnešu kolēģija. Vācijā par pagaidu aizsardzību ir jāizlemj mēneša laikā un bieži vien ar to strīds tiek atrisināts. Tomēr esot gadījumi, kad pieteicēji vēlas saņemt arī kompensāciju, tāpēc tiesai jāizlemj arī par lēmuma tiesiskumu (Vācijā kompensācijas jautājumus pēc tam izlemj vispārējās jurisdikcijas tiesas). Beļģijā kā pagaidu aizsardzības līdzeklis tika prasīts atļaut demonstrāciju, kas bija aizliegta kovida dēļ. Vēlāk, galīgi izlemjot lietu, tika secināts, ka aizliegums nebija tiesisks.

Ir valstis, kurās administratīvās tiesas, lemjot par administratīvā akta atcelšanu, var noteikt, ka spriedums stājas spēkā nevis ar tā pasludināšanas brīdi, bet vēlāk. Piemēram, Čehijā bija pārsūdzēts valdības lēmums slēgt skolas. Tiesa secināja, ka ir diezgan lielas atšķirības dažādos reģionos, tāpēc nolēma lēmumu atcelt, taču noteica, ka spriedums stāties spēkā 4 dienas vēlāk. Šajā laikā valdība koriģēja savu lēmumu.

Neviena no tiesām saistībā ar kovidu nav iesniegusi Eiropas Savienības Tiesā lūgumu sniegt prejudiciālu

nolēmumu, kā arī neviena nav vērsusies Eiropas Cilvēktiesību tiesā ar lūgumu sniegt skaidrojumu.

Darba grupu secinājumi. Pēdējā kolokvija dienā visu darba grupu referenti apkopoja galvenos secinājumus.

Darba grupas, kas pārrunāja ar likumdošanu saistītos jautājumus, referents norādīja, ka kovida krīzes laikā vairākās valstīs, kurās Valsts padome nodarbojas arī normatīvo aktu projektu pārbaudi, bija lietu pieaugums, taču lēmumi bija jāpieņem ļoti ātri. Valstīs, kurās ir obligāti saņemt Valsts padomes viedokli, tas radīja pārslodzi.

Darba grupas, kurā pārrunāti praktiskie tiesas organizācijas jautājumi kovida laikā, referents ziņoja, ka darba grupā secināts, ka tiesas darbs kovida laikā tika būtiski ietekmēts un tika mēģināts atrast citas darbības formas. Vairākās valstīs, kurās lietas parasti tiek izskatītas mutvārdos, tika ieviests rakstveida process. Joprojām tiek meklēts līdzsvars starp iespēju strādāt no mājām un pienākumu būt uz vietas tiesas ēkā (piemēram, Polijas Augstākās Administratīvās tiesas priekšsēdētājs uzskata, ka *ne krīzes* apstākļos strādāšana no mājām ir jāierobežo līdz 2 dienām nedēļā).

Kovida krīzes laikā visās valstīs fiziska iekļūšana tiesas ēkās bija ierobežota un ieviesti dažādi drošības līdzekļi – maskas, brilles, attālumu ierobežojumi un tamlīdzīgi. Tiesu kancelejas darbs nevienā valstī netika apturēts, bet darba organizācija tika izmainīta (piemēram, pieņemšana, iepriekš pierakstoties pa telefonu).

Revolucionāri palielinājusies videokonferenču izmantošana. Tomēr dažās valstīs tās netika izmantotas. Piemēram, Šveicē nolemts, ka tiesnešiem tiesas sēdē jābūt klātienē, tāpēc doma par videokonferenci tika noraidīta. Spānijā nolemts pandēmijas saasinājuma laikā nerīkot nevienu tiesas sēdi, vienlaikus iestrādājot likumā iespēju rīkot videokonferenci (pirms tam tāda neesot bijusi). Spānijas Augstākā tiesa uzskatīja, ka tiesnešiem jābūt klātienē, jo tiesai ir jābūt reālai. Vācijā likums tiesas sēdi videokonferences režīmā bija atļāvis jau iepriekš, bet tas nekad pirms kovida pandēmijas neesot izmantots. Pandēmija šo situāciju mainījusi. Izraēlā konference izmantota tikai tiesas sēdēs, kurās piedalījās ieslodzītās personas.

Lai saglabātu tiesas spriešanas publisko raksturu, dažās valstīs tiesas sēdes tiek raidītas tiešsaistē. Par lietas izskatīšanu videokonferencē vairākās valstīs ir bijušas iesniegtas sūdzības, bet bez panākumiem.

Darba grupas locekļi arī diskutējuši, vai, sākot tiesas sēdi, kas tiek organizēta videokonferences veidā, procesa dalībniekiem ir jāpieceļas, bet bijuši vienisprātis, ka šāda prasība videoformātā nav piemērojama. Tiesneši diskutējuši, vai ir būtiski, kā sabiedrība uztver un kā tai ir jāuztver tiesa – kā sejas ekrānā vai kā reāli cilvēki.

Vairākās valstīs kovida uzliesmojuma laikā bijusi ierobežota iespēja sabiedrības locekļiem atrasties tiesas sēdē. Dažās valstīs žurnālistiem ir tiesības saņemt tiesas sēdes ierakstu, tomēr tad aktualizējas jautājums par personas tiesībām uz datu aizsardzību.

Darba grupā arī apspriests, kā tiešsaistes apstākļos nodrošināt apspriedes noslēpumu. Ir valstis, kurās pat klātienē tiesnešu apspriedēs nedrīkst būt līdzī telefons vai tas jāievieto speciālās kastēs.

Kolokvija noslēgumā Beļģijas Valsts padomes

ģenerālauditors¹ Luks Vermairs (*Luk Vermeire*) uzsvēra,

¹ Beļģijā Valsts padomes ģenerālauditors pilda līdzīgu lomu kā ģenerāladvokāts Eiropas Savienības tiesā – sniedz lietā neatkarīgu atzinumu (atšķirībā no ģenerāladvokāta, projekti tiek nosūtīti arī procesa dalībniekiem, kas var sniegt par to viedokli).

ka sociālā solidaritāte kovida apstākļos ir ļoti būtiska. Beļģijā esot bijuši negatīvi, pat apvainojoši viedokļi par Valsts padomes spriedumiem kovida sakarā. Tāpēc šie spriedumi esot plaši skaidroti sabiedrībai. Kovida laiks bija grūts visiem, arī tiesnešiem.

Projektu aktivitātes

JUSTĪCIJA ATTĪSTĪBAI: MENTORU PROGRAMMAS IEVIEŠANA TIESĀS

NACIONĀLAIS
ATTĪSTĪBAS
PLĀNS 2020

EIROPAS SAVIENĪBA
Eiropas Sociālais
fonds

I E G U L D Ī J U M S T A V Ā N Ā K O T N Ē

Augstākās tiesas darbinieku delegācija pieredzes apmaiņas vizītē Nīderlandes tiesu sistēmas mācību centrā un Nīderlandes Augstākajā tiesā apskatīja jautājumus, kas saistīti ar tiesu darbinieku mentoru programmas ieviešanu Latvijas tiesās, tostarp Augstākajā tiesā.

Pieredzes apmaiņas vizītē devās Senāta departamentu zinātniski analītiskie padomnieki Santa Ozola, Reinis Odiņš, Nora Zvejniece, tiesnešu palīgi Līga Dāce, Monta Krone, Evija Veide, Laura Smukule, Sanita Jefimova un personāla atlases un attīstības konsultante Aiga Meļņikova.

Vizītes laikā apmeklētas četras lekcijas un seminārs, kā arī notika tikšanās ar Nīderlandes Augstākās tiesas, pirmās instances un apelācijas instances tiesas tiesnešiem un tiesnesi-mācekli.

Lekcijās Nīderlandes tiesu sistēmas mācību centrā sniegta pārskata informācija par tiesnešu-mācekļu izglītības sistēmu un mentoringa, intervīzijas un izaugsmes veicināšanas (koučinga) lomu šajā izglītībā. Šie instrumenti tiek izmantoti arī Nīderlandes tiesu darbinieku apmācībās. Nīderlandē mentoringu nodala no koučinga, uzskatot, ka mentoringa paredzēts zināšanu nodošanai, bet koučings – personīgās izaugsmes veicināšanai. Mentoringa tiek pielietots jau sen, taču tā tagadējā veidā kopš 2014. gadā.

Mentoringa attiecības ir nehierarhiskas, respektīvi, mentors nav tiešais vadītājs. Lai kļūtu par mentoru, jāiziet 7 dienu teorētiskās un praktiskās mācības, kas atbilst filosofijai „mācies darot – dari mācoties”. Mācībās tiek apskatīti vairāki temati, piemēram, kā tikt galā ar stagnāciju attīstībā, trīs punktu atgriezeniskās saites metode, kā palīdzēt apmācāmajam tikt galā ar augstu darba slodzi, kā atpazīt apmācāmā neveselīgu stresu, kā veidot un uzturēt uzticēšanos ar apmācāmo. Gadījuma analīzes veidā mentori apgūst labās prakses piemērus. Mentori iemācās arī koučinga un intervīzijas tehnikas. Apmācībās katru gadu piedalās 250 dalībnieki. Reizi gadā tiek rīkota mentoru diena, kurā mentori satiekas un notiek savstarpējās pieredzes apmaiņa. Pēc

apmācībām mentoram piešķir sertifikātu uz gadu.

Katram jaunajam tiesnesim-māceklim ir divi mentori – viens no darba vides un otrs ārpus darba vides. Darba vides mentori ir atbilstoši tiesību nozaru specializācijai, proti, administratīvajās, civiltiesībās, ģimenes tiesībās un krimināltiesībās. Tiek sagaidīts, ka tiesneši-mācekļi apmācības laikā apgūst divu līdz trīs tiesību nozaru lietu izskatīšanu. Ārpus darba vides mentori var būt prokurori vai advokāti vai arī vispār pie tiesu varas nepiederošas personas. Tiesnesim-māceklim paredzēti vairāki mentori vienlaikus, jo var būt tā, ka mentors un apmācāmais neizveido savstarpēju uzticēšanās saikni. Mentoringa ir obligāta tiesneša izglītības programmas sastāvdaļa.

Mentors apmācāmajam dod atgriezenisko saiti (formālu un neformālu). Formālā atgriezeniskā saite izpaužas novērtējuma veidlapu aizpildīšanā reizi ceturksnī, kā arī pēc konkrētu darbību veikšanas, piemēram, pēctiesas sēdes novadīšanas. Šis novērtējums tiesnešiem-mācekļiem vajadzīgs, lai pēc apmācības beigām kvalifikācijas komiteja varētu izvērtēt atbilstību dažādiem tiesnesim nepieciešamajiem kritērijiem. Atgriezeniskā saite ir konkrēta, nevis vispārīgi vārdi, piemēram, „viss ir labi – tā turpināt!”.

Izaugsmes veicināšana (koučings) saskaņā ar Nīderlandes tiesu sistēmas mācību centra izpratni nav zināšanu nodošana, bet gan pašmotivēšanas iemaņu iegūšana. Koučinga programma sākās 2012.gadā, un kopš tā laika tiesu sistēmā ir 9 kouči prokuratūrā, 31 tiesnesis koučs, kā arī 15 tiesas darbinieki kouči. Izaugsmes veicināšanas (koučinga) tehnikas apgūst divus gadus. Lai saglabātu izaugsmes veicinātāja (kouča) statusu, personai vienu reizi gadā jāvelta diena tālākizglītībai šajā jomā.

Savukārt intervīzija paredzēta dažāda rakstura profesionālās dzīves problēmu risināšanai līdzvērtīga līmeņa personu grupās. To darbību vada profesionāls treneris, kas nav no tiesu sistēmas.

Seminārā dalībnieki apguva praktiskas komunikācijas iemaņas, kas noder mentoringa procesā, proti, tika trenētas kontakta nodibināšanas un saiknes veicināšanas tehnikas starp mentoru un viņa apmācāmo. Tāpat apgūtas iemaņas, kā risināt situācijas, kad neveidojas savstarpējā komunikācija.

Tiekoties ar tiesnesi-mācekli un viņa mentoru, kā arī

diviem uzraugošajiem treneriem, pārrunāta praktiskā darba pieredze. Sarunā apspriests, ka šiem procesiem vajadzētu būt mazākai dokumentācijai, taču no tās nav iespējams atteikties, jo kvalifikācijas komisija pirms novērtēšanas procesa nesatiek tiesnesi-mācekli un vadās pēc viņa apmācības dokumentācijas.

Nīderlandes Augstākajā tiesā darbinieku apmācība par darba vides pamatinformāciju notiek, izmantojot tiesai īpaši izstrādātu aplikāciju mobilajiem telefoniem. Šo aplikāciju attīstīja pandēmijas laikā, pielāgojoties

attālinātā darba apstākļiem. Aplikācijā ietverta visa būtiskā informācija, ko darbiniekam vajadzētu zināt pirmajās dienās. Savukārt zinātnisko darbinieku profesionālā ievadīšana kasācijas instancē notiek kolektīvi, un to dara tiesnesis un ģenerāldavokāts. Izglītošanās nepieciešama gan pie ģenerāldavokāta, gan pie tiesneša, jo zinātniskajam darbiniekam var nākties strādāt ar abiem, un to darbs būtiski atšķiras. Savukārt tiesnesim, kas pievienojas Nīderlandes Augstākajai tiesai, piesaista pieredzes bagātāko zinātnisko darbinieku.

Pārstāvniecība Eiropas institūcijās

EIROPAS PADOMES TIESLIETU SISTĒMU EFEKTIVIZĀCIJAS KOMISIJAS (CEPEJ) 38.PLENĀRSĒDE

Senāta Krimināllietu departamenta senatore Aija BRANTA kā Latvijas pārstāve Eiropas Padomes Tieslietu sistēmu efektivizācijas komisijā (CEPEJ) piedalījās komisijas 38.plenārsēdē.

(Valleta, 2022.gada 27.-28.jūnijs)

Plenārsēde bija īpaši nozīmīga ar to, ka CEPEJ svinēja savu 20.gadadienu. Par godu šai gadadienai pirms plenārsēdes notika svinīga ceremonija.

Ceremonijā gan klātienē, gan videokonferences režīmā piedalījās vairāki viesi, tajā skaitā Eiropas Padomes ģenerālsēkretāre *Maria Peičinovič Burič*, Maltas tieslietu ministrs *Jonothan Attard*, kas teica svētku uzrunas, uzteicot CEPEJ divdesmit gadus paveikto valstu tiesu sistēmu darbības kvalitātes un efektivitātes paaugstināšanu.

Pēc svētku uzrunām notika tematiska diskusija, kas bija veltīta ar digitalizāciju saistītajiem izaicinājumiem tiesu sistēmās.

Pēc svinīgās sēdes notika vairāku dokumentu apspriešana un pieņemšana.

1. Tieslietu kvalitātes, kiberjustīcijas un mākslīgā intelekta jomā apspriests CEPEJ ekspertu un darba grupu paveiktais, strādājot pie dokumenta CEPEJ(2021)16 ieviešanas un CEPEJ Mākslīgā intelekta padomdevēja biroja (AIAB) izveidošanas.

Tika uzklauti CEPEJ darba grupu ziņojumi par paveikto Eiropas Padomes dalībvalstīs administratīvās mediācijas jomā, kā arī ziņojumi par jautājumiem, kas

saistīti ar dzimumlīdztiesības nodrošināšanu tiesneša amata kandidātu atlasē, tiesneša darba izvērtējumu, kā arī jautājumiem par personu ar invaliditāti pieejamību tiesai.

2. Lietu izskatīšanas laika pārvaldības jomā apspriests CEPEJ SATURN darbs, izstrādājot ieteikumus, lai savlaicīgi atklātu un novērstu lietu izskatīšanas kavēšanās iemeslus civilprocesā. Apspriests paveiktais lietu svēršanas sistēmas ieviešanā prokuroru darbā, kā arī nepieciešamība pārstrādāt CEPEJ dokumentu „Rādītāju saraksts tiesnešu un tiesu sistēmas darbības kvalitātes uzlabošanai”, kā arī veikt atsevišķus uzlabojumus Ministru Komitejas Rekomendācijas Nr.R(86)12 par pasākumiem pārmērīgas slodzes novēršanai un samazināšanai tiesās tekstā.

3. Apspriesta *ad hoc* sadarbība ar Ukrainas Augstāko tiesu, lai atbalstītu Ukrainas tiesnešus, ieviešot lietu attālināto izskatīšanu atbilstoši Eiropas standartiem, kā arī sagatavojot attiecīgu Rokasgrāmatu.

4. Tiesu sistēmu izvērtējuma jomā apstiprināts CEPEJ Izvērtējuma ziņojums – Eiropas tiesu sistēmas, 2022.gada izdevums (2020.gada dati), kas publicēts 2022.gada 5.oktobrī.

5. Apspriests un pieņemts CEPEJ darba plāns laikam līdz 2025.gadam „Digitalizācija tiesiskuma stiprināšanai”. Par svarīgāko uzdevumu darba plānā noteikta atbalsta sniegšana valstu tiesām sekmīgai pārejai uz tieslietu digitalizāciju atbilstoši Eiropas standartiem un īpaši ņemot vērā Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību konvencijas 6.pantā noteikto.

Plenārsēdē apspriesti arī citi ar CEPEJ darbu saistītie jautājumi.

APSTIPRINĀTI LATVIJAS PĀRSTĀVJI EIROPAS SAVIENĪBAS PAMATTIESĪBU AĢENTŪRAS VALDĒ

Ministru kabinets apstiprinājis Latvijas pārstāvju Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūras valdes locekļa un viņa aizstājēja amatā uz nākamajiem pieciem gadiem.

Pamattiesību aģentūras valdes locekļa amatā apstiprināts Satversmes tiesas tiesnesis Artūrs Kučs, valdes locekļa aizstājēja amatā – Tieslietu padomes sekretariāta padomniece Dace Šulmane.

V

TIESĪBDOMAS: PRIEKŠLASĪJUMI, PUBLIKĀCIJAS

KONSTITUCIONĀLO TIESĪBU KOMISIJAS DEVUMS VALSTSTIESĪBU ATTĪSTĪBĀ

Priekšlasījums konferencē „Viedoklim par neaizskaramo Satversmes kodolu – 10 gadu” 2022.gada 5.septembrī

Rudīte VĪDUŠA

Senāta Administratīvo lietu departamenta senatore

Šī ir ne tikai viedokļa par Satversmes kodolu desmitgade, bet arī pašas Konstitucionālo tiesību komisijas 15 gadu jubileja. Tas ir īstais brīdis ieskatīties arī tajā, ko vēl komisija izdarījusi laikā, pirms sniedza viedokli par Satversmes kodolu. Tādēļ šis ieskicējums par Konstitucionālo tiesību komisijas devumu valststiesību attīstībā.

I

Konstitucionālo tiesību komisijas nozīmīgākais devums valststiesībās ir viedoklis par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu, par kura atziņām un ietekmi uz valststiesībām jau iepriekš tika sniegts plašāks apskats. Taču savas darbības laikā komisija sniegusi vēl piecus viedokļus, par kuriem vēlos īsi atgādināt.

Valsts prezidents Valdis Zatlers izveidoja Konstitucionālo tiesību komisiju, visupirms lai tā būtu zinātniskais atbalsts Valsts prezidenta likumdošanas funkciju pildīšanā, bet reizē arī lai tā sniegtu pienesumu konstitucionālo tiesību doktrīnas attīstībā, sniegtu zinātnisku, objektīvu un neitrālu analīzi par nozīmīgiem Latvijas valststiesību jautājumiem.

Tādēļ vēlos atgādināt, pirmkārt, komisijas sniegto viedokļu tiešo un nekavējošo ietekmi situācijās, kurās tie bija nepieciešami, gan arī, otrkārt, iezīmēt būtiskāko devumu valststiesībās un valststiesību zinātnē vispār.

1. Pirmais komisijas viedoklis 2008.gadā bija par parlamenta priekšlaicīgu vēlēšanu mehānismu.

Tas tika sniegts sakarā ar Latvijas Brīvo arodbiedrību sagatavoto Satversmes grozījumu projektu par tautas tiesībām atsaukt Saeimu. Tautas nobalsošanai nodotais projekts 2008.gadā tika noraidīts, bet Komisijas viedoklis tika likts pamatā Valsts prezidenta iesniegtajam Satversmes grozījumu projektam un līdz ar tautas nobalsošanai nodoto projektu bija pamats Juridiskās komisijas priekšlikumam un sekojošiem grozījumiem Satversmes 14.pantā, paredzot iespēju tautai priekšlaicīgi atlaist Saeimu. Komisijas skaidrojums piešķir kvalitatīvi debatēm par konkrētu atsaukšanas mehānismu.

Būtiskākais, ko no šī viedokļa var paņemt Latvijas valststiesību doktrīna, ir politisko krīžu veidu un attiecīgu risinājumu skaidrojums, konkrēti apsvērumi par iespējām uzlabot Saeimas atlaišanas jeb atsaukšanas mehānismus, kā arī kritika par šobrīd Satversmē regulētajām Valsts prezidenta tiesībām priekšlaicīgi atlaist Saeimu.

2. Viedoklis par Saeimas apstiprinājuma nepieciešamību liela apjoma aizņēmumu saņemšanai.

Tas sekoja Satversmes tiesas spriedumam¹, kurā tika atzīts, ka konceptuāla izšķiršanās par starptautisko aizdevumu saņemšanu ir tik svarīgs un nozīmīgs valsts un sabiedrības dzīves jautājums, ka bija jāizlemj pašam likumdevējam, nevis Ministru kabinetam. Komisijas viedokli šajā reizē lūdza Ministru prezidents, lai tiesiskā veidā atrisinātu aizdevuma saņemšanu. Kā minējis Dr.iur. Jānis Pleps², šāda interpretācija ļāva Saeimai sankcionēt Ministru kabineta veiktos aizņēmumus, pieņemot lēmumu par uzdevumu Ministru kabinetam aizņemt finansu līdzekļus.

Viedoklī analizēta vairākos Satversmes tiesas spriedumos attīstītā „būtiskuma teorija”, proti, ideja, ka noteiktu jautājumu izlemšana to svarīguma dēļ ir ekskluzīvā Saeimas kompetencē. Te iezīmējās atšķirība no Satversmes tiesas sprieduma attiecībā uz to, kādā formā Saeima var paust savu gribu aizņēmuma

saņemšanai. Jāpiebilst, ka šis ir viens no diviem komisijas viedokļiem, kurš uzrāda zināmas atšķirības no Satversmes tiesas secinājumiem.

No šā viedokļa kā vērtīgākais racionālais grauds paņemams skaidrojums par parlamenta un valdības kompetences norobežošanu parlamentārā demokrātijā, skats uz būtiskuma teoriju kopsakarā ar tiesisko noteiktību, secinājums par Saeimas gribas prevalenci pār šīs gribas paušanas formu, tādējādi pieļaujot plašākas iespējas Saeimas gribas izteikuma formai, nekā to varētu secināt no Satversmes tiesas sprieduma.

3. Viedoklis par sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu tiesisko regulējumu.

Tas tapa sakarā ar to, ka Saeimā otrajā lasījumā jau bija pieņemts likumprojekts par elektroniskajiem plašsaziņas līdzekļiem³.

Kā būtiskākais jāizceļ, ka komisija aicināja likumprojektā paredzēt nacionālas valsts dimensiju un veicināt latviešu valodas un kultūras saglabāšanu un aizsardzību; šajā ziņā komisijas viedoklis konkurēja ar Satversmes tiesas viedokli par obligāto valsts valodas lietojuma apjomu raidorganizāciju programmās. Satversmes tiesa jau bija atzinusi⁴, ka iepriekš noteiktais svešvalodu lietojuma procentuālais ierobežojums nav demokrātiskā iekārtā nepieciešams un samērīgs, savukārt jaunā likumprojekta tālākā apspriešanās pēc Konstitucionālo tiesību komisijas viedokļa sniegšanas, parlamenta diskusijās apsverot gan šajā viedoklī, gan Satversmes tiesas spriedumā paustās atziņas, likumdevējs tomēr izšķirās par līdzīga ierobežojuma noteikšanu.

Viedoklī bija arī vairāki citi konceptuāli ieteikumi: par sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu redakcionālo neatkarību un finansiālo patstāvību, proti, par to, ka likumā nav paredzēti konkrēti mehānismi, kā to nodrošināt; par uzraudzības institūcijas kompetenci un sastāvu; par plašsaziņas līdzekļu koncentrācijas un monopolizācijas ierobežošanu.

Viedoklī ir ietverts konceptuāls izklāsts par plašsaziņas līdzekļu, jo īpaši sabiedrisko plašsaziņas līdzekļu, lomu demokrātiskā iekārtā, un to arī var uzskatīt par tā galveno zinātnisko devumu.

4. Viedoklis par Valsts prezidenta funkcijām Latvijas parlamentārās demokrātijas sistēmas ietvaros.

Tas ir apjomīgs skaidrojums un regulējuma uzlabojuma piedāvājums tēmā, par kuru debates Latvijā uzvirtojušas regulāri, arī starpkaru posmā. Manuprāt, šis teksts ir obligātā literatūra katram, kurš nākotnē nāktu klajā ar atkal jaunu Satversmes grozījumu vai pat jaunas Satversmes projektu. Kā būtiskākais zinātniskais devums jāatzīmē Latvijas valsts iekārtas skaidrojums,

¹ Satversmes tiesas 2009.gada 21.decembra spriedums lietā Nr. 2009-43-01 „Par likuma „Par valsts pensiju un valsts pabalstu izmaksu laika periodā no 2009.gada līdz 2012.gadam” 2.panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1.un 109.pantam un 3.panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 91., 105.un 109.pantam”

² Pleps J. Kurš formulē Latvijas konstitucionālo tiesību doktrīnu. <https://ir.lv/2012/08/21/kurs-formule-latvijas-konstitucionalo-tiesibu-doktrinu/>, 21.08.2012.

³ 9.Saeimas likumprojekts Nr.1358/Lp9 „Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likums”.

⁴ Satversmes tiesas 2003.gada 5.jūnija spriedums lietā Nr. 2003-02-0106 „Par Radio un televīzijas likuma 19.panta piektās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89., 91., 100. un 114.pantam, Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 10.pantam un 14.pantam saistībā ar 10.pantu un Starptautiskā pakta par pilsoņu un politikajām tiesībām 19. un 27.pantam”.

varas dalīšanas Latvijas modeļa skaidrojums, Valsts prezidenta funkciju apskats ar attīstības ieteikumiem.

Viedoklī pavērta diskusija par valsts prezidenta politisko atbildību (tostarp likts priekšā ieviest impīčmenta institūtu), prezidenta lomu amatpersonu iecelšanā, ārpolitikas procesā, kā arī par šobrīd diemžēl aktualitāti ieguvušajām Saeimas, valdības un Valsts prezidenta kompetencēm kara, izņēmuma vai ārkārtas stāvokļa laikā.

5. Viedoklis par iespējamo ministra noteikumu satversmību.

Viedoklis sniegts pēc Ministru kabineta lūguma izvērtēt nepieciešamību veikt attiecīgus grozījumus Latvijas Republikas Satversmē, kas šādu ārēju normatīvo aktu – ministra noteikumus – paredzētu. Arī šis jautājums, lai arī ne tik fundamentāls kā jautājums par vēlēšanu sistēmu vai parlamentāru valsts iekārtu, ar apskaužamu regularitāti parādās valststiesību diskusiju un arī politikas veidotāju dienaskārtībā. Pēdējā man zināmā koncepcija par ministra noteikumu ieviešanu⁵ tapusi šā brīža, Krišjāņa Kariņa, valdības laikā.

Komisija, lai arī noteiktās situācijās pieļāva šāda normatīvā akta esību Latvijas tiesību sistēmā pat bez Satversmes grozījumiem gadījumā, ja šādos noteikumos nav paredzētas nekādas politiskas izšķiršanās, visumā par šādu jauninājumu bija skeptiska. Jāatzīmē, ka jau pieminētajā jaunākajā konceptuālajā ziņojumā par ministra noteikumu ieviešanu Tieslietu ministrijas secinājumi ir salīdzināti ar Konstitucionālo tiesību komisijas secinājumiem, nesaskatot būtisku pretrunu, tomēr vedinot uz to, ka šāds normatīvais akts ir nepieciešams.

Kā būtiskāko zinātnisko devumu gribētu uzsvērt viedoklī sniegto normatīvo aktu demokrātiskās leģitīmācijas skaidrojumu.

6. Lielākais un nozīmīgākais darbs komisijai bija viedoklis par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu, par kura atziņām un ietekmi jau iepriekš tika sniegts plašāks apskats. Domāju, ka tieši šis viedoklis praksē turpinās būt ar vislielāko praktisko nozīmi.

Tas īsumā par viedokļu saturu.

II

Lai apkopotu komisijas sniegto viedokļu ietekmi, ir jāatgriežas pie tā, ka valststiesību zinātne Latvijā vēl arvien turpina būt situācijā, kad trūkst pētījumu un nopietnu darbu pat par fundamentāliem jautājumiem. Ja par kādu jautājumu ir publikācija, tad, ļoti iespējams, tā būs vienīgā publikācija par šo jautājumu, iztrūkstot zinātniskam plurālismam. Tieši šis zinātniskās analīzes iztrūkums bija iemesls īpašas komisijas veidošanai.

Komisijas darba rezultātā atsevišķas iepriekš fragmentāri apskatītas un dažādos publiskos forumos diskutētas valststiesību tēmas ir izstrādātas pietiekami solidos doktrīnas darbos.

Valststiesību un tiesību zinātnes „pārklājums” pēdējā laikā ir attīstījies. Ir vairojusies Satversmes tiesas un Senāta judikatūra, autoru Edgara Pastara, Jāņa Plepa un Ilzes Plakanes monogrāfija par konstitucionālajām tiesībām piedzīvojusi jau trešo izdevumu, ir izdoti apjomīgi Satversmes komentāri, nelielā skaitā tiek publicēti atsevišķi raksti.

Tā kā Konstitucionālo tiesību komisija bija aicināta sniegt atzinumus atsevišķos aktuālajos jautājumos, tās devums, līdzīgi kā tiesu prakse, ir ar kazuistisku raksturu. Tomēr viedokļu pamatā vienmēr ir sistēmisks skaidrojums par kādu konstitucionālo tiesību fundamentālu jautājumu, vienmēr balstoties uz Latvijas konstitucionālās iekārtas organisku, sistēmisku, viengabalainu izpratni. Tas dod iespēju izmantot tos konstitucionālo tiesību izpratnei vispār.

Komisijas viedokļu kā doktrīnāla avota pozitīvā puse ir viegla uztveramība, pieeja skaidrot lietu pašu būtību un jēgu, nevajadzīgi nekavējoties pie aprakstiem. Tas paver ceļu patstāvīgai tālākai domas attīstībai, atspertoties uz šiem pamatiem.

Gadījumos, kad komisijas viedoklis sniedz atšķirīgu skatījumu no Satversmes tiesas sprieduma atziņām, tas ir izmantojams gluži kā ikviens cits tiesību palīgavots – lasot to kopā ar tiesību normām un Satversmes tiesas judikatūru un meklējot taisnīgu un pareizu risinājumu. Satversmes tiesas spriedumi ir obligāti un izpildāmi, taču tas neizslēdz viedokļu plurālismu, kas ved uz kvalitatīvu un nobriedušu juridisko domu.

III

Noslēgumā – par pašu svarīgāko. Jubilejas reize ir istā reize to pateikt.

Latvijas nelielajā juridiskajā saimē arvien būs aktuāli mobilizēties, lai spētu sniegt kvalitatīvu juridisko viedokli istajā brīdī, un tieši tajā, manuprāt, parādās Konstitucionālo tiesību komisijas vislielākā nozīme.

Kvalitatīvas ekspertīzes trūkums tieši brīdī, kad tas nepieciešams, bija iemesls šādu „intelektuālo centru” izveidot, un vai nav tā, ka doma par atsevišķu padomi likumprojektu konstitucionalitātes pirmskontrolei radusies tieši tā paša iemesla dēļ – mums trūkst vajadzīgās juridiskās ekspertīzes istajā brīdī, pirms radušās vai ieilgušas problēmas. Latvijā ir tikai atsevišķi juristi, kuriem raksturīga tālredzība un savlaicīgums konkrētu problēmu iztirzāšanā un risinājumu iezīmēšanā.

Tāpēc jubilejas reizē vēlos pateikties gan abiem Valsts prezidentiem, kuri saskatīja nepieciešamību pēc šādas komisijas, un paldies visiem komisijas locekļiem par šādu tiesībzinātniskās domas attīstību. Uzskatu, ka tas bija augstvērtīgs, savlaicīgs devums, un tieši tāpēc tā bija arī valstiski atbildīga rīcība. Paldies!

⁵ Konceptuāls ziņojums „Ministra noteikumu institūta ieviešanas iespējamības izvērtējums”. https://www.mk.gov.lv/sites/mk/files/media_file/tmkonc_200520_minnot.pdf.

SABIEDRĪBAS PRASĪBU CELŠANA: KOMERCLIKUMA INTERPRETĀCIJAS JAUTĀJUMI

Referāts nolasīts Latvijas Universitātes 80.starptautiskajā zinātniskajā konferencē 08.02.2022.,
pirmpublicējums konferences rakstu krājumā, 2022

Dr. jur. Kaspars BALODIS

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Civiltiesisko zinātņu katedras
professors, Senāta Civillietu departamenta senators

I. IEVADS

Tiesību jautājumi, kas saistīti ar Komerclikumā (turpmāk arī – KCL) regulēto sabiedrības prasību celšanu, ir aktuāli minētajā likumā ietvertu sabiedrību tiesību normu piemērošanas teorijā un praksē. Šīs prasības, kuru mērķis parasti ir panākt tādu zaudējumu atlīdzību, kurus kapitālsabiedrībai nodarījuši likumā minēti subjekti (dibinātāji, valdes vai padomes locekļi vai revidents), ir nozīmīgs tiesiskais līdzeklis pašas sabiedrības un tās dalībnieku, arī mazākuma dalībnieku, interešu aizsardzībai. Sabiedrības prasību celšanas regulējums KCL 172.pantā gadu gaitā ir izpelnījies Latvijas tiesībzinātnieku ievērību un kļuvis par zinātnisku diskusiju tematu, mēģinot rast vairāku šā panta normu pareizo interpretāciju. Tāpat minētajā Komerclikuma pantā regulētie tiesību jautājumi kļūst arvien aktuālāki arī tiesu praksē. Katrā ziņā KCL 172.pantā ietvertais normatīvais regulējums ir pietiekami nozīmīgs, lai tam pievērstu pastiprinātu uzmanību un noskaidrotu vairākus jautājumus, kas saistīti ar šādu prasību celšanas tiesiskajiem aspektiem, tajā skaitā personām, pret kurām šādas prasības var celt, dalībnieku mazākuma tiesībām ierosināt sabiedrības prasības celšanu, kā arī prasībām tādu zaudējumu atlīdzināšanai, kas sabiedrībai radušies nepamatotas prasības dēļ.

II. SABIEDRĪBAS PRASĪBAS JĒDZIENS UN TĀS CELŠANAS NOSACĪJUMI

Jēdziens „sabiedrības prasība” ir tieši minēts Komerclikuma 172. un 195.pantā. Saskaņā ar KCL 172.panta pirmo daļu prasību pret dibinātājiem, valdes vai padomes locekļiem vai revidentu sabiedrība ceļ, pamatojoties uz dalībnieku sapulces lēmumu, kurš pieņemts ar klātesošo vienkāršu balsu vairākumu, turklāt statūtos prasības celšanai nedrīkst noteikt lielāku balsu vairākumu. Savukārt KCL 195.pantā norādīts, ka tiesa var izslēgt dalībnieku no sabiedrības, pamatojoties uz sabiedrības prasību, ja viņš bez attaisnojoša iemesla nepilda savas saistības vai citādi nodarījis būtisku kaitējumu sabiedrības interesēm, vai nav izpildījis saistības, vai nav pārtraucis kaitējuma nodarīšanu pēc tam, kad no sabiedrības saņemts rakstveida brīdinājums. Jāatzīst, ka KCL 195.panta otrā daļa ir ne visai veiksmīgi formulēta tādā ziņā, ka saskaņā ar to prasību par dalībnieka izslēgšanu var celt dalībnieki, kuri pārstāv ne mazāk par pusi no sabiedrības pamatkapitāla, ja statūtos nav

noteikts lielāks balsu skaits. Minētā prasība atbilstoši KCL 195.panta pirmajai daļai tomēr ir uzskatāma nevis par sabiedrības dalībnieku, bet gan pašas sabiedrības prasību, kuras vārdā dalībnieki darbojas. Salīdzinājumam arī Vācijas sabiedrību tiesībās prasība par dalībnieka izslēgšanu no sabiedrības ar ierobežotu atbildību tiek uzskatīta par pašas sabiedrības prasību.¹

KCL 170.pants regulē kreditora prasību sabiedrības labā. Atbilstoši minētā panta pirmajai daļai sabiedrības kreditors, kurš nevar panākt sava prasījuma apmierināšanu no sabiedrības, gada laikā no sprieduma spēkā stāšanās dienas var celt prasību sabiedrības labā pret KCL 166.–169.pantā minētajām personām, kuras nodarījušas zaudējumus sabiedrībai un nav tos atlīdzinājušas. Šī prasība tomēr nav uzskatāma par sabiedrības prasību. Proti, prasību kreditors ceļ sava parādnieka – attiecīgās sabiedrības labā, taču viņam tā jāceļ savā, nevis sabiedrības vārdā, caur sabiedrības interešu aizstāvēšanu īstenojot savas intereses.²

Par nozīmīgākajām sabiedrības prasībām ir uzskatāmas KCL 172.pantā minētās. KCL 172.pants atrodas šā likuma B daļas XI sadaļas 4.nodaļā, kas regulē kapitālsabiedrības valdes, padomes locekļu un vairāku citu subjektu civiltiesisko atbildību (galvenokārt – pret sabiedrību). Minētais civiltiesiskās atbildības institūts ir viens no stūrakmeņiem civiltiesiskās apgrozības, tostarp komercdarbības stabilitātes un efektivitātes, nodrošināšanai.³

KCL 172.panta otrās daļas regulējums domāts mazākuma dalībnieku (precīzāk – dalībnieku mazākuma) interešu aizsardzībai. Sabiedrībai ir pienākums celt KCL 172.panta pirmajā daļā minēto prasību, ja to pieprasa dalībnieku mazākums, kurš kopā pārstāv ne mazāk kā vienu divdesmitdaļu no pamatkapitāla. Šis pieprasījums iesniedzams sabiedrības institūcijai, kurai saskaņā ar Komerclikumu ir tiesības celt sabiedrības prasību. Saskaņā ar KCL 172.panta ceturto daļu šī institūcija ir valde, ja prasība tiek celta pret dibinātājiem, padomes locekļiem vai

¹ Saenger I. Gesellschaftsrecht. 5. Auflage. München: Verlag Franz Vahlen, 2020, Rn.765.

² Strupiņš A. Komerclikuma komentāri III. B daļa Komersanti. XI sadaļa. Kapitālsabiedrības (134.–184.panti). [b.v.]: „A.Strupiņa juridiskais birojs SIA”, 154.lpp.

³ Sk.: Kārklīņš J., Brants E. Par Komerclikuma 172.panta sestajā daļā noteiktā trīs mēnešu termiņa juridisko dabu. Jurista Vārds, 27.oktobris, 2020, nr.43.

revidentu un dalībnieku sapulce neieņē citu pārstāvi. Ja prasība tiek celta pret valdes locekli, tad sabiedrības prasību atbilstoši KCL 172.panta trešās daļas pirmajam teikumam uztur padome. Ja sabiedrībai nav padomes, tad dalībnieku sapulce, kas pieņem lēmumu par prasības celšanu pret valdes locekļiem, prasības celšanai un uzturēšanai ievēlē vienu vai vairākus sabiedrības pārstāvjus (sk. KCL 172.p. 3.d. 2.teik.). Dalībnieku mazākums atbilstoši KCL 172.panta otrās daļas otrajam teikumam ir tiesīgs arī bez sabiedrības kompetentās institūcijas iesaistīšanās celt tiesā KCL 172.panta pirmajā daļā minēto prasību, ja attiecīgā institūcija mēneša laikā nav cēlusi prasību tiesā. Šajā sakarā rodas jautājums, vai dalībnieku mazākumam, pirms tas patstāvīgi ceļ prasību sabiedrības vārdā, ir jāpanāk dalībnieku sapulces sasaukšana ar mērķi pieņemt tās lēmumu par sabiedrības prasības celšanu. Par šādu interpretāciju liecina tas, ka KCL 172.panta otrajā daļā nav runa par atsevišķu sabiedrības prasību, bet gan tikai par īpašiem šā panta pirmajā daļā minētās prasības celšanas nosacījumiem. Līdz ar to par diskutablu ir atzīstams šobrīd Latvijas komerciesībās šķietami dominējošais viedoklis, ka Komerclikuma 172.panta otrās daļas jēga ir paredzēt dalībnieku mazākuma tiesības celt prasību pat bez mēģinājuma panākt dalībnieku sapulces lēmuma pieņemšanu.⁴

Var secināt, ka sabiedrības prasības Komerclikuma izpratnē ir nevis jebkādas prasības, kuras cēlusi sabiedrība, bet gan minētā likuma noteikumos par kapitālsabiedrībām regulētas prasības, kuras tiek celtas sabiedrības (vai zināmos gadījumos – vienlaikus arī tās dalībnieku) interešu aizsardzībai Komerclikumā noteiktā kārtībā un pret šajā likumā norādītiem atbildētājiem.

III. SABIEDRĪBAS PRASĪBAS SUBJEKTS

Saistībā ar KCL 172.panta otrajā daļā noteiktajām dalībnieku mazākuma tiesībām celt sabiedrības prasību arī bez sabiedrības kompetentās institūcijas starpniecības, ja pēdējā prasību neceļ, rodas jautājums par to, vai prasītājs sabiedrības prasībā vienmēr ir pati sabiedrība. Tiesību doktrīnā ir pausta atziņa, ka sabiedrības dalībnieku mazākums minētajā gadījumā, aizsargājot sabiedrības intereses, ceļ prasību tieši savu likumīgo interešu aizsardzībai un mazākuma dalībnieku celtajā sabiedrības prasībā tādēļ par prasītāju uzskatāma nevis sabiedrība, bet gan paši dalībnieki.⁵ Nesenajā juridiskajā literatūrā, pēc būtības iesakot piešķirt pašiem mazākuma dalībniekiem prasītāju statusu, ir norādīts uz procesuālas dabas problēmām, proti, ja mazākumakcionārs ir noteikts par sabiedrības pārstāvi, tad iespējamās situācijas, kad mazākuma dalībnieks sabiedrības kā prasītāja vārdā lūdz tiesu piemērot prasības nodrošinājuma līdzekļus vai veikt citas procesuālas darbības pret atbildētāju, bet atbildētājam nav iespēju lūgt

tiesai piemērot līdzīgus procesuālos līdzekļus pret mazākuma akcionāru, jo prasītājs ir pati sabiedrība.⁶

Kā uzsvērts komerciesību literatūrā, KCL 172.panta regulējuma tapšanā lielā mērā izmantots Vācijas normatīvais regulējums, proti, Akciju likuma (*Aktiengesetz*) 147.pagrāfa noteikumi. Kopš Komerclikuma izstrādes laika attiecīgais Vācijas Akciju likuma regulējums ir grozīts un šobrīd sabiedrības prasību jautājumus regulē šā likuma 147., 148. un 149.pagrāfs.⁷ Atbilstoši Vācijas Akciju likuma 147.pagrāfa pirmajai daļai prasības celšanai pret dibināšanā iesaistītajām personām, valdes un padomes locekļiem ir nepieciešams akcionāru sapulces lēmums. Šo prasību var uzskatīt par sabiedrības prasību, kas salīdzināma ar KCL 172.panta pirmajā daļā minēto prasību. Turpretī Vācijas Akciju likuma 148.pagrāfā, kas reglamentē akcionāru mazākuma tiesības celt prasību, tieši norādīts, ka akcionāru mazākums šā likuma 147.pantā minētos atlīdzinājuma prasījumus izvirza savā vārdā. Līdz ar to šādā gadījumā prasība uzskatāma nevis par sabiedrības prasību, bet gan par prasību sabiedrības labā.

Jāatzīst, ka no KCL 172.panta normu gramatiskā formulējuma nepārprotami neizriet, ka tieši sabiedrība ir prasītājs arī dalībnieku mazākuma celtas prasības gadījumā, kaut arī par šādu interpretāciju varētu liecināt minētā panta piektās daļas noteikums par dalībnieku mazākuma izraudzītajām personām kā sabiedrības pārstāvjiem. Latvijas Republikas Augstākā tiesa (Senāts) ir atzinusi: no Komerclikuma 172.panta otrās daļas izriet, ka par prasītāju sabiedrības mazākuma dalībnieku celtā prasībā uzskatāma pati sabiedrība, savukārt sabiedrības mazākuma dalībnieki uzskatāmi par personām, kuras ir tiesīgas pēc būtības pieņemt lēmumus par šīs prasības virzību, līdz ar to arī par procesuālo tiesību īstenotājiem šīs lietas ietvaros, bet valde ir sabiedrības pārstāvis, kas procesuālās darbības var izpildīt tikai saskaņā ar Civilprocesa likuma 86.pantā paredzēto pilnvaru apjomu.⁸ Arī komerciesību literatūrā ir atzīts, ka dalībnieku mazākuma prasība ir ceļama sabiedrības vārdā.⁹ Var secināt, ka atbilstoši Latvijas tiesībās valdošajam viedoklim KCL 172.panta pirmajā daļā minētā prasība ir sabiedrības prasība arī tad, ja to bez kompetentās institūcijas starpniecības ceļ dalībnieku mazākums. Iespējams, ka laika gaitā šī nostāja būtu pārskatāma, precizējot KCL 172.panta noteikumus un attiecīgi norādot, ka mazākuma dalībnieki, ja tie ceļ prasību bez sabiedrības institūcijas starpniecības,

⁶ Loze J., Loze K. Mazākumakcionāra tiesības celt prasību pret sabiedrības valdes un padomes locekļiem: novērojumi no prakses. Jurista Vārds, 23. aprīlis, 2019, nr.16.

⁷ Sk.: Aktiengesetz. Pieejams: <https://www.gesetze-im-internet.de/aktg/> [skatīts 27.03.2022].

⁸ Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 20.12.2012. lēmuma lietā Nr.SPC-55/2012 6.1.pkt. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs> [skatīts 28.03.2022].

⁹ Strupiņš A. Komerclikuma komentāri III. B daļa Komersanti. XI sadaļa. Kapitālsabiedrības (134.-184.panti). [b.v.]: „A.Strupiņa juridiskais birojs SIA”, 165.lpp.; Novicāne E. Valdes locekļa atbildība par kapitālsabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2021, 235.lpp.

⁴ Sīkāk: Novicāne E. Valdes locekļa atbildība par kapitālsabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2021, 236.-237.lpp.

⁵ Rasnačs L. Atvasinātās prasības Latvijas komerciesībās. Jurista Vārds, 9. jūlijs, 2012, nr.27/28.

kurai saskaņā ar likumu ir tiesības celt prasību, dara to sabiedrības labā, bet savā vārdā.

IV. ATBILDĒTĀJI SABIEDRĪBAS PRASĪBĀS

Komerclikuma 172.panta pirmajā daļā minētais iespējamo atbildētāju loks sabiedrības prasībā ir dibinātāji, valdes vai padomes locekļi vai revidents. Turklāt sabiedrības prasība nevar tikt celta uz jebkāda pamata, bet gan tikai Komerclikuma B daļas XI sadaļas 4. un 5.nodaļas normās tieši noteiktajos gadījumos, kad minētās personas ir nodarījušas zaudējumus sabiedrībai vai tām ir radušās Komerclikuma normās tieši minētas cita veida saistības pret sabiedrību. Tas izriet no attiecīgo Komerclikuma normu sistēmiskās interpretācijas. Apstiprinājums šādai pieejai ir rodams arī komerciesību doktrīnā.¹⁰

KCL 172.panta pirmajā daļā minēto sabiedrības prasību pret valdes vai padomes locekļiem var celt KCL 169.pantā minētajā gadījumā, kad, pārkāpjot pienākumu rīkoties kā krietnam un rūpīgam saimniekam, nodarījuši zaudējumus sabiedrībai. Saskaņā ar KCL 171.panta otro daļu sabiedrība konkurences aizlieguma pārkāpuma gadījumā var prasīt no valdes locekļa zaudējumu atlīdzību vai arī prasīt attiecīgo darījumu atzīšanu par tādiem, kas noslēgti sabiedrības vārdā, un gūtā ienākuma vai prasījuma tiesību uz to nodošanu sabiedrībai.

Dibinātāji sabiedrībai atbild par zaudējumiem, kas nodarīti ar nepatiesu ziņu sniegšanu (KCL 165.p.), bet saskaņā ar KCL 166.pantu – par zaudējumiem, kas nodarīti sabiedrībai dibināšanas procesa gaitā. Tāpat dibinātāji ir atbildīgi pret sabiedrību KCL 163.panta trešās daļas trešajā teikumā noteiktajā gadījumā, ja sabiedrība ceļ pret viņiem regresa prasību sakarā ar komercregistrā vēl neierakstītās sabiedrības vārdā uzņemto saistību izpildi.¹¹ Pret revidentu sabiedrība var celt prasību, ja tas savas vainas dēļ nodarījis sabiedrībai zaudējumus (KCL 178.p.).

KCL 172.panta pirmajā daļā minētais atbildētāju loks nav paplašināms, un tajā minētās sabiedrības tiesības celt prasību pret dibinātājiem nedrīkst tikt vispārīgi attiecinātas uz sabiedrības dalībniekiem (akcionāriem), ja vien sabiedrībai nav pamata vērsties pret viņiem kā dibinātājiem Komerclikuma B daļas XI sadaļas 4.nodaļas normās noteiktajos gadījumos. Par šādu interpretāciju liecina jau KCL 172.panta regulējumam pamatā esošais Vācijas Akciju likuma 147.paragrāfs, kurā lietots vārdu savienojums „sabiedrības atlīdzinājuma prasījumi pret personām, kas ir atbildīgas sakarā ar dibināšanu”. Latvijas juridiskajā literatūrā ir atzīts, ka Komerclikuma 172.pants neregulē sabiedrības prasības celšanu pret sabiedrības dalībniekiem uz mazākuma dalībnieku iniciatīvas pamata.¹² Var secināt, ka Komerclikuma 172.panta 1.–6.daļas normas sabiedrības prasības

celšanu pret dalībnieku neparedz. Vienlaikus jāatzīmē, ka sabiedrības prasība pret dalībnieku ir iespējama uz vispārējiem pamatiem ar nosacījumu, ka dalībnieku sapulce pieņēmusi lēmumu par prasības celšanu pret dalībnieku.

V. ZAUDĒJUMU ATLĪDZĪBAS PRASĪBA PRET DALĪBNIEMIEM KĀ SEKAS NEPAMATOTAI SABIEDRĪBAS PRASĪBAI

Kā norādīts KCL 172.panta septītajā daļā, par zaudējumiem, kas sabiedrībai radušies nepamatotas prasības dēļ, atbild solidāri tie par prasības celšanu balsojušie dalībnieki vai dalībnieku mazākums, kuru rīcībā konstatēts ļauns nolūks vai rupja neuzmanība. Šī norma nosaka dalībnieku atbildību, ja viņu vainas dēļ sabiedrība cēlusi nepamatotu prasību pret dibinātājiem, valdes vai padomes locekļiem vai revidentu. KCL 172.panta septītās daļas mērķis citastarp ir atturēt dalībniekus, arī dalībnieku mazākumu, no nepamatotām sabiedrības prasībām. Lai sauktu pie atbildības par nepamatotas prasības celšanu balsojušos dalībniekus vai dalībnieku mazākumu, sabiedrībai ir jāceļ prasība tiesā, tādēļ KCL 172.panta septītās daļas gadījumā ir pamats runāt par atsevišķu sabiedrības prasību, kuras celšanas nosacījumi atšķiras no minētā panta 1.–6.daļā noteiktajiem. Jau iepriekš norādīts, ka Komerclikuma 172.panta 1.–6.daļas normas neparedz sabiedrības prasību pret tās dalībnieku.

Ja, piemēram, dalībnieku mazākums vēlas panākt, lai sabiedrība celtu KCL 172.panta septītajā daļā minēto prasību, tad šā panta otrās daļas otrā teikuma nosacījumi par mazākuma tiesībām patstāvīgi celt sabiedrības prasību nav piemērojami. Kā atzīts tiesību doktrīnā, KCL 172.panta otrā daļa ir uzskatāma par speciālo tiesību normu attiecībā pret Komerclikuma 210.panta vispārējo regulējumu gadījumos, kad jautājums skar sabiedrības mazākuma prasību celšanu.¹³ Senāts ir atzinis, ka Komerclikuma 172.panta septītajā daļā minēto prasību var celt, tikai pamatojoties uz dalībnieku sapulces lēmumu (KCL 210.p. 1.d. 7.pkt.), jo likumdevēja mērķis nav pieļaut situāciju, kurā dalībnieku mazākums varētu likt šķēršļus sabiedrības darbībai, bez dalībnieku sapulces lēmuma sabiedrības vārdā pieprasot zaudējumus it kā nepamatotas prasības dēļ.¹⁴ Var secināt, ka mazākuma dalībnieku aizsardzībai jābūt samērīgai ar sabiedrības kopējām interesēm, tādēļ mazākuma interešu nodrošināšana nav panākama ar pārspīlētu privilēģiju piešķiršanu.

Attiecībā uz akciju sabiedrību norādāms, ka Komerclikuma noteikumos par akcionāru sapulces kompetenci (KCL 268.pants) nav normas, kas *expressis verbis* ļautu akcionāru sapulcei lemt par prasības celšanu pret akcionāru. Tas uzskatāms par Komerclikuma regulējuma nepilnību. Iespējamais risinājums būtu pēc analogijas attiecināt KCL panta

¹⁰ Sk.: Strupiņš A. Komerclikuma komentāri III. B daļa Komersanti. XI sadaļa. Kapitālsabiedrības (134.–184.panti). [b.v.]: „A.Strupiņa juridiskais birojs SIA”, 162.lpp.

¹¹ Strupiņš A. Komerclikuma komentāri III. B daļa Komersanti. XI sadaļa. Kapitālsabiedrības (134.–184.panti). [b.v.]: „A.Strupiņa juridiskais birojs SIA”, 120.lpp.

¹² Rasnačs L. Sabiedrības prasību celšana pēc mazākuma pieprasījuma. Jurista Vārds, 18. septembris, 2012, nr.38.

¹³ Rasnačs L. Sabiedrības prasību celšana pēc mazākuma pieprasījuma. Jurista Vārds, 18. septembris, 2012, nr.38.

¹⁴ Senāta 04.01.2022 sprieduma lietā Nr.C19053017, SKC-5/2022 10.2.pkt. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [skatīts 28.03.2022].

268.panta pirmās daļas 4. punktu (prasības celšana pret valdes un padomes locekļiem un revidentu) uz sabiedrības prasības celšanu KCL 172.panta septītajā daļā aprakstītajā gadījumā. KCL 268.panta otrās daļas noteikums, ka akcionāru sapulce pieņem lēmumus citos jautājumos tikai tad, ja tas paredzēts likumā, nav uzskatāms par šķērsli šādas analogijas izmantošanai.

VI. KOPSAVILKUMS

Sabiedrības prasības Komerclikuma izpratnē ir nevis jebkādas prasības, kuras cēlusi sabiedrība, bet gan minētā likuma noteikumos par kapitālsabiedrībām regulētas prasības, kuras celtas sabiedrības (zināmos gadījumos – vienlaikus arī tās dalībnieku) interešu aizsardzībai Komerclikumā noteiktā kārtībā un pret šajā likumā norādītiem atbildētājiem.

Nozīmīgākā no minētajām prasībām ir KCL 172.panta pirmajā daļā minētā sabiedrības prasība pret dibinātājiem, valdes vai padomes locekļiem vai revidentu.

KCL 172.panta piemērošana ir saistīta ar vairākiem šā panta normu interpretācijas jautājumiem.

KCL 172.panta pirmajā daļā minētā prasība var tikt celta tikai pret tajā tieši norādītajiem atbildētājiem un uz pamatiem, kas minēti Komerclikuma B daļas XI sadaļas 4. un 5.nodaļas normās. Nozīmīgas ir dalībnieku mazākuma tiesības celt KCL 172.panta pirmajā daļā minēto prasību, ja to nedara par prasības celšanu atbildīgā sabiedrības institūcija. Šobrīd Latvijas komerciesību doktrīnā un daļēji arī tiesu praksē vērojama tendence pārspilēt dalībnieku mazākuma tiesību apjomu KCL 172.panta kontekstā. Šāda pieeja nav vēlama no dalībnieku mazākuma un kapitālsabiedrības kopējo interešu saprātīgas līdzsvarošanas viedokļa.

Īpašu vietu KCL 172.panta sistēmā ieņem šā panta septītajā daļā ietvertais dalībnieku, tostarp dalībnieku mazākuma, atbildības regulējums par nepamatotu sabiedrības prasību celšanu, jo uz šo regulējumu neattiecas KCL 172.panta pārējo daļu normas un prasības celšanai pret dalībniekiem vai to mazākumu nepieciešams dalībnieku sapulces lēmums.

FAKTISKĀS RĪCĪBAS JĒDZIENS LATVIJĀ UN VĀCIJĀ

Referāts nolasīts Latvijas Universitātes 80.starptautiskajā zinātniskajā konferencē 08.02.2022., pirmpublicējums konferences rakstu krājumā, 2022

Anita KOVAĻEVSKA,

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Valststiesību zinātņu katedras lektore, Senāta Administratīvo lietu departamenta senatore

Blakus administratīvajam aktam vēl viens nozīmīgs administratīvo tiesību instruments ir faktiskā rīcība. Faktiskās rīcības institūts Latvijā ir pārņemts no Vācijas.¹ Tas reizēm ir par pamatu uzskatam, ka šo tiesību institūtu izpratne abās valstīs ir identiska. Taču šāds uzskats nav pareizs. Lai arī faktiskās rīcības izpratne abās valstīs ir ļoti līdzīga, tomēr tā nav identiska. Šā referāta mērķis ir parādīt, kādas ir atšķirības starp faktiskās rīcības jēdzienu Latvijā un Vācijā.

1.

FAKTISKĀS RĪCĪBAS JĒDZIENS LATVIJĀ

Faktiskās rīcības jēdziens Latvijas tiesībās parādījās līdz ar Administratīvā procesa likuma pieņemšanu. Līdz tam šāds jēdziens netika izmantots ne normatīvajos aktos, ne tiesu nolēmumos, ne juridiskajā literatūrā.² K.Dišlers savā grāmatā „Ievads administratīvo tiesību zinātnē” gan bija minējis publisko iestāžu tehniskās darbības (tehniskos aktus), kā piemērus minot dažādu speciālistu darbības, piemēram, valsts aizsardzības darbs militāro speciālistu vadībā Kara resorā, tautas veselībai veltītais ārstu un farmaceitu darbs Tautas labklājības resorā, tautas izglītībai veltītais darbs Izglītības resorā, inženieru un tehniķu darbs Satiksmes resorā (piemēram, inženieris dzelzceļa būves un remonta darbos), kā arī mašīnrakstītāja, reģistratora, arhivāra darbs u.tml.³ Tomēr K.Dišlers uzskatīja, ka juristiem juridiski nozīmīgi ir tikai administratīvi juridiskie akti un administratīvo tiesību zinātne pārvaldes tehniskās darbības jeb tehniskos aktus nepēta.⁴ Līdz ar to grāmatā nav plašāk skaidrots pārvaldes tehnisko aktu jēdziens, un tādējādi nav iespējams izvērtēt, vai tehniskie akti K.Dišlera izpratnē ietvēra tikai valsts pārvaldes iekšējās darbības un vienkāršās valsts pārvaldes darbības, vai arī faktisko rīcību mūsdienu izpratnē.

Šobrīd faktiskās rīcības legāļdefinīcija ir sniegta Administratīvā procesa likuma 89.pantā:

„(1) Faktiskā rīcība ir iestādes rīcība publisko tiesību jomā, kas neizpaužas tiesību akta veidā un kas ir vērsta

uz faktisko seku radīšanu, ja privātpersonai uz šo rīcību ir tiesības vai šīs rīcības rezultātā ir radies vai var rasties personas subjektīvo tiesību vai tiesisko interešu aizskārums. Par faktisko rīcību atzīstamas arī iestādes darbības, kas neatkarīgi no iestādes nodoma rada tādas faktiskās sekas, kuru rezultātā privātpersonai ir radies vai var rasties būtisks tiesību aizskārums. Iestādes procesuālās darbības (darbības, kurām trūkst galējā noregulējuma rakstura) nav faktiskā rīcība.

(2) Faktiskā rīcība ir arī iestādes bezdarbība, ja iestādei saskaņā ar tiesību normām bija vai ir pienākums izpildīt kādu darbību, kā arī iestādes sniegta izziņa.”

Faktiskā rīcība atšķirībā no administratīvā akta, kas ir tiesību akts, ir rīcība (darbība vai bezdarbība).⁵ Taču tā kā gan administratīvais akts, gan faktiskā rīcība ir administratīvā procesa pamatinstrumenti, tad to abu pazīmes pamatā sakrīt. Galvenā atšķirība ir tāda, ka administratīvais akts rada tiesiskas sekas, bet faktiskā rīcība rada faktiskas sekas.⁶ Līdz ar to faktiskajai rīcībai ir šādas pazīmes:

1. tā ir uz āru vērsta rīcība;
2. to veic iestāde;
3. tā tiek veikta publisko tiesību jomā (valsts pārvaldes jomā);
4. tā tiek veikta attiecībā uz individuāli noteiktu personu vai personām;
5. tā rada faktiskas sekas ar galējā noregulējuma raksturu (pabeigtības raksturu).

Vienlaikus jāatceras, kā šā paša iemesla dēļ⁷ uz faktisko rīcību *mutatis mutandis* ir attiecināma arī Administratīvā procesa likuma 1.pantā ietvertās administratīvā akta definīcijas negatīvā daļa. Tas nozīmē, ka faktiskā rīcība nav:

1. iestādes rīcība privāto tiesību jomā;

¹ Briede J. Faktiskās rīcības jēdziens, tā attīstība tiesību transformācijas periodā Baltijas valstīs un faktiskās rīcības norobežošana no administratīvā akta. Grām.: Starptautiskā zinātniskā konference „Tiesību harmonizācija Baltijas jūras reģionā 20.–21.gs. mijā”. Rīga: Latvijas Universitātes Juridiskā fakultāte, 2006, 525.lpp.

² Kovaļevska A., Bugne L. Pieteikums par faktisko rīcību. Jurista Vārds, 21.12.2021., Nr. 51/52 (1213/1214).

³ Turpat, 178.–179.lpp.

⁴ Turpat, skatīt arī 215.lpp.

⁵ Briede J., Danovskis E., Kovaļevska A. Administratīvās tiesības. Mācību grāmata. Otrais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2021, 108.lpp.

⁶ Briede J., Danovskis E., Kovaļevska A. Administratīvās tiesības. Mācību grāmata. Otrais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2021, 108.lpp.; Viškere I. 89.pants. Iestādes faktiskās rīcības jēdziens. Grām.: Administratīvā procesa likuma komentāri. A un B daļa. Briede J. (zin. red.). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013, 880.lpp.

⁷ Sk. arī Administratīvā procesa likuma 3. panta trešo daļu: „Šā likuma noteikumi, kas attiecas uz administratīvo aktu, ir attiecināmi arī uz faktisko rīcību un publisko tiesību līgumu tiktāl, ciktāl tas nav pretrunā ar šo administratīvā procesa institūtu būtību vai ciktāl citas tiesību normas nenosaka citādi.”

2. iestādes iekšēja rīcība, kas skar tikai pašu iestādi, tai padotu iestādi vai īpaši pakļautu personu;
3. starpdarbība (tostarp procesuāla darbība) administratīvā procesa ietvaros;
4. Saeimas, Valsts prezidenta, Ministru kabineta vai pašvaldības domes (padomes) politiska rīcība;
5. tiesas darbība tiesas procesa ietvaros, kriminālprocesuāla darbība, darbība, kas veikta lietvedībā administratīvā pārkāpuma lietā.

Faktiskā rīcība bieži vien tiek pretstatīta administratīvajam aktam, uzsverot, ka administratīvs akts rada tiesiskas sekas (nodibina, groza, izbeidz, konstatē konkrētas tiesiskās attiecības vai konstatē faktisko situāciju), bet faktiskā rīcība rada faktiskas sekas.

Taču Latvijā faktisko seku jēdziens tiek skaidrots ne tikai negatīvā veidā (tādas sekas, kas nav tiesiskas sekas), bet arī pozitīvā veidā. Proti, no Administratīvā procesa likuma 89.panta izriet un arī praksē un tiesību zinātnē ir atzīts⁸, ka faktiskās sekas tiek radītas divos gadījumos:

1. ja privātpersonai uz šo rīcību ir tiesības;
2. šīs rīcības rezultātā ir radies vai var rasties personas subjektīvo tiesību vai tiesisko interešu aizskārums.

Šāds faktisko seku skaidrojums ļauj faktisko rīcību nošķirt ne tikai no administratīvā akta, bet arī vienkāršajām valsts pārvaldes darbībām, kas nerada ne tiesiskas sekas, ne faktiskas sekas. Vienkāršās pārvaldes darbības no faktiskās rīcības gan atšķiras arī pēc tā, ka tās nav vērstas uz individuāli noteiktu personu. Turklāt vienkāršo pārvaldes darbību gadījumā līdz ar to parasti nav svarīgi, vai tās ir uz iekšu vērstas vai uz āru vērstas. Tāpat nav arī nepieciešams noskaidrot, vai attiecīgā darbība ir veikta publisko vai privāto tiesību jomā.⁹

2.

FAKTISKĀS RĪCĪBAS JĒDZIENS VĀCIJĀ

Vācijā faktiskās rīcības apzīmēšanai tiek lietoti dažādi jēdzieni: *Realakt*, *Verwaltungsrealakt*, *Tathandlung*, *tatsächliches Verwaltungshandeln*, *schlichtes Verwaltungshandeln*, *nichtförmliches Verwaltungshandeln*.

Vācijā likumos nav skaidrots faktiskās rīcības jēdziens. Liela nozīmē šā tiesību institūta attīstībā bija tieši tiesību zinātnē. Jau 19.gs. beigās un 20.gs. sākumā zinātniskajā literatūrā, izmantojot dažādus terminus, tiek minētas pārvaldes vienkāršās jeb parastās darbības, kas ietver arī faktisko rīcību mūsdienu izpratnē. Tomēr nopietnāka šī tiesību institūta izstrāde administratīvo tiesību zinātnē notika tikai 20.gs. 20.-to gadu beigās un 30.-to gadu sākumā. Savukārt padziļināta tiesību zinātnieku interese par šo tiesību institūtu radās tikai

20.gs. 70.-to gadu beigās un 80.-to gadu sākumā.¹⁰

Sobrīd Vācijā tiesību zinātnē ir atzīts, ka faktiskā rīcība ir tāda valsts pārvaldes darbība, kas rada nevis tiesiskas sekas, bet faktiskas sekas.¹¹ Līdz ar to, lai izprastu šī tiesību institūta būtību, svarīgi ir saprast, kas ir tiesiskas sekas un kas ir faktiskas sekas.

Vācijā tiesisko seku jēdziens tiek izprasts principā tāpat kā Latvijā. Savukārt faktisko seku jēdziens Vācijā atšķirībā no Latvijas tiek skaidrots tikai negatīvā veidā, proti, tiek norādīts, ka faktiskās sekas ir tādas sekas, kas nav tiesiskas sekas.¹² Līdz ar to Vācijā faktiskās rīcības jēdziens ir plašs un apzīmē visas tās valsts pārvaldes darbības, kas nerada tiesiskas sekas (nav administratīvs akts, normatīvs akts, līgums). Tādējādi šī jēdziena galvenais uzdevums ir nošķirt tiesiskās sekas radošās valsts pārvaldes darbības no visām pārējām valsts pārvaldes darbībām.

Ievērojot minēto, Vācijā tāpat kā Latvijā valsts administratīvā akta un faktiskās rīcības jēdziens nepārklājas un, ja kāda valsts pārvaldes darbība tiek atzīta par administratīvo aktu, tā nevar vienlaikus būt arī faktiskā rīcība.

Vienlaikus, tā kā Vācijā faktisko seku jēdziens netiek skaidrots pozitīvās veidā, tad Vācijā faktiskās rīcības jēdziens aptver plašāku valsts pārvaldes darbības loku, tostarp tādas darbības, kas Latvijā tiek nodalītas no faktiskās rīcības jēdziena.

Kā nelielu atšķirību var norādīt to, ka Vācijā ar faktiskās rīcības jēdzienu principā var apzīmēt arī valsts pārvaldes darbības privāto tiesību jomā. Tomēr arī autori, kas uz to norāda, ar faktisko rīcību parasti apzīmē valsts pārvaldes darbības publisko tiesību jomā.¹³ Vienlaikus ir arī autori, kas jēdzienu „faktiskā rīcība” skaidri nošķir no valsts pārvaldes darbībām privāto tiesību jomā. Piemēram, F.J.Paines grāmatā „Vācijas vispārīgās administratīvās tiesības” 9.nodaļa ir veltīta faktiskajai rīcībai, bet 10.nodaļā ir apskatītas valsts pārvaldes darbības privāto tiesību jomā.¹⁴

Tāpat kā atšķirību no Latvijas var norādīt to, ka Vācijā par faktisko rīcību atzīst arī valsts pārvaldes darbības,

⁸ Faktiskās rīcības jēdziens – pazīmes un to interpretācija. Tiesu prakses vispārīgums, 2006, 26.lpp., <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/tiesu-prakses-apkopojumi/administrativas-tiesibas>; Briede J., Danovskis E., Kovaļevska A. Administratīvās tiesības. Mācību grāmata. Otrās izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2021, 109.lpp.

⁹ Briede J., Danovskis E., Kovaļevska A. Administratīvās tiesības. Mācību grāmata. Otrās izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2021, 124.lpp.

¹⁰ Schulte M. Schlichtes Verwaltungshandeln: Verfassungs- und verwaltungsrechtsdogmatische Strukturüberlegungen am Beispiel des Umweltrechts (Jus Publicum, Band 12). Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1995, S.59–67.

¹¹ Maurer H. Allgemeines Verwaltungsrecht. 16., überarbeitete und ergänzte Auflage. München: C.H. Beck, 2006, S.410; Wolff H.A., Decker A. Verwaltungsgerichtsordnung (VwGO) Verwaltungsverfahrensgesetz (VwVfG): Studienkommentar. 4. Auflage, München: C. H. Beck, 2021, S.718; Stober R., Kluth W., Korte S., Eisenmenger S. Verwaltungsrecht. Band 1: Ein Studienbuch. 13., neu bearbeitete Auflage. München: C.H. Beck, 2017, S.756; Glaser A. Die Entwicklung des Europäischen Verwaltungsrechts aus Perspektive der Handlungsformenlehre. Tübingen: Mohr Siebeck, 2013, S.83–84.

¹² Ibid.

¹³ Maurer H. Allgemeines Verwaltungsrecht. 16., überarbeitete und ergänzte Auflage. München: C.H. Beck, 2006, S.411; Wolff H. A., Decker A. Verwaltungsgerichtsordnung (VwGO) Verwaltungsverfahrensgesetz (VwVfG): Studienkommentar. 4. Auflage, München: C. H. Beck, 2021, S.718.

¹⁴ Paine, F.J., Vācijas vispārīgās administratīvās tiesības. Vācijas Administratīvā procesa likums, 4.izd., Rīga, Tiesu namu aģentūra, 2002, 262.–268.lpp.

kas vērstas uz administratīvā akta izpildi. Tas attiecas gan uz piespiedu līdzekļu piemērošanu (aizvietotājizpildes veikšanu vai tiešā spēka pielietošanu), gan arī uz labprātīgu privātpersonai labvēlīgu administratīvo aktu izpildi, piemēram, ar administratīvo aktu piešķirtas naudas summas izmaksu.¹⁵

J. Briede 2003. gadā norādīja, ka pēc būtības arī Latvijā šādas darbības varētu uzskatīt par faktisko rīcību. Taču tās tiek nodalītas atsevišķi, jo Latvijā atšķirībā no Vācijas Administratīvā procesa likumā uz administratīvā akta izpildi vērstu lēmumu un darbību pārbaudei tiesā ir paredzēta īpaša no pieteikumu izskatīšanas atšķirīga kārtība.¹⁶ Proti, par šādiem lēmumiem vai darbībām saskaņā ar Administratīvā procesa likuma 363. pantu var iesniegt sūdzību, ko parasti Administratīvā rajona tiesa izskata rakstveida procesā ar lēmumu, kurš nav pārsūdzams.

Būtiskākā atšķirība Latvijas un Vācijas izpratnē par faktisko rīcību ir tā, ka tādas darbības, kas Latvijā tiktu atzītas par vienkāršajām pārvaldes darbībām, Vācijā tiek uzskatītas par faktisko rīcību. Piemēram, daudzās vācu mācību grāmatās kā piemērs faktiskai rīcībai tiek norādīts brauciens ar dienesta automašīnu.¹⁷ Latvijā šāds brauciens ir atzīstams par vienkāršo pārvaldes darbību, tā kā tas nerada faktiskas sekas, jo nevienai privātpersonai parasti nav tiesību prasīt, lai valsts pārvaldes amatpersona konkrētā situācijā brauktu ar dienesta automašīnu, un ar šādu braucienu parasti netiek arī aizskartas nevienas privātpersonas tiesības.

Tas gan nenozīmē, ka Vācijā vienkāršās pārvaldes darbības varētu tikt pārbaudītas tiesā. Tā kā šādā gadījumā nevienas personas tiesības nav aizskartas, tad arī nav neviena persona, kas varētu iesniegt par to pieteikumu. Līdz ar to atšķirīgās pieejas Latvijā un Vācijā nerada būtiski atšķirīgu situāciju saistībā ar šo darbību kontroli tiesā.

Vienlaikus var atzīmēt, ka, no vienas puses, Latvijas pieeja, nošķirot vienkāršās pārvaldes darbības no faktiskās rīcības, ļauj labāk raksturot valsts pārvaldes darbību daudzveidību, bet, no otras puses, šāda pieeja reizēm var radīt problēmas, jo iestāde darbības veikšanas brīdī var nezināt, vai tā veic faktisko rīcību

vai vienkāršo pārvaldes darbību. Juridiskajā literatūrā kā piemērs šādai situācijai ir norādīta iestādes durvju aizslēgšana, kas parasti ir vienkāršā pārvaldes darbība, bet var būt arī negribēta faktiskā rīcība, ja iestādē tādējādi nejauši uz ilgāku laiku tiek ieslēgta kāda privātpersona.¹⁸

Tāpat arī iekšējās pārvaldes darbības un procesuālas darbības Vācijā var tikt uzskatītas par faktisko rīcību.¹⁹

KOPSAVILKUMS

1. Gan Latvijā, gan Vācijā ir pazīstams faktiskās rīcības jēdziens.

2. Abās valstīs faktiskā rīcība tiek pretstatīta tiesību aktiem, kas rada tiesiskas sekas, līdz ar to faktiskā rīcība tiek skaidri nošķirta no administratīviem aktiem, normatīviem aktiem un līgumiem.

3. Vācijā faktiskās rīcības jēdziens ir plašāks un faktiski aptver visas valsts pārvaldes darbības, kas nerada tiesiskas sekas. Līdz ar to arī valsts pārvaldes darbības privāto tiesību jomā, uz administratīvā akta izpildi vērstas darbības, vienkāršās pārvaldes darbības, iekšējās valsts pārvaldes darbības un procesuālas darbības tiek aptvertas ar faktiskās rīcības jēdzienu.

¹⁵ Würtenberger T., Heckmann D. *Verwaltungsprozessrecht*. Ein Studienbuch. 4., neu bearbeitete Auflage. München: C. H. Beck, 2018, S.351.; Maurer H. *Allgemeines Verwaltungsrecht*. 16., überarbeitete und ergänzte Auflage. München: C.H. Beck, 2006, S.411; Wolff H. A., Decker A. *Verwaltungsgerichtsordnung (VwGO) – Verwaltungsverfahrensgesetz (VwVfG): Studienkommentar*. 4. Auflage, München: C. H. Beck, 2021, S.718.; Stober R., Kluth W., Korte S., Eisenmenger S. *Verwaltungsrecht*. Band 1: Ein Studienbuch. 13., neu bearbeitete Auflage. München: C.H. Beck, 2017, S.761.

¹⁶ Briede J. *Administratīvais akts*. Rīga, Latvijas Vēstnesis, 2003, 50.lpp.

¹⁷ Maurer H. *Allgemeines Verwaltungsrecht*. 16., überarbeitete und ergänzte Auflage. München: C.H. Beck, 2006, S.411; Schenke W. *Verwaltungsprozessrecht*. 17., neu bearbeitete Auflage, Heidelberg: C. F. Müller, 2021, S.42; Wolff H.A., Decker A. *Verwaltungsgerichtsordnung (VwGO) – Verwaltungsverfahrensgesetz (VwVfG): Studienkommentar*. 4. Auflage, München: C. H. Beck, 2021, S.718.; Paine, F.J., *Vācijas vispārīgās administratīvās tiesības*. Vācijas Administratīvā procesa likums, 4.izd., Rīga, Tiesu namu aģentūra, 2002, 262.lpp.

¹⁸ Briede J. Danovskis E., Kovaļevska A. *Administratīvās tiesības*. Mācību grāmata. Otrās izdevums. Rīga, Tiesu namu aģentūra, 2021, 109.lpp.

¹⁹ Stober R., Kluth W., Korte S., Eisenmenger S. *Verwaltungsrecht*. Band 1: Ein Studienbuch. 13., neu bearbeitete Auflage. München: C.H. Beck, 2017, S.758–761.

ĪSUMĀ PAR JĒDZIENU „NETIEŠAIS IZDARĪTĀJS”

Aleksandra AZEVA,
Senāta Kriminālietu departamenta zinātniski analītiskā padomniece

Ar jēdzienu „netiešais izdarītājs” praksē nenākas saskarties tik bieži kā, piemēram, ar jēdzienu „sods”, „vainas forma”, „nosacīta notiesāšana” u.tml., tāpēc dažkārt juristiem praktiķiem rodas neskaidrības ar šī jēdziena izpratni.

Raksta mērķis ir īsumā raksturot jēdzienu „netiešais izdarītājs” Latvijas Krimināllikuma, Romas Starptautiskās Krimināltiesas statūtu un atsevišķu ārvalstu krimināllikumu skatījumā.

JĒDZIENS „NETIEŠAIS IZDARĪTĀJS” LATVIJAS KRIMINĀLLIKUMĀ

Krimināllikuma 17.pants noteic, ka par noziedzīga nodarījuma izdarītāju uzskatāma persona, kas noziedzīgo nodarījumu pati tieši izdarījusi vai tā izdarīšanā izmantojusi citu personu, kura saskaņā ar šā likuma nosacījumiem nav saucama pie kriminālatbildības.

No minētās likuma normas ir redzams, ka Latvijas Krimināllikumā netiek izmantots atsevišķs termins, lai apzīmētu personu, kura noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā izmanto citu personu. Netiešā izdarītāja jēdziens Latvijas krimināltiesībās lielā mērā tiek papildīts ar saturu, izmantojot tiesībzinātnieku paustās atziņas.¹

Juridiskajā literatūrā ir norādīts, ka par noziedzīgā nodarījuma izdarītāju, tāpat arī par līdzizdarītāju, tiek atzīta persona, kas pilnīgi vai daļēji ar savām rokām, ar tehnisku līdzekļu palīdzību, izmantojot dzīvniekus vai tādu personu, kura, piemēram, savas mazgadības, psihiskās atpalicības dēļ u.tml. nespēj savas darbības saprast, realizē noziedzīgo nodarījumu.²

Ņemot vērā, ka noziedzīgā nodarījuma netiešais izdarītājs kā vainīgā persona apzināti izdara tādu darbību, kas vērsta uz to, lai nodarījumā izmantotu personu, kura par savu darbību kriminālā kārtā neatbild, šādas personas izmantotājs sava noziedzīgā nodoma realizēšanai atbild kā nodarījuma tiešais izdarītājs.³

Grāmatas „Vairāku personu piedalīšanās noziedzīgajā nodarījumā” autors Dmitrijs Podprigora uzskata, ka jēdziens „netiešs nodarītājs” būtu precīzāks par jēdzienu „netiešs izdarītājs”, jo vārds „izdarītājs” prezumē tiešu iedarbību uz realitātes parādībām, bet aplūkojamā krimināltiesību institūta būtība ir personas nodarījuma sakarība ar citas

personas darbības rezultātā nodarītajām sekām.⁴

Oponējot D. Podprigoras viedoklim, raksta autore uzskata, ka personu, kas noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā izmantojusi citu personu, kura saskaņā ar šā likuma nosacījumiem nav saucama pie kriminālatbildības, būtu ieteicams apzīmēt ar jēdzienu „netiešais izdarītājs”, lai veicinātu Krimināllikumā un Kriminālprocesa likumā izmantotās terminoloģijas (personu atzīst par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā; persona izdarījusi noziedzīgu nodarījumu u.tml.) vienveidību un nenonāktu pretrunā ar Krimināllikuma 17.pantā ietvertu jēdzienu „noziedzīgā nodarījuma izdarītājs”.

JĒDZIENS „NETIEŠAIS IZDARĪTĀJS” ROMAS STATŪTOS

Apvienoto Nāciju Organizācijas Romas Starptautiskās Krimināltiesas statūtus⁵ (turpmāk – Romas statūti⁶) var uzskatīt par pirmo starptautisko dokumentu, kurā ir akcentēts, ka persona var izdarīt noziedzīgu nodarījumu netieši, izmantojot citu personu kā instrumentu (rīku). Atšķirībā no līdzizdarīšanas, kad personas, kuras piedalās noziedzīgajā nodarījumā, atrodas salīdzinoši līdzvērtīgās pozīcijās, netiešo izdarīšanu raksturo tas, ka netiešais izdarītājs dominē un izmanto personu, kura fiziski izdara noziedzīgu nodarījumu, kā instrumentu (rīku) savu mērķu sasniegšanai.⁷

Romas statūtu 25.panta trešās daļas a) punkts paredz, ka saskaņā ar šiem Statūtiem persona saucama pie kriminālatbildības un ir sodāma par Tiesas⁸ jurisdikcijā esoša nozieguma izdarīšanu, ja šī persona izdara šādu noziegumu vai nu individuāli, kopā ar citu vai ar citas personas starpniecību, neatkarīgi no tā, vai tā cita persona ir saucama pie kriminālatbildības.

Tātad Romas statūtu 25.panta trešās daļas a) punkts izšķir trīs noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas variantus: tiešo (individuālo) izdarīšanu, izdarīšanu kopā ar citu

⁴ Podprigora D. Vairāku personu piedalīšanās noziedzīgajā nodarījumā. Rīga: Biznesa augstskola „Turība”, 2008, 73.lpp.

⁵ Apvienoto Nāciju Organizācijas Romas Starptautiskās Krimināltiesas statūti. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1423>.

⁶ Romas Starptautiskās Krimināltiesas statūti Latvijas Republikā stājās spēkā 2002.gada 1.septembrī. Sk. <https://likumi.lv/ta/id/67604-par-starptautiskas-kriminaltiesas-statutu-speka-stanos>.

⁷ Esser A. Individual Criminal Responsibility. Mental Elements – Mistake of Fact and Mistake of Law. Reprints from: The Rome Statute of the International Criminal Court: A Commentary. Volume I. Oxford: Oxford University Press, 2002, p.793. Available: <https://d-nb.info/112342232X/34>.

⁸ Tas ir, Starptautiskās Krimināltiesas.

¹ Podprigora D. Vairāku personu piedalīšanās noziedzīgajā nodarījumā. Rīga: Biznesa augstskola „Turība”, 2008, 65.lpp.

² Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 227.lpp.

³ Turpat, 234.lpp.

personu un izdarīšanu ar citas personas starpniecību (netiešo izdarīšanu).

Romas statūti atšķirībā no atsevišķu valstu krimināllikumiem⁹ ne tikai paredz iespēju, ka persona izdara noziedzīgu nodarījumu ar citas personas starpniecību, bet arī skaidri norāda, ka tā persona, kura izmanto citu personu noziedzīgā nodarījuma izdarīšanai, ir sodāma, turklāt neatkarīgi no tā, vai persona, kuru viņa izmantoja, ir saucama pie kriminālatbildības.¹⁰

Juridiskajā literatūrā ir pausts viedoklis, ka Romas statūtos ietvertā netiešā izdarītāja izpratne ir zelta vidusceļš starp pārāk plašu un pārāk šauru izpratni dažādu valstu krimināllikumos un tā ieskicē trīs galvenās atziņas.

Pirmā atziņa. Noziedzīga nodarījuma netiešais izdarītājs izpilda visas noziedzīga nodarījuma sastāva obligātās pazīmes, taču nevis pats fiziski, bet īstenojot savu gribu ar citas personas starpniecību. Netiešajam izdarītājam ir jāpiemīt visām speciālā subjekta īpašībām, ja tādas ir paredzētas konkrētā noziedzīga nodarījuma sastāvā (piemēram, subjekts ir karavīrs), kā arī netiešā izdarītāja rīcība nedrīkst būt attaisnojama. Turklāt netiešā izdarītāja atbildību neietekmē apstākļi, kas var izslēgt personas, kura noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā tiek izmantota kā instruments (rīks), kriminālatbildību.

Otrā atziņa. Persona kalpo par sava veida instrumentu (rīku), kuru netiešais izdarītājs izmanto, lai sasniegtu savu mērķi izdarīt konkrētu noziedzīgu nodarījumu. Šīs personas izmantošanai ir jāizpaužas savādāk nekā uzskūdišanai vai padoma sniegšanai izdarīt noziedzīgu nodarījumu, jo pretējā gadījumā netiešu izdarīšanu būtu grūti nodalīt no uzskūdišanas Romas statūtu 25.panta trešās daļas b) punkta¹¹ izpratnē. Vienlaikus jāpiebilst, ka Romas statūti konkrēti neuzskaita un neierobežo tos līdzekļus, ar kuru palīdzību personu var novest līdz noziedzīga nodarījuma izdarīšanai. Tādējādi jebkuri līdzekļi, kuri tiek izmantoti, lai cita persona izdarītu noziedzīgu nodarījumu (piemēram, spēka pielietošana, maldināšana u.c.), var būt pietiekami, ja ar to palīdzību netiešais izdarītājs īsteno savu gribu un dominē pār personu, kura tiek izmantota kā instruments (rīks).

Trešā atziņa. Ņemot vērā, ka netiešais izdarītājs ir sodāms neatkarīgi no tā, vai cita persona ir pakļauta

kriminālatbildībai, Romas statūtos tiek pievērsta uzmanība arī šim aspektam. Tiesību konstrukcija „(netiešais) izdarītājs aiz (tiešā) izdarītāja”, kura tika plaši pētīta un attīstīta Vācijā, ir īpaši raksturīga hierarhiski organizētām spēka struktūrām, un tai ir jābūt nodalītai no uzskūdišanas.¹² Šādas attiecības ir raksturīgas ne tikai mafijas veida un militārām organizācijām, tās var veidoties kara noziegumu gadījumos un valsts atbalstītu noziedzīgu nodarījumu gadījumos.¹³

Ņemot vērā iepriekš norādīto, salīdzinājumā ar Latvijas Krimināllikumu Romas statūti paredz plašākas iespējas saukt pie kriminālatbildības personu, kas noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā izmanto citu personu. Turklāt jēdziena „persona, kura izmantota noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā”, saturs Romas statūtos ir plašāks nekā Latvijas Krimināllikumā.

JĒDZIENS „NETIEŠAIS IZDARĪTĀJS” ĀRVALSTU KRIMINĀLLIKUMOS

Arī ārvalstu krimināllikumi paredz noziedzīgā nodarījuma netiešo izdarīšanu, proti, ir noteikts, ka persona var izdarīt noziedzīgu nodarījumu ne tikai pati, bet arī izmantojot citu personu.

Piemēram, Slovēnijas Kriminālkodeksa¹⁴ (*Kazenski zakonik*) 20.panta pirmā daļa¹⁵ paredz, ka noziedzīgā nodarījuma izdarītājs ir jebkura persona, kas to izdara personīgi vai izmantojot un vadot citas personas darbības (netiešais izdarītājs).

Horvātijas Krimināllikuma¹⁶ (*Kazneni zakon*) 36.panta pirmā daļa¹⁷ paredz, ka izdarītājs ir persona, kura pati vai ar citas personas starpniecību izdara noziedzīgu nodarījumu.

Vācijas Kriminālkodeksa¹⁸ (*Strafgesetzbuch – StGB*) 25.panta pirmā daļa¹⁹ noteic, ka ikviens, kurš pats vai ar cita starpniecību izdara noziedzīgu nodarījumu, tiek sodīts kā izdarītājs.

Spānijas Kriminālkodeksa²⁰ (*del Código Penal*)

¹² Romas statūtu 25.panta trešās daļas b) punkts.

¹³ Organisationsherrschaft (vācu val.) – dominēšana, kas izriet no organizācijas rakstura.

¹⁴ Pieejams: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5050>.

¹⁵ „Storilec kaznivega dejanja je vsak, ki ga stori osebo ali z izrabljanjem in vodenjem ravnanj drugega (posredni storilec).” (tulkojums angļu valodā: „Perpetrator of a criminal offence is any person, who commits it personally or by using and directing the actions of another person (indirect perpetrator”).

¹⁶ Pieejams: https://digarhiv.gov.hr/arhiva/263/78004/narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2011_11_125_2498.html.

¹⁷ „Počinitelj je osoba koja sama ili posredstvom druge osobe počini kazneno djelo.” (tulkojums angļu valodā: „A perpetrator is a person who commits a criminal act by himself or through another person”).

¹⁸ Pieejams: <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/StGB.pdf>.

¹⁹ „Als Täter wird bestraft, wer die Straftat selbst oder durch einen anderen begeht” (tulkojums angļu valodā: „Whoever commits an offence themselves or through another incurs a penalty as an offender”).

²⁰ Pieejams: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1995-25444>.

⁹ Piemēram, Francijas Kriminālkodeksa 121.panta ceturrtā daļa paredz, ka noziedzīgā nodarījuma izdarītājs ir persona, kas: 1) izdara inkriminētās darbības; 2) mēģina izdarīt noziegumu vai likumā paredzētajos gadījumos – noziedzīgu nodarījumu. Pieejams: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006070719/LEGISCTA000006136037/#LEGISCTA000006136037.

¹⁰ Esser A. Individual Criminal Responsibility. Mental Elements – Mistake of Fact and Mistake of Law. Reprints from: The Rome Statute of the International Criminal Court: A Commentary. Volume I. Oxford: Oxford University Press, 2002, p.793. Available: <https://d-nb.info/112342232X/34>.

¹¹ Saskaņā ar šiem Statūtiem persona saucama pie kriminālatbildības un ir sodāma par Tiesas jurisdikcijā esoša nozieguma izdarīšanu, ja šī persona pavēl, kūda vai pamudina uz šādu noziegumu, kurš tiek izdarīts vai ir noticis mēģinājums to izdarīt.

28.pants²¹ paredz, ka izdarītāji ir tie, kas darbību veic paši, kopīgi vai ar cita starpniecību, kas tiek izmantots kā instruments. Par izdarītājiem tiek atzīti arī: a) tie, kas tieši mudina citu vai citus to [darbību] izpildīt; b) tie, kas sadarbojas tās [darbības] izpildē ar darbību, bez kuras tā nebūtu veikta.

Lietuvas Kriminālkodeksa²² 24.panta trešā daļa²³ paredz, ka izdarītājs ir ne tikai tā persona, kas pati izdarīja noziedzīgu nodarījumu, bet arī persona, kura izdara noziedzīgu nodarījumu, izmantojot citu personu – rīcībnespējīgo, personu, kas nav sasniegusi kriminālatbildības vecumu vai citas personas, kuras nav vainīgas šajā nodarījumā.

Igaunijas Sodū kodeksa²⁴ 21.panta pirmā daļa²⁵ noteic, ka galvenais izdarītājs (galvenais likumpārkāpējs) ir persona, kas noziedzīgu nodarījumu izdara bez palīdzības vai izmantojot citu personu.

Ukrainas Kriminālkodeksa²⁶ 26.panta otrā daļa²⁷ noteic, ka vainīgais (līdzvainīgais) ir persona, kura, līdzdarbojoties ar citiem noziedzīga nodarījuma subjektiem, tieši vai izmantojot citas personas, kuras saskaņā ar likumu nav saucamas pie kriminālatbildības par izdarīto noziegumu, izdara šajā kodeksā paredzēto noziedzīgu nodarījumu.

Krievijas Federācijas Kriminālkodeksa²⁸ 33.panta

²¹ „Son autores quienes realizan el hecho por sí solos, conjuntamente o por medio de otro del que se sirven como instrumento. También serán considerados autores: a) Los que inducen directamente a otro u otros a ejecutarlo. b) Los que cooperan a su ejecución con un acto sin el cual no se habría efectuado” (tulkojums angļu valodā: „Perpetrators are those who carry out the act by themselves, jointly or through another who is used as an instrument. Perpetrators will also be considered: a) those who directly induce another or others to execute it; b) those who cooperate in its execution with an act without which it would not have been carried out”).

²² Pieejams: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=rivwzvvpvg&documentId=a84fa232877611e5b-ca4ce385a9b7048&category=TAD#:~:text=1.-,The%20Criminal%20Code%20of%20the%20Republic%20of%20Lithuania%20shall%20be,acts%20by%20criminal%20law%20means.>

²³ „A perpetrator shall be a person who has committed a criminal act either by himself or by involving legally incapacitated person or the persons who have not yet attained the age specified in Article 13 of this Code or other persons who are not guilty of that act. If the criminal act has been committed by several persons acting together, each of them shall be considered a perpetrator/co-perpetrator”.

²⁴ Pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/Riigikogu/act/510052022003/consolide>.

²⁵ „Principal offender is a person who commits an offence unaided or by taking advantage of another person.”

²⁶ Pieejams: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/234-14#Text>.

²⁷ „Виконавцем (співвиконавцем) є особа, яка у співучасті з іншими суб'єктами кримінального правопорушення безпосередньо чи шляхом використання інших осіб, що відповідно до закону не підлягають кримінальній відповідальності за скоєне, вчинила кримінальне правопорушення, передбачене цим Кодексом.”

²⁸ Pieejams: http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&link_id=9&nd=102041891&bpa=cd00000&bpa=cd00000&intel-search=%F3%E3%E0%E0%E0%E0%E2%ED%FB%E9+%EA%E-E%E4%E5%EA%F1.

otrā daļa²⁹ paredz, ka par izpildītāju atzīst personu, kura tieši izdarīja noziedzīgu nodarījumu vai arī tieši piedalījās tā izdarīšanā kopā ar citām personām (līdzizdarītājiem), kā arī personu, kura izdarīja noziedzīgu nodarījumu, izmantojot citas personas, kuras nav saucamas pie kriminālatbildības vecuma, nepieskaitāmības vai citu apstākļu dēļ, kas paredzēti Kodeksā.

No šiem piemēriem ir redzams, ka ārvalstu krimināllikumos ir paredzēta atšķirīga pieeja vairākām niansēm.

Piemēram, ir konstatējamas atšķirības tajā, vai persona, kas noziedzīga nodarījuma izdarīšanai izmanto citu personu, tiek apzīmēta ar konkrētu terminu (piemēram, Slovēnijas Kriminālkodeksā šādu personu dēvē par netiešo izdarītāju).

Atšķirīgi tiek apzīmēts, kā persona iedarbojas uz citu personu, kura izdara noziedzīgu nodarījumu – citas personas izmantošana un viņas darbību vadīšana (Slovēnijas Krimināllikums), citas personas izmantošana (Lietuvas Kriminālkodekss, Igaunijas Sodū kodekss, Ukrainas Kriminālkodekss, Krievijas Federācijas Kriminālkodekss), noziedzīgā nodarījuma izdarīšana ar cita starpniecību (Vācijas Kriminālkodekss, Horvātijas Krimināllikums), darbības veikšana ar cita starpniecību (Spānijas Kriminālkodekss).

Turklāt ārvalstu krimināllikumos ir novērojama atšķirīga pieeja jautājumā, vai tiek noteiktas konkrētas pazīmes tai personai, kuru izmanto noziedzīga nodarījuma izdarīšanā. Slovēnijas Kriminālkodeksā, Horvātijas Krimināllikumā un Igaunijas Sodū kodeksā šo personu vienkārši nosauc par „citu personu”; Vācijas Kriminālkodeksā tiek izmantots apzīmējums „cits”; Spānijas Kriminālkodeksā – „cits, kas tiek izmantots kā instruments”. Savukārt Lietuvas Kriminālkodeksā, Ukrainas Kriminālkodeksā un Krievijas Federācijas Kriminālkodeksā tiek norādītas diezgan konkrētas šo personu pazīmes. Lietuvas Kriminālkodekss paredz, ka šai „citai personai” ir jābūt 1) rīcībnespējīgai, 2) personai, kas nav sasniegusi kriminālatbildības vecumu vai 3) citai personai, kura nav vainīga šajā nodarījumā. Ukrainas Kriminālkodeksā norādīts, ka „cita persona” saskaņā ar likumu nav saucama pie kriminālatbildības par izdarīto noziegumu. Savukārt Krievijas Federācijas Kriminālkodekss noteic, ka „cita persona” nav saucama pie kriminālatbildības 1) vecuma, 2) nepieskaitāmības vai 3) citu apstākļu dēļ, kas paredzēti Kodeksā.

Secināms, ka aplūkotie ārvalstu krimināllikumi, lai arī ne vienmēr izmanto atsevišķu terminu, lai nosauktu personu, kas noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā izmanto citu personu, tomēr no krimināllikumu satura un jēgas izriet, ka netiešā izdarītāja jēdziens pastāv visās pieminētajās valstīs.

²⁹ „Исполнителем признается лицо, непосредственно совершившее преступление либо непосредственно участвовавшее в его совершении совместно с другими лицами (соисполнителями), а также лицо, совершившее преступление посредством использования других лиц, не подлежащих уголовной ответственности в силу возраста, невменяемости или других обстоятельств, предусмотренных настоящим Кодексом”.

TIESNEŠU UN POLITIĶU VIEDOKĻU DUELIS „KAM VAJADZĪGA TIESU NEATKARĪBA”

Augstākās tiesas diskusija sarunu festivālā LAMPA 2022.gada 1.jūlijā

Viedokļu dueļa vadītāja (no kreisās) Lelde Metla-Rozentāle un dalībnieki – tiesneši Ineta Ziemele un Aigars Strupišs un politiologi Žaneta Ozoliņa un Filips Rajeviskis

Augstākās tiesas diskusijas pamattēma ir vispārzināma aksioma: demokrātiskas, tiesiskas un drošas valsts pamatā ir trīs valsts varas atzaru – likumdevēja, izpildvaras un tiesu varas – līdzsvars. Taču Krievijas karš Ukrainā uz šo patiesību licis paraudzīties ar citu mērauklu – kā mācību tam, kur nonāk valsts bez šāda līdzsvara – tā kļūst par agresoru, kas posta pasauli. Vai Latvijā varas ir līdzsvarā? Kāpēc līdzsvaram vajadzīga tiesu neatkarība un ko nozīmē šī neatkarība? Par to tiesnešu un politiologu diskusija, iespējams – pat duelis.

TIESĪBDOMAS
TIESU NEATKARĪBA

Diskusijā piedalījās Augstākās tiesas un Tieslietu padomes priekšsēdētājs Aigars STRUPIŠS, Eiropas Savienības Tiesas tiesnese Ineta ZIEMELE, politiologs Filips RAJEVSKIS un Latvijas Universitātes Politikas zinātnes nodaļas profesore Žaneta OZOLIŅA. Diskusijas vadītāja Rīgas Stradiņa Universitātes Eiropas studiju fakultātes pasniedzēja Lelde METLA-ROZENTĀLE.

L.Metla-Rozentāle. Man ir prieks un gods šodien aicināt jūs uz interesantu un izaicinošu dueli „Kam vajadzīga tiesu neatkarība Latvijā”.

Jāsaka, ka mūsu duelis nebūs klasiskais „viens pret vienu” arēnā. Redzam, ka ir divi pret divi. Divi tiesu varas pārstāvji – Augstākās tiesas un Tieslietu padomes priekšsēdētājs, jurists, tiesnesis un bijis arī augstskolas pasniedzējs Aigars Strupiša kungs. Otra tiesu varas pārstāve – Eiropas Savienības Tiesas tiesnese, bijusī Satversmes tiesas priekšsēdētāja, Eiropas Cilvēktiesību

tiesas tiesnese un arī Juridiskās augstskolas profesore Ineta Ziemeles kundze.

Savukārt politikas ekspertu flangu veido Žanete Ozoliņas kundze, Latvijas Universitātes Politikas zinātnes nodaļas profesore, Sociālo un politisko pētījumu institūta vadošā pētniece, Transatlantiskās organizācijas priekšsēdētāja un ļoti daudzu starptautisku publikāciju autore un žurnālu redkolēģiju biedre. Un visbeidzot kungs, kuram nepatīk, ka viņam saka politiologs, viņš saka – aktīvs politikas komentētājs

jau daudzus gadus, sabiedrības „Mediju Tilts” direktors, sabiedrisko attiecību eksperts un arī zemessargs, kā arī līdzautors grāmatai „Tiesas un mediju komunikācija” Filips Rajeviskis.

Mūsu skatītāji noteikti domā, kāpēc tiesneši uz dueli izsaukuši politologus. Kur tas „suns” aprakts? Atbilde ir vienkārša. Kad valstī kaut kas notiek, un nav svarīgi, vai tas notiek Saeimā, Rīgas domē, Rankas pagasta pārvaldē vai Augstākajā tiesā, par visu viedokli vienmēr prasa politologiem – politikas ekspertiem, politikas vērotājiem. Šis viedoklis tālāk veido sabiedrības viedokli. Politologus bieži rāda televīzijā, un ko rāda televīzijā, tā tautas acīs ir patiesība. Tiesneši ne vienmēr šim viedoklim piekrīt, ne vienmēr to saprot, ne vienmēr to atbalsta un ne vienmēr to uzskata par pareizu. Tāpēc šodien būs saruna aci pret aci, lai saprastu, kur tad tā problēma.

Satversmes simtgade ir īstais brīdis, lai diskutētu par tiesu varas stiprināšanu. Tiesu varas neatkarība ir fundamentāls jautājums ikvienā demokrātiskā valstī. Jau 30 gadus mums ir tā laime atkal dzīvot demokrātiskā valstī, bet Ukrainas notikumu kontekstā mēs atkal par to aizdomājamies. 30 gadu laikā esam apguvuši, ka demokrātija sastāv no likumdevējvaras, izpildvaras un tiesu varas, un starp šīm varām pastāv sinerģija. Ne velti es lietoju vārdu „sinerģija”, jo tas nozīmē mijiedarbību starp elementiem, kā rezultātā rodas kaut kas vairāk, ne tikai šo saskaitāmo summa. Tātad ir pievienotā vērtība, un tā ir patiesa demokrātija. Bet vienmēr ir aktuāls jautājums, kā izpaužas šī mijiedarbība vai sadarbība starp tiesu varu, izpildvaru un likumdevējvaru. Vai mijiedarbība ir kādas puses virsuzraudzība, bet citas piekāpšanās? Vai tas ir kompromiss, vai līdzvērtīgu partneru līdzsvarota līdzāspastāvēšana.

Tiesneša neatkarība nozīmē, pirmkārt, institucionālu neatkarību, kad tiesnesis ir neatkarīgs no visiem citiem valsts varas atzariem. Tas nozīmē arī individuālu neatkarību, kad tiesnesis ir neatkarīgs no ikviena procesa dalībnieka, no sabiedrības kopumā un no jebkādas citas ietekmes.

Bet kā tad ar varu līdzsvaru? Kā tiesneši var būt neatkarīgi un tajā pašā laikā līdzsvarā ar izpildvaru un likumdevējvaru? Protams, tiesu varai ir milzīga loma šajā atsvaru mehānismā. Tiesa nodrošina to, ko likumdevējvara ir uzrakstījusi savos likumos un ko izpildvara cenšas realizēt. Tikai ar tiesu varas atbalstu varam būt droši, ka Satversmē ierakstītais patiešām tiks ievērots, ka mums katram būs iespēja aizstāvēt savas tiesības un rast taisnīgumu.

Šīsdienu diskusijas jeb dueļa uzdevums ir mēģināt atrast vienotu sapratni starp politologiem un tiesu varas pārstāvjiem par to, kas tad ir demokrātiju stiprinoša likumdevējvaras, izpildvaras un tiesu varas līdzāspastāvēšana. Kā tas sasauca ar tiesu neatkarības konceptu.

DUEĻA PIRMAIS RAUNDS

Diskusijas pirmais aplis būs lielais jautājums, kad katram no dalībniekiem prasīsim, kas tad ir tiesu neatkarība, cik tā ir vajadzīga demokrātiskā valstī, kā to nodrošināt, kādus mājasdarbus pašiem tiesnešiem jāpaveic. Otrā daļa varētu saukties duelis par sāpīgiem tematiem.

Bet nu vārds mūsu ekspertiem. Ar pirmo jautājumu vērsīšos pie šīsdienu diskusijas iniciatora – Augstākās tiesas un Tieslietu padomes priekšsēdētāja Strupiša kunga. Kā šobrīd jūtas tiesneši un tieslietu sistēma Latvijā? Kas ir tie sāpīgie momenti, kad domājat par tiesu varas neatkarību? Ko īsti jūsu skatījumā nozīmē tiesu varas neatkarība? Kāpēc ir tāda politiķu vai politologu neizpratne par situāciju, ka jums ir jāsauc viņi uz dueli?

A.Strupišs. Paldies. Nedaudz iezīmēšu jautājumu kontekstu. Pēdējos pāris gados Tieslietu padome ir jaunā sastāvā un ir uzsākusi ļoti aktīvu darbību pie tiesu sistēmas uzlabošanas un modernizācijas. Viens no pēdējo divu gadu stratēģiskajiem mērķiem ir padarīt tiesu sistēmu neatkarīgu no izpildvaras šā vārda tiešā nozīmē. Kāpēc šāds jautājums vispār tiek uzstādīts? Redziet, Latvijā, atšķirībā no daudzām citām valstīm, ir tāda īpatnēja situācija. Augstākā tiesa jeb Senāts ir pilnīgi neatkarīgs – Augstākajai tiesai ir savs budžets, sava Administrācija, kas ir padota tieši Augstākās tiesas priekšsēdētājam. Augstākā tiesa var attīstīties, sastādīt budžeta projektu, izlietot budžetu, kā uzskata par nepieciešamu, protams, atbilstoši Saeimas lēmumiem. Savukārt rajona tiesas un apgabaltiesas, kas ir pirmās un otrās instances tiesas, diemžēl šādu brīvību nebauda, jo saskaņā ar likumu viņu organizatorisko vadību un finanšu un budžeta vadību nodrošina Tiesu administrācija, kas ir nevis tiesu varas, bet Tieslietu ministrijas padotībā. Jebkurš domājošs cilvēks labi saprot, ka tam, kurš kontrolē resursus, ir liela ietekmes iespēja uz procesiem, kuri notiek, izmantojot šos resursus. Mūsu uzstādījums ir panākt, lai pirmās un otrās instances tiesas ir tikpat neatkarīgas no izpildvaras kā Augstākā tiesa.

Ir vēl viena lieta, ko iezīmēšu diskusijai. Ko nozīmē tiesu neatkarība? Uzdodiet sev vienkāršu jautājumu. Tiesā varam nonākt katrs, es gan nevienam to nenovēlu, jo tas ir nepateicīgs, ilgstošs un arī samērā dārgs process. Taču neviens nav atbrīvots no iespējas, ka kādreiz var nākties vērsties tiesā vai nu savu tiesību aizstāvēšanai, vai varbūt var tikt nepatiesi apsūdzēts, vai citādi. Dzīve ir dzīve, gadās dažādi. Jautājums, ko jāuzdod katram sev – vai jūs gribētu, ka jūsu lietu skata tiesnesis, kurš ir atkarīgs no kāda politiskā spēka vai kuram ir saikne ar kādu politisko spēku, vai kuram ir saikne ar kādām biznesa struktūrām. Īpaši, ja tiesājaties ar kādu pazīstamu politiķi un ziniet, ka ir kaut kāda saikne starp šo tiesnesi un politiķi. Ja caur budžetu un citiem mehānismiem politika var ietekmēt tiesnesi, tad jautājums – vai ir iespējams nodrošināt, ka tiesas spriedums ir pilnīgi objektīvs un nav no politikas kaut kādā veidā ietekmēts? Ir bijuši gadījumi, kad, piemēram, tiesnešu iecelšana vai neiecēšana ir bijusi politiski motivēta. Tā bija pirms aptuveni 10 gadiem, kad Saeima uz Augstāko tiesu neapstiprināja kandidātu, kurš bija atstājis spēkā drošības līdzekli Lembergā. Oficiāli netika pateikts, ka šis tiesnesis tiek sodīts par savu lēmumu, bet visi to saprata un noklusēja. Tiesnesis tika sodīts par to, ko viņš bija darījis kā tiesnesis. Nupat analogiska situācija bija ar bijušo Satversmes tiesas priekšsēdētāju Sanitu Osipovu, kura arī kandidēja uz Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamentu. Viņa Saeimā netika apstiprināta, un šoreiz, atšķirībā no iepriekšējās reizes, publiski izskanēja arguments, ka deputātiem nepatīk tas spriedums, ko

viņa ir taisījusi Satversmes tiesā. Atkal tiesnesei tiek liegta karjeras iespēja saistībā ar to darbu, ko viņa ir veikusi kā tiesnese. Abi šie gadījumi neapšaubāmi ir klajā pretrunā ar Satversmē noteikto varas dalīšanas principu un tiesu neatkarības principu. Tā pamazām nonāku pie mūsu šodienas pasākuma pamatojuma. Osipovas gadījumā bija diezgan plaša publiska diskusija, kurā izteicās visas iespējamās puses – gan tās, kuras pārzina jautājumu, gan tās, kuras nepārzina. Es to nosaucu par konstitucionālo krīzi, un pie tā arī palieku. Uz šo manu frāzi par konstitucionālo krīzi publiskajā telpā parādījās dažu politologu izteikumi, piemēram, ka tā nav konstitucionālā krīze, jo tāda ir iespējama tikai vienā gadījumā – ja parlaments nespēj izveidot valdību. Mana atbilde ir, ka konstitucionālā krīze ir jebkura situācija, kad viena vara pretlikumīgi, pretēji Satversmei pārkāpj citu varu kompetences robežas. Konstitucionālā krīze var būt plašāka nekā viens šaurais gadījums, kad nevar apstiprināt valdību.

L.Metla-Rozentāle. Interesanti, ka tie, kurus varbūt gribētu izsaukt uz dueli, nemaz neatsaucās šim duelēšanās procesam. Tāpēc šeit ir, jāsaka, savā ziņā tie politologi, uz kuriem tiesnešiem nav lielu dusmu.

A.Strupišs. Dusmu mums nav. Mēs zinām, ka mums vienkārši ir tas jārisina. Ja tiesnesis kļūst dūsmīgs, tad rodas problēma par viņa atbildību amatam, jo tiesnesim objektīva, vēsa attieksme jāsauglabā jebkurā situācijā.

Kāds cits politologs minēja frāzi, ka tiesa grib kļūt par mazo Saeimu. Man uzreiz sāka zvaniņš zvaniņš un sarkanā gaisma mirgot, ka kaut kas nav kārtībā ar izpratni par attiecībām starp valsts varas atzariem. Radās iespaids, ka politologi un daļa sabiedrības, kas runāja tādos pašos terminos un kategorijās, redz valsti krietni šaurāk nekā tas ir patiesībā. Jo, redziet, valsts ir viena lieta, un politika ir nedaudz kas cits. Politika ir kaut kādu interešu saskaņošana, un parasti ar politiku saprot to, kas notiek parlamentā un valdībā. Tiesas ir ārpus politikas, jo tiesām nav politiskā kapitāla. Tiesām ir pavisam citas funkcijas, tiesas nevar sēsties pie galda un tirgoties ar politiķiem, sakot, ja jūs mums iedosiet budžetu, mēs jums par labu taisīsim spriedumus. Tas ne pie kādiem apstākļiem nav iespējams. Tiesai nav politiskā kapitāla, ko piedāvāt politiskajās sarunās. Iespējams, tāpēc daļai sabiedrības ir radies priekšstats, ka valsts ir tikai parlaments un likumdevējs, un tas, kā

frakcijas un politiskie spēki savā starpā – kurš nu kuru apies, kurš kuru vinnēs vai, runājot ikdienas valodā, kurš kuru kaut kādā veidā „apčakarēs”. Bet tas nav viss, kas saistīts ar valsti. Arī tiesa ir valsts – viens no trijiem valsts varas atzariem. Parasti saka – trešā vara. Bet trešā vara nenozīmē, ka tā ir zemākā. Visas trīs varas ir viena līmeņa varas, tas nav tā, ka tiesu vara ir padota kaut kam. Bet šie mēģinājumi, piemēram, Satversmes tiesas tiesneša neapstiprināšana, citu tiesnešu neapstiprināšana, sodot viņus par tiesu spriedumiem, mūsu skatījumā, ir mēģinājums noņemt tiesu no viena varas līmeņa un palikt zem Saeimas. Saeima pasaka: ja jūs darīsiet kaut ko tādu, kas mums nepatīk, mēs jūs neapstiprināsim tālāk. Tas nozīmē, ka tiesu neatkarība pazūd. Un mēs neko īpaši ieilgst nevaram, vienīgi iet uz Satversmes tiesu ar pieteikumu, ko šobrīd apsveram, jautājumā par tiesnešu apstiprināšanas kārtību.

Bet ir vēl krietni nopietnāka lieta. Nav runa par konkrētu Satversmes tiesas tiesnesi Sanitu Osipovu vai kādu citu. Runa ir par principu. Šobrīd tiesnešus pirmo reizi amatā apstiprina tikai uz trim gadiem. Tas tāds kā pārbaudes laiks. Pēc trim gadiem notiek novērtēšana. Kad tiesnesis profesionālās darbības novērtēšanā saņem pozitīvu atzinumu, tad Saeima par viņu lemj atkārtoti. Redziet, Sanitas Osipovas neapstiprināšana būtībā apdraud visus tos tiesnešus „trīsgadniekus”, kuri trīs gadus strādā „pagaidām”. Ja kāds no viņiem nostājas pretī vienam vai otram politiskajam spēkam kādā tiesas sēdē, viņš riskē, ka pēc trim gadiem netiks atkārtoti apstiprināts. Tātad šis ir ļoti smags jautājums, te nav runa tikai par Sanitu Osipovu. Tā tiešām ir konstitucionāla krīze, jo sabiedrībai tika parādīts, ka tiesai nevar uzticēties, jo politiķi spēj tiesu kontrolēt.

L.Metla-Rozentāle. Jūs vairākkārt pieminējāt vārdu „atzari”. Tas ir kā kokam, kam zari aug viens zem otra, un, kā varēja saprast, dažkārt tiesu vara jūtas kā tāda pazārīte zem tiem citiem, kas grib viņu noēnot.

A.Strupišs. Jā, trešā vara nenozīmē trešais tēva dēls.

L.Metla-Rozentāle. Mūsu nākamā runātāja Ziemeles kundze, kā jau sākumā pieteicu, ir bijusi dažādos amatos tieslietu sistēmā gan Latvijā, gan Eiropā un ļoti labi pārzina arī to, ko pati tiesu sistēma ir darījusi, lai sevi sakārtotu. Kādas būtiskākās kvalitatīvās pārmaiņas pēdējo gadu laikā tieslietu sistēmā ir piedzīvojuši Latvijā un kādus lielākos izaicinājumus redziet, ar ko vēl nāksies saskarties?

I.Ziemeles. Es varbūt pašā sākumā jau iezīmēju izaicinājumu. Manuprāt, Augstākās tiesas priekšsēdētājs bija pat ļoti diplomātisks, atbildot uz jautājumu par to, cik labi Latvijas sabiedrība saprot, kas ir varas dalīšana un varu līdzsvars. Es droši vien būšu kritiskāka atbildē uz šo jautājumu un teikšu: kolēģi, mēs ļoti lēnām veidojam izpratni par to, kas ir varu līdzsvars un atsvars, ļoti lēnām. Varbūt tiešām pēdējos dažos gados tieši tāpēc, ka pati tiesu vara veic šos mājasdarbus, tā arī mēģina sev prasīt to līdzsvara vietu. Es pie tā atgriezīšos. Bet mani biedē tas, cik lēni veidojas šī izpratne. Kāpēc? Tas ir saistīts ar cilvēka dabu un cilvēka mijiedarbību sabiedrībā. Cilvēks, protams, ir tendēts dzīties pēc varas, savukārt varai ir tendence korumpēt. Tāpēc tās sabiedrības un tautas, kas ir izraudzījušās demokrātiskas, tiesiskas valsts modeli, to ir izraudzījušās daļēji arī tādēļ, ka

demokrātiskas, tiesiskas valsts modelis paredz varu līdzsvaru un atsvāru. Tiesu varas loma ir sekot, lai nenotiktu politiskās varas korupcija, un tieši tāpēc tiesu vara nespriež valsts budžeta sadali. Tas notiek politikas procesā, tam tur ir sava vieta, bet tiesu varai ir jābūt vienlīdzīgai citos veidos, lai varētu novērst politikas korupciju. Ja jautājat, kā tad Latvijā ir veicies ar korupcijas novēršanu, un ja atbilde ir – nu tā, tā – tad uzreiz ir jājautā, cik tad spēcīga un neatkarīga ir bijusi tiesu vara, kādi līdzekļi ir bijuši doti tiesu varai un tiesību sargājošām iestādēm pēdējo 30 gadu laikā, lai tie būtu bijuši spējīgi novērst politikas izmantošanu šaurās vai personiskās interesēs.

Vēl viena lielā tēze, kas ir saistīta ar cilvēku sabiedrību. Cilvēku sabiedrība vienmēr attīstās sarunā, diskusijā, dialogā, proti, saruna ir absolūtā nepieciešamība. Valstī kā mehānismā sarunai jāveidojas starp trīs varas atzariem. Nevar veidoties normāla valstiska saruna, kas ir mērķēta uz sabiedrības attīstību, ja viens no trijiem ir nevienlīdzīgās pozīcijās. Domāju, tie, kas studē psiholoģiju, politoloģiju, antropoloģiju, arī jurisprudenci plašākā izpratnē, zina, ka saruna veidojas tikai starp vienlīdzīgiem. Bez sarunas nebūs attīstības, mēs stagnēsim. Juristi, tiesu sistēma, Satversmes tiesa jūt, ka neveidojas šis atsvara mehānisms, neveidojas vienlīdzīga saruna.

Ko sāka darīt Satversmes tiesa? Saprotot, ka ir problēma, Satversmes tiesa lēma iet uz ārpusi un mēģina skaidrot, kas nedarbojas – kā tam vajadzētu būt, bet kas nedarbojas demokrātiskas valsts varas dalīšanas mehānismā. Satversmes tiesa to dara ne tikai caur saviem spriedumiem, bet arī caur savu plašāko funkciju – Satversmes nešanu sabiedrībā. Caur šo plašāko funkciju var plašākai sabiedrībai dot izpratni par varas dalīšanas eksistenciālo nozīmi demokrātijā. No savas pieredzes Satversmes tiesā varu teikt – tas bija ļoti grūti. Latvijā, kur pēdējo 30 gadu laikā bijusi tradīcija, ka ar valsti asociē ierobežotu amatpersonu loku, ir ļoti grūti izskaidrot, ka demokrātijā darbojas vēl vairāki varas mehānismi. Citstarp, runājot par vārda brīvību, informācijas telpu un pluralismu, arī sabiedriskajam medijam ir līdzīga problēma, kas tiesu varai. Vienīgi tiesu varai ir cita veida konstitucionālais statuss valsts mehānismā, un arī atbildība ir monumentāla, jo tiesu vara nāk ar to pēdējo un galīgo spriedumu, kurš ir juridiski saistošs. Tāpēc, ņemot vērā, piemēram, Satversmes tiesas īpašo kompetenci, lielākā rīvēšanās notiek starp likumdevēju un tieši šo tiesu. Līdz ar to spriedze būs, bet no tās nevajag baidīties. Tas ir dabisks process, kas sabiedrības attīstībai citstarp ir vajadzīgs. Stāsts ir par to, vai visas puses ir iemācījušās runāt un vest vienlīdzīgo sarunas. Protams, ievērojot arī katrs savas kompetences robežas. Man reiz jautāja, kā Luksemburgā ar cilvēktiesībām, un es smējos, ka man jau vienalga, jo tiesnesis ir tiesnesis, viņam tāpat ir ierobežota vārda brīvība. Proti, tiesnesim, ņemot vērā arī tiesneša neatkarību, ir robežas, ko viņš publiskā debatē var teikt. Tas ir ārkārtīgi smalks mehānisms – varu saruna.

Savukārt esmu teikusi tiesnešiem kolēģiem – nevienam to tiesu neatkarību neatnesīs uz paplātes, ja paši to neizcīnīsiet. Vienlaikus tiesnešu atbildība ir milzīga, jo no viņu sprieduma ir atkarīga cilvēka

dzīve, un arī valsts dzīve, visas sabiedrības dzīve, un aiz neatkarības arī nedrīkst slēpties. Es ceru, ka mēs runāsim arī par tiesu varas atbildību.

Visbeidzot pēdējais, ko gribu teikt: mums nevajadzētu šajā sarunā palikt tikai Latvijas līmenī. Latvijas tiesneši ir arī Eiropas tiesneši, Eiropas Savienības tiesneši. Tas, ko šajā vēsturiskajā brīdī no Latvijas sagaida visa Eiropas Savienība, ir tas, lai Latvija nepieviļ, Latvija nedrīkst pievilt. Mums nav viegli Eiropas Savienībā. Neminēšu piemērus, bet ir ekspektācija, ka Latvija nepievils. Ka saistībā uz tiesiskumu, varas dalīšanu un tiesnešu neatkarību vismaz Latvijā viss būs kārtībā. No tā ir atkarīgs, kā funkcionē visi Eiropas Savienībā pieņemtie un mums juridiski saistošie lēmumi. Līdz ar to mūsu sarunai ir daudz plašāks konteksts.

L.Metla-Rozentāle. Sakiet, ar Jūsu lielo Eiropas pieredzi, kur Latvija atrodas starp pārējām Eiropas Savienības valstīm? Vai esam līderi ar labajiem piemēriem, vai tomēr vairāk uz leju?

I.Ziemele. Es teiktu, ka attīstība ir bijusi, un tā bijusi pareizā virzienā. Kā jau teicu, ir bijis ārkārtīgi smagi, bet kaut kas mūs visu laiku ir virzījis uz attīstību, uz to, ka tiesneši sajūt un saprot – mums vajag lielāku neatkarību. Progress ir bijis. Varbūt pēdējos gados, kad politiskā vara sāka saprast, ka mums ir neatkarīgi tiesneši, tas bija rādītājs, ka esam sasnieguši būtisku briedumu tiesu varas nostiprināšanā. Kāda bija galvenā indikācija? Ja, paskatāmies, piemēram, par ko cilvēki runāja 10 gadus atpakaļ – būsim godīgi, neviens īpaši neiespringa, ko tā tiesu vara dara, bet pēdējos gados tā ir tēma, kam cilvēki, kas nav ar jurisprudenci saistīti, seko un uztraucas, piekrīt, nepiekrīt, un šis moments veido mūsu kā tiesiskas sabiedrības kultūru. Tas nozīmē, ka tas, ko darīja Satversmes tiesa, ko dara Augstākā tiesa – gāja pie cilvēkiem – ir nospēlējis savu lomu. Citstarp Latvijas tiesu varai ir ko rādīt citām valstīm šā brīža attīstības posmā. Bet vienlaikus man ir liela baža, kas notiks tālāk, ņemot vērā Saeimas balsojumu par bijušo Satversmes tiesas priekšsēdētāju.

L.Metla-Rozentāle. Tagad jautāsim Ozoliņas kundzei. Šī brīža ģeopolitisko notikumu kontekstā mēs, protams, esam laimīgi, ka esam demokrātiska valsts un, neraugoties uz visām peripetijām, esam spējuši virzīties pareizajā virzienā. Bet kā Jūs redzat tiesu varas lomu neatkarības un stabilas demokrātijas nodrošināšanā?

Ž.Ozoliņa. Vispirms gribu pateikt, ka esat mani

ievilkuši man ļoti neraksturīgā diskusijā, jo es parasti par iekšpolitikas jautājumiem nerunāju. Bet arī man, jāsaka, „piegriezās” īpaši Osipovas kundzes gadījums ar stāstu par konstitucionālo krīzi. Un laikam ir tādi brīži, kad nevar nerunāt.

Man ir dažas tēzes, ar kurām es gribētu dalīties. Tā viena tēze ved mani atpakaļ pie pavisam nesenas pagātnes, sarunas ar vienu Latvijā ļoti pazīstamu juristu, kurš teica: nu ko tu tur daudz par to savu politiku runā, tiesneši ir tie, kas nosaka visu, kā un kam būt. Es teicu, nē, paga, paga, tie jau tā kā ir politiķi, kas pasaka, kur un kā būt tiesnešiem. Un sākās tāda diskusija par vistas un olas tēmu – kurš ir primārs un kurš ir sekundārs. Kā jau parasti šādās situācijās, nevar pateikt, kas ir balts un melns, tas ir process. Ir ļoti svarīgi saprast, ka tiesneši var radīt precedentus, kad politiķiem ir jāstāv mierā un labi jāuzvedas, bet tikpat labi arī politiķi, redzot to, ka tiesneši nepilda savus pienākumus pietiekami kvalitatīvi, arī var sākt izstrādāt dažādus mehānismus, lai to procesu savaldītu. Tādēļ tas, ko teica Ziemeles kundze par dialogu, sarunāšanos starp dažādiem varas atzariem, ir ļoti svarīgi.

Otra tēze ir tā, negribas jau tā teikt pēc vairāk nekā 30 gadiem, bet tomēr – mēs esam jauna valsts, kas veido demokrātiju. Laimīgā kārtā mums ir bijuši tik gudri valsts vīri pirmā Pasaules kara beigās, kuri ir uzrakstījuši tādu konstitūciju, kura patiesībā ir ļoti darbīga un ļoti strādājoša. Ja kādam rodas šaubas, kur ir vieta likumdevējam, kur ir vieta tiesu varai un kur ir vieta izpildvarai, tad vienkārši ir jāpaskatās Satversme. Tur viss ir ļoti precīzi uzrakstīts. Tiesu varas neatkarība izriet no konstitūcijas. Tur es nonāku pie nākamās tēzes, ka patiesībā vara nepieder ne likumdevējam, ne izpildvarai. Vara pieder tautai. Te jāizvērs šī tēze par sarunāšanos, par ko runāja arī Ziemeles kundze, – nepietiek, ka sarunājas tikai varas atzari, ir ļoti svarīgi, lai šie varas atzari sarunājas ar sabiedrību, jo, ja sabiedrība šajā procesā netiks iesaistīta, varam nonākt arī līdz tādai situācijai, ka dažādie varas atzari sāk savā starpā vienoties. Tas ir negatīvs scenārijs. Sarunāsim kaut ko, kas mums ir savstarpēji izdevīgs. Šeit viens ļoti būtisks piemērs no pavisam nesenas pagātnes, kas, manuprāt, nodemonstrē sabiedrības ļoti lielo nozīmi varas līdzsvara saglabāšanā. Ja paskatāmies šobrīd uz tik aktuālo Krievijas piemēru, tad Krievijas pēdējie nedaudz vairāk par 30 gadiem ir bijuši gadi no totalitārisma līdz pakāpeniskai kaut kādu demokrātijas iezīmju parādīšanai, un tad tāda līgana nonākšana autoritārisma, kurā Krievija šobrīd atrodas. Kā reiz vakar lasīju Fionu Hilu, kura Baltajā namā gan pie Buša, gan pie Obamas, gan arī pie Trampa strādājusi ar Krievijas jautājumiem un ļoti labi pārzina Krieviju un ir pētījusi gan Putina psiholoģisko uzbūvi, gan viņa politiskos uzstādījumus. Viņa šajā grāmatā ļoti eleganti parāda, kā Krievija – valsts, kurā parādījās demokrātiskie aizmetņi, lēnām noripo līdz tam, kur tā ir. Tieši šādas pazīmes parādījās arī Trampa laikā ASV – viens pret vienu. Viņa ļoti eleganti veic šo analīzi, un tā ir mācību stunda mums, cik ārkārtīgi svarīgi sabiedrībai uzraudzīt šos dažādos varas atzarus ikdienā, dažādu notikumu kontekstā, lai mēs izvairītos no jebkādiem autoritārisma elementa kaut vai pat uzzibsnījumiem. Tādēļ tas, kas notika ar Osipovas kundzi, manā

skatījumā ir mēģinājums ne tikai viņu nolikt pie vietas, bet arī parādīt, kas notiks ar citiem, kas neuzvedīsies tā, kā mēs gribēsim. Tāpēc regulārais dialogs ar sabiedrību ir ļoti nepieciešams. Tas, protams, ir neērts tiesnešiem, jo daudziem nepatīk tiesu spriedumi.

Te parādās arī mana pēdējā tēze, ko gribēju pateikt. Protams, arī tiesnešiem ir jādomā par to, kā viņi formulē, ietērpj savus secinājumus un rezultātus. Ja tiesnesis pasaka žurnālistam – aizej un izlasi tos trīs, četrus vai piecus sējumus – tas nav veids, kā sarunāties ar sabiedrību. Acīmredzot ir jābūt vismaz kādiem pieciem argumentiem, kuri nepārprotami pasaka, kāpēc ir noticis tā un ne savādāk. Dialogs ar sabiedrību, manuprāt, ir viens no labākajiem līdzekļiem, lai garantētu tiesu varas neatkarību.

L.Metla-Rozentāle. Šodien mēs to arī darām – sarunājamies šeit un attālināti, lai veidotu dialogu un sapratni starp tiesu varu, politisko varu un sabiedrību. Mūsu ceturtais diskusijas dalībnieks Rajevska kungs savā ikdienā profesionālā darba dēļ ir ļoti cieši saistīts ar politisko eliti, atrodas starp politiķiem un palīdz viņiem dažādos procesos. Lūk, viens skatītājs jautā, kāpēc veidojas šāda nesapratne no politiķu puses par to, kas ir tiesu neatkarība un cik tā ir svarīga? Vai nav jārunā arī par politiķu izglītības līmeni un elementāru izpratni par to, kas ir rakstīts Satversmē un citos dokumentos? Kāpēc veidojas ideoloģiskā plaisa starp politiķiem un tiesu varu?

F.Rajeviskis. Labs un provocējošs jautājums. Jūs runājat, es klausos un piekrītu vienam, piekrītu otram, un piekrītu trešam, un domāju, ko lai saku. Man ļoti patika Strupiņa kunga kā duelanta iespraustais zobens, ka jūs visi varat nonākt tiesā. Tas mani „uzmundrināja” uz kārtīgu deuli: ja es būšu kritisks pret tiesu varu, šis zobens ļoti labi norādīja, kur nelīst, jo tu tur vari nonākt. Tas joks, bet tā ir viena no situācijām ar varas zariem.

Pilnīgi piekrītu, ka visi trīs varas zari ir līdzvērtīgi, un es neteiktu, ka Latvijā tiesu vara ir pabērna lomā. Problēma ir tā, ka visi trīs varas zari, un brīžiem arī ceturtais – mediji, ir piemirsuši, kas ir saimnieks. Mēs, tas ir, tauta, esam saimnieki. Visu šo varas zaru leģitimitāte izriet no mums. Taču es kā cilvēks nevaru aizsniegt tiesnesi, man vajag meklēt starpnieku, caur ko es to varu aizsniegt. Un mans tiešākais starpnieks ir mans pārstāvis parlamentā. Tas ir mūsu Satversmē rakstīts.

Tāpēc, ja mēs sakām, ka politiķi ir tādi vai šitādi, tā pirmā tēze ir, ka politiķi atspoguļo mūs pašus tieši tāds, kādi mēs esam, jo viņi ir vieni no mums. Otrā tēze ir, ka viņi bez tam vēl ir diezgan ciniski dzīvnieki. Viņi jūt tās asinis, viņi četrus gadus mielojas un pēc četriem gadiem mielojas ar viņiem – viņi ir uz koptalā. Viņi baigi negrib, ka viņus sadala, viņi grib tomēr pie tā galda. Un tādēļ viņi diezgan lielā mērā reflektē ar sabiedrības noskaņojumu.

Negribu analizēt balsojumu parlamentā par tiesnesi, bet nepiekrītu, ka tā bija konstitucionālā krīze. Ja uzskatām, ka tā ir konstitucionālā krīze, tad ir jāmaina veids, kā tiek iecelti tiesneši. Jo tiesnesim no kaut kurienes tam varas avotam jābūt, tiesnesis nav pakārts gaisā kā neatkarīgs kaut kur ārpus gravitācijas mūsu sabiedrībā. Tiesnesim vajag varas avotu, kas viņam iedod tiesību lemt mūsu vārdā. Mēs runājam par tiesiskumu un taisnīgumu. Cilvēks iet pēc taisnīguma, tiesnesis realizē tiesiskumu. Ne vienmēr visi piekrīt tiesiskumam

un saka, ka tas ir netaisnīgs spriedums. Savukārt tad, ja ir netaisnīgs, bet izdevīgs spriedums, visi runā par tiesiskumu. Tas vienmēr tā ir. Bet šajā gadījumā tomēr balsojums bija tāda diezgan ciniska norāde. Starp varas zariem ir permanenta konkurence, visu laiku kāds grib otram uzkāpt, jo tā ir cīņa par varu. Atvainojos, mēs runājam par varu, un vara – tā ir permanenta cīņa. Taču šajā gadījumā parlaments tiesu varai norādīja: dārgie draugi, jūs esat tikpat nepopulāri kā mēs, līdz ar to varam darīt ar jums, ko mēs gribam. Ja sabiedrības uzticēšanās tiesu varai būtu tuvu 60% – baznīcas līmenī vai vismaz mediju līmenī, tad kurš vispār paceltu roku uz jums?! Jūs varētu darīt, ko gribat, un sabiedrība jūs atbalstītu. Bet šajā gadījumā jūs esat kaut kur kopā ar politiķiem, un viņi jūt jūsu vājumu. Tad jūs ieejat strīdus stadijā, bet zinām taču, ko nozīmē strīdēties ar ne pārāk gudru cilvēku – viņš norauj jūs līdz savam līmenim un tur viņš jūs sakauj. Viņi novelk jūs līdz savam politiskajam līmenim, un tur jums kā tiesnešiem ir problēmas. Piekrītu, ka jūsu vārda tiesības un balsstiesības ir ierobežotas, jūs nevarat uzvesties politiski, kā to var politiķi, un viņi jūs tur sakaus, varat pat nesākt cīņu. Tur nav jūsu vieta. Dialogam jābūt ar saimnieku, un saimnieks esam mēs – cilvēki, kuri ievēl parlamentu, kas tālāk ievēl valdību un arī tiesnešus.

L.Metla-Rozentāle. Kāds mūsu skatītājs tieši šajā sakarā ir vienu provokatīvu jautājumu uzrakstījis – vai tas saimnieks ir gana gudrs? Vai problēma nav tajā, ka saimnieks jau nezina to tiesu varas, izpildvaras un likumdevējvaras līdzsvaru principu, līdz ar to jau visa sistēma nobrūk?

F.Rajevskis. Ja saimnieks nebūtu gudrs, mēs šajos 30 gados nebūtu tur, kur mēs esam. Mēs esam ļoti tālu tikuši. Piekrītu Ziemeles kundzei, ka pirms 10 gadiem tiešām bija *who cares* (kuru uztrauc), ko tie tiesneši tur lem, mums ir savas „rebes”, kur var ar zemākā līmeņa tiesu kaut ko sarunāt, un nākamā līmeņa tiesā sarunāt. Piekrītu Strupiša kungam, ka šiem tiesu līmeņiem ir jābūt neatkarīgiem, arī finansiāli neatkarīgiem. Tā kā es visu laiku runāju par leģitimitāti, tad otrs, ko es vienmēr saku, – nu paskatīsimies, no kurienes nāk nauda. Tur arī ir saimnieks.

Ž.Ozoliņa. Tieši tā, un tur ir mūsu nodokļi. Faktiski tas naudas devējs nav tik daudz parlaments, cik nodokļu maksātājs. Bet es arī pakomentēju to, cik gudrs ir saimnieks. Saimnieks izglītojas katru dienu, un saimnieku izglīto gan mediji, gan tiesneši, gan parlaments, gan arī viņš izglītojas pats. Tādēļ vēl jo svarīgāks ir šis savstarpēji saistītais process, ka ir jārunā. Tiesneši var ļoti ātri dabūt sev sabiedrotus, kaut vai mediju vidū, ja viņi skaidri paskaidro savus spriedumus, nevis uzmet žurnālistam uz galda piecus sējumus, lai lasa.

I.Ziemele. Sabiedriskajam medijam ir cita funkcionāla vieta Satversmes loģikā. Un es tomēr nevaru piekrist, ka visas trīs varas cīnās par varu. Tur jau ir tā lieta, kāpēc līdz šim tiesas kā vara Latvijā nav līdz galam izprasta, jo *tiesneši nedrīkst cīnīties par varu*. Viņiem Satversme ir iedevusi konkrētu kompetenci, kuru mēs saucam par varu, protams, bet mums par to nav jācīnās. Mums ir satversmē dots uzdevums spriest tiesu tiesiski. Skatīties, lai nav valstī patvaļa, kas ir Satversmes tiesas primārā funkcija. Satversmes tiesa ir galējais vārstulis patvaļas novēršanai. Patvaļa var izpausties dažādās

formās, un ne viss diemžēl arī nonāk līdz Satversmes tiesai. Nonāk tas, kā dēļ ir politiski strīdi – tad to visu novel uz Satversmes tiesu, kam tad ir jāskatās uz to visu tiesiski. Bet Satversmes tiesa to nedara, lai nostiprinātu varu tādā izpratnē, kā to dara, teiksim, politiskās varas. Satversmes tiesa īsteno Satversmi un sargā savu neatkarību, lai savu uzdevumu varētu veikt ārpus politiskās ietekmes un politiskās cīņas. Šis ir juridisks skatījums, iespējams, ka no politikas zinātnes viedokļa šis ir nebūtiskas nianse, bet manā skatījumā tas ir ārkārtīgi būtiski. Ja jūs pateiktu, lūk, Augstākās tiesas priekšsēdētājs tagad valstī par varu cīnīsies, tad gan mēs iesim lejā tajā taciņā, kur, kā profesore Ozoliņa teica, ir mūsu austrumu kaimiņa piemērs. Tur tiešām visas amatpersonas pa to taciņu aizgāja.

A.Strupišs. Man arī neliels komentārs pēc pirmā raunda. Pilnīgi piekrītu, Satversmē noteikts, ka suverēns ir tauta, vara pieder tautai. Būtu ļoti labi, ja viss būtu tik vienkārši un viennozīmīgi skaidrs. Jautājums, kas ir tā tauta, un vai tauta tiešām var visu, kas tai ienāk prātā. Šis jautājums man radās arī Osipovas gadījumā, kad arī deputāti to teica, un arī daļa sabiedrības viņus atbalstīja, ka mums nevienam nav jāskaidro, mēs lejam, kā mēs gribam, mēs varam visu. Redziet, nav tā, ka parlaments var lemt visu, kas tik ienāk prātā. Parlaments, piemēram, nevar pieņemt likumu, ar kuru diskriminētu kaut kādas rases pārstāvjus vai dzimumu, utt. Parlaments nav omnipotents. Savulaik bija tāds koncepts, ka omnipotents parlaments var darīt visu, bet demokrātiskā sabiedrībā tā nav. Diemžēl dažu deputātu galvās tas joprojām tāds ir palicis. Pat Lielbritānijā, kur bija ļoti spēcīga šī doktrīna, tā tika atmesta jau pagājušajā gadsimtā. Tas pats attiecas uz tautu. Arī tauta referendumā varēt jau var pieņemt jebkādus likumus, taču tiesa pateiks: atvainojiet, šādi likumi, neatkarīgi no tā, vai tie ir pieņemti parlamentā vai referendumā, ir prettiesiski, jo tie ir pretrunā Satversmes 1.pantam vai kādam citam pantam, jo diskriminācija nav pieļaujama, nevienam dzīvību nedrīkst atņemt un tamlīdzīgi. Tiesa būs tā, kura sargās varbūt arī sabiedrību pašu no sevis, jo diemžēl arī sabiedrība reizēm nonāk tādās situācijās, kad, atbalstot autoritārus līderus, kaitē pati sev. Piemēram tā pati Vācija pēc otrā pasaules kara – viņiem joprojām ir vainas sajūta par to, ko viņi kā nācija ir izdarījuši. Līdz ar to jābūt uzmanīgiem ar to tautas visvarenību un parlamenta visvarenību.

L.Metla-Rozentāle. Mums ir klausītāju jautājums. Vai nav tā, ka arī tiesneši ir tauta un arī politiķi ir tauta? Kur ir tā robeža un pretnostatījums?

Ž.Ozoliņa. Es gribu iebilst par to priekšstatu, ka sabiedrība ir tikai masa – neizglītota, neko nesaprot, no sava klubkrēsla un datora vispār neceļas augšā. Tas ir tāds ļoti populārs, īpaši autoritārajos režīmos izdevīgs priekšstats. Demokrātiskajā valstī sabiedrība ir tās pamats un virzītājs. Un mēs varam lepoties par to valsti, kurā mēs šobrīd esam ar visām problēmām, ar visām grūtībām. Kā Filips teica – paskatiet, kur mēs esam. Mēs esam izglītoti, mūsu zinātnieki strādā pa visu pasauli utt. Tātad nenoniecīnāsim paši sevi, bet leposimies ar to, ka mēs spējam apzināti piedalīties politiskajā procesā. Ne vienmēr balstoties uz vienu un to pašu ideoloģiju, kritizējot, nepiekrītot, bet tā ir mūsu sabiedrības priekšrocība, ka mēs varam paust savu viedokli.

F.Rajevskis. Īsa replika par konkurenci. Pilnīgi piekrītu, ka tiesa nevar cīnīties par varu, bet tas, ka tu necīnies par varu, nenozīmē, ka kāds tevi neredz kā konkurentu. Ja tā pavisam trivializējam to lietu, tad man nevajag nopirkt tiesnesi, man vajag nopirkt parlamentu, lai tas uztaisa likumu un tiesnesis spriež atbilstoši šim likumam, ko es esmu pasūtījis. Un te atnāk Satversmes tiesa, un tā ir tā viņas funkcija, un tur tas konkurences moments parādās.

I.Ziemele. Tur ir tā rīvēšanās. No vienas puses, rīvēšanās un varbūt arī strīdi par vērtībām patiesībā ir ļoti labi sabiedrības attīstībai. Bet mana baža saistās ar to, ko jūs tikko teicāt, ka politiskā vara skatās uz tiesu varu kā uz konkurentu. Piekrītu, ka tā tas ir, bet tad man ir jautājums, vai tas mums palīdz valsts attīstībā. Un vai līdz galam ir saprasta tiesas funkcija.

F.Rajevskis. Jūs pieminējāt Satversmes tiesas skaidrojošos video. Tas lēmums, par ko bija runa balsojumā par tiesnesi, bija ļoti smalki izskaidrots sabiedrībai. Un pretī ko jūs dabūjāt? Dabūjāt politiķu debates parlamentā, kur viņi atklāti pastāstīja, ko viņi par to visu domā.

DUEĻA OTRAIS RAUNDS

L.Metla-Rozentāle. Tālāk mūsu duelis sastāvēs no trīs apakšraundiem. Lielais jautājums ir – vai likumdevēja vara un izpildvara pietiekami respektē tiesu varu. Runāsim par trīs konkrētiem piemēriem. Pirmais piemērs būs par personāliju izvēli. Otrs piemērs būs par lēmumu izpildi. Trešais piemērs par savstarpējo sadarbību un ieklausīšanos.

Video: LTV „Panorāma” sižets par bijušās Satversmes tiesas priekšsēdētājas Sanitas Osipovas neapstiprināšanu Augstākās tiesas tiesneses amatā.

L.Metla-Rozentāle. Redzam šeit dažādus viedokļus, arī mūsu skatītāji raksta komentārus. Vieni saka, ka ir nepieļaujama situācija, ka labs speciālists nenonāk amatā tāpēc, ka deputāti vienkārši tā nobalso. Citi raksta, ka arī Amerikā, ieceļot tiesnešus, skatās, kādus lēmumus viņi iepriekš pieņēmuši. Vēl ir jautājums, ko tad darīt ar to sabiedrību, kas ir priecīga, ka, lūk, Saeima šādā veidā iegrožo tiesu varu. Kur ir tā patiesība?

I.Ziemele. No principa viedokļa ir ārkārtīgi svarīgi saprast to neatkarības konceptu, lai ko mēs domājam par konkrētu personu un viedokļiem. Šajā gadījumā

stāsts nav par to. Stāsts ir par to, ka Satversmes tiesas, tāpat augstākās tiesu varas institūcijas Latvijā, tiesnesis pēc 10 gadiem, ir izturējis ļoti pamatīgu konkursu Augstākajā tiesā, no juridiskā un no kompetences skatupunkta kolēģi ir pateikuši, ka Senātā vajag šo profesionāli, bet parlamenta analizē un politiskajos paziņojumos tas vispār neparādās, Satversmes 83.panta piemērošana neparādās. Protams, ka parlamentam ir kompetence lemt, un tiesnesim leģitīmācija ir vajadzīga. Parlamentam ir visas tiesības un, es teiktu, pat pienākums apspriest tiesu varas piedāvāto kandidātu. Bet viņš ir jāapspriež nevis ideoloģiski, bet gan no tiesiskuma, reputācijas un neatkarības viedokļa. Tādām vajadzēja būt šīm debatēm. Augstākajai tiesai tajos konkursos nav pieejama visa informācija, piemēram, drošības informācija noteikti nav pieejama, savukārt parlamentam šī informācija ir pieejama. Tātad var runāt par Augstākās tiesas tiesneša amata kandidāta pielaidi valsts noslēpumam, un šajā aspektā parlamentam ir konkrēta kompetence. Tāpēc jau Satversmē ir šī loģika. Bet tas, kas notika šajā gadījumā, ir absolūti nepieņemami Latvijā pie tās attīstības, kuru mēs tomēr esam veikuši. Tas bija absolūti nekompetenti, neatbilstoši Satversmei, tā vienkārši nedrīkst, un es ceru, ka tas neatkārtosies un ka šis jautājums tiks atrisināts.

L.Metla-Rozentāle. Vai politologiem ir atšķirīgs redzējums par to, vai principā varam piekrist politologa Ikstena kunga teiktajam, ka tiesu vara mēģina kļūt par mazo Saeimu?

F.Rajevskis. Pilnīgi piekrītu, ka argumentācija šim lēmumam debatēs bija diezgan nožēlojama. Bet šeit parādās šī konkurence par varu. Tātad, runājot par to, ka parlamentam bija jānobalso tā, kā jūs esat izlēmuši, jūs gribat uzurpēt viņu varu. Jo viņiem ir tiesības pieņemt lēmumu.

I.Ziemele. Tāpēc es iezīmēju, kāda kompetence izriet no Satversmes parlamentam. Ja viņiem būtu papildu informācija, kas Augstākajai tiesai nebija, skatot kandidāta kompetenci. Vai papildu informācija par reputāciju.

F.Rajevskis. Viņiem bija viedoklis.

I.Ziemele. Nu lūk, jā, jā. Droši uz priekšu.

L.Metla-Rozentāle. Tātad stāsts ir par debates saturu.

F.Rajevskis. Tūlīt pēc četriem mēnešiem saimnieks vēlēšanās pateiks, vai šis parlaments ar šādas kvalitātes debatēm ir pieņemams.

L.Metla-Rozentāle. Metam otru cimdu – par lēmumiem. Tātad ar Satversmes tiesas spriedumu Saeimai tika uzdots līdz 2022.gada 1.jūnijam grozīt vai nu Darba likumu, vai radīt Dzīvesbiedru likumu vai kādu citu regulējumu, lai juridiski sakārtotu kā viendzimuma, tā arī dažādu dzimumu pāru, kas nav laulājušies, savstarpējās juridiskās attiecības. Tas ir saistīts gan ar mantojuma lietām, gan ar bērnu piedzimšanas atvaļinājumu un bērnu audzināšanu, gan ar dažādām slimībām. Pienāca attiecīgais datums, bet Saeima nekādu reakciju uz šo Satversmes tiesas spriedumu neizrādīja. Bija sarunas, bija diskusijas, bet rezultāta nebija. Kā vērtējat šo situāciju? Vai tas ir normāli, ka neizpilda Satversmes tiesas lēmumu?

Ž.Ozoliņa. Man gan šis jautājums daudz interesantāks šķiet no tiesiskās puses. Ko tiesneši var komentēt saistībā ar šādu Satversmes kalambūru, kas veidojas. Ka parlaments atliek un atliek, un atliek. Bet, no otras puses, ja mēs skatāmies tīri no tādas likumdevēja varas perspektīvas, tad likumdevējs nesastāv no simts cilvēkiem, kas kaut kur nokrituši no kosmosa, parakstījušies, ka ievēro Satversmi un tad nu kaut ko rosās. Viņi ir ievēlēti, balstoties uz noteiktiem ideoloģiskiem principiem – cilvēki viņiem ir deleģējuši varu, balstoties uz to, vai šīs idejas viņiem patīk vai nepatīk. Līdz ar to mums ir jārēķinās, ka ir politiskie spēki, kuri nepiekrīt šādam viedoklim. Un ir politiskie spēki, kuri to atbalsta. Tātad notiek ideju cīņa, kas ir arī cīņa par varu, jo, ja, piemēram, tie, kas ir pret šādu viedokli, piekritīs kaut kādu apsvērumu dēļ, tad viņi zaudēs savu vēlēšanu. Te tas varas stāsts nav tikai par to, kam ir vairāk ietekmes. Stāsts par varu ir par savas grupas vai tiesnešu, vai likumdevēju interešu aizsardzību. Ne tik daudz tu karo, bet tu mēģini noturēt savas pozīcijas, un tas, kas notiek ar šo ģimenes likumu, ir tā savu pozīciju noturēšana, vēl jo vairāk tāpēc, ka vēlēšanas jau nav vairs aiz kalniem. Vēl viena lieta, ko gribu pateikt, ka, no vienas puses, vara, kas dod iespēju konkurēt idejām, ir sabiedrības virzītājs. Bet ir ļoti svarīgi, lai starp ideju virzītājiem būtu tādi, kuriem ir redzējums par nākotni un kuri spēj virzīt dažbrīd sarežģītas, grūtas, pat sabiedrībā nepopulāras idejas, bet kurām ir ļoti liela nozīme nākotnē. Priekš manis šis jautājums ir jautājums par nākotni, kādu Latvijas sabiedrību mēs gribam redzēt. Diemžēl, tie simts ļaudis parlamentā līdz šim nav varējuši atbildēt, kādu Latvijas nākotni mēs veidojam.

A.Strupiņš. Par politiķiem pilnīgi piekrītu, ka tā ir viņu prerogatīva pieņemt vai nepieņemt likumu. Bet te atkal atgriezīamies pie tā, ka tiesa ir citā situācijā arī šajā gadījumā, jo tiesa nav saistīta tikai ar tiem likumiem, ko pieņem Latvijas politiķi, mēs esam Eiropas juridiskajā telpā. Tiesai ir jārēķinās arī ar tiem normatīvajiem aktiem, kas ir Eiropas Savienībā. Ņemot vērā, ka Eiropas Savienībā ir Eiropas Cilvēktiesību tiesa, Eiropas Savienības Tiesa, kas nodrošina Eiropas pilsoņiem zināmu aizsardzības līmeni, loģiski, ka arī Latvijas pilsoņi skatās tajā virzienā un grib, lai viņu tiesības tiktu aizsargātas līdzīgā līmenī.

Tas, ka vietējie politiķi ilgstoši nerisina kādu jautājumu, neatbrīvo Latvijas tiesu no pienākuma ņemt vērā Eiropas tiesību normas, Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūru, precedentus. Tas ir tas, ko Satversmes tiesa būtībā darīja ar šo spriedumu, neko citu. Redziet, ir tāds princips, ja cilvēks nāk savas tiesības aizsargāt uz tiesu un tiek konstatēts, ka tiešām šādas tiesības viņam ir, viņu nevar aizsūtīt mājās un pateikt, ziniet, mūsu likumdevējs tādu likumu nav pieņēmis, mēs nezīnām, kā jūsu tiesības aizstāvēt. Juridiskās obstrukcijas aizlieguma princips nosaka, ka nedrīkst „atšūt” cilvēku tikai tāpēc, ka nav likuma. Ja kāds iet uz tiesu aizstāvēt savas tiesības, tad viņam ir tiesības saņemt šo aizsardzību. Tas ir tas, ko dara tiesas, tai skaitā Satversmes tiesa.

I.Ziemele. Pavisam īsi. Ir jāņem vērā, kāds ir Satversmes tiesas process. Saeima vienmēr visās lietās pauž savu viedokli. Šajā gadījumā, ja jau bija tik spēcīgas negācijas par šo lietu, tad vajadzēja tiešām piesaistīt visus labākos valsts ekspertus tajā stadijā, kad to varēja pierādīt, un cīnīties ar argumentiem. Lūk, tas ir stāsts par tiesisku valsti – ir jāizmanto tie instrumenti, kas ir tiesiskā valstī pieejami. Nevis kaut kad pēc sprieduma pateikt, ka mēs to nepildīsim, neņemot vērā, ka ikviena sprieduma izpilde ir tiesiskas valsts viens no centrālajiem elementiem. Tātad mēs jau procesā necīnāmies par savu skatījumu uz lietām, un pēc tam vēl nepildām. Sasaistot ar Strupiņa kunga teikto, kā jau iepriekš sacīju: Latvijas tiesnesis ir Eiropas tiesnesis, un to mēs nedrīkstam aizmirst.

L.Metla-Rozentāle. Esam nonākuši līdz trešajam apakšraundam, proti, trešajam aspektam – sadarbība un rekomendācijas. Stāsts būs par to, kā likumdevēja vara sadarbojas ar tiesu varu, respektīvi, vai likumdevējs ieklausās, kādas ir tās problēmas, ko vajag risināt tiesu varai, vai katrs izdomā savu risināmo dienaskārtību.

Video. TV24 sižets. Intervija ar ģenerālprokuroru Juri Stukānu par lietu izskatīšanas ātrumu.

L.Metla-Rozentāle. Tātad šeit redzam, ka mīts par to, ka Latvijā tiesas arvien ļoti ilgi izskata lietas, nav patiess. Bet šis mīts kļūst mediju vidē un sabiedrībā. Bet patiesībā 90% lietu tiek izskatīti trīs mēnešu laikā, un tikai neliela daļa lietu paliek ilgāk dažādu objektīvu iemeslu dēļ. Bet, lūk, nupat 9.jūnijā Saeimas deputāts Judina kungs nāk ar rosinājumiem grozīt Kriminālprocesa likumu. Viņš saka, ka likumā vajag ierakstīt, ka visas lietas rakstveida procesā vai klātienē ir jāizskata piecu mēnešu laikā. Jautājums, vai tiesu sistēmai jāpaliek lēnākai, vai tas ir rīkojums par to, ka mēs šobrīd strādājam trīs mēnešu režīmā, bet tagad, lūdzu, strādāriet piecu mēnešu režīmā. Pats interesantākais tajā ir tas, ka tiesu sistēmai neviens nav pajautājis, vai šādi vajag, kāpēc tieši pieci mēneši, un kāpēc vispār šāds aspekts, jo likums jau šobrīd nosaka, ka lietas jāizskata saprātīgā termiņā.

A.Strupiņš. Jā, šī ir ļoti savdabīga situācija, kas ļoti labi ilustrē to, ka likumdevējs, lemjot par tiesu jautājumiem, īsti nesaprot, ko viņš dara. Runa ir par krimināllietām, ko skata Senātā. Šobrīd Senātā 70% krimināllietu tiek izskatītas triju mēnešu laikā. Priekšlikums ir, ka visas jāizskata piecu mēnešu laikā. Jautājums ir, ko šāds grozījums dos. Pirmām kārtām, ar likumu parasti risina

problēmu. Problēma ir jānedefinē. Otrkārt, ir jāsaprot, ar kādu metodi problēma ir risināma, ir jāizanalizē resursi, vai šādus likuma grozījumus vispār ir iespējams realizēt. Jo ir sarežģītas lietas, ir lietas, kurās tiek prasīta informācija no ārvalstīm, kas automātiski izskatīšanu pagarinātu varbūt par gadu, atkarībā no valsts, no divpusējiem līgumiem starp valstīm. Otrs princips – no nekā nekas nerodas, tas arī ir veselais saprāts. Zināms taču – ja gribi kaut ko izdarīt vairāk, tev vajag vairāk cilvēku, kas to dara. Resursu ir tik, cik tie ir.

Ieraugot šo grozījumu, bijām ļoti pārsteigti, lūdzām Saeimai informāciju par to, kādi aprēķini un kādi apsvērumi, kādi ir mērķi, ko grib sasniegt ar šiem grozījumiem, kāda ir problēma, kura ar tiem tiek risināta. Divus mēnešus Saeima mums neatbildēja, tad es sazinājos ar Saeimas priekšsēdētāju, un pēc šī personiskā kontakta beidzot viņa piespieda Saeimas Juridisko komisiju atbildēt. Atbilde bija tāda, ka diemžēl nekādas sīkākas informācijas nav ne par pamatojumu, ne par citu. Varat piedalīties komisijas sēdēs un izteikt viedokli. Tā ir ilustrācija un ļoti labs piemērs, kā mums notiek tā saucamā sadarbība jeb dialogs starp varām.

L.Metla-Rozentāle. Vai ir kāds komentārs no politikas ekspertu puses?

Ž.Ozoliņa. Jāsaka, ka tas tiešām ir ļoti „slideni”. Pirmkārt, šāda priekšlikumu sagatavošana prasās pēc pamatojuma, kāpēc. Katrs likums tomēr balstās uz kaut kādu elementāru datu ieguvu un apstrādi. Un pieci mēneši – kāpēc tieši pieci. Domāju, ka zināmā mērā tā atkal ir reakcija uz sabiedrības spiedienu, jo sabiedrība spriež par dažādiem gadījumiem, balstoties uz to, ko rāda televīzijā, un tie parasti ir atsevišķi gadījumi, kas tiešām velkas ļoti ilgu laiku, jo katru dienu „Panorāma” taču nestāstīs, cik lietas šodien ir atrisinātas. Tā ir tāda politiska reakcija uz ļoti nopietnu tiesisku problēmu, kas bija jārisina citā veidā. Bet jāteic, ka mani mazliet mulšina apzīmējums „saprātīgos termiņos”, jo šis saprātīgums arī mainās no mūsu katra samaitātības pakāpes – vienam vajag tūlīt, citam pēc trim gadiem.

A.Strupiņš. Gribēju tikai piebilst, ka tas par garajiem tiesvedības termiņiem šobrīd lielā mērā tiešām ir mīts, jo pēc pēdējiem Eiropas Savienības salīdzinošajiem datiem Latvija ir pirmajā trešdaļā lietu izskatīšanas termiņu ziņā. Mēs ne tuvu neesam sliktākie, mēs pat neesam vidus, mēs esam augšgalā. Pie mums uz tiesnešu konferenci bija atbraucis kolēģis no Itālijas. Kad viņš uzzināja, ka Senātā lietas izskatām trīs mēnešos un tikai atsevišķas lietas līdz gadam, viņš teica, ka var mūs tikai apskaut. Viņiem Augstākajā tiesā gadu gadiem tiek skatītas lietas un, protams, sabiedrība nav apmierināta. Taisnīguma un tiesiskuma nodrošināšanas jautājumos, ja kādam tiesībs ir aizskartas, viņam vienmēr būs par ilgu un par vēlu, jo tiesību aizskārums katram ir personiski smaga lieta, kas jāatrisina pēc iespējas ātrāk, un to arī tiesas mēģina darīt. Bet nevajadzētu visu šo politisko diskursu būvēt uz pieņēmumu, ka tiesneši ir slinki, nestrādā un tāpēc viņus vajag ar pātagu dzīt, lai viņi strādātu ātrāk. Atkal ātrums, resursi, kvalitāte – trīs kritēriji. Izvēloties divus, bet nepalielinot trešo, nav iespējams izmainīt arī tos divus.

L.Metla-Rozentāle. Pēc šiem trīs raundiem redzam, ka vēl ir ko uzlabot tiesu varas respektēšanas aspektā.

Otra lielā sāpe ir tā sauktie „dīvāna eksperti”. Šeit nekādā ziņā negribam runāt par mediju cenzūru vai mediju ierobežošanu. Tiesneši novērtē medijus un saprot, ka vajag runāt, un dažādās formās arī runā ar medijiem. Tomēr ir situācijas, kad nekompetenti vai nepietiekami informēti eksperti, nesaprotot situāciju līdz galam, nokomunicē tā, ka tiesneši paliek muļķa lomā. Pie tiesneša jau neviens neatnāk paprasīt viņa komentāru, ir tikai „dīvānu ekspertu” redzējums. Vai tiešām ir pilnīga vārda brīvība – ko gribu, to runāju – un samierināties ar šādu situāciju, vai tomēr kaut kā jāreaģē? Starp citu, šogad LAMPĀ diezgan daudz par to diskutē, jo arī COVID kontekstā esam sapratuši, ka ne vienmēr prese vai „dīvāna eksperti” līdz galam izdara labus darbus.

I.Ziemeļe. Gribu nošķirt divas lietas. Viena lieta ir sabiedriskais medijs un tas, ko mēs dēvējam par ceturto varu, bet protams, ka konstitucionāli tas tiek regulēts caur pamattiesībām uz informācijas pieejamību. Par tiesām, to nolēmumiem, tiesu kā varas nozīmi demokrātiskā valstī, piekritīsit, mēs jau runājām 10 gadus atpakaļ, neviens par to vispār neaizdomājās. Tātad tas zināmā mērā ir pēdējo gadu fenomēns, iespējams, Satversmes tiesas komunikācijas stratēģija tur savu lomu arī nospēlēja vienkārši tāpēc, ka tiesas spriedumi sniedz norādes politiskai varai un tas tik tiešām nepatīk vismaz jaunās demokrātijās. Arī pārējās tiesas ir komunicējušas. Līdz ar to jautājumus ir par sabiedriskā medija lomu objektīvas informācijas sniegšanā par to, kas notiek tiesu varā. Varam viens otram uzdot jautājumu, vai Latvijā šāda veida informācija ir pietiekama, ir bijusi pietiekama un kļūst pietiekama. Ļoti labi zinām, protams, par to, kas ir noticis valdībā vai parlamentā, bet vai informācijas lentē ir pastāvīga sastāvdaļa par to, kas notiek tiesu varā? Varat salīdzināt, kā tas ir citās valstīs, un tas ir tas kultūras jautājums, kādu to veidojam valstī. Jautājums ir par to, cik daudz arī sabiedriskais medijs šo gadu gaitā ir ieguldījis tajā, lai tiesiskumu iznestu sabiedrībai kā aktuālu tēmu. Otra lieta, protams, ir katra cilvēka paša pieredze vai kaimiņu pieredze, vai arī, ko un cik daudz uzzinām no sociāliem tīkliem, kas vispār ir izaicinājums demokrātijai kā tādai un demokrātiskai sabiedrībai. Mēs katrs pats veidojam ziņu savā sociālajā kontā un mēs to izveidojam tādu, cik labi vai slikti saprotam lietas, procesus un fenomenus. Tā ir realitāte, un tiesnešiem arī ar to ir jārēķinās. Es teiktu, ļoti labi, ka tam ir pievērsta uzmanība un tiesas arī iegājušas sociālajos tīklos. Taču es tomēr palieku pie tā, ka man liekas ārkārtīgi svarīgi no valsts funkcionēšanas viedokļa tieši tas, kāda ir sabiedriskā medija loma un stratēģija tiesiskuma vizualizēšanā un verbalizēšanā.

L.Metla-Rozentāle. Es redzu, ka otra komanda jau ir aktivizējusies, lūdzu.

Ž.Ozoliņa. Es, protams, piekritu tam, ko teica Ziemeles kundze par sabiedriskajiem medijiem. Bet mēs jau nedzīvojam vairs tikai sabiedrisko mediju laukā. Mediju lauks ir bezgala plašs, un tas tiesnešiem būtu jāņem vērā. Sabiedrisko mediju vērotāju pulks ir samērā mazs. Šodien informāciju cilvēks var iegūt visdažādākajos kanālos, un, jo ātrāk tiesu vara pārorientēsies uz šo daudzveidīgo mediju vidi, jo arī galu galā rezultāts būs labāks. Kurš lasa preses relīzes?

Kam ir, ir labi, bet es domāju, šeit būtu daudz aktīvāk jāstrādā Komunikācijas departamentam, kas apkalpo visu šo mašīnēriju. Tas komunicē ar sabiedrību un arī reaģē un atbild uz tiem jautājumiem, kas ienāk. Tātad faktiskā mediju vide ir mainījusies, un tātad patiesībā ir mainījies tas galvenais kanāls, kas veido dialogu ar sabiedrību. Tā ir ārkārtīgi būtiska lieta, un, ja to nespēj izmantot, tad būs kritika, un protams, politiķi ļoti veikli izmanto šo kritiku dažādu savu argumentu un pretargumentu veidošanā.

POLITISKAIS SPIEDIENS

L.Metla-Rozentāle. Mūsu nākamajā dueja tematā pie politiķiem arī esam nonākuši. Vai politiskais spiediens uz tiesu varu ir bīstams? Dažkārt sabiedrība saka, tā ir normāla prakse, tā vienkārši notiek. Lūk, stāsts par tieslietu ministru Bordānu.

Plašu rezonansi dažādu juridisko profesiju pārstāvju vidū iemantoja ministra paziņojums par to, ka viņam nepatīk tiesas spriedums attiecībā uz Latvijas dzelzceļa šefa Magonas korupcijas skandālu, jo viņam liekas, ka spriedumam vajadzētu būt citādākam, ne tādām, kā tiesa ir nospriedusi. Principā viņš publiski apšaubīja tiesneša profesionalitāti. Tiesu vara teica, ka šādi izteikumi, kas dod mājienu arī zināmā mērā pārējiem tiesnešiem, ka ir jādomā, kādus lēmumus pieņemiet, jo, ja tieslietu ministram nepatīk, tad viņš publiski izteiks jums „fui”. Tas bija tāds ļoti skaļš gadījums. Kā jūs komentētu šādu situāciju?

A.Strupišs. Tas bija gadījums, kad viedokļus sāk izteikt tad, kad nebija vēl pieejams spriedums, un neviens nezināja, kādi būs argumenti, kāpēc rezultāts ir tieši tāds, kāds tas ir. Protams, es saprotu varbūt to emocionālo uztveri, ka cilvēku noķer uz robežas ar lielu naudu, tātad laikam noziedznieks. Tomēr ne katrs, kam ir liela nauda, automātiski ir noziedznieks. Ir jāpierāda, ka viņš šo naudu ir ieguvis kādā prettiesiskā ceļā. Tas ir prokuratūras uzdevums, kā to pierādīt. Kad izlasām pilno spriedumu, kas parādījās pēc šiem publiskajiem paziņojumiem, tur viss ir aprakstīts, ka bija problēmas ar konkrētiem pierādījumiem, kuru dēļ nav iespējams to kvalificēt, kā to prokuratūra apsūdzības rakstā rakstījusi, un tiesa nevar mainīt apsūdzību. Tiesa skatās prokuratūras iesniegto tajā ietvarā un darbojas tikai tajās robežās. Kas notika pēc šī sprieduma? Pārsūdzot uz otro instanci, prokuratūra grozīja apsūdzību. Tas norāda, ka pirmās instances spriedums bija pamatots, jo, ja prokuratūra uzskatītu, ka pirmā instance aplami kaut ko ir izdarījusi, nemainītu apsūdzību, bet uzreiz pārsūdzētu. Apsūdzības mainīšana nozīmēja, ka pirmās instances spriedums bija pamatots. Līdz ar to vajadzētu atcerēties, lai cik varbūt emocionāli šķistu viens vai otrs jautājums vai risinājums, kas parādās masu medijos, tomēr jāpagaida pilna informācija un tad jāveido viedoklis, nevis uzreiz jāizsaka visu, kas ienāk prātā, nezinot pilnīgi nekādas detaļas par to, kādēļ tas tā ir.

L.Metla-Rozentāle. Bet vai politiķiem vispār ir tādas tiesības publiski izteikties, ka viņiem liekas, ka spriedums nav pareizs?

F.Rajevskis. Vārda brīvību mēs nevaram atņemt tāpēc, ka viņš ir politiķis. Bet šajā gadījumā es teiktu – advokāts, tieslietu ministrs, kurš runā, pirms viņš ir

izlasījis papīrus, – te atkal jāvēršas pie arbitra oktobri. Es domāju, ka arbitrs pateiks vērtējumu, jo tas bija tipisks stāsts, kad tas tika izmantots politiskas, lētas popularitātes vārdā.

A.Strupišs. Piebildīšu vēl vienu lietu. Protams, tiesnešiem nepatīk, ka viņus publiski kritizē, loģiski, kuram patīktu. Būtībā tā ir liela drosme publiski iet pret straumi ar savu īsto vārdu un uzvārdu. Bet nu to arī kolēģiem saku – vienmēr jāsamierinās ar to, tā ir tiesneša maizes garoziņa, ka tevi kritizēs. Vienīgais, ko varu – aicināt sabiedrību nekritizēt, pirms ir pilna informācija.

L.Metla-Rozentāle. Turpinot šo domu, vai Latvijā tiesnešu darbs ir atbilstoši novērtēts? Nerunājot tikai par finansiālo pusi, bet vai darbs ir prestiža un cieņas ziņā atbilstoši novērtēts no pārējo varu puses? Pavisam jauni dati izskanēja no Valsts kancelejas, kas teica, ka Latvijā ir krietni par daudz gan tiesnešu, gan prokuroru, un pirms runāt par algu paaugstināšanu vai kādiem citiem labumiem, prokuroru skaits jāsamazina par 52% un tiesnešu par 39%. Kāda ir sajūta, dzirdot šādu informāciju?

I.Ziemele. Šī sajūta būs subjektīva jebkurā gadījumā un katram no savas dzīves pieredzes. Bet ir arī tāda kopējā veselā saprāta sajūta. Un to mēs būtībā varētu pat noskaidrot, uzdodot auditorijai jautājumu, vai, teiksim, mēs, kas esam šeit, kā sabiedrības daļiņa savu sajūtu līmeni jūtam, ka pret tiesu varu Latvijā izturas, kā tas ir nepieciešams, lai dotu tiesu varai visus instrumentus, kas nodrošina tās neatkarību. Tas jau ir tas, vai mums ir sajūta, ka Latvijas tiesnešiem tik tiešām ir radīti tādi darba apstākļi un tāds statuss, ka viņi stingri nostāsies likuma pusē visos gadījumos, kurus mēs šodien izrunājam. Strupiša kungam ir ļoti liela taisnība, ka bieži vien tiesneši un tiesu vara ir jutušies tā, ka viņi iet pret straumi. Straume plūst, un mums jānostājas, lai tā gluži neaizplūst kaut kur tur, kur mēs negribam, lai tā aizplūst. Un tiesu vara nevar līdz galam sevi aizstāvēt, un nevar līdz galam strīdēties. Tas ir jāsaprot, jo tā jau ir tā neatkarība. Pie visām tām robežām un pie tās milzīgās atbildības. Kāda jums, klātesošajiem, ir sajūta? Vai tiesu varai ir atbilstošs statuss un cieņa valstī?

F.Rajevskis. Ja kādam pajautā, vai tu saņem pietiekoši daudz cieņas un naudas, domāju, jebkurš pateiks nē. Vienmēr var būt labāk.

A.Strupišs. Es pastāstīšu vienkārši faktus, un tad jūs paši varēsiet izdarīt secinājumus. Par tiesnešu skaitu es daļēji piekrišu, jo lietu skaits samazinās un vienā brīdī mums par to būs jādomā. Nevaram tiesnešus atlaist, bet prognozējams, ka tiesnešu skaits samazināsies.

Bet par prestižu un par to, vai juristi ir gatavi kļūt par tiesnešiem – nē, nav. Mēs pēdējā gadā ļoti aktīvi organizējam konkursus, lai aizpildītu tiesnešu vakances, bet mēs nevaram tās aizpildīt. Ir bijis konkurss pat bez rezultāta. Pēc ilgāka pārtraukuma uz pirmo konkursu pieteicās diezgan daudz, bet tikai 10% tika cauri konkursam, turpmākajos konkursos cauri tika tikai 2–3% no kandidātiem. Tas nozīmē, ka juridiskās profesijas sagatavotība neatbilst kritērijiem, ko uzdod tiesu vara. Runājot par atlīdzību, jāzina tā, ka pirmās instances tiesneša atlīdzība īsti nekonkurē ar atbilstoša līmeņa jurista atlīdzību darba tirgū.

I.Ziemele. Bet tas ir principa jautājums, jo Satversmes tiesa ir skatījusi šo jautājumu vairākos nolēmumos. Vai mums tas patīk vai nē, varu līdzsvars prasa, ka trīs varas atlīdzības ziņā konkurē savā starpā. Brīvais tirgus, advokāti, jā, nu tāpēc arī visi iet uz advokātiem. Bet mums svarīgais ir, ka valsts varām ir jābūt līdzsvarā, un tikai pēc 2017.gada Satversmes tiesas pēdējā nolēmuma, un tikai pēc, jāsaka tā, individuālām sarunām par to, ka šis spriedums ir jāīsteno, Valsts kanceleja sāka to darīt.

Ž.Ozoliņa. Jā, es arī domāju, ka atalgojums, pirmkārt, ir jāskatās kontekstā. Mēs nevaram šobrīd nosaukt kaut kādu vienu ciparu, neņemot vērā, kādas algas ir publiskajā sektorā citām amatpersonām. Nākamais ir, ka mēs nevaram skatīties arī tikai un vienīgi mehānisku skaitu, vai arī uz to pašu konkursu, jo šajā gadījumā konkurss neuzrāda, ka prestižs būtu zems. Tas parāda to, ka izglītības kvalitāte nav pietiekama. Bet ja tomēr skatāmies publiskajā sektorā strādājošo speciālistu devumu sabiedrībai un viņu novērtējumu, tad tomēr tiesnešu novērtējums, vismaz subjektīvi manuprāt, ir diezgan augsts. Jo viņi dara ļoti būtisku darbu, tas ir saistīts ar cilvēku likteņiem, tas ir saistīts arī ar to, kā tiek veidota kopiena, pilsēta, valsts. Tiesneša amats, protams, nav tas augstākais sabiedrībā, bet tomēr salīdzinoši ar daudzām citām profesijām, manuprāt, tas ir ļoti cienījams.

DISKUSIJAS ATZIŅAS

L.Metla-Rozentāle. Tuvojamies diskusijas finišam, un gribētu jautāt katram no dalībniekiem vienu lietu, ko jūs no šīs diskusijas gribētu paņemt līdzi, atcerēties par šo tematu – tiesu varas neatkarību.

Ž.Ozoliņa. Man uzreiz ir prātā, ka Latvijas tiesnesis – tas ir Eiropas tiesnesis.

F.Rajevskis. Tas, ko es sev atklāju un paņēmu līdzi, ir tiesnešu skatījums uz politiku. To es vienmēr paturēšu galvā, ja komentēšu tiesnešus. Tas nozīmē, ka varbūt arī kaut kas jāmaina komentēšanā, bet nedomāriet, ka es būšu mazāk kritisks.

I.Ziemele. Atziņu ir ļoti daudz, es pat nezinu, kuru izcelt. Es gribētu teikt, ka, protams, sabiedrības spēks ir viedokļu dažādībā un cieņpilnā diskusijā, saprotot

gan valsts, gan tautas lomu šajā lielajā mijiedarbībā. Mēs to vēl arvien mācāmies. Tātad diskusija mums ir vajadzīga, viedokļu dažādība ir vajadzīga, kritika ir pat ļoti vajadzīga, bet pēc iespējas argumentēta kritika pēc tam, kad ir visi fakti noskaidroti. Nelielajā valstī, kāda mēs esam, tieši tas ir vajadzīgs, citādi mēs aizejam destrukcijā. Tātad šī vienlīdzīgo kopēja cieņpilna saruna. Man gribētos aicināt kolēģus tiesnešus, un es esmu to teikusi arī tiesnešu konferencē, mums, īpaši pieredzējušajiem tiesnešiem, ir gan tās unikālās zināšanas, gan tā unikālā pieredze, un man gribētos, lai kolēģi to velk ārā no sevis un tiešām pēc pilnas programmas, par simts procentiem dod Latvijas cilvēkiem. Es zinu, ka tiesu varā iekšā ir milzīgs spēks. Un vienlaikus tai ir arī spēja radīt jaunas pieejas. Jau teicu, ka tas, kā tiesu vara Latvijā komunicē, Eiropas mērogā ir absolūts brīnums. Kolēģi Vācijā ir ieinteresējušies savulaik par Satversmes tiesas pieredzi. Tas viņiem bija kaut kas jauns. Tas, ko es gribu teikt, ka Latvijā tiesneši ar savu pieredzi ir spējīgi radīt kaut ko tādu, kas, protams, ir vajadzīgs mums uz vietas, bet no kā arī citi Eiropas tiesneši var pamācīties. Līdz ar to cienīsim savu kompetenci, savas spējas un mēģināsim radīt jaunus risinājumus, kas ir noderīgi un vajadzīgi visiem.

A.Strupiņš. Es paņēmu līdzi, protams, visu, bet ja jāizdala kaut kas viens, tad, es neteiktu, ka tas bija atklājums, bet jebkurā gadījumā – tas, ko kolēģi politikā diskusijās uzsvēra: saikni ar sabiedrību un sabiedrības viedokli. Tas ir tas, pie kā mēs šobrīd darbojamies, un es nerunāju tikai par komunikāciju. Mēs tiešām ļoti lielu uzmanību mēģinām arī resursu robežās pievērst tam, lai tiesas darbs kļūtu saprotamāks sabiedrībai, lai spriedumi ir skaidrāki, lai tie nav tik tehniski. Tie var būt isāki, skaidrāki, lai cilvēki labāk saprot, kā tas process notiek. Lai nav tā, ka viņš nonāk tiesā, zaudē procesu un nesaprot, kas te vispār notika. To visu mēs jau šobrīd darām. Mēs apmācām tiesnešus lietu izskatīšanas metodoloģijā, kas ir jaunums Latvijas tiesnešu apmācībā. Strādājam un strādāsim pie sprieduma sastādīšanas vadlīnijām, lai padarītu tiesas darbu saprotamāku. Tā ir tāda elementāra lieta, un ja tas būs, tad arī cilvēki to uztvers kā viņiem vajadzīgu.

Vēl piebildešu, ka tiesu varai šobrīd sabiedrības atbalsts ir divas, divarpus reizes lielāks nekā pārējiem varas atzariem. Pēdējie decembra dati liecina, ka tiesas kopumā atbalsta 47% sabiedrības, pirms gada, diviem gadiem tie bija 38%. Arī pēc Eiropas datiem ir ievērojami pieaudzis sabiedrības vērtējums par tiesas neatkarību – pieaug uzskats, ka tiesa pēdējā gada laikā ir kļuvusi neatkarīgāka. Mēs ejam pareizajā virzienā un turpināsim to darīt.

L.Metla-Rozentāle. Tas atziņu groziņš, kuru ņemsim līdzi, būs gana smags, bet tas viens atslēgās vārds, kas daudzkārt atkārtojās, bija – saruna jeb diskusija. Starp ekspertiem, starp tiesu varu, izpildvaru un likumdevēja varu, starp visiem varas atzariem un sabiedrību. Tāpēc liels paldies sarunu festivālam Lampa par šo iespēju kā vienu no veidiem diskutēt. Paldies vēlreiz Augstākajai tiesai par diskusijas ideju. Paldies tehniskajam personālam par atbalstu un, protams, liels paldies mūsu erudītajiem ekspertiem un lieliskajiem klausītājiem.

KONFERENCE „VĒRTĪBAS UN RACIONALITĀTE: TO ROBEŽAS SABIEDRĪBĀ UN TIESAS SPRIEŠANĀ”

Konference „Vērtības un racionalitāte: to robežas sabiedrībā un tiesas spriešanā” 30. augustā Rīgas pili bija administratīvās justīcijas simtgades noslēguma pasākums. Konferenci organizēja administratīvās tiesas sadarbībā ar Valsts prezidenta kanceleju.

Valsts identitāti veido konstitucionālas vērtības, kas ir konkrētās sabiedrības pamatvērtības. Tiesnesis ir šo vērtību sargs, un katras tiesā izskatāmās lietas mērķis un mērķa ir šo vērtību aizsardzība. No tiesneša tiek arī sagaidīts, ka viņš pats savā rīcībā un attiekmē iemieso augstas cilvēciskās vērtības. Tādēļ administratīvās tiesas konferencē runāja par vērtībām sabiedrībā un tiesas spriešanā.

Konferenci atklāja Valsts prezidents Egils Levits un Senāta Administratīvo lietu departamenta priekšsēdētāja Veronika Krūmiņa.

Priekšlasījumu par vērtībām un cilvēka apziņas attīstību sniedza Integrālās izglītības institūta direktors, teologs un sabiedriskais darbinieks, Valstiskuma

balvas pirmais laureāts Juris Rubenis. Otru priekšlasījumu – Valsts prezidents Egils Levits par vērtību un judikatūras mijiedarbību.

Diskusijā par konferences tēmu piedalījās Juris Rubenis, Egils Levits, senatore Jautrīte Briede, Latvijas Tautas frontes pirmais priekšsēdētājs Dainis Ivāns, filozofs Raivis Bičevskis un zvērināts advokāts Agris Bitāns. Diskusiju vadīja Latvijas Administratīvo tiesnešu biedrības priekšsēdētāja Lauma Paegļkalna.

ADMINISTRATĪVO TIESNEŠU DARBS IR VALSTISKI NOZĪMĪGS UN AUGSTU NOVĒRTĒTS

Veronika KRŪMIŅA,
Senāta Administratīvo lietu departamenta priekšsēdētāja

Augsti godātais Valsts prezidenta kungs, augsti godātie tiesneši, dāmas un kungi!

2021.gadā administratīvās tiesas atzīmēja divus notikumus – Likuma par administratīvām tiesām pieņemšanu pirms 100 gadiem un Administratīvā procesa likuma pieņemšanu pirms 20 gadiem.

Šī konference tika iecerēta kā noslēguma pasākums administratīvās justīcijas 100-gadei veltītajam gadam. Taču pandēmija ieviesa korekcijas tās organizēšanā. Tāpēc noslēguma pasākums notiek šodien. Konferences

vadmotīvs – vērtības – netika izvēlēts nejauši. Ir svarīgi runāt ne tikai par tām vērtībām, kuras tiesnesis aizsargā, spriežot tiesu, bet arī par paša tiesneša vērtībām, proti, par tiesneša kā cilvēka vērtību bagāžu.

Es nevaru arī neatzīmēt, ka konferences vadmotīvs – vērtības – šajā laikā ir kļuvis vēl aktuālāks un ieguvis pavisam citu nokrāsu. Eiropā norisinās karš. Runājot par vērtībām šodien, nevar to nepieminēt. Šis karš nežēlīgā veidā parāda neatkarības trauslumu un, runājot Jesajas Berlina terminoloģijā, „cilvēciskā horizonta”¹ jeb morālās rīcības robežu totālu ignoranci.

Krievijas karš Ukrainā ir karš pret Rietumu pasaules kopējām vērtībām, mūsu vērtībām – cilvēka brīvību, pamattiesībām, demokrātiju un tiesisku valsti. Tādēļ vairāk nekā jebkad iepriekš ir nepieciešams ne tikai aktualizēt šo vērtību dimensiju, bet arī to īstenot gan individuāli, gan valsts līmenī.

Krievijas uzbrukums skaudri atgādina – demokrātiskas tiesiskas valsts pastāvēšana nav pašsaprotama, reiz izcīnīta, tā ik dienas ir jānosargā. Tas pieprasa katram no mums būt modram un izlēmīgam un nepakļauties manipulācijām, kas šķietami tiesisku interešu aizsegā savā būtībā apdraud Satversmē nostiprinātās vērtības.

¹ Jesajas Berlina ieviestais jēdziens. Bērtaitis S. Brīvības daudzums Jesajas Berlina ideju mantojumā, 374.lpp.

Īpaša vara un atbildība šajā ziņā ir tiesnešiem. Tiesnešu rokās ir visi nepieciešamie instrumenti, lai aizsargātu demokrātiskas tiesiskas valsts pamatprincipus un nepieļautu tiesību ļaunprātīgu izmantošanu demokrātijas graušanai.

Jāpiekrīt filozofu Vijas un Venta Siļu rakstītajam – ja vērtības netiek praktizētas un iemiesotas cilvēka, sabiedrības un valsts savstarpējās attiecībās, tās paliek deklaratīvas, tukšas.² Sabiedrība un reizē arī valsts uzplaukst, pateicoties konkrētu vērtību praksei, un iet bojā, ja tā pārstāj visos līmeņos praktizēt šīs vērtības.³

Administratīvā justīcija aizsargā vērtības un garantē demokrātiskas tiesiskas valsts pamatprincipu, it sevišķi cilvēktiesību, ievērošanu cilvēka un valsts savstarpējās attiecībās. Demokrātiska tiesiska valsts nav iespējama bez administratīvās justīcijas. Tādēļ tās izveide gan pirms 100 gadiem, gan pēc Latvijas valsts neatkarības atjaunošanas bija obligāta nepieciešamība.

Administratīvo tiesu uzdevums – atrast tiesisku un taisnīgu risinājumu ikvienā lietā – cauri laikiem ir palicis nemainīgs. Taču tiesas spriešana šodien salīdzinājumā ar laiku pirms 100 gadiem ir daudz komplicētāka. Mūsdienās tiesai taisnīgs risinājums jārod, ņemot vērā nacionālo tiesību, Eiropas Savienības tiesību un starptautisko tiesību ciešo savstarpējo

mijiedarbību. Tas prasa profesionalitāti, kurā nav vietas tiesību formālai piemērošanai.

Šodienas konferences kontekstā es vēlos uzsvērt visu līmeņu administratīvo tiesu tiesnešu lomu konstitucionālo vērtību aizsardzībā.

Kolēģi, es vēlētos, lai šodienas konferencē jūs saklausītu, ka jūsu darbs ir valstiski nozīmīgs un augstu novērtēts. Jo pateicoties tieši jums, mūsu valsts konstitucionālās vērtības attiecībās starp cilvēku un valsts pārvaldi tiek iemiesotas dzīvē. Bez jums šo vērtību aizsardzība nebūtu iespējama. Vienlaikus tas arī norāda uz katra tiesneša atbildību par demokrātijas un tiesiskuma nodrošināšanu un stiprināšanu. Vērtības ir mēraukla katrai mūsu rīcībai un arī katram tiesas spriedumam.

Man ir patīams gandarījums, ka šodienas konference notiek Rīgas pilī. Rīgas pils cauri gadsimtiem ir bijusi varas simbols un jau 100 gadus arī mūsu valstiskuma simbols.⁴

Visu vārdā vēlos pateikties Valsts prezidenta kungam par šo iespēju noslēgt administratīvās justīcijas 100-gades pasākumus tieši šeit – Rīgas pilī!

Novēlu, lai šodienas priekšlasījumi un diskusijas ikvienam klausītājam rada jaunas atziņas un stiprina apņēmību ik dienas no jauna iestāties par mūsu konstitucionālajām vērtībām!

² Sīle V., Sīlis V. Refleksija par vērtībām tagadnes kontekstā, 83.lpp. Pieejams: https://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/apgads/PDF/Akademiska_Dzive/Akademiska_Dzive_54/10_SileSilis.pdf.

³ Sal. turpat, 73.lpp.

⁴ <https://www.lsm.lv/raksts/kultura/kulturtelpa/rigas-pils-svets-simbols-musu-tautai.a59514/>; <https://lvportals.lv/dienaskartiba/340441-muzeju-nakti-apmekletajus-gaidis-ari-rigas-pils-2022>.

Konferences runātāji un diskusijas dalībnieki: (no kreisās) Lauma Paegļkalna, Veronika Krūmiņa, Juris Rubenis, Dainis Īvāns, Egils Levits, Agris Bitāns, Raivis Bičevskis, Jautrīte Briede un Jānis Geks

CILVĒKA APZIŅA UN VĒRTĪBAS

Dr. Juris RUBENIS,
Integrālās izglītības institūta direktors

Vērtības ir iespējams aplūkot no dažādiem skata punktiem, taču es vēlētos uz tām kompakti palūkoties, raugoties no mūsdienu cilvēka apziņas pētniecības perspektīvas, kas, manuprāt, ir izšķiroši svarīgi vērtību izpratnei. Šai pieejai ir netiešas, bet ļoti praktiskas konsekvences.

Taču vispirms daži vārdi ievadam.

VĒRTĪBAS UN VĒRTĪBU TEORIJAS

- Vārds „vērtība” atvasināts no grieķu valodas vārda *telos*. *Telos*, burtiski tulkojot, ir galvenais iemesls, galīgā īstenošana, mērķis, pilnība.
- Zinātniskajā literatūrā var sastapt dažādas vērtību definīcijas, piemēram: „ideāli” (seno grieķu filozofijā), „ilgstoši ticējumi” (Miltons Rokičs), „ticējumi, kas piesātināti ar emocijām” (Šaloms Švarcs).
- Mūsdienu pazīstamākie vērtību tēmas pētnieki un vērtību teoriju radītāji ir Šaloms Švarcs un Miltons Rokičs.

Tātad svarīgi pamanīt, ka vērtības nav kāds mākslīgi uzspiests lielums, bet tām mūsu dzīvē ir eksistenciāla nozīme. Ar to palīdzību cilvēks tiecas noskaidrot savas dzīves iemeslu un veidu – kā nodzīvot iespējami pilnīgu, piepildītu dzīvi.

Vērtību definīcija

Vērtības ir noturīgi un kultūrā nostiprināti cilvēku rīcības ideāli, orientieri un kritēriji. Tām ir kolektīva izcelsme un ilglaicīgs raksturs. Tas vērtības atšķir no interesēm.

„Kultūrā nostiprināti” nozīmē daudzu un dažādu laikmetu cilvēku pieredzē apstiprināti.

VĒRTĪBU VEIDI

Mēs sastopam ļoti atšķirīgus vērtību klasifikācijas veidus¹, taču kompaktuma un ērtības labad, varam vērtības iedalīt divās grupās:

- **Absolūtās vērtības:** „Kāds ir visas esamības mērķis?” un „ko es vēlos sasniegt?”
- **Relatīvās (instrumentālās) vērtības:** Uzvedības modeļi, ar kuru palīdzību cilvēks tiecas sasniegt vēlamu dzīves mērķi (protams, neizbēgami atbilstoši savam laikmetam un dzīves kontekstam).

Īsumā: mērķi un veidi, kā šos mērķus sasniegt. Tiem vajadzētu saskanēt, taču nereti protam

uzstādīt augstus mērķus, bet cenšamies tos sasniegt ar neadekvātiem līdzekļiem.

Mēs varētu sastādīt vērtību sarakstu vai citēt jau esošos², bet vislabāk uztvert vērtību mums palīdz būtību ielūkošanās vērtību veidošanās struktūrā.

NEREDZAMĀ VĒRTĪBU STRUKTŪRA³

Es vēlos norādīt uz četrām komponentēm, kas savā starpā atrodas dzīvās, dinamiskās, ne statiskās, attiecībās katrā cilvēkā. Katrs cilvēks unikāli definē savas vērtības un to sasniegšanas veidus. Katram ir vairākas vērtības, to prioritāte mainās atbilstoši dzīves kontekstam.

Svarīgi pamanīt, ka šie lielumi atrodas savstarpējā spriedzē (atvērtība □ stabilitāte, savas unikālās vērtības atrašana, autonomija □ savas universālās piederības atrašana, iekļautība Veselumā)⁴. Atgādināšu

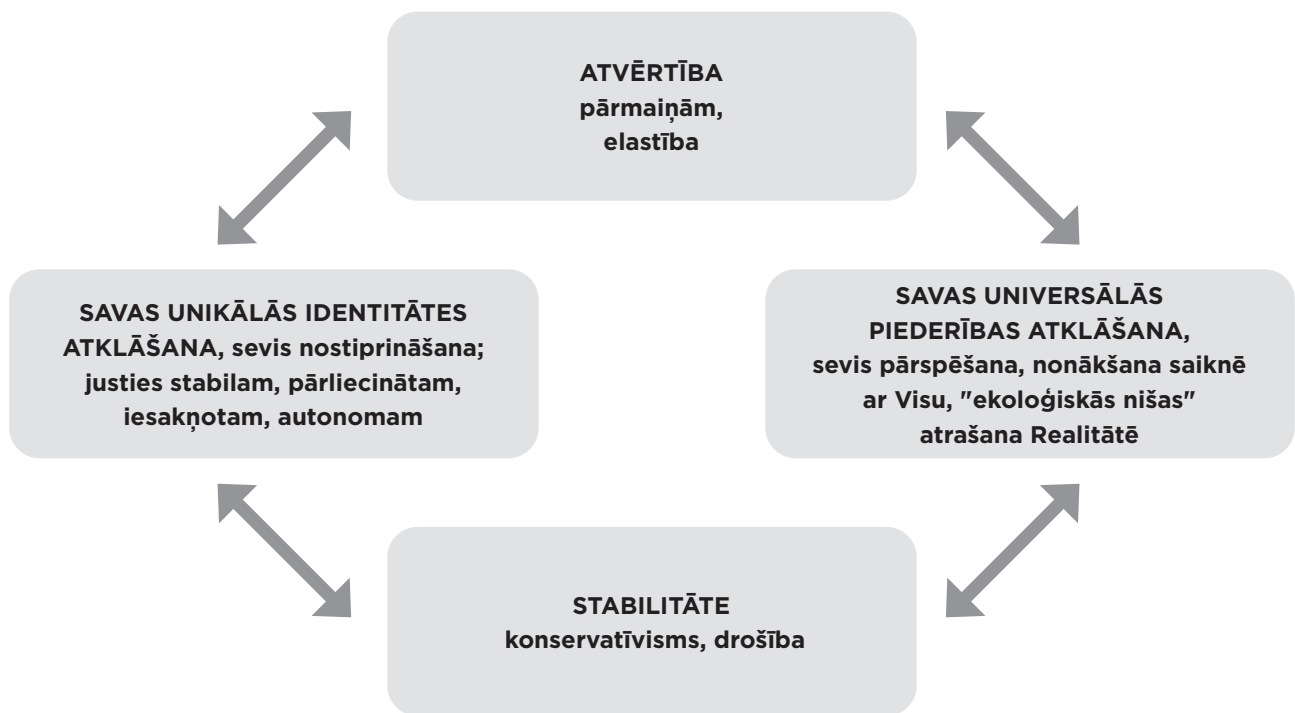
¹ Apziņas pētnieks Kens Vilbers runā par trim vērtību veidiem: „katram holonam piemīt pamata vērtība (visām realitātes parādībām – no atomiem līdz cilvēkiem – kopīga), iekšējā vērtība (tiesības atšķirties; iekšējais dziļums, sarežģītība) un ārējā vērtība (pienākumi pret kopumu; iekļaušanās Realitātes sistēmā, sistēmas labā)”. Sīkāk: Vilbers, K. *Īsa visaptveroša teorija*. R.: Jumava, 2011.

² Tradicionāli visbiežāk pieminētās vērtības: Lojalitāte, Garīgums, Pazemība, Līdzjūtība, Godīgums, Laipnība, Integritāte, Pašreizējā dzīve, Apmēnība, Dāsnums, Drosme, Tolerance, Uzticamība, Līdzsvarotība, Altruisms, Atzinības iegūšana, Empātija, Stingrība, Noteiktība, Pašpalāvēšana, Uzmanība. Izvērstāk par šo tēmu latviešu valodā: *Cilvēks – sabiedrība – valsts – 2030. Uz vērtībām balstīta ilgspējīga attīstība Latvijā*. Vīzijas grupas ziņojums. Reģionālās attīstības un pašvaldības lietu ministrija, 2007.

³ Manis adaptēts Šaloma Švarca modelis. Schwartz, S.H. (2015). Basic individual values: Sources and consequences. In D.Sander & T.Brosch (Eds.), *Handbook of value* (pp.63–84). Oxford, England: Oxford University Press.

⁴ Par cilvēka apziņas unikālās un universālās komponentes apgūšanu daudz raksta Bils Plotkins. Skat.: Plotkin, B. *Mežoniņgais prāts*. R.: Zvaigzne ABC, 2020.

● Cilvēka unikālā identitāte □ universālā piederība un stabilitāte □ atvērtība jaunajam

K.Junga sacīto, ka cilvēka psihi veido vairāki savstarpējā spriedzē esoši polaritāšu pāri, kas stimulē attīstīties.⁵ Šo pašu principu uzskatāmi demonstrē taosisma simbols iņ un jaņ, kas apraksta nepārtraukti notiekošo procesu: kārtība □ nekārtība □ jauna kārtība.

Reizēm mums nepieciešama stabilitāte, lai atrastu savu unikālo vērtību, identitāti. Savukārt stabilitāte jāpurē par labu savas universālās piederības atrašanai, sevis pārspēšanai. Reizēm nepieciešama atvērtība, lai atrastu saikni ar visu, taču reizēm tā jāpurē par labu sevis nostiprināšanai...

Kā redzams, mūsu vērtību pamatā ir sarežģīta šo četru principu mijiedarbība.

Konservatīvs vs liberāls?

Katrs cilvēks ir konservatīvs un liberāls vienlaicīgi. Atbilde atkarīga no tā, par kādu dzīves jomu jautājam un kurā dzīves periodā jautājums tiek uzdots.

VĒRTĪBAS UN CILVĒKA APZIŅAS ATTĪSTĪBA

Tomēr, kā jau minēju, es vēlos paskatīties uz vērtībām no cilvēka apziņas attīstības perspektīvas.

VĒRTĪBU AVOTI

Vēlreiz: vērtības ir uzskati, kas palīdz formulēt cilvēka mērķus, kalpo kā kritēriji rīcības izvērtēšanai un ietekmē indivīda rīcību.

Kur meklēt vērtību avotus? Varam norādīt uz reliģijām, garīgajām sistēmām. Tur vērtības ir formulētas vispirms, piemēram, 10 baušļi! Taču arī

garīgās sistēmas ir atvasinātas no mūsu centrālā avota – DZĪVĪBAS. Un – tām ir jābūt saskaņā, rezonansē ar dzīvību.

- Galvenā vērtība ir noslēpumainā parādība dzīvība, kuras forma mēs visi esam. Visas pārējās vērtības ir no tās atvasinātas.
- Šādā nozīmē dzīvība ir arī visu vērtību avots.
- Taču dzīvība vēlas ne tikai dzīvot, izdzīvot, bet vienlaikus nemitīgi izvērst visu savu potenciālu (no kura pašreiz uztveram un saprotam tikai daļu). Mēs atrodamies nerimstoša dzīvības izvēršanās procesa iekšienē.
- Dzīvībai piemīt sava dinamika un izvēršanās likumi, kam pakļauts viss dzīvais.
- Viena no dzīvības izvēršanās pakāpēm ir apziņa – cilvēkam piemītošais pašapzināšanās un pašizpētes potenciāls, kas arī nav līdz galam apjausts un apgūts.

Mūsdienu cilvēka apziņas pētniecība (Integrāla teorija, spirāldinamika utt.)⁶ norāda, ka mēs kā cilvēce evolucionējam caur aptuveni astoņām-deviņām apziņas attīstības stadijām (apziņas izvēršanās nav pabeigta; tas nozīmē, ka jaunu stadiju izvēršanās turpinās), kuras ir iespējams samērā skaidri nošķirt un akadēmiski aprakstīt.

Tās ir vēsturiskas cilvēces evolūcijas stadijas, kuras atkārtojas katra indivīda attīstībā.

Tās paskaidro mūsu apziņas pamatkonstrukciju un tās iespējas. Stadijas parāda cilvēkam pieejamo, apgūstamo potenciālu. Ja kāda attīstības stadija ir sasniegta un apgūta, mēs iegūstam pieeju visām šai

⁵ Piemēram: ego □ Patība, ego □ ēna, persona □ anima, ēna □ persona utt. Stein, Murray. Jung's Map of the Soul: An Introduction, 1998.

⁶ Vilbers, K. Integrālais garīgums. R.: Lietusdārzs, 2020.; Rubenis, J. Viņa un viņš. R.: Zvaigzne ABC, 2016.

● Apziņas attīstības pakāpes

stadijai raksturīgajām iespējām – skaidrākai saprašanai, aptverošākai mīlestībai, augstākai ētiskai motivācijai, lielākam saprātīgumam un esības apzināšanās spējai.

- Pētījumi skaidri parāda, ka apziņa evolucionē no egocentriskas uztveres (manas izdzīvošanas intereses) uz etnocentrisku (manas grupas, sabiedrības intereses) un tālāk uz pasaulcentrisku redzējumu (visu cilvēku un visas ekosistēmas intereses).

Respektīvi – katra apziņas attīstības stadija sniedz cilvēkam spēju izturēt un lietot aizvien lielāku sarežģītību, kompleksitāti.

Katra stadija mums sniedz jaunas iespējas, taču pats svarīgākais, ko šis koncepts mums saka – **es vienmēr**

redzu un uztveru realitāti tādu, kādu ļauj uztvert mana attīstības stadija.

- No katras stadijas pasaule izskatās savādāka. Neviens neredz objektīvi, iespējama tikai mazāk vai vairāk adekvāta uztvere! Katrā stadijā valda sava loģika un argumentācija. Katrā stadijā valda sava izpratne par cilvēku, attiecībām, reliģiju, sabiedrību, taisnīgumu, tiesiskumu utt. Tas parasti izraisa mūsdienu pasauli apgrūtinošās saprašanās grūtības starp dažādās stadijās esošiem cilvēkiem. Diemžēl katrai apziņas attīstības stadijai (tas īpaši ir raksturīgs zemākajām stadijām) ir tendence absolutizēt savu vērtību uztveri, noliedzot un nereti apkarojot pārējās.

- Šī iemesla dēļ mūsdienās nedrīkst aplūkot nevienu no būtiskiem jautājumiem, neņemot vērā cilvēka apziņas attīstību.

INTEGRĀLĀ PIEEJA

Tāpēc mums ir nepieciešama integrāla pieeja, integrāla ētika, kas respektē visas stadijas, proti – apziņas attīstības vēsturiskos ieguvumus, un rada apstākļus esošā pārspēšanai, paturot svarīgākos sasniegumus.⁷

Integrālā pieeja palīdz atbildēt jautājumu: kā, meklējot **savu unikālo identitāti un universālo piederību**, atrast īsto līdzsvaru starp **stabilitāti un atvērtību**?

Dažādas konvencionālās ētikas formas, kas ir tiesību sistēmu pamats, parasti pauž

vienas konkrētas apziņas attīstības stadijas redzējumu, vēloties saglabāt to, kas ir. Tas bieži izpaužas rūpēs par esošo formu saglabāšanu (kas ir nepieciešami!), taču nereti uzskata par bīstamu tālāku attīstību (kas ir traucējoši!), uztverot to kā apdraudējumu.

Taču varam vērot arī pretēju dinamiku – visu vecā noliegumu par labu jaunajam!

- Integrāla pieeja un ētika vēlas būt saskaņā ar esamības procesa jēgu. Integrālā ētika uzsver, ka

⁷ K.Vilbers uzsver, ka veselīga attīstība notiek tikai tad „pārspējot un iekļaujot”. Proti, mēs pārspējam iepriekšējo apziņas attīstības stadiju, bet to iekļaujam (nevis atmetam) jaunajā apziņas attīstības stadijā.

galvenais ētikas uzdevums ir netraucēt dzīvībai izvērsties, proti – augt un attīstīties apziņai. Ja tev rūp vērtības, esi uzticīgs to jēgai un audz. Svarīgi respektēt pašu dzīvības izvēšanās procesu.

Dalailama: baušļi ir labi jāzina, lai zinātu, kā tos pareizi pārkāpt! Tiesnešiem pazīstamais princips: nereti likuma burtu jāprecizē ar likuma garu, jēgu, tā mērķi, kas var nozīmēt zināmu atkāpšanos no burta.

„Mana adrese”

Apziņas attīstības stadijas īpaši uzsver perspektīvas nozīmi (no kuras „vietas” un „kā” mēs lūkojamies?)

Katram vērotājam un katrai parādībai ir sava „adrese”.⁸ Lai dažas parādības pamanītu, dažkārt jāmaina vērotāja adrese.⁹

Jo katrs cilvēks uztver pasauli no savas apziņas attīstības stadijas perspektīvas.

Mans mērķis nav vērtības padarīt relatīvas. Taču vērtības tiek nemitīgi precizētas, tas nav relativizējošs, bet augošs process. Lai godīgi uztvertu vērtības, ir svarīgi noskaidrot to izaugsmes vektoru. Proti – karp tās izvēšas un kā netraucēt vērtībām augt un izvērsties aizvien pilnīgāk, atklājot aizvien dziļāku to nozīmi.

Izpratne par apziņas attīstību ļauj atbildēt dažus grūtus jautājumus, piemēram: vai visi uzskati ir vienlīdzīgi? [Proti – kurus uzskatus attīstītā sabiedrībā cilvēki drīkst paust, bet kurus būtu „jādzēš”?]

K.Vilbers uzsver, ka visu izšķir katra uzskata

„dziļums” jeb – vai tas veicina dzīvības izaugsmi un izvēšanos, vai to apdraud.

Vēlreiz: kas ir vērtības?

Uz šo jautājumu varam atbildēt relatīvi un absolūti.

- Viena atbilde: **tas, ko par vērtībām uzskata konkrētā sabiedrība [kultūras tips] konkrētā valstī un konkrētā laikmetā.**
- Otra: **tas, kas veicina nemitīgu dzīvības izvēšanos (cilvēces gadījumā – apziņas izaugsmi). Tas var būt kas tāds, ko mēs vēl neredzam vai nesaprotam.**

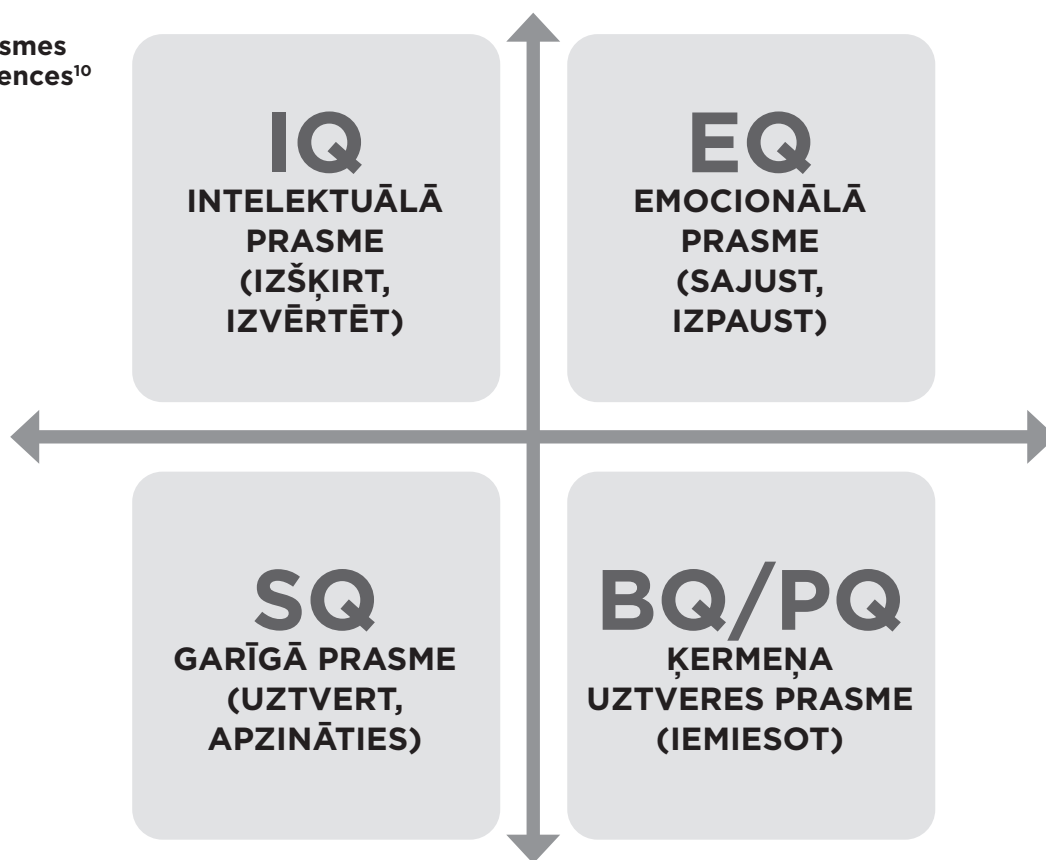
Tā kā mēs atrodamies dzīvības izvēšanās procesa **vidū**, mums vajadzētu prasmīgi līdzsvarot abus skatījumus. Kā kāpjot kalnā – svarīgi laiku pa laikam nostiprināt sevi pie klints sienas, lai kritiena gadījumā nenokristu zemāk par stabilizēto atbalsta punktu.

Mēs zinām, ka reliģijas un to konceptus mēdz plaši izmanto konservatīvas ideoloģijas. Un bieži reliģijas var degradēties līdz formāliem parametriem. Taču reliģiju galvenais vēstījums (kas gan ne vienmēr tiek uztverts): pārmaiņām jānotiek, taču pārmaiņu galvenā joma ir *cilvēka apziņa*. Tās allaž ir likušas uzsvāru uz apziņas transformāciju.

Te savukārt nepieciešams tas, ko varam saukt par *garīgumu* – vispusīgu, visu cilvēka rīcībā esošo prasmju attīstīšana (instinkti, intelekts, intuīcija) un apvienošana.

Integrālās izglītības institūts lieto šo modeli, lai pievērstu uzmanību galvenajām izaugsmes jomām, kas ir pieejamas katram cilvēkam:

● Četras prasmes vai inteliģences¹⁰

⁸ Vilbers, K. Integrālais garīgums. R.: Lietusdārzs, 2020.

⁹ Rubenis, J. Starp divām bezgalībām. R.: Zvaigzne ABC, 2021.

¹⁰ Rubenis, J. Starp divām bezgalībām. R.: Zvaigzne ABC, 2021.; <https://www.iii3.lv/blogi/programma-vaditajiem-cetras-prasmes-dzivei-un-darbam/>.

Juridiskās literatūras jaunumi

LATVIJAS REPUBLIKAS SENĀTA SPRIEDUMI UN LĒMUMI 2021

Senāta 2021.gada nolēmumu krājumā, tāpat kā iepriekšējā gadā, publicēti nevis pilni nolēmumi, bet būtiskāko nolēmumu kopsavilkumi, kas ļauj pārskatīt īsi aprakstītus lietas faktiskos apstākļus un iepazīties ar Senāta atziņām. Kopsavilkumi sakārtoti pa departamentiem, sagrupēti pēc lietu kategorijām. Tiem pievienots virsraksts, norādīti atslēgvārdi, izceltas Senāta atziņas.

Grāmatu sagatavoja Senāta departamentu priekšsēdētāji Veronika Krūmiņa, Normunds Salenieks, Anita Poļakova un Judikatūras un zinātniski analītiskās nodaļas konsultantes Annija Lazdiņa, Zinaida Indrūna un Kristīne Ivulāne. Redaktore Anita Zikmane un Liēna Henke.

Grāmatas izdevējs ir Augstākā tiesa. Grāmatu drukātā veidā saņems Latvijas tiesas, augstskolu Juridiskās fakultātes, Nacionālā bibliotēka. Elektroniski grāmata bez maksas pieejama Augstākās tiesas mājaslapā.

INFORMĀCIJAS SABIEDRĪBAS TIESĪBU PAMATI

Līdzās citiem profesora Ulda Ķiņa zinātniskajā redakcijā sastādītās grāmatas līdzautoriem arī Senāta Civillietu departamenta zinātniski analītiskais padomnieks Dr.iur. Rihards Gulbis. Viņš izstrādāja grāmatas V sadaļu „Autortiesības un to aizsardzības īpatnības digitālajā vidē”.

Šajā grāmatas sadaļā aplūkoti tādi jautājumi kā tehnoloģisko jauninājumu ietekme uz autortiesību regulējumu, autortiesību izpratne un funkcijas, ar autortiesībām aizsargātu darbu aizsardzības priekšnosacījumi, autora izņēmuma tiesības un to pāreja citām personām, darbu un blakustiesību objektu izmantošanas tiesības, autora tiesību ierobežojumu veidi, tiesiskās aizsardzības līdzekļi autortiesību un blakustiesību pārkāpuma gadījumā, interneta starpnieku atbildība u.c. aktuāli jautājumi.

Grāmatas izdevējs Rīgas Stradiņa Universitāte.

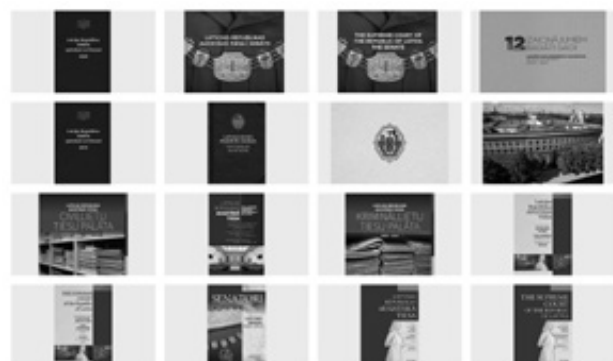
ELEKTRONISKI PIEEJAMAS VISAS AUGSTĀKĀS TIESAS IZDOTĀS GRĀMATAS

Augstākās tiesas mājaslapā pieejamas visas grāmatas, ko izdevusi Augstākā tiesa kopš 2008.gada. Tā kā liela daļa šo grāmatu iepriekš nav bijusi publiski pieejama, piekļuve tām elektroniski un bez maksas ir ieguvums juristiem, tiesībvēsturniekiem un citiem interesentiem.

Te atrodamas Senāta nolēmumu gadagrāmatas, ko kopš 2019.gada izdod pati Augstākā tiesa. Pieejama arī vēsturiskā judikatūra – grāmatas „Latvijas Senāta nolēmumu atziņas: vēsturiskais mantojums” un „Senāts lasa Satversmi: Satversmes atziņas Senāta nolēmumos”.

Latvijas Senātam un senatoriem veltīta biogrāfiskā grāmata „Senatori. Latvijas Senāts 1918–1940” un Senāta simtgadē izdotā grāmata „Senatoru atziņas. 100 un vairāk”.

Saglabājot vēsturi, izdotas grāmatas par Krimināllietu tiesu palātu un Civillietu tiesu palātu, kā arī bijušā Augstākās tiesas priekšsēdētāja Ivara Bičkoviča runu un rakstu grāmata „12 izaicinājumiem bagāti gadi”. Pieejamas arī informatīvās grāmatas par Augstāko tiesu, kas tiek aktualizētas ik pēc pāris gadiem, tulkotas arī angļu valodā.

VII

TIESĪBU PRAKSE

TIESU PRAKSES APKOPOJUMI

Pierādīšanas pienākums civillietās

Apkopojumā iekļautas Senāta Civillietu departamenta atziņas jautājumā par pierādīšanas pienākuma sadali prasībās, kas izriet no dažādiem pamatiem.

Apkopojumā izmantotie Senāta nolēmumi pieņemti laikā no 2017. gada līdz 2021.gadam, kā arī atsevišķi senāki nolēmumi.

Senāta atziņas sakārtotas pēc likumu pantiem, uz kuriem galvenokārt tās attiecas. Pie Civilprocesa likuma normām, un it īpaši pie 93. panta, atrodamas atziņas, kas noteic vispārīgos principus attiecībā uz pierādīšanas pienākumu.

Kriminālprocesā un administratīvo pārkāpumu procesā nodarītā kaitējuma atlīdzināšana

Senāta prakses apkopojums ar Administratīvo lietu departamenta un Civillietu departamenta atziņām par Kriminālprocesā un administratīvo pārkāpumu lietvedībā nodarītā kaitējuma atlīdzināšanas likuma piemērošanu.

2018.gada 1.martā spēkā stājās Kriminālprocesā un administratīvo pārkāpumu lietvedībā nodarītā kaitējuma atlīdzināšanas likums, kas aizstāja likumu „Par izziņas iestādes, prokuratūras vai tiesas nelikumīgas vai nepamatotas rīcības rezultātā nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu” un ar kuru tika veiktas vairākas būtiskas izmaiņas tiesiskajā regulējumā par kaitējuma, kas nodarīts kriminālprocesā vai administratīvā pārkāpumā lietvedībā, atlīdzinājuma saņemšanu.

Apkopojumā izmantotie Senāta nolēmumi pieņemti laikā no 2018.gada 1.marta (kad stājās spēkā Atlīdzināšanas likums) līdz 2022.gada 28.februārim.

Atzīšanas prasības

Tiesu prakses apkopojums ietver 53 Latvijas Senāta nolēmumu izvilkmus par atzīšanas prasību laikā no 1919.gada līdz 1940.gadam un papildus pievienotus trīs agrāku laiku tiesu nolēmumus.

Pievienoti arī tiesību zinātnieku komentāri par atzīšanas prasības iekļaušanu tiesvedībā pēc 1889. gada tiesu reformas Baltijā un šo atziņu pārmantojumu starpkaru Latvijas Senāta praksē. Pieejami izvilkami no latviešu valodā publicētajiem materiāliem (V. Bukovska, L. Kantora un V. Langes darbiem, kā arī atziņas pie Civilprocesa (no)likuma 3.panta 1932. un 1939.gada

izdevumiem, kurus sastādījis senators F. Konradi) un norādes par svešvalodās pieejamo doktrīnu (A.Gasmana un A.Nolkena, V.Gordona, D.Grima, I.Tjutrumova, prof. E.M.Borharda raksti).

Sagatavots arī materiālo un procesuālo tiesību atslēgvārdu rādītājs ar attiecīgiem nolēmumiem, kuros tie ir izmantoti. Ievietots arī tekstā izmantoto saīsinājumu atšifrējums, kā arī dažu svešvārdu tulkojums.

Izvairīšanās no nodokļu un tiem pielīdzinātu maksājumu samaksas

Apkopojumā aplūkoti Senāta Krimināllietu departamenta lēmumi un atziņas jautājumos par izvairīšanos no nodokļu un tiem pielīdzināto maksājumu nomaksas krimināllietās, kas skatītas no 2013.gada līdz 2022.gada maijam.

Krimināllikuma 218.pantā paredzētā nozieguma priekšmets ir likumā noteiktie nodokļi, ar tiem apliekamie ienākumi, peļņa un citi ar nodokli apliekamie objekti, citi tiem pielīdzinātie maksājumi, piemēram, valsts vai pašvaldību nodevas. Noziedzīgais nodarījums var izpausties kā darbība (ienākumu vai peļņas slēpšana, samazināšana) vai kā bezdarbība, kad nodoklis vai tam pielīdzinātais maksājums tiek deklarēts, bet normatīvajos aktos noteiktajā termiņā netiek nomaksāts.

Tiesu prakses apkopojumā uzsvērtas Senāta paustās atziņas par Krimināllikuma 218.pantā paredzētā noziedzīgā nodarījuma sastāva pazīmēm. Uzmanība vērsta uz noziedzīgā nodarījuma objektīvās puses izpausmēm darbības jeb samazināšanas gadījumā, deklarējot fiktīvus darījumus, kā arī bezdarbības gadījumā. Tāpat uz izvairīšanās no nodokļu nomaksas subjektu un subjektīvo pusi.

Atsevišķā nodaļā izdalītas Senāta atziņas par apsūdzības saturu Krimināllikuma 218.panta otrajā daļā paredzētā noziedzīgā nodarījuma gadījumā. Koncentrēti apkopoti arī citi ar izvairīšanās no nodokļu nomaksas kvalifikāciju saistīti jautājumi.

Aktualizēti tiesu prakses apkopojumi: Pacientu tiesības; Maksātnespējas lietas

Aktualizēts tiesu prakses apkopojums lietās, kurās ir pieprasīts atlīdzinājums no Ārstniecības riska fonda, kā arī citos ar Pacientu tiesību likuma piemērošanu saistītos jautājumos.

Apkopojums papildināts ar būtiskākajiem Senāta Administratīvo lietu departamenta nolēmumiem, kas pieņemti laikā no iepriekšējā apkopojuma sagatavošanas 2021.gada jūlijā līdz 2022.gada februārim.

xxx

Ar pēdējo trīs gadu judikatūras atziņām papildināts Senāta Civillietu departamenta prakses apkopojums par fizisko un juridisko personu maksātspēju un tiesiskās aizsardzības procesu regulējošo normatīvo aktu piemērošanu.

Iepriekšējā apkopojumā bija ietvertas lietas, kas Senātā skatītas no 2015.gada janvāra līdz 2018.gada augustam. Tagad klāt nākuši nolēmumi līdz 2022.gada martam. Tās ir lietas, kas Civillietu departamentā

saņemtas kasācijas protesta kārtībā, kā arī nozīmīgākie nolēmumi šajā jomā lietās, kas saņemtas kasācijas sūdzības kārtībā.

Ar jaunākajām atziņām papildināts arī Eiropas Savienības Tiesas judikatūras atziņu apkopojums pārrobežu maksātspējas tiesību jomā. Šajā apkopojumā sniegts ieskats Eiropas Savienības Tiesas atziņās par nozīmīgākajiem Padomes 2000. gada 29.maija Regulas (EK) Nr.1346/2000 par maksātspējas procedūrām jautājumiem: regulas darbības joma, tiesu jurisdikcija, piemērojamās tiesību normas, nolēmumu atzīšana, sekundārās maksātspējas procedūras.

Apkopojumi pieejami Augstākās tiesas mājaslapā sadaļā Tiesu prakse/ Tiesu prakses apkopojumi

2022.gada judikatūras pārskats

BŪTISKI TIESĪBU JAUTĀJUMI SENĀTA PRAKSĒ

CIVILLIETU DEPARTAMENTS

VALDES LOCEKĻU ATBILDĪBA

SKC-119/2022.¹ Senāts jautājumā par Komerclikuma 169.pantā regulēto valdes locekļa atbildību atsauca uz tiesību doktrīnā pausto, ka tad, ja valdes locekļa rīcība ir pretēja saprātīgai komerciālās apgrozības praksei un tiek pierādīts, ka sabiedrībai ir nodarīts zaudējums, konstatēta amatpersonas rīcība un pastāv cēloņsakars starp amatpersonas rīcību un nodarītajiem zaudējumiem, apstāklim, ka valdes locekļa rīcība nesatur ļaunprātīgu tiesību aizskārums, nav tiesiskas nozīmes, jo viņš ir atbildīgs par katru, tostarp vieglu, neuzmanību.²

Senāts atgādina, ka Komerclikums pret sabiedrības valdes locekli zaudējumu nodarīšanas gadījumā izvērta stingrākas prasības nekā Civillikumā noteiktās, tāpēc valdes loceklim atbildība par sabiedrībai nodarītiem zaudējumiem neiestājas vienīgi tad, ja viņš pierāda, ka nav pieļāvis pat vieglu neuzmanību vai, citiem vārdiem, rīkojies kā krietns un rūpīgs saimnieks. Šāda atziņa izteikta arī judikatūrā, turklāt akcentējot t.s. apgrieztais pierādīšanas pienākumu, kurš šādā gadījumā minēto apstākli uzliek par pienākumu pierādīt tieši valdes loceklim kā amatpersonai.³

Senāts atsauca uz savos nolēmumos jau iepriekš atzīto, ka jēdzieni „saprātīgi” un „kā krietns un rūpīgs saimnieks” ir atklāti (nenoteikti) juridiskie jēdzieni jeb ģenerālklausulas, kuru satura konkretizācija atstāta tiesību piemērotāja ziņā. Tādējādi situācijā, kad piemērojami šādi jēdzieni, tiesas uzdevums ir

piepildīt tos ar juridiski nozīmīgu saturu, spriedumā atspoguļojot izdarīto secinājumu pamatojumu. Citiem vārdiem, tiesai jāargumentē, kādi tiesību palīgavoti (ārpus tiesību normām esoši avoti, piemēram, morāle, sociālās vērtības, lietu dabiskā kārtība u.tml.) ņemti vērā, konkretizējot normā ietvertā jēdziena saturu, un jāatklāj, kā tas ietekmējis nodibināto strīda apstākļu juridisko kvalifikāciju.⁴ Tādējādi tiesai atbilstoši Senāta šajā lietā 2019.gada 24.aprīļa spriedumā norādītajam⁵ bija jāpievēršas prasības pieteikumā norādīto darījumu slēgšanas apstākļu izvērtēšanai, respektīvi, faktam, ka sabiedrības valde atbilstoši likuma „Par akciju sabiedrībām” 76.panta piektajai daļai nav devusi piekrišanu darījumu slēgšanai, ka sabiedrības griba (akcepts) izpaužas tikai likumā paredzētā procedūrā pieņemta lēmuma pieņemšanā par attiecīgo jautājumu, ka atbildētāji, būdami vairākuma akcionāri un valdes locekļi ar paraksta tiesībām, faktiski pilnībā kontrolējuši [sabiedrības] darbību.

Senāts vērs uzmanību arī uz vairākkārt savos nolēmumos uzsvērto, ka, lai noskaidrotu lietas patiesos apstākļus, fakti ir jāvērtē to kopumā, nevis izolēti. No kopsakarības izrauti atsevišķi fakti zaudē pierādījuma spēku.⁶ Prasība vērtēt faktus to kopumā vienādā mērā attiecas arī uz darījuma vērtējumu, respektīvi, tiesai attiecīgā pierādījuma vērtēšanas rezultātā ir jānonāk pie vienota secinājuma attiecībā uz lietā noskaidrojamo jautājumu.

¹ Senāta 2022.gada 12.maija spriedums lietā Nr.SK-119/2022 (ECLI:LV:AT:2022:0512.C04394710.21.S).

² A.Strupišs. Komerclikuma komentāri III. B daļa. Komersanti. XI sadaļa. Kapitālsabiedrības (134.-184.pants). Izdevējs: „A.Strupiša juridiskais birojs” SIA, 2003, 143.-152.lpp.

³ Senāta 2012.gada 25.janvāra sprieduma lietā Nr.SK-25/2012 (C33255110) 8.3.punkts, Senāta 2016.gada 18.maija sprieduma lietā Nr.SK-214/2016 (C19069109) 8.6.punkts.

⁴ Senāta 2014.gada 21.februāra sprieduma lietā Nr.SK-32/2014 (C15076804) 10.1.punkts.

⁵ Senāta 2019.gada 24.aprīļa spriedums lietā Nr.SK-46/2019 (ECLI:LV:AT:2019:0424.C04394710.10.S).

⁶ Senāta 2020.gada 30.jūnija sprieduma lietā Nr.SK-94/20 (ECLI:LV:AT:2020:0630.C33757416.8.S) 7.3.punkts, Senāta 2020.gada 10.septembra sprieduma lietā Nr.213/2020 (ECLI:LV:AT:2020:0910.C69197618.10.S) 5.1.punkts, Senāta 2021.gada 30.septembra sprieduma lietā Nr.SK-209/21 (ECLI:LV:AT:2021:0930.C30626919.15.S) 9.punkts.

SKC-86/2022.⁷ Senāts norāda, ka valdes loceklim kā sabiedrības dalībnieku uzticības personai, kuram uzticētas svešas mantas pārvaldīšana, jāsekmē sabiedrības mērķu sasniegšana – dalībnieku ekonomisko interešu realizācija. Līdz ar to valdes loceklim ir pienākums būt lojālam gan pret sabiedrību kā patstāvīgu tiesību subjektu, gan arī pret visu tās dalībnieku ekonomiskajām interesēm un atbilstoši Komerclikuma 169.panta pirmajai daļai pildīt pienākumus kā krietnam un rūpīgam saimniekam. Senāts norāda, ka valdes loceklim nav rīcības brīvības paškontrahēties, izmantot sabiedrības darījuma iespējas vai gūt personisku labumu no amata pienākumu izpildīšanas, nodarot kaitējumu sabiedrības interesēm. Valdes loceklim ir pienākums izvairīties no interešu konflikta. Senāts uzsver, ka situācijā, kad valdes loceklis ir arī dalībnieks sabiedrībā, komercdarbības pratības zināšanu apjoms nepārgrozās atkarībā no tā, kādā statusā viņš uzņemas savus pienākumus.

Attiecībā uz valdes locekļa rīcības standarta izvērtēšanu spriedumā norādīts, ka interešu konflikta nepieļaujamība ietilpst jēdziena „krietns un rūpīgs saimnieks” saturiskajā tvērumā, tādēļ interešu konflikts var radīt pamatu valdes locekļa atbildībai par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem. Ņemot vērā Komerclikuma 169.panta trešās daļas regulējumu, pierādīšanas pienākums, ka valdes loceklis rīkojies kā krietns un rūpīgs saimnieks, ir valdes loceklim.⁸

Prasības par zaudējumu atlīdzināšanu nav obligāti jāapstrīd darījuma tiesiskums, jo valdes loceklis ir atbildīgs sabiedrībai par savu pieļauto pārkāpumu neatkarīgi no darījuma spēkā esības.⁹ Turklāt paškontrahēšanās darījumos, kuros ir paaugstināts tiesību ļaunprātīgas izlietošanas risks un interešu konflikta risks, arī apstākļi, ka gada pārskatos saistībā ar aizdevuma līgumiem sabiedrībai zaudējumi nav konstatēti, neatbrīvo valdes locekli no atbildības par viņa rīcību attiecīgajā pārskata periodā. Tiesiskās noteiktības nodrošināšanas nolūkā valdes locekļa profesionālo zināšanu standarts, kas saistīts ar pienākumu pildīšanu sabiedrībā, tiek prezumēts, pretējā gadījumā uz viņu nevarētu attiecināt Komerclikuma 169.pantā paredzēto krietna un rūpīga saimnieka mērauklu, vērtējot viņa rīcību.

SKC-5/2022.¹⁰ Senāts norāda, ka, sistēmiski iztulkojot Komerclikuma normas, secināms, ka Komerclikuma 172.panta pirmajā un otrajā daļā reglamentētā prasības celšanas kārtība pret dibinātājiem, valdes vai padomes locekļiem vai revidentu nevar tikt attiecināta uz 172.panta septītajā daļā regulēto sabiedrības dalībnieku atbildību. Komerclikuma 172.panta septītajā daļā minētā sabiedrības prasība pret dalībniekiem vai dalībnieku mazākumu ir no šā panta pārējās daļās regulētās sabiedrības prasības atšķirīga prasība, kuras mērķis ir nevis piedzīt zaudējumus no dibinātājiem, valdes vai padomes locekļiem vai revidenta, bet gan saukt pie

atbildības dalībniekus (vai to mazākumu), kuri, rīkojoties ļaunā nolūkā vai aiz rupjas neuzmanības, balsojuši par nepamatotas prasības celšanu pret šī panta pirmajā daļā minētajām personām.

Spriedumā ar atsauci uz doktrīnu¹¹ norādīts, ka Komerclikuma 172.panta otrā daļa ir uzskatāma par speciālo tiesību normu attiecībā pret Komerclikuma 210.panta vispārējo regulējumu gadījumos, kad jautājums skar sabiedrības mazākuma prasību celšanu un Komerclikuma 210.panta pirmās daļas 7.punktā noteikto. Tādējādi Komerclikuma 172.panta septītajā daļā minēto prasību var celt, tikai pamatojoties uz dalībnieku sapulces lēmumu.

Senāts secina, ka pirmās instances tiesas tiesnesim saskaņā ar Civilprocesa likuma 132.panta pirmās daļas 2.punktu prasības pieteikumu bija jāatsaka pieņem, jo sabiedrības mazākumdalībniekiem nebija prasības tiesību tā iemesla dēļ, ka izskatāmajā lietā nav konstatējams, ka sabiedrības dalībnieku sapulce būtu lēmusi par Komerclikuma 172.panta septītajā daļā minētās prasības celšanu.

SKC-4/2022.¹² Senāts norāda, ka tieši sabiedrības valdes locekļiem atbilstoši Komerclikuma 169.panta pirmajā daļā noteiktajam ir pienākums rīkoties kā krietniem un rūpīgiem saimniekiem un pēc sabiedrības maksātspējas pasludināšanas nodot administratoram visus dokumentus, tā nodrošinot sabiedrības pārvaldes darba turpināšanu. Līdz ar to apstākļi, ka maksātspējas administratora zaudējumu atlīdzināšanas prasību lietā cēlis uz Maksātspējas likuma 72.¹ panta pamata, neizslēdz Komerclikuma 169.panta piemērošanu. Proti, šāda prasība nav celta uz diviem savstarpēji izslēdzošiem pamatiem. Strīdus jautājumā par sabiedrības grāmatvedības dokumentu nodošanu administratoram Senāts atgādina jau agrāk kasācijas instances judikatūrā uzsvērto, ka, lai sāktu darboties valdes locekļu vainojamības prezumpcija, kas pierādīšanas pienākumu pārliek no prasītāja (administratora) uz atbildētāju (valdes locekli), administratoram vispirms, ievērojot Civilprocesa likuma noteikumus, kas regulē pierādījumu iesniegšanu, atbilstoši sacikstes principam jāpierāda zaudējumu esība. Prezumpciju paplašināšana piemērošana var novest pie viena procesa dalībnieka likumisko interešu aizskārums.¹³

Senāts atsaucas uz savos nolēmumos jau iepriekš norādīto, ka atbilstoši maksātspējas procesa mērķim un principiem (*Maksātspējas likuma 1. un 6.pants*) valdes locekļa atbildības kritērijs dokumentu daļējas nodošanas gadījumā ir tas, vai gadījumā, ja attiecīgie dokumenti būtu nodoti, tiktu uzlabots kreditoru stāvoklis. Vai tiktu pierādīta izdevumu vai zaudējumu pamatotība. Līdz ar to administratoram, ceļot šādu prasību, ir konkrēti jānorāda, kādas ziņas viņš vēlas iegūt un kā šīs ziņas ietekmēs kreditoru stāvokli.¹⁴

⁷ Senāta 2022.gada 30.jūnija spriedums lietā Nr.SK-86/2022 (ECLI:LV:AT:2022:0630.C33476018.18.S).

⁸ Senāta 2012.gada 25.janvāra sprieduma lietā Nr.SK-25/2012 (C33255110) 8.3.punkts, 2016.gada 18.maija sprieduma lietā Nr.SK-214/2016 (C19069109) 8.2., 8.6.punkts.

⁹ Senāta 2015.gada 30.novembra spriedums lietā Nr.SK-183/2015 (C04523810).

¹⁰ Senāta 2022.gada 4.janvāra spriedums lietā Nr.SK-5/2022 (ECLI:LV:AT:2022:0104.C19053017.19.).

¹¹ Rasnačs L. Sabiedrības prasību celšana pēc mazākuma pieprasījuma. Jurista Vārds, 18.09.2012., Nr.38 (737).

¹² Senāta 2022.gada 10.jūnija spriedums lietā Nr.SK-4/2022 (ECLI:LV:AT:2022:0610.C69340118.15.S).

¹³ Senāta 2014.gada 15.janvāra sprieduma lietā Nr.SK-101/2014 (C23039311) 7.punkts.

¹⁴ Senāta 2018.gada 20.februāra rīcības sēdes lēmums lietā Nr.SK-554/2018 (C33439016), Augstākās tiesas 2019.gada 12.jūnija sprieduma lietā Nr.SK-154/2019 (ECLI:LV:AT:2019:0612.C10092716.4.S) 6.1.punkts.

KRIMINĀLLIETU DEPARTAMENTS

KRIMINĀLLIKUMA 48.PANTA PIRMĀS DAĻAS 17.PUNKTĀ PAREDZĒTĀ ATBILDĪBU PASTIPRINOŠĀ APSTĀKĻA – NOZIEDZĪGU NODARĪJUMU IZDARĪJUSĪ PERSONA SNIEGUSI APZINĀTI NEPATIESU LIECĪBU – PIEMĒROŠANA

SKK-72/2022.¹⁵ Senāts skaidrojis Krimināllikuma 48.panta pirmās daļas 17.punktā paredzēto atbildību pastiprinošo apstākli.

Pirmās instances tiesa par apsūdzēto atbildību pastiprinošo apstākli saskaņā ar Krimināllikuma 48.panta pirmās daļas 17.punktu atzina to, ka šīs personas sniegušas apzināti nepatiesu liecību. Savukārt apelācijas instances tiesa, atsaucoties uz Krimināllikuma 5.panta trešo daļu, kas noteic, ka likumam, kas atzīst nodarījumu par sodāmu, pastiprina sodu vai ir citādi nelabvēlīgs personai, atpakaļejoša spēka nav, nekonstatēja minēto atbildību pastiprinošo apstākli, jo noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas brīdī, proti, 2016.gada 8.decembrī, Krimināllikuma 48.pantā nebija paredzēts atbildību pastiprinošs apstāklis – noziedzīgu nodarījumu izdarījusī persona sniegusi apzināti nepatiesu liecību.

Senāts atzina, ka Krimināllikuma 48.panta pirmās daļas 17.punktā paredzētais atbildību pastiprinošais apstāklis nav saistāms ar noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas brīdī, bet gan ar personas vēlāku rīcību, sniedzot apzināti nepatiesu liecību. Taču, piemērojot šo atbildību pastiprinošo apstākli, jāpārlicinās, vai sniegtā liecība ir apzināti nepatiesa un vai pirms pratināšanas atbilstoši Kriminālprocesa likuma 150.panta 4.punktā¹⁶ noteiktajam persona, kurai ir tiesības uz aizstāvību, ir tikusi informēta par apzināti nepatiesas liecības sniegšanas sekām, un tādējādi apsūdzētais būtu varējis paredzēt, ka apzināti nepatiesas liecības sniegšana var negatīvi ietekmēt sodu par viņam inkriminēto noziedzīgo nodarījumu.

Konstatējot, ka apelācijas instances tiesa kļūdaini interpretējusi Krimināllikuma 48.panta pirmās daļas 17.punktu, Senāts atcēla apelācijas instances tiesas spriedumu daļā par apsūdzētajiem noteikto sodu un atcēltajā daļā lietu nosūtīja jaunai izskatīšanai apelācijas instances tiesā.

SKK-70/2022.¹⁷ Arī šajā lietā Senāts atzina, ka apelācijas instances tiesa kļūdaini interpretējusi Krimināllikuma 48.panta pirmās daļas 17.punktu, pamatojot minētā atbildību pastiprinošā apstākļa neesību ar līdzīgiem argumentiem kā iepriekšminētajā lietā.

KRIMINĀLLIKUMA 300.PANTĀ PAREDZĒTĀ NOZIEDZĪGĀ NODARĪJUMA SPECIĀLAIS SUBJEKTS

SKK-16/2022.¹⁸ Senāts vērtēja jautājumu par Krimināllikuma 300.pantā paredzētā noziedzīgā

nodarījuma speciālo subjektu. Persona mantkārīgā nolūkā vērsās policijā ar apzināti nepatiesu iesniegumu par to, ka otra persona piesavinājusies viņai piederošo transportlīdzekli. Pamatojoties uz personas iesniegumu, pret (otru) personu tika uzsākts kriminālprocess, un persona, kura vērsās policijā ar iesniegumu, šajā kriminālprocesā tika pratināta kā cietušais par tiem apstākļiem, kādus tā norādījusi apzināti nepatiesajā iesniegumā policijai.

Ar pirmās instances tiesas spriedumu, kuru apelācijas instances tiesa atstāja negrozītu, persona, kura policijā iesniedza apzināti nepatiesu iesniegumu par to, ka otra persona piesavinājusies viņai piederošo transportlīdzekli, tika atzīta par vainīgu un sodīta pēc Krimināllikuma 298.panta otrās daļas par to, ka mantkārīgā nolūkā sniedza nepatiesu ziņojumu par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu nolūkā panākt kriminālprocesa uzsākšanu pret personu, un pēc Krimināllikuma 300.panta otrās daļas par to, ka, būdama pratināta cietušā statusā, mantkārīgā nolūkā sniedza apzināti nepatiesas liecības.

Senāts atzina, ka apelācijas instances tiesa, atstājot negrozītu pirmās instances tiesas spriedumu, ar kuru persona atzīta par vainīgu Krimināllikuma 300.panta otrajā daļā paredzētajā noziedzīgajā nodarījumā, nav ņēmusi vērā, ka minētā persona faktiski neatbilda cietušā statusam un uz viņu nebija attiecināma Kriminālprocesa likuma 103.panta pirmajā daļā, 111.panta pirmajā daļā un 151.panta pirmajā daļā cietušajam izvirzītā prasība – sniegt patiesu liecību – un apzināti nepatiesas liecības sniegšanas gadījumā tikt sauktam pie kriminālatbildības.

Lai arī personas, kura vērsās policijā ar apzināti nepatiesu iesniegumu, pratināšanā, kas notika vairākas dienas pēc apzināti nepatiesā iesnieguma iesniegšanas policijā, kriminālprocesa veikšanai pilnvarotā amatpersona nebija izteikusi pieņemumu vai apgalvojumu, ka šī persona iepriekš ir izdarījusī noziedzīgu nodarījumu, Senāts atzina, ka šai personai bija tiesības uz aizstāvību, jo tai bija jāliecina par faktiem, kas saistīti ar viņas izdarīto noziedzīgo nodarījumu, proti, apzināti nepatiesas iesnieguma iesniegšanu policijā.

Izvērtējot jautājumu par Krimināllikuma 300.pantā paredzētā noziedzīgā nodarījuma speciālo subjektu, Senāts konstatēja, ka tiesību doktrīnā ir pausti atšķirīgi viedokļi par to, pēc kādām pazīmēm jānorobežo liecinieka (cietušā) statuss no personas, kurai ir tiesības uz aizstāvību, statusa kriminālprocesā.

Tomēr Senāts uzturēja iepriekš judikatūrā pausto atzinu¹⁹ un uzsvēra, ka, izvērtējot, vai persona ir atzīstama par speciālo subjektu Krimināllikuma 300.panta izpratnē, jāņem vērā personas faktiskā saistība ar konkrēto noziedzīgo nodarījumu, nevis personas procesuālā statusa formālais raksturs.

PIERĀDĪJUMU VĒRTĒŠANA – POLICIJAS DARBINIEKU LIECĪBU UN EKSPERTA ATZINUMU TICAMĪBA

SKK-30/2022.²⁰ Senāts konstatēja, ka apelācijas instances tiesa, atsaucoties uz Senāta Administratīvo lietu

¹⁵ Senāta 2022.gada 3.marta lēmums lietā Nr.SKK-72/2021 (ECLI:LV:AT:2022:0303.11905013616.6.L).

¹⁶ Kriminālprocesa likuma 150.panta 4.punkts noteic, ka personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību, pirmās pratināšanas sākumā izskaidro tās tiesības neliecināt, brīdina, ka visu, kas tiks teikts, var izmantot pret šo personu, kā arī informē par apzināti nepatiesas liecības sniegšanas sekām.

¹⁷ Senāta 2022.gada 24.augusta lēmums lietā Nr.SKK-70/2022 (ECLI:LV:AT:2022:0824.11221130319.7.L).

¹⁸ Senāta 2022.gada 25.marta lēmums lietā Nr.SKK-16/2022 (ECLI:LV:AT:2022:0325.11331036516.6.L).

¹⁹ Senāta 2012.gada 17.decembra lēmums lietā Nr.SKK-174/2012 (11355039309).

²⁰ Senāta 2022.gada 30.marta lēmums lietā Nr.SKK-30/2022 (ECLI:LV:AT:2022:0330.11816005713.4.L).

departamenta lēmumā lietā Nr.SKA-647/2008²¹ pausto, ka policijas amatpersonu sastādītiem dokumentiem *a priori* ir publiska ticamība, ko iespējams apšaubīt, iesniedzot pierādījumus, kas to apstiprina, atzinusi, ka nav pamata neticēt liecinieku – policijas darbinieku – sniegtajām liecībām, kā arī apšaubīt lietas materiālos esošo informāciju par lietas faktiskajiem apstākļiem, kas viņiem kļuvuši zināmi, pildot savus tiešos dienesta pienākumus. Apelācijas instances tiesa atsaukusies uz tiesu praksi administratīvajās lietās, kurā atzīts, ka, lai gan policijas darbinieku sastādītie dokumenti paši par sevi nav uzskatāmi par absolūti ticamiem un neapstrīdamiem, tomēr policijas darbinieku sastādītiem dokumentiem par notikumiem, kas risinājušies, tiem pildot savus dienesta pienākumus, ir piešķirama augsta ticamības pakāpe.

Senāts atzina, ka apelācijas instances tiesa nav ievērojusi Kriminālprocesa likuma 128.panta otrās un trešās daļas prasības.

Senāts atgādināja iepriekš izteikto atziņu²², ka jebkuru izmeklēšanas darbību rezultātā iegūto ziņu ticamība pārbaudāmasaskaņā ar Kriminālprocesa likuma 128.panta otrās daļas prasībām – to kopumā un savstarpējā sakarībā ar citiem lietā iegūtajiem pierādījumiem, un norādīja, ka policijas darbinieku liecības atbilstoši Kriminālprocesa likuma 131.pantam ir viens no pierādījumu veidiem. Arī policijas darbinieku liecības saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 128.panta pirmo daļu ir pakļautas ticamības izvērtēšanai, un tām nav augstākas ticamības pakāpes kā citiem pierādījumiem. Kriminālprocesa pierādījumu ticamības izvērtēšana notiek atbilstoši Kriminālprocesa likuma 128.pantā noteiktajiem kritērijiem. Citos lietu veidos un procesuālajos likumos noteiktie pierādījumu ticamības izvērtēšanas kritēriji kriminālprocesa nav piemērojami.

SKK-22/2022.²³ Lietā aplūkots jautājums par eksperta atzinumu ticamību.

Senāts konstatēja, ka apelācijas instances tiesa, attaisnojot apsūdzētos lietā par tīšu vieglu miesas bojājumu nodarīšanu personu grupā, savas šaubas par apsūdzēto vainīgumu pamatojusi vienīgi ar atkārtotajā tiesu medicīniskajā ekspertīzē konstatēto, piešķirot eksperta atzinumam augstāku ticamību.

Senāts atzina, ka apelācijas instances tiesa, izskatot lietu, ir pieļāvusi Kriminālprocesa likuma 128.panta otrās daļas pārkāpumu. Atsaucoties uz iepriekš judikatūrā izteiktu atziņu²⁴, Senāts atgādināja, ka eksperta atzinumam nav augstākas ticamības kā citiem pierādījumiem. Jebkura pierādījuma, arī eksperta atzinuma, ticamība pārbaudāma saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 128.panta otrās daļas prasībām – aplūkojot visus kriminālprocesa laikā iegūtos faktus vai ziņas par faktiem kopumā un savstarpējā sakarībā.

SKK-10/2022.²⁵ Senāts, izvērtējot apsūdzētās

kasācijas sūdzībā izteikto apgalvojumu, ka apelācijas instances tiesa nepamatoti apšaubījusi tiesu medicīnas ekspertu atzinumos secināto, konstatēja, ka apelācijas instances tiesa, izvērtējot ekspertu atzinumos secināto par apsūdzētās veselības stāvokli, ņēmusi vērā vairākus apstākļus. Proti, ka ekspertīzes veiktas, pamatojoties uz ambulatorā pacienta medicīnisko karti un izrakstu no šīs kartes, ko sastādījusi un iesniegusi cita šajā lietā apsūdzētā. Vienlaikus tiesa atzinusi, ka, pretēji minētajos dokumentos norādītajam, lietā iegūtie pierādījumi neapstiprina izmeklējumu veikšanu apsūdzētajai konkrētā datumā. Apelācijas instances tiesa izvērtējusi arī Veselības inspekcijas konstatētās pretrunas apsūdzētās ambulatorā pacienta medicīniskajā kartē. Tāpat tiesa ņēmusi vērā faktu, ka medicīniskā karte iesniegta prokuratūrā vairāk nekā sešus mēnešus pēc darbnespējas lapu izsniegšanas apsūdzētajai.

Apelācijas instances tiesas pieļautus pārkāpumus, vērtējot eksperta atzinumus, Senāts nekonstatēja.

Senāts norādīja uz judikatūrā pausto atziņu, ka eksperta atzinumam nav augstāka ticamība kā citiem pierādījumiem, un arī eksperta atzinuma ticamība pārbaudāma saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 128.panta otrās daļas prasībām.²⁶

ADMINISTRATĪVO LIETU DEPARTAMENTS

NODOKĻU TIESĪBAS – VISPĀRĪGIE JAUTĀJUMI

SKA-197/2022²⁷, SKA-95/2022.²⁸ Šajās divās lietās izskatāmais strīdus jautājums bija par to, vai iedzīvotāju ienākuma nodoklis, kas aprēķināts par periodu pirms maksātnespējas procesa pasludināšanas, bet kura aprēķināšanas un maksāšanas pienākums parādniekam iestājas tieši maksātnespējas procesa laikā pēc tam, kad ir notecējis kreditoru prasījumu iesniegšanas termiņš, pieskaitāms pie fiziskās personas maksātnespējas procesa izmaksām jeb uzskatāms par kārtējo nodokļu maksājumu vai arī par to nodokļu administrācijai bija iesniedzams kreditoru prasījums.

Senāts atgādina, ka persona maksātnespējas procesa pasludināšanas brīdī netiek atbrīvota no nodokļu maksāšanas pienākuma. Mainās vienīgi kārtība, kādā nodokļu maksājumi ir atgūstami vai iekasējami.²⁹ Senāts secina, ka praksē nevajadzētu veidoties situācijai, kad nodokļu administrācijai nekādā veidā nav iespējams atgūt vai iekasēt nodokļu maksājumus Maksātnespējas likumā noteiktajā kārtībā un apjomā.³⁰

Sprīdumā Senāts vērš uzmanību uz to, ka apstākļi, ka Valsts ieņēmumu dienests nevar atgūt nodokļu maksājumus Maksātnespējas likumā noteiktajā kārtībā

²¹ Senāta 2008.gada 12.novembra rīcības sēdes lēmums lietā Nr.SKA-647/2008 (A42390705).

²² Senāta 2021.gada 9.decembra lēmums lietā Nr.SKK-561/2021 (ECLI:LV:AT:2021:1209.11354031113.9.L).

²³ Senāta 2022.gada 20.janvāra lēmums lietā Nr.SKK-22/2022 (ECLI:LV:AT:2022:0120.11380033718.4.L).

²⁴ Senāta 2008.gada 19.jūnija lēmums lietā Nr.SKK-258/2008 (1410058103).

²⁵ Senāta 2022.gada 25.marta lēmums lietā Nr.SKK-10/2022 (ECLI:LV:AT:2022:0325.12812002114.10.L).

²⁶ Senāta 2022.gada 20.janvāra lēmums lietā Nr.SKK-22/2022 (ECLI:LV:AT:2022:0120.11380033718.4.L), 2008.gada 19.jūnija lēmums lietā Nr.SKK-258/2008 (1410058103).

²⁷ 2022.gada 26.maija spriedums lietā Nr.SKA-197/2022 (ECLI:LV:AT:2022:0526.A420282418.16.S).

²⁸ 2022.gada 9.augusta spriedums lietā Nr.SKA-95/2022 (ECLI:LV:AT:2022:0809.A420195918.16.S).

²⁹ 2022.gada 26.maija sprieduma lietā Nr.SKA-197/2022 (ECLI:LV:AT:2022:0526.A420282418.16.S), 10.punkts.

³⁰ 2022.gada 26.maija sprieduma lietā Nr.SKA-197/2022 (ECLI:LV:AT:2022:0526.A420282418.16.S) 10.punkts.

un apjomā tā iemesla dēļ, ka nav varējis iesniegt kreditora prasījumu neatkarīgi no savas rīcības, un vienlaikus nevar šos nodokļu maksājumus iekasēt kā kārtējos nodokļu maksājumus, ir pretrunā gan likumdevēja plānam, gan tiesību normu sistēmai kopumā, kas liecina, ka pastāv aizklāts likuma robs.³¹

Senāts norāda, ka aizklātā likuma roba novēršanai attiecībā uz situācijām, kad parādnieka nodokļa aprēķināšanas un maksāšanas pienākums iestājas pēc kreditoru prasījumu iesniegšanas termiņa beigām, nepieciešams sašaurināt Maksātnešpējas likuma 73.panta vienpadsmitās daļas vārdisko jēgu, un tiesiskais regulējums piemērojams tādējādi, ka nodokļu administrācijai pienākums iesniegt kreditora prasījumu pastāv arī par tādiem prasījumiem, kuri radušies pēc maksātnešpējas procesa pasludināšanas līdz likumā noteiktā kreditora prasījumu iesniegšanas termiņa beigām un ir tieši saistīti ar parādnieka darījumiem, kas veikti līdz dienai, kad pasludināts maksātnešpējas process. Tādējādi minētajās situācijās pēc kreditoru prasījumu iesniegšanas termiņa izbeigšanās aprēķināmie un maksājāmie nodokļi ir uzskatāmi par kārtējiem nodokļu maksājumiem, kuri sedzami kā maksātnešpējas procesa izmaksas.³²

Apkopojot minēto, ir secināms, ka lieta Nr.SKA-197/2022 ir ļoti svarīga tieši tādēļ, ka tajā Senāts pirmo reizi skatīja šādu tiesību jautājumu un lietas izskatīšanas rezultātā atzina, ka ir konstatējams aizklāts likuma robs attiecībā uz Maksātnešpējas likuma 73.panta vienpadsmitās daļas piemērošanu, un sniedza šīs tiesību normas interpretāciju. Proti, izskaidroja, kā šī norma būtu piemērojama, lai neveidotos situācijas, kad nodokļu administrācijai nav iespējams Maksātnešpējas likumā noteiktajā kārtībā un apjomā atgūt nodokļu maksājumus. Tādējādi lietā paustās Senāta atziņas ir nozīmīgas minētā Maksātnešpējas likuma panta piemērošanā un tika izmantotas, arī izskatot lietu Nr.SKA-95/2022, un aizsākušās stabilas judikatūras veidošanos attiecīgajā tiesību jautājumā.

NETIEŠIE PIERĀDĪJUMI ADMINISTRATĪVAJĀ TIESVEDĪBĀ NODOKĻU LIETĀS

Senāta Administratīvo lietu departamentā no izskatītajām lietām nodokļu tiesību jautājumos lielāko skaitu veido lietas, kas saistās ar priekšnodokļa atskaitīšanas tiesībām. Šajās lietās visbiežāk Senāts izskata jautājumu par netiešo pierādījumu izmantošanas pieļaujamību. Proti, šajās lietās kasatori atsauca uz apstākli, ka lietā neesot tiešu pierādījumu, kas apliecinātu kasatora kā nodokļu maksātāja iesaisti nodokļu sistēmas ļaunprātīgā izmantošanā, un tādējādi tiesas secinājumi par nodokļu maksātāja iesaistīšanos ļaunprātīgā nodokļu sistēmas izmantošanā nav pamatoti. Šajā rakstā ietverts vispārīgs apskats par Senāta judikatūru, kas apstiprina, ka tiesas secinājumu balstīšana uz netiešajiem pierādījumiem ir iespējama, ja to kopums atbilst visām pierādījumu pazīmēm un, tos aplūkojot kopsakarā, ir iespējams nonākt pie loģiska un objektīva secinājuma.

Senātam jautājumā par netiešo pierādījumu

izmantošanas pieļaujamību administratīvajā tiesvedībā nodokļu lietās jau ir izveidojusies konsekventa, stabila un vienveidīga judikatūra. Netiešo pierādījumu izmantošanas pieļaujamības jautājumā atzīmējams Senāta 2021.gada 12.marta spriedums lietā Nr.SKA-49/2021³³, kurā ļoti skrupulozi analizēts jautājums par tiešo pierādījumu pieļaujamību.

Spriedums lietā Nr.SKA-49/2021 ir svarīgs ar to, ka tajā Senāts norādīja uz tiesas tiesībām izmantot netiešos pierādījumus priekšnodokļa atskaitīšanas lietās, lai varētu tikt pierādīta nodokļu maksātāja iesaiste nodokļu sistēmas ļaunprātīgā izmantošanā. Spriedumā Senāts uzsvēra, ka priekšnodokļu atskaitīšanas lietās faktu pierādīšanai nav izmantojami tikai un vienīgi tiešie pierādījumi nodokļu maksātāja ļaunprātīgās rīcības pierādīšanai. Proti, ir pieļaujami izmantot arī netiešos pierādījumus. Vienlaikus būtiski, lai šie pierādījumi atbilstu visām pierādījumu pazīmēm, ir nopietni un atbilstošas pārbaudes un novērtēšanas rezultātā savā kopumā veido pārliecinošu pamatu slēdzienam par konkrētā fakta pastāvēšanu.³⁴ Šajā nolēmumā izteiktās atziņas par netiešo pierādījumu izmantošanas pieļaujamību nodokļu lietās Senāts izmanto gan rīcības sēdes lēmumos, atsakot ierosināt kasācijas tiesvedību, gan nolēmumos, ar kuriem izskatītas kasācijas sūdzības. Turklāt pamatots ir secinājums, ka spriedumā lietā Nr.SKA-49/2021 izteikto atziņu vienveidīga tālākizmantošana Senāta jaunākajos nolēmumos norāda uz stabilu judikatūru.

Arī spriedumā lietā Nr.SKA-74/2022³⁵ Senāts izmantoja atziņu no jau minētā sprieduma lietā Nr.SKA-49/2021 un uzsvēra, ka apstākļi, ka tiesas spriedumā nav norādīts neviens tiešs pierādījums, kas pamato nodokļu maksātāja informētību par iesaistīšanos nodokļa sistēmas ļaunprātīgā izmantošanā, nenozīmē, ka tiesas secinājumi ir patvaļīgi, jo ir pieļaujami izmantot arī netiešus pierādījumus, kuri atbilst visām pierādījumu pazīmēm.³⁶ Tāpat arī Senāta spriedumā lietā Nr.SKA-91/2022³⁷ kasatora uzmanība tika vērsta uz to, ka nav pamata uzskatīt, ka nodokļu lietās faktu pierādīšanai ir izmantojami vienīgi tiešie pierādījumi³⁸.

Kā jau minēts, atziņas par netiešo pierādījumu izmantošanas pieļaujamību nodokļu lietās tiek izmantotas ne tikai spriedumos, bet ļoti plaši arī rīcības sēdes lēmumos. Piemēram, rīcības sēdes lēmumā lietā Nr.SKA-783/2022³⁹, lietā Nr. SKA-1213/2021⁴⁰ un lietā Nr.SKA-338/2021⁴¹.

Kontekstā ar jautājumu par netiešo pierādījumu izmantošanas pieļaujamību nodokļu lietās ir arī jāuzsver

³³ 2021.gada 12.marta spriedums lietā Nr.SKA-49/2021 (ECLI:LV:AT:2021:0312.A420177016.8.S).

³⁴ Turpat, 17.punkts.

³⁵ 2022.gada 10.maija spriedums lietā Nr.SKA-74/2022 (ECLI:LV:AT:2022:0510.A420222617.8.S).

³⁶ Turpat, 10.punkts.

³⁷ 2022.gada 14.aprīļa spriedums lietā Nr.SKA-91/2022 (ECLI:LV:AT:2022:0414.A420141117.19.S).

³⁸ Turpat, 21.punkts.

³⁹ 2022.gada 6.jūnija rīcības sēdes lēmuma lietā Nr. SKA-783/2022 (ECLI:LV:AT:2022:0606.A420183718.32.L) 4.punkts.

⁴⁰ 2021.gada 16.decembra rīcības sēdes lēmuma lietā Nr.SKA-1213/2022 (ECLI:LV:AT:2021:1216.A420190419.14.L) 6.punkts.

⁴¹ 2021.gada 15.marta rīcības sēdes lēmuma lietā Nr.SKA-338/2021 (ECLI:LV:AT:2021:0315.A420248117.13.L) 6.punkts.

³¹ 2022.gada 26.maija sprieduma lietā Nr.SKA-197/2022 (ECLI:LV:AT:2022:0526.A420282418.16.S) 12.punkts.

³² 2022.gada 26.maija sprieduma lietā Nr.SKA-197/2022 (ECLI:LV:AT:2022:0526.A420282418.16.S) 12.punkts.

tiesas vispārīgs pienākums pierādījumu novērtēšanas jautājumos. Tiesai tās pienākumi, kas noteikti likumā un skaidroti Senāta judikatūras atziņās, pierādījumu novērtēšanas jautājumos ir vienlīdz attiecināmi kā uz tiešiem pierādījumiem, tā arī uz netiešiem pierādījumiem. Tādēļ arī šajā publikācijā tiek norādīts uz tiesas pienākumiem, veicot pierādījumu novērtēšanu, un arī uz šo pienākumu svarīgumu. Proti, tiesai visi pierādījumi ir jāvērtē to savstarpējā kopsakarā, un tai ir arī pienākums pierādījumu nozīmi pamatot spriedumā, norādot, kāpēc kādam pierādījumam tā ir devusi priekšroku, kāpēc kādu uzskatījusi par mazāk būtisku un secinājumu izdarīšanā nav ņēmusi vērā.

Uz praksē pastāvošo problēmu, kas saistās ar tiesas pienākumu spriedumā sniegt skaidrojumu, kāpēc kāds pierādījums tiesas ieskatā ir bijis svarīgāks, taču kāds mazāk svarīgs secinājumu izdarīšanai lietā, Senāts vērsa uzmanību 2022.gada 17.jūnija spriedumā lietā Nr.SKA-317/2022⁴². Šajā spriedumā Senāts norāda, ka tiesas veiktajam pierādījumu vērtējumam jābūt visaptverošam un pilnīgam, pierādījumiem jābūt novērtētiem savstarpējā kopsakarā, ņemot vērā faktu, kas izriet no viena pierādījuma, ietekmi uz faktiem, kas izriet no cita pierādījuma. Tiesa nedrīkst selektīvi raudzīties uz pierādījumiem un izvēlēties tikai tos pierādījumus, kas apstiprina tiesas priekšstatu par lietas faktiskajiem apstākļiem⁴³.

Senāts nolēmumā arī atgādina, ka pierādījumu vērtējumam ir jābūt savstarpēji saskanīgam un loģiskam, un tam ir jāveido skaidrs un viennozīmīgs priekšstats par lietas faktiskajiem apstākļiem. Ja tiesa uzskata, ka kādiem faktiem vai pierādījumiem konkrētu secinājumu izdarīšanai nav nozīmes, tad tas ir jāpamato spriedumā⁴⁴.

⁴² 2022.gada 15.marta spriedums lietā Nr.SKA-317/2022 (ECLI:LV:AT:2022:0617.A420542512.23.S).

⁴³ Turpat, 13.punkts.

⁴⁴ Turpat, 13.punkts.

Secināms, ka spriedumā jautājumā par pierādījumu novērtēšanu uzsvērts, ka tieši tiesas pienākums ir savā spriedumā skaidri izskaidrot un pamatot konkrēto pierādījumu izmantošanas nozīmīgumu un izskaidrot sprieduma adresātam, ko tieši konkrētais pierādījums tiesai ļauj secināt vai tieši pretēji – tas neļauj izdarīt tiesai nekādus secinājumus.

Spriedumā lietā Nr. SKA-117/2022⁴⁵ Senāts atgādina, ka Administratīvā procesa likuma 154.pants noteic tiesai pienākumu pierādījumu pārbaudīt un vērtēt vispusīgi un pilnīgi. Tas nozīmē, ka tiesai ir jānovērtē arī tie pierādījumi, kas neapstiprina tiesas izdarītos secinājumus. Spriedumā rakstīts, ka, ja tiesa kādam pierādījumam nepiešķir ticamību, arī tas ir jāpamato, norādot, kādi apstākļi vai pierādījumi liek apšaubīt konkrētā pierādījuma ticamību. Tā kā atbilstoši Administratīvā procesa likumam tiesa pieņem tikai tos pierādījumus, kuriem ir nozīme lietā, tad tiesai, ja tā kādam pierādījumam nepiešķir nozīmi un uzskata, ka tas nevar ietekmēt lietas izspriešanu, arī tas ir jāpamato. Turklāt šāds pamatojums nevar aprobežoties ar vispārīgām frāzēm, jābūt norādītam skaidram un saprotamam iemeslam⁴⁶.

Minētajos nolēmos lietās Nr.SKA-317/2022 un Nr.SKA-117/2022 Senāts uzsvēris tiesas pienākumu uz pierādījumiem nelūkoties selektīvi, kā arī uz to, ka tiesai ir pienākums skaidri un saprotami norādīt sprieduma adresātam iemeslus, kāpēc konkrēti pierādījumi tiek izmantoti un tiek ņemti vērā tiesas secinājumu izdarīšanā, taču citi netiek. Šo aspektu tiesai ir pienākums paskaidrot bez vispārīgām frāzēm, skaidri un nepārprotami.

*Apkopojumu sagatavoja Evita FRĪDENTĀLE,
Kristīne IVULĀNE, Annija LAZDIŅA, Judikatūras un
zinātniski analītiskās nodaļas konsultantes*

⁴⁵ 2022.gada 27.jūnija spriedums lietā Nr.SKA-117/2022 (ECLI:LV:AT:2022:0627.A420181417.13.S).

⁴⁶ Turpat, 8.punkts.

Judikatūras pieejamība

UZLABOTS SENĀTA JUDIKATŪRAS NOLĒMUMU ARHĪVA MEKLĒTĀJS

Lai Senāta judikatūras nolēmumu meklēšanu padarītu lietotājiem ērtāku, Augstākās tiesas tīmekļvietnes Judikatūras nolēmumu arhīvā ir ieviesti trīs jauninājumi meklētāja funkcionalitātē.

Nozīmīgākais jauninājums ir **iespēja meklēt pēc vārdiem visā nolēmumu tekstā**. Līdz šim lietotājiem bija iespēja meklētāja laukā ierakstīt vārdu vai frāzi, kas tiek meklēta tikai nolēmumiem pievienotajos virsrakstos un tēzēs. Jaunā funkcija šobrīd darbojas izmēģinājuma versijā, pilnā apmērā tā darbojas nolēmumiem kopš 2018.gada. Bet datubāze tiek papildināta, un meklēšana ir pieejama arī senākiem nolēmumiem. Savukārt meklējot virsrakstos un tēzēs, ir atrodamī nolēmumi kopš Senāta izveidošanas 1995.gadā.

Lai ērtāk izmantotu jaunās iespējas, ir ieviesti divi jauni meklēšanas papildkritēriji: „Tikai virsrakstos/tēzēs” un

„Meklēt frāzi”, kurus pielietojot, laukā ievadīto tekstu var meklēt četrās kombinācijās atkarībā no lietotāja izvēles.

Otrs jauninājums – **meklēšanas kritēriju skaidrojums**. Judikatūras nolēmumus iespējams meklēt, izmantojot dažādus kritērijus – laika periodu, departamentu un nolēmuma veidu. Papildus ir iespējams atlasīt tikai tos nolēmumus, kas pieņemti Civillietu departamentā paplašinātā sastāvā, Administratīvo lietu departamentā kopsēdē vai Krimināllietu departamentā mutvārdu procesā. Tagad meklēšanas kritērijiem ir pieejami plašāki skaidrojumi.

Trešais jauninājums ir **iespēja apskatīt judikatūras tēzes bez nolēmuma lejuplādes**. Šī ērtā funkcionalitāte pieejama gan meklēšanas rezultātu attēlojumā, gan klasifikatoros pēc lietu kategorijām, gan Tiesību aktu rādītājā un Citēto nolēmumu rādītājā.

VIII VĒSTURE

Latvijas tiesu sistēmas atjaunošana

DARBU TIESNEŠA AMATĀ BEIDZ BIJUŠAIS AUGSTĀKĀS TIESAS PRIEKŠSĒDĒTĀJS ANDRIS GUĻĀNS

Andris Guļāns novilcis tiesneša mantiju un amata zīmi – mūžs nostrādāts Temīdai

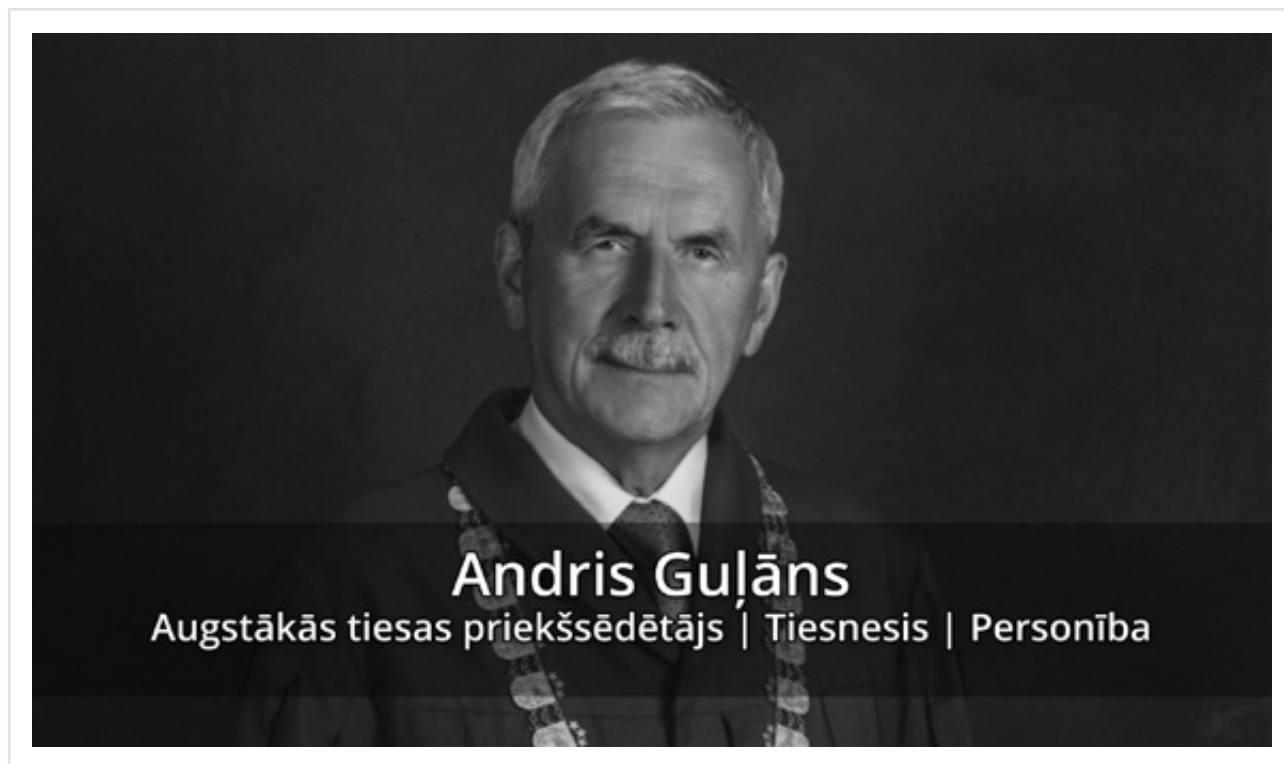
Sasniedzot maksimālo tiesneša amata vecumu – 70 gadus, tiesneša darba gaitas 29.jūlijā beidza senators, bijušais Augstākās tiesas priekšsēdētājs Andris Guļāns.

Tiesneša amatā Andris Guļāns nostrādāja 41 gadu. Sācis 1979.gadā Rīgas pilsētas Maskavas rajona tiesā (vēlāk – Latgales priekšpilsētas tiesa), bijis tiesnesis un tiesas priekšsēdētājs līdz 1992.gadam. Neilgu laiku strādājis par tieslietu ministra vietnieku un zvērinātu advokātu. 1994.gadā iecelts par tiesnesi Augstākās tiesas Krimināllietu kolēģijā, tajā pašā gadā – par Augstākās tiesas priekšsēdētāju. Augstāko tiesu Andris

Guļāns vadīja 14 gadus – līdz 2008.gadam. Pēc tam 14 gadus bija senators Senāta Administratīvo lietu departamentā.

Tiesneša mantiju novelkot, Andris Guļāns atzina, ka ir gandarīts par savu mūža darbu: „Tā ir veiksmē, ka viens cilvēks var šo garo distanci noiet, nostrādāt. Domāju, ka man tas izdevies pietiekami labi, šis darbs man arī devis gandarījumu un sagādājis prieku. Neesmu tā vienkārši amatā nosēdējis, tas ir mans mūža darbs. Saku paldies Augstākajam un paldies maniem kolēģiem, ka man izdevies to izdarīt. Domāju, ka tā ir veiksmē.”

SARUNAS AR ANDRI GUĻĀNU: PAR DZĪVI, TIESNEŠA DARBU UN LAIKU AUGSTĀKĀS TIESAS PRIEKŠSĒDĒTĀJA AMATĀ

Filmas vāks

Lai fiksētu un saglabātu vēsturei bijušā Augstākās tiesas priekšsēdētāja Andra Guļāna profesionālo un cilvēcisko dzīves pieredzi, Augstākā tiesa izveidojusi videointerviju ciklu – trīs sarunas ar Andri Guļānu – tiesnesi, Augstākās tiesas priekšsēdētāju un personību.

Par tiesneša amatu ar Andri Guļānu sarunājas viņa bijušais palīgs Jānis Geks, par laiku Augstākās tiesas priekšsēdētāja amatā – žurnāla „Jurista Vārds” galvenā redaktore Dina Gailīte, par viņu kā personību – žurnāla „Klubs” galvenais redaktors Aivars Pastalnieks. No šīm sarunām izveidota arī īsfilma par Andri Guļānu.

Andris Guļāns bija otrais Augstākās tiesas priekšsēdētājs pēc neatkarības atjaunošanas. Viņa laikā Latvijas tiesu sistēmā notika būtiska transformācija no padomju uz Rietumu tiesību sistēmu, Latvija iestājās Eiropas Savienībā un Eiropas tiesību telpā integrējās arī Latvijas tiesu sistēma. Augstākajā tiesā atjaunoja kasācijas instanci – Senātu, no jauna izveidoja Administratīvo lietu departamentu. Izveidojot Augstākās tiesas administrāciju, tiesas spriešana tika nodalīta no administrēšanas. Paplašinājās judikatūras pieejamība.

Andrim Guļānam sarunās tiek jautāts par tiesnešu spēju mainīties, par Augstākās tiesas tiesnešu sadalīšanu darbam Senātā un Tiesu palātās, par tiesnešu „ne no tiesas” izvēli darbam Administratīvo lietu departamentā utt.

Sarunās Andris Guļāns ir atklāts – runā gan par savas dzīves un darba veiksmēm, gan neveiksmēm. Arī par publiskiem skandāliem, lielākais no kuriem bija grāmatas „Tiesāšanās kā ķēķis” iznākšana, un iekšējām nesaskaņām Augstākajā tiesā.

Savukārt sarunā ar Andri Guļānu kā personību uzzinām, ka jurisprudences ceļu viņš, iespējams, izvēlējies mātes taisnīguma izjūtas dēļ, bet savu piederību Sēlijai sācis izjust, strādājot Augstākajā tiesā. Viņš ir godīgs, atbildot par dzīves pārbaudījumiem, un atklāts, runājot par savu rīcību motīviem.

Gan īsfilma, gan sarunas pieejamas:

- Augstākās tiesas mājaslapā sadaļā *Par Augstāko tiesu/ Informatīvi materiāli/ Videomateriāli*
- Augstākās tiesas *Youtube kanālā*

Piedāvājam iespēju iepazīties ar vienu no šīm intervijām – sarunu par tiesneša amatu.

Ar senatoru Andri Guļānu sarunājas viņa bijušais palīgs,
Senāta Administratīvo lietu departamenta zinātniski analītiskais padomnieks **JĀNIS GEKS**.
Intervija ierakstīta 2022.gada 30.maijā.

TIESNESIS: ANDRIS GUĻĀNS

Sarunas filmēšana Senāta lielajā zālē

JG: Šodien es patiesi jutos ļoti pagodināts atrasties Senāta lielajā tiesas zālē un uzrunāt Senāta Administratīvo lietu departamenta senatoru Andri Guļānu. Esmu dziļi pateicīgs savam liktenim, ka profesionālajā jomā mans dzīves ceļš ir savedis kopā ar Jūsējo, jo man ir bijusi vienreizējā iespēja būt Jūsu palīgam vairākus gadus. Bet šodien mūsu saruna būs mazliet citāda. Šoreiz tā būs par Jums pašu kā par tiesnesi. Sakiet, kāpēc Jums dzīvē vispār bija svarīgi kļūt par tiesnesi?

AG: Redziet, ir dažādi cilvēku likteņi. Piemēram, kāds ļoti mērķtiecīgi jau no bērnības ir izlēmis kļūt par kosmonautu vai tiesnesi, vai biškopi. Es nevaru apgalvot, ka ar mani tieši tā ir bijis. Diez vai mans ceļš, pa kuru esmu gājis, ir bijis ļoti pārdomāts un mērķtiecīgs. Drīzāk tas ir bijis dažādu nejaušību – es gribētu teikt, patīkamu – vadīts. Neatceros, ka šajā ceļā būtu man bijuši kādi nepatīkami brīži, kuru rezultātā es piespiedu kārtā vai kā citādāk esmu nonācis pie tiesneša profesijas. Bet pamazām vēl no skolas gadiem un arī universitātes laikā man šī doma radās. Drīzāk tā bija neticība sev.

Jau pēc tam, kad biju pabeidzis studijas, parādījās informācija, ka man varētu piedāvāt tiesnešu darbu. Tas man toreiz šķita pilnīgi neticami – ka es tagad kādu brīdi būšu tiesnesis un spriedīšu lietas. Bet dzīvē notika

tā, ka es satiku cilvēkus, kuri mani nejauši ietekmēja, kaut kā pavirzīja, iedrošināja. Tā soli pa solim es nonācu tiesneša amatā. Bet es to nekad neesmu nožēlojis. Varbūt bija kādi apstākļi, piemēram, materiālais atlīdzinājums, kas traucēja normāli strādāt, it īpaši tiesneša karjeras sākumā. Tā alga toreiz bija smieklīgi maza un, es teiktu, normālu darbu traucējoša. Bet vienalga tas bija darbs, ko es darīju, un esmu pateicīgs liktenim, ka man tāda iespēja bija. Līdz ar to īsumā es gribu teikt, ka es mērķtiecīgi uz šo profesiju negāju, bet liktenis mani uz to aizvirzīja.

JG: Mūsu sarunu es vēlos paturpināt ar Jūsu kā tiesneša raksturojumu un Jums pašam pajautāt – kāds jūs esat kā tiesnesis?

AG: To, kāds esmu kā tiesnesis, drīzāk ir jāspriež citiem. Bet man liekas, ka gadu gaitā es kā tiesnesis arī esmu mainījies. Par šo jautājumu esmu dažreiz domājis. Man pat ir iezagusies doma, ka tā, iespējams, tomēr ir kļūda, ka tik jauni cilvēki var kļūt par tiesnešiem. Es par tiesnesi kļuvi 27 gadu vecumā. Šķiet, ka tajā laikā likums atļāva sākt strādāt jau no 25 gadiem. Šādā vecumā cilvēks jūtas tā, it kā visu jau zinātu, ir spējīgs un gatavs uz visu – vismaz man tā toreiz šķita. Bet dzīve pierāda pretējo: nepietiek tikai ar zināšanām, pat ne ar ļoti labām, ir vajadzīga arī dzīves pieredze. Dažreiz ir tādas lietas, kuras tu pat

Diez vai mans ceļš, pa kuru esmu gājis, ir bijis ļoti pārdomāts un mērķtiecīgs. Drīzāk tas ir bijis dažādu nejaušību – es gribētu teikt, patīkamu – vadīts.

iedomāties nevari, bet kas atnāk tev ar gadiem un tevi, tā teikt, nobriedina.

Strādājot par tiesnesi, esmu dzirdējis par sevi tādas izteiksmes, ka Guļāns ir bargs tiesnesis. Ne vienmēr bardzība ir tas labākais, ko tu vari kā tiesnesis izdarīt. Iespējams, ka tajās krimināllietās, kuras es skatīju un kurās tika noteikts sods, šodien es sodus būtu samazinājis. Gadiem ejot, tu pārliciecinies, ka zini mazāk, nekā domā, un ka tev nepārtraukti ir jānācās. Es, protams, centos sevi arī pilnveidot. Bija dažādi procesi, kas piespieda mācīties. Arī pats saprotu, ka tas ir vajadzīgi. Pēdējos gados, kurus es pavadīju Administratīvo lietu departamentā, pārliecinājos, ka zinu ļoti maz un ka ir daudz vairāk jānācās un jāstrādā pie sevis, un jāieklausās kolēģos. Tāpat ir jābūt atvērtam pret visu informāciju, kas „nāk”. Nav obligāti šī informācija jāpieņem, bet tā ir jāizvērtē, jāizanalizē un jāspēj atrast pareizo risinājumu. Es kā tiesnesis, protams, esmu centies būt taisnīgs un godprātīgs gan attiekmē pret darbu, gan pret saviem kolēģiem. Tas ir ļoti labi, ka, strādājot Augstākajā tiesā, lēmumus un spriedumus var pieņemt koleģiāli, jo tad ir iespēja uzklaut arī citus, un tā ir mazāka iespēja kļūdīties.

JG: Minējāt, ka katru mums vislabāk var raksturot citi cilvēki, un pieminējāt arī Administratīvo lietu departamentu. Tāpēc ne mazāk interesanti būtu dzirdēt, ko par Jums saka tuvākie kolēģi. Proti, pirms mūsu sarunas es aprunājos ar senatoriem no Administratīvo lietu departamenta un palūdzu viņiem nosaukt tās rakstura īpašības, kuras vislabāk Jūs raksturo. Un saņemtu interesantas atbildes.

Vispirms es gribētu sākt ar, manuprāt, visitrāpīgāko raksturojumu, ko par Jums teica senatore Jautrite Briede: *Andris ir LIELS. Un te ir domāts nevis augumā, kāds Jūs acīmredzami arī esat, bet gan jūsu iekšējā būtība.*

Savukārt šo iekšējo būtību, es teiktu, saturu un garu ļoti trāpīgi ir atklājusi senatore Dzintra Amerika, kura par Jums ir teikuši šādus vārdus: *Andris nepazīst augstprātību, iedomību un pārkuma apziņu, bet gan pieticību un pazemību. Vienmēr pret citiem izturas ar vislielāko cieņu, respektē citu viedokli. Andrim ir izcila humora izjūta, saprot humoru pat tad, kad ķircina viņu pašu. Humora izjūta un bagātā dzīves pieredze dara viņu par interesantu sarunu biedru un kolektīva dvēseli. Andris ir ļoti empātisks, spēj iejusties citu cilvēku ādā un situācijās. Aprīnoju viņa spēju publiski uzstāties, vienkārši un skaidri paust savu domu. Andris vienmēr ir godam nesis tiesneša vārdu.*

Kāds būtu Jūsu komentārs, dzirdot šādu raksturojumu?

AG: Tas ir ļoti jauki un patīkami dzirdēt tādas vārdus no kolēģiem. Protams, gribētos arī tādām būt, kāds es tiku noraksturots. Droši vien... es laikam būšu atkal tāds, kā kolēģe teica – pārāk pazemīgs. Ko es varu piebilst? Dzīvē esmu centies saglabāt koleģiāli

draudzīgu attieksmi pret kolēģiem, it īpaši, ja viņi paši ir ļoti labi cilvēki un ar viņiem ir patīkami strādāt un komunicēt. Tāpēc paldies manai mātei un maniem kolēģiem, kuri ir iemācījuši man tādām būt. Centīšos arī turpināt šīs attiecības uzturēt tikpat koleģiāli.

JG: Sarunas gaitā mēs vēl atgriezīsimies pie tā, kā Jūs ir raksturojuši citi kolēģi.

AG: Tas mani nedaudz satrauc (*sasmejas*).

JG: Bet tagad mazliet plašāk parunāsim par tiesneša lomu Jūsu dzīvē – par to laiku, kad kļūvāt par tiesnesi, un kā mainījās Jūsu dzīve. Tas bija pirms 43 gadiem – 1979.gadā. Pastāstiet, lūdzu, kā tas toreiz notika?

AG: Tas ir nesalīdzināmi ar mūsdienām. Mēs zinām, cik šodien daudziem sietiem ir „jāiziet cauri” tiesneša amata kandidātam. Šodien arī psihologi vērtē to, vai kandidāts ir spējīgs kļūt par tiesnesi. Tajā laikā tas bija daudz, daudz vienkāršāk. Cik zinu, mana kandidatūra tolaik tika apspriesta Tieslietu ministrijas personāldaļā, kā to sauca – „kadru daļā”, iespējams, arī kādas augstākas amatpersonas no ministrijas piedalījās. Kā man stāstīja, mani ieteicis viens students, kura tēvs strādāja personāldaļā. Proti, beidzot universitāti, mani nosūtīja uz diviem mēnešiem Kara katedrā, kur apmācību laikā es satiku vienu puisi – kā jau karavīrs ar karavīru. Iespējams, viņš bija runājis ar savu tēvu un kādā mērā mani ieteicis. Tad arī sākās: mani uzaicināja uz personāldaļu, kur pārrunājām šo jautājumu – vai esmu gatavs, vai to gribu. Man bija jāizšķiras, vai kļūt par milicijas izmeklētāju vai par tiesnesi. Es izvēlējos tiesneša darbu, jo tas man šķita daudz patstāvīgāks un cienījamāks amats. Tā es pamazām sāku savu karjeru.

Tiesnešus, tā saucamos tautas tiesnešus, ievēlēja vēlēšanās. Kādas toreiz tās vēlēšanas bija? Faktiski viss notika ļoti formāli, jo tie vēlētaj, kas balsoja par tautas

tiesnesi, viņi mani pat īsti nepazīna. Varbūt kāds pirms vēlēšanām aizgāja un par sevi pastāstīja. Katrā ziņā šīs vēlēšanas bija ļoti formālas. Bet vispirms mani ievēlēja par tiesas piesēdētāju. Tajā laikā, ja tiesnesis bija prombūtnē, piesēdētājs varēja viņu aizvietot uz noteiktu laiku. Tā es kļuva vispirms par tautas tiesas piesēdētāju ar tiesneša pilnvarām, un šo darbu sāku

pildīt 1979.gada 1.augustā Rīgas pilsētas Maskavas rajona tiesā. Tas faktiski arī bija kā pārbaudes laiks, jo, kamēr tevi ievēl par tautas tiesnesi, kolēģiem bija iespēja izvērtēt, vai esi spējīgs būt par tiesnesi, vai ne. Pēc tam, kad tiku ievēlēts par tautas tiesnesi, turpināju darbu jau kā pilnvērtīgs tiesnesis.

JG: Minējāt, ka kļūšana par tiesnesi faktiski bija nejaušu notikumu un sakritību rezultāts. Tomēr, vai Jums bija arī kāds personisks sapnis vai mērķis, kuru gribējāt piepildīt tieši caur tiesneša darbu?

AG: No tām iespējām, kas toreiz bija, beidzot Juridisko fakultāti, tiesneša amats man šķita vispiemērotākais. Nevaru iedomāties, ka es varētu gribēt ko citu, jo tajā laikā kļūt par tiesnesi man šķita kā tāds zināms sapņa piepildījums vai mērķis. Protams, vajadzēja ņemt vērā

*Tāpat ir jābūt atvērtam pret visu informāciju, kas tev „nāk”.
Tev nav obligāti šī informācija jāpieņem, bet tev tā ir jāizvērtē, jāizanalizē un jāspēj atrast pareizo risinājumu.*

arī to gadu specifiku. Lai arī bija jau pagājuši represiju laiki, tāpat tautā runāja, ka ir disidenti, kuri ir nonākuši uz apsūdzēto sola un kurus tiesā. Taču tas parasti bija Augstākās tiesas darbs. Īsi sakot, vara bija sakārtojusi regulējumu tā, ka tās lietas, kas saistītas ar politiskiem disidentiem vai politiska rakstura jautājumiem, pie mums nenonāca. Rajona tiesā nonāca vienkāršākas lietas. Līdz ar to es vispār nedomāju, ka man tādas lietas varētu būt. Bet gan tajos laikos, gan mūsdienās – zādzība ir zādzība, slepkavība ir slepkavība utt. Dažkārt bija lietas par sadzīvīskām slepkavībām. Taču es nejutu sirdsapziņas pārmetumus, ja esmu notiesājis cilvēku, kurš ir bijis vardarbīgs, laupījis vai izvarojis.

JG: Kādu lietu kategorijas Jūs pamatā skatījāt?

AG: Tajā laikā nebija izteikta nodalījuma, bet vairāk tiešām bija krimināllietas, bija arī vienkāršākas civillietas. Mana pati pirmā lieta, ar ko es sāku savu tiesneša karjeru, bija paternitātes lieta. Man kā jaunam tiesnesim tas bija liels pārbaudījums. Domāju, ka katram jaunajam tiesnesim jebkura lieta ir pārbaudījums, jo, kad tu ieej zālē, tu nevari parādīt, ka tā tev ir pirmā lieta.

*Mana pati pirmā lieta,
ar ko es sāku savu
tiesneša karjeru, bija
paternitātes lieta.*

Atceros – tas gan nebija šajā pirmajā lietā –, lai cik pārsteidzoši, bija ļoti labi advokāti, kuri prata tiesnesim, dažreiz nemanot, aizrādīt. Atceros vienu advokātu, viņš tagad ir citā saulē – advokāts Minskā. Neliela auguma vīriņš. Viņam katrā lietā bija savs dosjē, kur viss bija precīzi aprakstīts. Ja man vajadzēja kaut ko pateikt, es viņā vienmēr ieklausījos. Viņš bija man kā skolotājs.

JG: Minējāt pirmo lietu – paternitātes lietu, un arī to, ka tiesneša karjeru sākāt 27 gados. Kādas Jums toreiz bija sajūtas, kad pirmo reizi iegājāt tiesas zālē kā tiesnesis?

AG: Sajūtas, teiksim, bija cilvēcīgas. Es biju uztraucies, varētu teikt, nedaudz nobijies un nedrošs par to, kā tagad viss notiks. Nav salīdzināmi ar mūsdienām, jo šodien tiesnešu kandidāti tomēr tiek sagatavoti tiesneša darbam. Protams, arī no paša kandidāta ir daudz kas atkarīgs, bet es pieņemu, ka daudz vairāk var iegūt, esot praksē kādā no tiesām. Tāpat arī teorijas jautājumos šodien ļoti palīdz Tiesnešu mācību centrs. Toreiz nekā tāda nebija. Tas viss bija atkarīgs no tiesas priekšsēdētāja – kā viņš palīdzēja jaunajiem tiesnešiem. Es nevaru sūdzēties par saviem kolēģiem, bet tomēr bieži esmu dzirdējis, ka jaunajam tiesnesim uzreiz iedod smagas vai vecas lietas, kuras kādu iemeslu dēļ netiek izskatītas. Tādā veidā viņu kā kažēnu iemet ūdenī: izpeldēs – būs labi, neizpeldēs – nebūs tik labi. Tāpēc man liekas, ka šāda pieeja ir absolūti nederīga, jo jaunajam cilvēkam, kas sāk šo darbu, tas atsīt jebkuru vēlēšanos normāli strādāt un padara viņu ļoti nervozu un satrauktu.

Kolēģi man bija dažādi. Tā toreiz bija lielākā republikas tiesa: 9 vai 11 tiesneši, kuri skatīja ļoti lielu daudzumu lietu. Daudzas lietas skatīja krievu valodā. Spriedumus, lēmumus rakstīja ar pildspalvu. Tas bija laiks, kas nav salīdzināms ar mūsdienām ne tehniskā nodrošinājuma, ne telpu ziņā. Aprīkojumā bija čikstoši, graboši krēsli, kuri varēja apgāzties kuru katru brīdi.

Tikai dažiem bija rakstāmmašina. Tā rakstāmmašina, kas stāv manā kabinetā, nonāca man mantojumā no kāda bijušā kolēģa. Vispirms šī rakstāmmašina mani piesaistīja tīri „dizainiski” – vizuāli patika. Otrkārt, tā joprojām bija ļoti labā tehniskā stāvoklī, uz tās es beigu beigās sāku arī rakstīt spriedumus. Ja bija vairāki tiesājamie un katram vajadzīgs savs spriedums, tad, cik kopiju uz rakstāmmašinas varēja uztaisīt caur kopējamo papīru, tik arī mēģināja „izsist”. Bija arī mašīnrakstītāju birojs, kurā strādāja darbinieces, kas pārrakstīja spriedumus.

Šodien, ja tev nav kaut kas skaidrs, bet, ja proti rīkoties ar mūsdienu datubāzēm un datoru, viss ir atrodamams un sameklējams. Toreiz labākā gadījumā bija jāizšķirsta vesela kaudze dažādu materiālu, un ne vienmēr varēja arī atrast atbildi. Mēs aptuveni zinājām tiesu praksi, bet tā nebija nostabilizējusies. Augstākajā tiesā un

arī Tieslietu ministrijā bija cilvēki, kuri mēģināja vienveidot tiesu praksi, analizēja un norādīja uz kļūdām. Taču tas, raugoties no mūsdienu skatpunkta, viss bija ļoti arhaiski, bet, jāteic, tam laikam atbilstoši.

JG: Jūs jau iezīmējāt tā laika specifiku saistībā ar tehnisko aprīkojumu un arī pieskārāties tiesu prakses jautājumiem. Sakiet, lūdzu, kādas tolaik, pirmajā instancē strādājot, Jums bija lielākās grūtības, ar kurām saskārāties un kā tās atrisinājāt?

AG: Bija diezgan grūti saprast, kāda ir sodu politika, vai arī to, kā risināt kādu procesuālu vai materiālu tiesību jautājumu. To varēja uzzināt, ejot un konsultējoties ar kolēģiem. Bija arī republikā pazīstami tiesneši, ja vien tu kā jauns tiesnesis uzdrošinājies piezvanīt. Katrai tiesai bija arī savs, sauksim, kurators Augstākajā tiesā. Mums bija Alfons Čirulis, kuram mēs zvanījām, un arī viņš mums dažreiz zvanīja un teica, kas nav pareizi izdarīts. Tas viss notika, konsultējoties caur telefona zvaniem. Viena no lielākajām profesionālajām grūtībām bija izpratne par kopējo tiesu praksi un kā būtu jāpiemēro kāda tiesību norma. Ātri atrast nevarēja, bija „jārokas”. Tikai atsevišķās lietu kategorijās bija sagatavoti Augstākās tiesas plēnuma lēmumi vai apkopojumi. Principā atbildi jau varēja atrast, bet tas bija diezgan ilgstošs process. Vēl viena grūtība, ar ko saskāros, bija valoda, jo 80–90 % gadījumos lietas bija krievu valodā – ļoti maz latviešu valodā. Jāņem vērā, ka es biju dienējis padomju armijā, kur valoda bija mazliet citāda (*sasmejas*), nekā strādājot tiesā, kur ar cilvēkiem jāsarunājas pavisam citā līmenī. Un arī rakstīšana bija krievu valodā. Bet laika gaitā kaut kā pamazām arī ar to tikām galā.

Ja šodien, īpaši Augstākajā tiesā, ir tiesnešu palīgi, kuri ir ļoti augstas klases juristi un kuri vārda vistiešākajā nozīmē palīdz tiesnesim strādāt, tad tajā laikā par tādiem palīgiem vispār nerunāja. Bija konsultanti, bet viņi nodarbojās ar tehnisko darbu, bija arī tiesas sēžu sekretāres, kurām atalgojums bija ļoti minimāls, tāpēc viņas ļoti bieži mainījās. Protams, arī no tiesas sēžu sekretāres bija daudz kas atkarīgs. No vienas puses, tā bija darba organizācija, bet, no otras puses, viņai bija

jāsagatavo kvalitatīvi tiesas sēžu protokoli, jānoformē lietas, un ne vienmēr tas tika izdarīts – dažkārt bija dažādi „brīnumi”, kavēšanās, neizdarība utt. Tas kopumā traucēja darbu, jo, ja cilvēks nav uzticams tāpēc, ka viņš nespēj izdarīt savu darbu kvalitatīvi, tad tev visu laiku viņš ir jākontrolē. Galu galā tiesnesis ir par visu atbildīgs. Bieži vien tiesnesis saņēma arī sodu par to, ka sekretāre nebija kaut ko izdarījusi, bet tiesnesis nebija viņu laikā nokontrolējis.

JG: Es vēlētos atgriezties vēl pie kolēģu sniegtā raksturojuma par Jums. Senatore Anita Kovaļevska ir teikusi, ka galvenie raksturojošie vārdi par Jums varētu būt šādi: *Cilvēcīgs un humāns, jo neaizmirst par cilvēku aiz lietas. Ko Jums personīgi nozīmē – neaizmirst cilvēku aiz lietas?*

AG: Paldies Anitai. Iespējams, viņa to saka tāpēc, ka ir bijušas vairākas lietas, kurās tu redzi, ka šim cilvēkam noteikti ir jāpalīdz: vai viņš nespēj, vai nezina kādas nianšes, vai arī viņš nav jurists. Redzams, ka šim cilvēkam dzīvē ir nepaveicies, ir kaut kādas neveiklas situācijas, kuru rezultātā viņš nevar sevi aizstāvēt. Tāpēc man patīk administratīvais process, jo šeit tiesai ir jābūt aktīvai un ir jāskatās šī cilvēka problēma. Administratīvā tiesa palīdz cilvēkam saglabāt taisnīgumu un sniegt gandarījumu no tā, kas viņam dzīvē ir pāri nodarīts.

JG: Faktiski nākat preti cilvēkam...

AG: Es domāju, ka tas ir mūsu pienākums – nākt preti un spēt saskatīt problēmu. Protams, ir dažādas lietas. Bet ir arī tādas lietas, kurās cilvēki ir cietuši no dažādām padomju represijām un cīnījušies par savu taisnīgumu un kuriem to ir grūti pierādīt. Tāpēc mums jācenšas savu darbu darīt tā, lai cilvēki saņem gandarījumu.

JG: Vēlos pajautāt par tiesneša zvērestu. Kādreiz esat teicis, ka likumā noteiktais valsts amatpersonas zvērests nav psiholoģisks cilvēcisko attiecību risinājuma variants, tēlaini salīdzinot situācijas, piemēram, kad bērns zvēr mātei, ka nekad vairs nelīdīs kaimiņu ābeļdārzā, vai jauneklis zvēr līgavai mūžīgu mīlestību, vai dzērājs zvēr sievai, ka nu patiesi ir pēdējā glāzīte. Zvērests ir valstisks solījums. Tā ir ar likumu noteikta atbildība.¹ Ko tiesneša zvērests Jums personīgi nozīmē?

AG: Kad es sāku strādāt, tāda zvēresta nebija. Tikai pēc kāda laika tobrīd vadošie cilvēki saprata, ka ir vajadzīgs zvērests. Man personīgi šķiet, ka zvērests ir ļoti svarīga lieta, kas tiesnesi piesaista tiesneša darbam un kas viņam uzliek pienākumu. Grūti iedomāties, ka katru reizi, kad ieej tiesas zālē vai sāk skatīt jaunu lietu, tu atceries par zvērestu. Iespējams, ir tiesneši, kas tā dara. Varbūt tas pat būtu jādara, jo zvērests ir kā vadmotīvs, kas dzīvē kā amatpersonai, kā tiesnesim uzliek pienākumu un atbildību, ar kādu tev ir jāizturas pret lietām. Dzīve ir dzīve, un mēs pierodam pie jebkuras situācijas, tāpat kā dakteri pierod pie tā,

ka nepārtraukti pie viņiem nāk slimnieki un vajag iejusties viņu ādā. Arī tiesnešiem ikdienā „nāk” lietas un dažādas citas problēmas, un, iespējams, viņi pierod pie šīs situācijas un aizmirst par zvērestu. Bet tajā zvērestā ir ierakstīti tādi teikumi, kas ir visa pamats. Nezinu, vai drīkst salīdzināt ar Bībeles Tēvreizi, bet zvērests ir tiesneša ceļamaize: tajā ir viss, lai tiesnesis varētu godprātīgi pildīt savus pienākumus.

JG: Jūs tiesneša amatā pirmajā instancē nostrādājāt 13 gadus, no kuriem pēdējos piecus bijāt arī tiesas priekšsēdētājs. 1992.gadā Jūsu karjerā notika būtiskas pārmaiņas – kļūvāt par tieslietu ministra vietnieku. Kāpēc to darījāt?

AG: Manuprāt, 13 gadi ir pietiekoši ilgs laiks. Vispirms jāteic, ka par tiesas priekšsēdētāju es kļuva vismaz viena iemesla dēļ: man šķita, ka es varu izdarīt vairāk un, ja ne labāk, vismaz citādāk par iepriekšējo. Negribu šeit nevienu kritizēt un teikt, ka slikti kaut ko darīja. Man kā jau jaunam cilvēkam bija arī savas ambīcijas – tāpēc es kļuva par tiesas priekšsēdētāju, kad man to piedāvāja. Jāteic, ne jau katram tā uzreiz piedāvāja, bet man acimredzot bija panākumi darbā. Es kļuva par tiesas priekšsēdētāju un to laiku strādāju. Tā bija smaga tiesa: daudz darba un daudz tiesnešu, kaut gan tagad tiesnešu ir vēl vairāk. Bet toreiz darba organizācija un darba metodes bija atšķirīgākas nekā mūsdienās – es gan neteiktu, ka tagad ir vieglāk.

Bija pagājuši 13 gadi, Latvijā daudz kas sāka mainīties. Strādājot rajona tiesā, likās, ka ir taču pavisam maz kas vajadzīgs, lai darbu uzlabotu. Tostarp es sapņoju – kā būtu, ja kādreiz varētu... Atceros, ka Tieslietu ministrijā notika viena liela sapulce, kurā piedalījās tiesneši un tiesu priekšsēdētāji. Runa bija par statistiku. Toreiz viss tika drukāts uz papīra un arī lasīts no papīra; un tad es par tiesas darbu atbildīgajai amatpersonai teicu – būtu taču labi, ja šeit priekšā uzliktu ekrānu, kurā varētu redzēt katru tiesu... Arī rajona tiesās bija daži mēģinājumi, kas šodien varētu šķist smieklīgi, kā darbu automatizēt un padarīt tam laikam modernāku.

Kad man piedāvāja nākt uz Tieslietu ministriju, es biju enerģijas pilns ar vēlēšanos kaut ko pārveidot. Bet tā diemžēl nesanāca. Pirmkārt, es nepārzināju ministrijas darba stilu, un tas nebija tikai ministrijā, bet arī citur. Protams, visur bija vajadzīgi arī līdzekļi, un tajā laikā to līdzekļu bija ļoti maz. Šodien valsts pārvalde strādā pavisam citādāk un ar lielākiem panākumiem. Tajā laikā politiskie spēki, kas bija pie varas, nebija sevišķi ieinteresēti tiesu jautājumos. Par tiesu reformu varbūt sāka tikai runāt. Bet viens ir runāt, cits – izdarīt ko praktisku. Sapratu, ka neko daudz nevaru izdarīt, un mani galīgi šokēja, ka tā vēlēšanās, ar kādu es atnācu, – ka es nevaru šeit neko daudz palīdzēt. Pēc tam sekoja tieslietu ministra maiņa, un tāds amats, kāds bija man – tieslietu ministra vietnieks, vispār tika likvidēts. Tad visās ministrijās pārgāja uz valsts sekretāriem un valsts sekretāra vietniekiem. Interesanti, ka nākamais tieslietu ministrs bija Levita kungs – mūsu Valsts prezidents. Es tobrīd

Nezinu, vai drīkst salīdzināt ar Bībeles Tēvreizi, bet zvērests ir tiesneša ceļamaize: tajā ir viss, lai tiesnesis varētu godprātīgi pildīt savus pienākumus.

¹ Laikraksts „Diena”, 14.03.2003.

biju vasarā atvaļinājumā, kad saņēmu zvanu no kolēģa, kurš teica: „Tu zini, tu esi atbrīvots!”, es – „Kā? Tā nevar būt!”. Bet tā tas bija (*sasmejas*). Faktiski es tiku atbrīvots, jo bija ministrijas pārvaldes reorganizācija. Nezinu, vai Levita kungs pats to atceras.

Redziet, mēs atgriezamiem pie tā, ko es sākumā teicu par dažādām sakritībām. Šī ir viena: tas, ka mani atbrīvoja no darba. Vēl cita bija tā, ka es kļuvi par tiesnesi – nezināmu apstākļu dēļ kāds mani ieteica. Tajā laikā nebija ne konkursa komisijas, nekādas atlases vai kas tamlīdzīgs. Vienkārši viens teica – tas zēns varētu darboties. Parunājāmies un uz priekšu. Un šī bija arī sakritība, kā jau teicu – es nejutu, ka Tieslietu ministrijā varēšu izdarīt to, ko gribēju izdarīt. Mainoties politiskajai vadībai, iespējams, man izdotos kādu gandarījumu gūt, sasniedzot to, ko vēlējos. Bet liktenis bija lēmis citādāk, man bija jāiet prom no ministrijas.

JG: Interesanti, ka pēc tam – 1993.gadā – Jūs vairs neatgriezāties tiesā, bet gan iesaistījāties advokāta darbībā. Kāpēc pēc darba Tieslietu ministrijā aizgājāt uz advokatūru, nevis atgriezāties tiesneša amatā?

AG: (Domīgi nopūšas). Nezinu. Atgriezies tur, no kurienes esi aizgājis... Turklāt Maskavas rajona tiesā jau bija cits tiesas priekšsēdētājs, un līdz ar to atgriezies tiesneša amatā... Varbūt man bija jāuztaisa kāda pauze.

Bet varbūt arī tāpēc, ka tajā laikā tiesneša amats diemžēl nebija īpaši populārs. Tas droši vien bija saistīts ar atalgojumu. Nejutu arī nekādu progresu, ka atalgojums būs lielāks. Diezgan daudzi tiesneši sapņoja par advokatūru, un daudzi arī aizgāja tur strādāt. Man šķita, ka es arī varētu tajā jomā pamēģināt – pastrādāt kā advokāts. Nokārtoju advokāta eksāmenu un sāku strādāt. Neteikšu, ka man tas darbs ļoti veiksmīgi izdevās.

Es atradu firmu, kurā bija vajadzīgs jurists. Biju jurists ar advokāta nosaukumu, man bija kādi trīs, četri, pieci klienti, ar kuriem es kontaktējos un mēģināju kārtot viņu lietas. Bet man arī tas darbs, kā lai saka – kad tu sāc strādāt, tikai tad saproti, vai esi pareizos zābakos iekāpis. Mani satrauca tas, ka dažreiz pie tevis atnāk cilvēks, kuram vajag kaut ko nokārtot, un tu sāc uzreiz domāt no tiesneša pozīcijām: vai tur ir perspektīvi vai nav. Tu pat mēģini klientu atrunāt, ja redzi, ka tur nekā nav. Es nezinu, vai šāda pieeja ir pareiza vai nepareiza. Bija kolēģi, kas man sacīja: klients atnāk pie tevis pēc palīdzības, un tev viņam ir jāpalīdz – tu vari domāt, ko tu gribi, bet tev viņam ir jāpalīdz, tu nedrīksti viņam teikt, ka tur nekas nesanāks. Tā bija viena nianse. Otra – pats advokāta darbs, ja tomēr sāku salīdzināt tiesneša un advokāta darbu. Taču katram ir savs, un es absolūti nenosodu vai neslavīnu vienu vai otru pusi. Tas darbs ir tiem cilvēkiem, kuri godprātīgi dara advokāta darbu.

Lūk, tā bija nākamā sakritība, kas mani aizvirzīja projām no advokāta darba. Bet izrādījās, ka tā atkal tuvinā mani tiesneša darbam.

JG: Jā, tā tas arī notika. Jūs pēc advokatūras atgriezāties tiesā un uzreiz Augstākajā tiesā. Kā nokļuvāt Augstākajā tiesā?

AG: Tajā laikā citu pakāpienu nebija. Jāteic, bija arī tās runas ievadītas par to, ka es varētu būt Augstākās tiesas priekšsēdētājs. Tas man patiesi nāca kā tāds liels pārsteigums – ka es varētu būt šajā godājamā amatā. Taču, lai kļūtu par priekšsēdētāju, vispirms ir jāklūst par tiesnesi. Es arī mēģināju zondēt to situāciju, kāda ir Augstākās tiesas iekšienē. Diezgan daudzus tiesnešus es jau pazinu, aprunājos ar viņiem, kā viņi skatās uz to, ja tagad cilvēks, pilnīgi no malas, nāks par priekšsēdētāju. Bet es laikam biju pietiekoši pazīstams kā rajona tiesas tiesnesis, kā rajona tiesas priekšsēdētājs, nedaudz arī kā ministrijas darbinieks. Līdz ar to

vismaz atklāti neviens nekāds iebildums pret manu kandidatūru necēla, un tas mani iedrošināja. Protams, baidīja tas, ka darbs ir kvalitatīvi daudz augstāks, un šaubas, vai es spēšu un vai man pietiks zināšanu. Droši vien, ka arī nepietika. Bet bija daudz ļoti zinošu kolēģu, kuriem šodien es esmu joprojām pateicīgs par viņu ieguldījumu, kas man ļoti palīdzēja darbā.

JG: 14 gadus Jūs bijāt Augstākās tiesas priekšsēdētājs – par šo laiku mēs šodien nerunāsim, jo par to Jums ir atsevišķa intervija². Taču mūsu sarunas kontekstā ir jāpiemin, ka tajā laikā, kad bijāt Augstākās tiesas priekšsēdētājs, tika izveidotas administratīvās tiesas. Augstākajā tiesā tika izveidots arī atsevišķs Administratīvo lietu departaments, un tas notika 2004.gadā. Četrus gadus vēlāk, kad beidzās Jūsu otrais pilnvaru termiņš Augstākās tiesas priekšsēdētāja amatā, nolēmāt vairāk nekandidēt, bet atgriezties tiesneša darbā. Sākotnēji izteicāt vēlēšanos pievienoties Senāta Krimināllietu departamentam. Kāpēc tomēr pārdomājāt par labu Administratīvo lietu departamentam?

AG: Tā ir kārtējā sakritība. Es par šo jautājumu runāju sīkāk tajā pieminētajā intervijā. Tā zināmā mērā bija piespiedu pāriešana. Beidzot Augstākās tiesas priekšsēdētāja pilnvaru termiņu, es tiešām gribēju atgriezties Krimināllietu departamentā. Bet, teiksim tā, nezinu, cik objektīvu, cik citu iemeslu dēļ – man vienkārši to neļāva izdarīt. Manas priekšsēdētāja pilnvaras bija beigušās, un es vairs nevarēju brīvi rīkoties. Turklāt bija vajadzīga arī departamenta piekrišana, lai sāktu strādāt. Taču no Krimināllietu departamenta tādas piekrišanas nebija, lai gan iepriekšējā dienā tā bija solīta. Bet tas lai paliek...

² Publicēta žurnālā „Jurista Vārds” Nr. 34 (1248), 23.08.2022.

Tad negaidīti nāca piedāvājums no Administratīvo lietu departamenta, par ko es esmu atkal ļoti pateicīgs. Protams, kaut kur sirds dziļumos mazliet nepatīkami, ka tā sanāca ar Krimināllietu departamentu. Tomēr esmu pateicīgs, ka sanāca tā, ka es atnācu strādāt uz Administratīvo lietu departamentu. Nevienu mirkli to nenožēloju. Esmu pateicīgs departamenta priekšsēdētāji Veronikai Krūmiņai, kura man pirmā izteica šo piedāvājumu. Apzinājos, ka es nāku uz kaut ko tādu, kas man ir pilnīgi jauns, un ka man būs ļoti daudz jāmācās. Es varētu teikt, ka tas ir pats interesantākais posms manā tiesneša karjerā. Tiešām pats interesantākais!

JG: Darbs Administratīvo lietu departamentā?

AG: Jā, darbs Administratīvo lietu departamentā. Es visu kameru priekšā varu pateikt, ka tas ir bijis pats interesantākais dzīves posms manā tiesneša karjerā.

JG: Nenoliedzami, administratīvās tiesas izveide ir viens no veiksmes stāstiem Latvijas tiesu sistēmā. Ar administratīvās tiesas izveidi tika ieviesti daudzi jauninājumi, piemēram, rakstveida process, objektīvā izmeklēšana. Tas prasīja pilnīgi jaunu pieeju. Arī kasācijas instances tiesā lietu izskatīšana pati par sevi ir atšķirīga. Jums šādas pieredzes iepriekš nebija. Kā tikāt galā?

AG: Pateicoties tādiem cilvēkiem kā tu, Jāni, – man bija ļoti labi palīgi. Varbūt pareizāk būtu sākt ar to, ka man bija ļoti labi kolēģi. Es nezinu, cik reizes varu teikt uzslavas departamenta priekšsēdētāji Veronikai, bet, neskatoties uz to, ka biju gan rajona tiesas priekšsēdētājs, gan Augstākās tiesas priekšsēdētājs, no viņas joprojām varu daudz ko mācīties – viņas vadīšanas prasmes. Šeit nav tik liels kolektīvs, bet ir lielas personības, ar kurām ir jāprot strādāt, ir jāprot vadīt. Nemanot. Un viņai tas ļoti labi izdodas. Lūk, šī darba organizācija un daudzas citas lietas, kas mūsu departamentā ir ieviestas, ir ļoti pozitīvas. Arī palīgu komandas izveidošana. Atceros savu pirmo palīgu Konstantīnu Vaivodu – ļoti labs, gudrs un izpalīdzīgs cilvēks. Un, protams, tas, ka viss ir koleģiāli un ka viens tiesnesis lietas neskata. Pirmkārt, tu ar savu palīgu jau mēģini visu pārrunāt, analizēt un saprast, kurā virzienā iet. Otrkārt, tev ir arī gudri kolēģi, kuri ir sastāvā un ar kuriem tās visas lietas ir „jāizmaļ” vēlreiz cauri. Un ja tad vēl neizdodas, ir sanāksmes un kopsēdes. Daudz kas ir atkarīgs no paša, jo arī pašam sevi ir jāpildveido, ir jābūt aktuālam.

AG: Pateicoties tādiem cilvēkiem kā tu, Jāni, – man bija ļoti labi palīgi. Varbūt pareizāk būtu sākt ar to, ka man bija ļoti labi kolēģi. Es nezinu, cik reizes varu teikt uzslavas departamenta priekšsēdētāji Veronikai, bet, neskatoties uz to, ka biju gan rajona tiesas priekšsēdētājs, gan Augstākās tiesas priekšsēdētājs, no viņas joprojām varu daudz ko mācīties – viņas vadīšanas prasmes. Šeit nav tik liels kolektīvs, bet ir lielas personības, ar kurām ir jāprot strādāt, ir jāprot vadīt. Nemanot. Un viņai tas ļoti labi izdodas. Lūk, šī darba organizācija un daudzas citas lietas, kas mūsu departamentā ir ieviestas, ir ļoti pozitīvas. Arī palīgu komandas izveidošana. Atceros savu pirmo palīgu Konstantīnu Vaivodu – ļoti labs, gudrs un izpalīdzīgs cilvēks. Un, protams, tas, ka viss ir koleģiāli un ka viens tiesnesis lietas neskata. Pirmkārt, tu ar savu palīgu jau mēģini visu pārrunāt, analizēt un saprast, kurā virzienā iet. Otrkārt, tev ir arī gudri kolēģi, kuri ir sastāvā un ar kuriem tās visas lietas ir „jāizmaļ” vēlreiz cauri. Un ja tad vēl neizdodas, ir sanāksmes un kopsēdes. Daudz kas ir atkarīgs no paša, jo arī pašam sevi ir jāpildveido, ir jābūt aktuālam.

JG: Kāda bija kolēģu attieksme, kad Jūs ienācāt departamentā?

AG: Kolēģu attieksme bija visnotaļ uzmundrinoša. Nebija nekādu norādījumu, teiksim, ka tu tur kaut ko nezini. Kolēģi vienmēr ir bijuši ļoti koleģiāli, saprotoši un draudzīgi. Šeit visa darba atmosfēra ir virzīta uz to, lai tu justos noderīgs, lai būtu spējīgs lietas skatīt, lai būtu īstens kolēģis kolektīvā. Varbūt šī saruna izvērtīsies par mūsu departamenta slavināšanu, bet, domāju, ka viņi to noteikti ir pelnījuši. Šajos gados

ir ļoti mainījies gan palīgu sastāvs, gan tiesnešu sastāvs dažādu iemeslu dēļ. Bet tas gars, kas šeit valda, cepuri nost, tas ir saglabājies. Tā ir ļoti liela veiksmē no māksla to saglabāt. Lai tas izdodas! Man ļoti gribētos, lai tas izdodas. Lai piedod man kolēģi no pārējiem departamentiem, bet Administratīvo lietu departaments ir vienmēr bijis progresīvs un mūsdienīgi domājošs. Tāds kā paraugs. Tas ir mans personīgais viedoklis.

JG: Runājot par atmosfēru darbā, Jūsu kolēģe senatore Jautrīte Briede Jūs raksturo arī kā atbalstošu un interesantu ceļabiedru. Jūsu kopīgajos veloceļojumos pa Spāniju, Itālijas ziemeļiem un Grieķiju viņa ir vairāk iepazinusi Jūsu humoru, kas, kā saka senatore, ir ļoti bagātinājis šos ceļojumus. Vai varat, lūdzu, padalīties ar kādu interesantu stāstu no šiem ceļojumiem?

AG: To ir ļoti daudz. Diemžēl pēdējos gados mēs vairs neceļojam dažādu iemeslu dēļ. Bet tie ir bijuši skaisti mirkļi. Tā ir sanācis, ka es ar Jautrīti esmu diezgan daudz ceļojis, man šķiet, visvairāk no visiem kolēģiem. Taču tas nav tā, ka mēs tikai divatā ceļojam. Mums bija arī ceļojums kopā ar departamenta palīgiem, šķiet, pa Grieķiju, bija arī Francija. Bet pirmais ceļojums ar velosipēdiem bija pa Spāniju. Tas bija diezgan liels pārdzīvojums, taču Jautrīte ir cilvēks, kas spēj iedvesmot. Man toreiz likās, ka es šo ceļa gabalu

varēju nobraukt, un tad, kad mēs aizbraucām un konstatējām, ka tur nav tikai līdzenums, bet jābrauc diezgan ilgi kalnā un pēc tam trīs minūtes lejā, tad atkal augšā un lejā..., tas bija diezgan liels fizisks pārbaudījums mums visiem.

Runājot par interesantākajiem brīžiem, atceros, ka Jautrītei bija velosipēds, kam aizmugurē bija divas lielas somas. Nezinu, ko viņa tur vadāja... (smejas), bet vienreiz mums vajadzēja kaut kam pāri tikt, un es viņai palīdzēju. Paceļot velosipēdu, es nodomāju, kas tas par smagumu?! Izrādās, Jautrīte savam puķudārzam vāca akmeņus. Nebija jau tā, ka pilna soma ar tiem akmeņiem. Bet viņa tos akmeņus ļoti lielu ceļa gabalu vadāja turp un atpakaļ. Kaut kā mājās viņa tos jau arī dabūja. Bija interesanti.

Vienreiz es pamatīgi nokritu un nobrāzos, un tad pirmais ieteikums, kas bija jādara, bija jāiet okeānā, jo tur ir ļoti sāļš ūdens, un tas esot vislabākais līdzeklis, lai rētas ātrāk sadzītu. Grūti tagad pastāstīt par visām detaļām, kas ir ceļojuma laikā. Ar Jautrīti ceļot ir ļoti labi. Man viņa kā ceļabiedrs patīk. Viņai ir arī tāda ļoti laba īpašība, ka viņa vislabāk zina, kur ir jābrauc (sasmejas), un viņa arī vislabāk zina, kā tas ir jādara. Negribas ar viņu ļoti strīdēties par to, bet dažreiz mēs aizbraucām arī greizi. Bet vienalga mēs galu galā nonācām pareizajā vietā un pareizajā laikā. Esmu viņai pateicīgs, ka man ir bijusi iespēja kopā ceļot.

Ļoti žēl, ka mums šie ceļojumi tagad ir apsīkuši. Man liekas, ka ļoti labs bija ceļojums kopā ar palīgiem, tas

Šajos gados ir ļoti mainījies gan palīgu sastāvs, gan tiesnešu sastāvs dažādu iemeslu dēļ. Bet tas gars, kas šeit valda, cepuri nost, tas ir saglabājies. Tā ir ļoti liela veiksmē un māksla to saglabāt.

Andris Gulāns ar saviem
bijušajiem palīgiem
Jāni Geku,
Rihardu Veinbergu un
Konstantīnu Vaivodu

vēl vairāk saliedēja kolektīvu. Tad vari arī novērtēt savu kolēģi – kāds viņš ir darbā un kāds viņš ir kā ceļabiedrs, cik izpalīdzīgs. Bija skaisti.

JG: Paldies, ka padalījāties savās atmiņās par šiem kopīgajiem ceļojumiem. Mūsu sarunu es vēl gribu paturpināt ar citiem kolēģu sniegtajiem raksturojumiem. Piemēram, senatore Vēsma Kakste Jūs ir raksturojusi šādi: *Pirmais, kas ar Andri saistās, – ļoti galants. Nevaru izdomāt šim apzīmējumam atbilstošāku vārdu. Nesteidzīgs. Mīl kafiju un desertu. Tas, kas nav vienā vārdā. Vienmēr parūpēsies par kompānijā esošajiem. Mēdz uzdot jautājumus, kad saruna jau beigusies. Laba humora izjūta. Sakiet, lūdzu, kāds ir Jūsu mīļākais deserts pie kafijas?*

AG: (*Sasmejas*). Drīzāk man patīk tas process. Iespējams, man negribas, lai saruna beidzas, gribas, lai tā vēl mazliet paturpinās caur šo „desertu”. Bet jāatzīst – man patīk saldumi. Es sevi mierinu ar to, ka tie cilvēki, kuri mīl saldumus, esot labi cilvēki. Ceru, ka es tāds esmu. Paldies arī Vēsmai par šiem labajiem vārdiem!

JG: Es paturpināšu ar Jūsu raksturojumiem, jo, kā redzam, šādā veidā var daudz ko interesantu uzzināt. Senatore Rudīte Vīduša Jūs raksturoja ar šādiem vārdiem: *Andris ir cilvēciņš, solīds un ieturēts, daudz to mācos. Un vienlaikus arī ar labu humora izjūtu. Savukārt senatore Lauma Paegļkalna nosauca šādas īpašības: Elegance, nosvērtība un miers. Es pilnībā pievienojos visam iepriekš teiktajam un, runājot par rakstura īpašībām, vēlos jums pajautāt – kādām trim īpašībām, Jūsuprāt, ir noteikti jāpieņem katram tiesnesim?*

*Paceļot velosipēdu, es nodomāju,
kas tas par smagumu?! Izrādās,
Jautrīte savam puķudārzam
vāca akmeņus.*

AG: Ar trim īpašībām droši vien būs par maz. Ir jābūt tādām īpašībām, lai cilvēki izjūt cieņu. Bet nevis cieņu cieņas pēc, bet lai izjūt cieņu pret to amatu, kuru tu ieņem.

Tu šo amatu reprezentē, un tev pie tā ir jāpiestrādā. Tas ir ļoti vajadzīgs, jo īpaši mums. Tāpat tiesnesim ir vajadzīgs miers – lai viņam izdodas saglabāt mieru gan savstarpējā saziņā, gan procesa laikā. Traki ir tad, kad tiesnesis sāk „ķērkt” un

procesa laikā sāk mācīt, kā jāuzvedas. Tā ir veco laiku iezīme – agrāk tiesneši bieži tā darīja, tagad mazāk par to dzirdam. Mūsu departamentā tā noteikti nav. Šis ir īpašības, kas ir ļoti vajadzīgas.

Es gribētu nosaukt arī tādu īpašību kā taisnīgums. Nezinu, kā to var iemācīties un vai vispār to var iemācīties, bet taisnīgums ir viens no cilvēka talantiem, kas, piedzimstot cilvēkam, vai nu ir, vai nav. Dažiem liekas, ka viņš ir taisnīgs, bet viņš nemaz nav tik taisnīgs. Arī spēja ieklausīties gan savos kolēģos, gan citos, piemēram, procesa dalībniekos. Ar cieņpilnu attieksmi ir jāieklausās, ko viens un ko otrs procesa dalībnieks runā, iespējams, pilnīgi greizi un nepareizi, bet tomēr tev ir jāprot to uztvert, uzklaut un objektīvi novērtēt. Tiesnesim ir jāprot analizēt daudzus apstākļus, un viņam ir jābūt spējīgam,

visu izanalizējot patstāvīgi, neietekmējoties pieņemt arī lēmumu. Vienlaikus tiesnesim ir jāprot atkāpties. Ja tev ir bijis galīgi nepareizs viedoklis, jāprot un jābūt gatavam mainīt pozīciju un, godpilni paskaidrojot, jāatkāpjas. Vēl viena īpašība, kurai vajadzētu būt tiesnesim, ir spēja mainīties – pilnveidojoties. Es pats esmu daudz mācījies, strādājot Administratīvo lietu departamentā, un ceru, ka esmu arī mainījies uz pozitīvo pusi. Tā ir liela laime, ja tas izdodas. Tāpat ir vesela virkne citu īpašību, kas tiesnesim ir vajadzīgas. Es te nerunāšu par kaut kādiem korupcijas riskiem.

Piedaloties sarunās ar saviem kolēģiem, ar gandarījumu secinu, cik viņi ļoti pareizi un mūsdienīgi vērtē dažādas situācijas, ne tikai tās, kas saistītas ar tiesas spriešanu. Viņi vērtē arī sabiedrībā aktuālus jautājumus, piemēram, kas saistīti ar notikumiem Ukrainā, ar pieminēja nojaukšanu, vai arī kādus vienkāršākus un piezemētākus jautājumus. Cepuri nost, ka mums ir izveidots tāds kolektīvs. Lai izdodas to saglabāt!

JG: Un kā ir ar humora izjūtu – kā tā palīdz tiesneša darbā?

AG: Es domāju, ka humors ļoti palīdz. Man tas tiešām palīdz. Un tas ir ļoti labi, ja vari no tās nopietnās sejas izteiksmes un nopietnām lietām mazliet novērsties, arī pajokot gan par sevi, gan par kolēģiem. Domāju, ka tas ir ļoti vajadzīgs. Bet tā ir lieta, ko nevar tik vienkārši apgūt. Varbūt ar laiku, ar gadiem. Man ir bijuši ļoti labi kolēģi, no kuriem es arī esmu centies to mācīties, un viņi dzīvo ilgu mūžu. Jā! Es gribu cerēt, ka humors ir tas, kas viņiem palīdz to uzturēt. Tās ikdienas rūpes un raizes vajadzētu atstāt kabinetā un uz ielas iziet ar skaidru skatienu uz dzīvi. Un saglabāt veselību. Veselībai tas noteikti palīdz.

JG: Es Jūsu teiktajam par humoru pilnīgi piekrītu!

Jūs Administratīvo lietu departamentā esat nostrādājis 14 gadus, un tuvojas likumā noteiktais termiņš Jūsu tiesneša pilnvarām. Saskaitot kopā, tiesā esat nostrādājis 41 gadu. Atskatoties uz šo laiku, kā Jūs to vērtējat? Kādas mācības esat guvis un kādus secinājumus var izdarīt?

AG: Laikam būs atkal jāsakā augsti vārdi. Es teikšu, ka esmu tiešām ļoti gandarīts, ka esmu tiesneša darbā tik ilgi nostrādājis un ka liktenis man ir ļāvis to darīt. Pricējoties, ka esmu redzējis dažādas ļoti pozitīvas pārmaiņas: kā mainās tiesu sistēma un cilvēki. Tas vieš domu, ka ir progress uz nākotni, ka tiesu vara kā viena

no valsts varas atzariem arvien nostiprinās. Es gribu cerēt, ka šī uzticība tiesai un valsts varai kopumā pieaugs un tiesa saglabās savu neatkarību, un mums nebūs jāpārdzīvo kā dažai citai valstij dažādi pārejas posmi, kur tiesu varu mēģina ielikt grožos. Arī pašai tiesu varai ir jābūt gudrai un jāsaprot, kā saglabāt savu neatkarību, lai tai nepārmet nepareizu varas izmantošanu.

Domāju, ka es kā cilvēks esmu arī mainījies un kļuvis gudrāks – dzīvesgudrāks. Ir prieks, ka man ir bijusi iespēja strādāt ar daudziem interesantiem cilvēkiem. Pricējoties par jauno paaudzi, tostarp, Jāni, es arī tevi

uzskatu par jauno paaudzi. Mums, ja tā drīkst izteikties, ir ļoti laba rezerve – ļoti labi jaunie speciālisti, juristi. Gribētu, lai viņi vairāk skatās uz tiesneša galda pusi. Ne visi to dara. Viņi mēģina kaut kur citur dzīvē atrast savu aicinājumu, tas

nav slikti, jo sabiedrībai ir vajadzīgi dažādu profesiju pārstāvji. Ko tur teikt – paldies kolēģiem, paldies vecākiem un visiem pārējiem par to, ka man ir bijusi šī iespēja kopā ar Jums strādāt.

JG: Mūsu sarunas nobeigumā es gribētu atsaukties uz Mātes Terēzes vārdiem, kura ir teikusi: *Darbs bez mīlestības ir verdzība. Kā Jums šajā ziņā ir gājis? Kā nepazaudēt mīlestību uz darbu?*

AG: Laikam jau jābūt tomēr godīgam. Dažreiz darbs sasniedz tādu līmeni, ka ir diezgan grūti uz to paskatīties, un tad ir vajadzīgi atelpas brīži, piemēram, paceļot ar velosipēdiem, palasīt grāmatu vai aizbraukt uz laukiem, lai pacīnītos ar kādu malkas pagali. Bet, ja kopumā, tad tie ir ļoti pareizi vārdi – ja tu darbu dari bez mīlestības, tas tev kaitē veselībai un visiem pārējiem. Man liekas, ka man ir izdevies saglabāt mīlestību pret šo konkrēto darbu.

Šīs sarunas gaitā mēs esam izgājuši cauri dažādiem notikumiem manā ceļā: taču esmu šo ceļu sācis ar tiesneša darbu un to arī nobeigšu ar tiesnešu darbu. Man tiesneša amatā ir palikuši mazliet mazāk nekā divi mēneši, un es ceru, ka godam to arī pabeigšu.

JG: Skaisti, lai izdodas! Manuprāt, uz šīs mīlestības nots mēs varam arī mūsu sarunu šodien noslēgt. Guļāna kungs, saku Jums sirsnīgu paldies par šo interesanto sarunu. Vēl tikai pašā noslēgumā, izmantojot situāciju, vēlos Jums personīgi pateikt visdziļāko paldies arī par visu to, ko Jūs man dzīvē esat parādījis, atklājis un iemācījis. Un tās ir trīs fundamentālas lietas: brīvība, neatkarība un taisnīgums. Esmu patiesi pateicīgs, ka man dzīvē ir bijusi šī iespēja būt Jūsu profesionālā tuvumā. Vienlaikus tā ir bijusi arī tiešām liela privilēģija. Paldies Jums par to!

AG: Ja drīkst, es arī gribu pateikt paldies. Esmu ļoti gandarīts, ka man šī intervija ir tieši ar Tevi. Man tiešām arī ar Tevi ir bijis prieks strādāt, un Tu man esi radījis pārliecību, ka juristi Tavā vecumā, arī jaunāki un vecāki, ir tikpat gudri, ļoti godīgi, ļoti precīzi un mērķtiecīgi. Vienvārdsakot, arī man no Tevis bija daudz kas jānācās. Paldies! Lai Tev dzīvē veidojas tāda karjera, ka šīs zināšanas vari izmantot, lai cilvēkiem nestu taisnīgu apziņu un lai varētu cilvēkiem palīdzēt. Paldies!

“*Taisnīgums ir viens no cilvēka talantiem, kas, piedzimstot cilvēkam, vai nu ir, vai nav.*”

DĀVANAS AUGSTĀKĀS TIESAS MUZEJAM

Beidzot tiesneša darba mūžu un aizejot no tiesas, bijušais Augstākās tiesas priekšsēdētājs senators Andris Guļāns Augstākajai tiesai dāvināja trīs simboliskas lietas.

TIESLIETU MINISTRIJAS UN TIESU VĒSTURE 1918–1938.

Grāmata, kas izdota 1938.gadā un ir neatsverams Latvijas tiesu vēstures avots. To Andris Guļāns savulaik saņēmis dāvanā, un šī grāmata bija sava veida rokasgrāmata, atjaunojot tiesu sistēmu, kāda bija Latvijā līdz okupācijai.

RAKSTĀMMAŠĪNA.

Starpkaru laikā ražotā rakstāmmašīna nonāca Andra Guļāna mantojumā no kāda bijušā kolēģa vēl toreizējā Rīgas pilsētas Maskavas rajona tiesā, kur Guļāns sāka savas tiesneša amata gaitas. Toreiz viņš uz šīs rakstāmmašīnas rakstīja arī spriedumus. Vēlākos gados tā allaž bija viņa darba kabineta interjerā – gan Augstākās tiesas priekšsēdētāja, gan senatora kabinetā.

FOTOGRĀFIJA AR PASAULES TIESNEŠIEM AMATA TĒRPOS.

Fotogrāfija ir no kādas starptautiskas tiesu konferences Kanādā pagājušā gadsimta 90.gados. Tiesneši no visas pasaules bija aicināti tērpties savos amata tērpos. Kāda daudzveidība! Latvijas pārstāvji – Augstākās tiesas priekšsēdētājs Andris Guļāns un Latvijas Tiesnešu biedrības prezidents Andrejs Lepse karmīnsarkanajās mantijās – jau gājuši stāties kaut kur aizmugures rindās, kad viņus uzrunājis kolēģis no Somijas, sacīdams: „Mēs esam mazas valstis. Lai mūs pamanītu, mums jābūt priekšā”. Un tā viņi tikuši pirmajā rindā, gandrīz centrā.

Plašu informāciju par Augstākās tiesas darbu var atrast mājaslapā

www.at.gov.lv

Twitter: [@Augstaka_tiesa](https://twitter.com/Augstaka_tiesa)